

ORVOSI TÖRVÉNY.

MELLYET

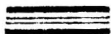
A' KÉT NS. MAGYAR HAZA'

H A S Z N Á R A

KÉSZITETT

Dr. MOLNÁR JÁNOS,

Tekintetes Nemes Sz. Fejér Vármegye'
rendes Fő Orvossa.



SZÉKES-FEJÉRVÁROTT,
ÖZVEGY SZÁMMER KLÁRA' BETÜIVEL.

Spectabili
ac Expertissimo Domino Joanni Molnár
S. P. D. Andreas Pfisterer Con-
sil. Reg. et Regni Protomedicus m. p.

Remitto Tibi medio Cursoris pub-
lici manuscriptum Tuum, quod pro re-
visione mihi submiseras, cum eo: quod
per Professore[m] Franciscum Bene
revisum, nulla occurrente Reflexione,
Typis vulgari possit! Caeterum praecor;
ut Superi conamina Tua secudent, et
Te diu sanum ac incolumen servant! Va-
le!. Dabam Budae 1-a Augusti 1814.

Te.

Tekintetes Nemes
Székes Fejér Vármegye,
Nagy Méltóságu, Nagy Tekintetű és
Nagy Érdemű
ELÖLLJÁRÓINK.

* * *

Nagy Méltóságu Ürményi

ÜRMÉNYI JÓSEF,

Ő Excellentiájának; F. M. Hazánk Bírójának; Felséges Fejedelmünk Arany kultsos Hívének, és belső Titkos Tanácsosnak; Sz. István A. M. Kir. Jeles Rende' Nagy Keresztes Vitézzének; a' F. Kir. M. H. Tanács Tanácsossának; a' Fels. Septemviratus Fő Törvény - Szek' Közz - Bírójának; a' Pesthi Kir. Magyar Fő Anya' Oskolánk' bölts Igazzgatójjanak, a' Tek. Nemes Sz. Fejér Vármegye' Fő Ispánnyának 's a' többi.

* * *

Mel-

Méltóságos Királyi Kamarás
S z o l g a - E g y - H á z i

MARICH DÁVID

Felséges Fejedelmünk Arany kútsos Hí-
vének, és a' Tek. Ns. Sz. Fejér Vár-
megye' Első All-Ispánnyanak 's a' több

* * *

Tekintetes Nemes

J e s z e n i c z e i

JANKOVICH JÓSEF

Tek. Nemes Fejér Vármegye' Másodi
All-Ispánnyanak 's a' többi.

* * *

T o v á b b á

Igen számos több mint XL nagy Közz

Birtokos

Méltóságos Nagyságos és

Tekintetes

FŐ FŐ TÁBLA BIRÁINAK

Min-

Minden Karban Rendben és Állapotban

l é v ő

TISZT VISELŐINEK,

é s

T A G J A I N A K.

*Mint örökös tiszteletére méltó Pátró-
nussainak*

é s

Igen kegyes Jóakaróinak

alázatossan

Ajánló Levele

e' Könyv-Szerzőjének.

Te-

Tekintetes Nemes
V Á R M E G Y E !

Szerentsésnek tartom magamat ,
hogy a' kegyes Gondviselésnek úgy tet-
szett: hogy ezen Ts. Ns. Megyének
kebelében nyerjem , mind életemet , mind
lételemet: sőt hogy egész gyermeksé-
gemben 's ifjúságomban , a' tudomá-
nyok' hosszas pályáját megfutván; a'
sokféle viszontagságok és vándorlások
után is; ezen Születésem' földén nyer-
jek magamnak Házat; Háznépet; állan-
dó lakhelyet, és utolsó poraimnak is
nyugodalmat!!!

Ezt pedig egyedül EXCEL-
LENTIÁDNAK, MÉLTÓSÁGTOKNAK
és NAGYSÁGTOKNAK , személlyes,
hallhatatlan, és meghálálhatatlan ke-
gyelmeiknek köszönhetem; hogy ezen
Tekintetes Nemes Megyebéli
Physicatussal, sok egyéb érdemes Hi-
vatalom' sorsosi között és felett, enge-
met

met kegyessen megajándékozván, az emberiségnek szolgáltyára énnékem ezzel is tágosabb ajtót és utat nyitottak: annakokáért is alázatossan esedezem; hogy az eddig erántam illy igen kegyessen gyakorlott kegyelmeiket, még ezen halhatatlan Grátiájokkal megkoronázzni méltóztassanak; és példás kegyességek 's kegyelmességek szerént, engedjék meg ezt énnékem! — Hadd viselhesse, ezen könyvetském, a' maga homlokán EXCELLENTIÁTOKNAK, MÉLTÓSÁGTOKNAK és NAGYSÁGTOKNAK örök emlékezetet érdemlő Nagy Neveiket! hadd irhassam fel, sok századokra méltó emlékezeteket, ezen örökös tiszteletemnek, és buzgó háláadatosságomnak gyenge és igen ingadozó lábokon álló oszlopára !! hadd tessesem ezen tsekély ajándékomat nagy érdemeiknek oltárára!! hadd emellyék, hadd magasztallyák, hadd örökösítsék hallhatatlan NEVEIK, ezen Munkátskámnak alaton érdemeit! hadd adhas-

sam tudtára, még a' késő Magyar Maradéknak is; hogy én örököszen háláadó adoss vagyok, és utolsó poraimig maradni óhajtok.

A' Tekintetes Nemes

Székes Fejér Vármegyének

és ennek minden Karban, Rangban, 's
Állapotban lévő

R E N D J E I N E K.

Irtam Sz. Fejerváron

Kis - Aszszony Havának

10-dik napján 1814 Eszt.

örökös tiszteletekre,
és a' legbuzgóbb háláadásra lekötelezett szolgáljak
Dr. Molnár János, m. k.
ezen Tek. Ns. Megyének
rendes Fő Orvossa.

Ke-

Kegyes Olvasó!

Minthogy, ezen Természeti Tudománynak, rész szerént ékesítésére rész szerént világosítására, rész szerént pedig bébizonyítására; ezen Munkában, mindennemű Tudománybéli Tárgyak, és ezeknek fejtegetéseik előlfordullnak: ennekokáért is, ennek egész kerületiben, tellyes tehetségem szerént, arra törekedtem; hogy a' botránkozásnak két, különös köveit, a' mennyire tsak lehetett, elmellőzzem; tudniillik:

Először. Hogy a' természeti dolgoknak kifejezésekben, a' minden kintsnél drágább erköltsi szemérmeteségnek, minden lehető áldozatokat megtégyek! e' végre, minden ollyas kifejezéseket, a' mennyiben tsak lehetett, mindenütt a' legártatlanabb köntösbe öltöztettem: mindazonáltal, e' Tudomány maga is természeti lévén, 's a' természet' munkáit és játékjait fejtegetvén; ennek mind színének,

nek, mind köntössének éppen olyan-
nak, 's ugyan annak kellett lenni. —
Látunk azomban, ilyen kifejezéseket,
magában a' Keresztényi erköltsiségnek
tükörében, a' Szent Írásban is. —! *Ca-
stis' omnia Casta!* — *Mindenek tiszták*
a' tisztáknak! a'mint szoll a'maz nagy
Philosopho-Theologus Sz. Pál is a' ma-
ga kedves Tanítvánnyához *Titushoz irt*
Levelének 1. 15 vers.

Másodszor. Hogy ezen Természeti
böltességnak (*Philosophiának*), minden
ágazattyaiba való beereszkedés', vi'sgá-
lódás', és fejtegetés' alkalmatosságával;
semminémű idegen, vad, szokatlan, e-
rőltetett, homályos, anyai nyelvünket
gyalázó, és ennek tökéletesedését kés-
leltető szózatokat, ne kóhollyak!!! —

Mert ugyan is; ha ama kevély,
és világbiró hatalmas R o m a; nem szé-
gyenlette: a' maga Tudomány-nevezet-
tyeit a' Görögöktől költsönözni!? —
úgy szintén további időjárával; ha mind
azokat, egész pallérozott Europa, Ro-
má-

mától örömet elfogadta! Ennekutánna,
a' több és egyéb Európai Nemzetek
között p. o. ha amazz találmányaival
gazdag Anglia; ha az ő elmésségével
gögöss Francia; végezetre, ha ezen
nagy és első Nemzeteknek nyomdokait,
sebes lépésekkel követő Németh Ország';
azon Római Birodalomtól költsönözött
Tudomány-igéket, nagy részben, nem
csak örömet bévette, nem csak örömet
megtartotta; sőt ezeket örökös polgári
jussal megis ajándékozta!! mennyivel
inkább mi Magyarok, a' kiknek nyelv-
vünk pallérozása, még csak egy böltső-
béli tsetsemő! a' kiknek e' részben oh
egek!! bár ha szintén még napunk dél
szinben nem ragyogna is, legalább haj-
nalunk pirosollna!!! a' kiknek ama Ró-
mai nyelv, mintegy anyanyelvünk; a'
kik ezen nyelvet, mások után közönsé-
gessen, a' *Tudosok*, legalább az *Orvo-*
sok' nyelvének nevezzhetjük!! — miért
szégyenlenék, avagy csak az efféle Or-
vosi Tudományokban, ezen nagy Nem-

zetek, sőt a' Magyarok által is polgáriknak bévett szavakkal és kifejezésekkel élni!!!?

Továbbá, ezen Tudománynak egygyetlen egy *Tárgya*, az emberi Társaságban megtörténhető sőt oh fájdalom! igen gyakran megtörténő 's akárminémű névvel neveztetendő *bűnhődés* (*Reatus*); és ezen természetes *bűnhődésnek* (*Reatus physici*) minden tetemes és nevezetes polgári bűnöknek matériáik, formáik, és módjaik; ugy szintén ezeknek minden lehető külső 's belső megesmértető *Jegyeik* és *Bélyegeik*: ennekokáért is, akárminémű Karban, Rendben, Rangban, Állapotban és Valláson lévő Magyar-Hazánkfiainak, Biróinak, Tudóssainak, Papjainak, kisebb 's nagyobb, alacsonyabb és méltóságosabb Tagjainak, sőt az Olvasást szerető Magyar Szép Nemnek is, ha nem szükséges; de bizonyára, az igen igen gyakran elő forduló esetekben közönséges hasznu Könyve lészen ez. — A' többek között, annyival is inkább!

Mivel bizonyos okokból, mind a' Régibb, mind az ujjabb Tudós Világ Physiognomistái szerént; mint kellyen az Ábrázat-Vonásaiból, az Erköltsi hajlandóságról az Elölljáróknak, 's mindenféle Biráknak ítéletet hozzni!? egy kis Toldalékba ide ragasztottam. — Ugy szintén, ezen

Kérdést: Mellyek a' szép Ábrázat' Vonásai? és ezekből: Mi a' valóságos Szépség? és továbbá: Volt e' valaha valaki, és vagyon e' most is valahol tökéletes szép e' világon? és végezetre: Mellyek azok a' régi híres hét Szépségek? bizonyos okokból, rövideden leírtam.

Utollyára; ezen Munkámnak elkészítésére szánt időm, költségem, éjjeli 's nappali fáradozásom; mind bőven meg leszen jutalmazva: ha ennek olvasása, némelly Túdóss Hazánkfiainak; legalább némelly unalmassabb órákat megröviditheti! a' fél-tudományuak pedig, ha ezt megérthetik, ha hasznát vehetik !!!

Mennyiben érhetem 's érhettem
pedig el, ezen óhajtott tzéломat; ezt
tsak a' bölts és akármelly kegyes; 's nem
egy Zoilus', sem nem egy Momus' fe-
kete lelkétől elragadtatott, és az Iste-
nek' ditsőségét is gúnyoló, Ólvasó itél-
heti meg!!!

*Omne tulit punctum, qui miscuit utile
dulci !*

Sokféle Tudomány lakik e' munkában

Ámbár újj 's nem régen jöttbé e' Hazába ;
Találtatik ebben nagy hasznu Chemia

Sok más tudománnyal szép Filosofia
Physiognomia, mellyből külöbségét

Kinek kinek láthadd minden erköltségét.
Meg tudhatod ebből, ki, millyen észszel bir.

Mert órcza' vonása kit kit szépen le irr.
Itt lakik sok Morál, Theológiával

A' Jus Canonicum, itt a' Romaival.
Itt vagyon Synodus a' Conciliummal ;

A' Pápák Végzése, irott Decretummal :
Ész kívántatott itt, nem tsak tsupa élet !

Minden Olvasónál lehet az itélet !
Ezek nélkül senki jó Orvos nem lehet ;

Mert Hivatallyában rút hibákat tehet.
Illyen terhes Munkát, ritka a' ki irjon.

Ámbár Tudományok tárházával birjon.
Méltó az illy Iró sok számos időkre

Arany kerekeken forgó esztendőkre !
Szerezd meg e' Könyvet, meg lásd sokra mehetsz

Minden Esetekben bátor lépést tehetsz,
Férjfinak 's Aszszonynak illik ez kezébe ;

Mindenik Nem ebből szedhet a' fejébe,

Te-

Tekéntetes Molnár János Sz. Fejér Vármegye Doctora eránt való szeretetiből és tiszteletiből:

E' Verseket irta egy Öreg 's Vén Jámbor
A' kinek számára régen készül a' Tór.
Ezer nyolcz száz tizen nègynek lefolytában
Kis Aszszony Havának ötödik napjában

Ketskemény 'Sigmond,
Polgárdi Préd. és Senior.



ÓRVOSI TÖRVÉNY.

§. 1.

Az *Órvisi Törvény* az a' tudomány, a' melly mindenféle állapotokban's környülállásokban, sokszor igen szomorú, veszedelmes, és lélekbejáró esetekben; minden Rendű és Rangu Ítéző Bírákat, mintegy kézenfogva vezet; mitsoda úton és módon kellyen, mind ezekben, a' Természeti Philosophia szerént, igaz Ítéletet hozni!

§. 2.

Ezen *Órvisi Törvénynek* V RÉSZEI vagynak, u. m:

A

I.

-
- I. A' Polgári Orvosi Törvény.*
II. A' Szedriai Orvosi Törvény.
III. A' Sz. Széki Orvosi Törvény.
IV. A' Katonai Orvosi Törvény.
V. A' Barom Orvoslás (Veterina-
ria) Törvényne.
-

I. R É S Z.

§. 3.

A' Polgári Orvosi Törvénynek
 Tárgyai e' következendők, ím e' kö-
 vetkezendő *Fejezetekben*; tudniillik:

I. Fejezet: A' mi egész életünk' folya-
mattyának felosztásai.

II. Fejezet: Az elmének és a' testnek hi-
báin és fogyatkozásain; ugy
szintén: némelly bűnösnek sze-
mélyes állapotján épült: de
egyszersmind Hazánknak az
akkori Törvénnnyével megállha-
tó és meg nem állható mentsége.

III.

III. Fejezet: *A' havi vérben lévő fejr személynek, a' terhes, a' gyermekágyas; és a' szoptatós Afz szonynak, az Isten' a' Haza' és a' Természet' Törvényén épült mentsvára.*

IV. Fejezet: *A' Megterhesedés vagy Terhbe esés (Graviditas); 's ennek kéttséges és bizonyos megemértetű Jelei; a' méhtsira (embrio); a' magzat; a' Szülés; a' Szülöttek p. o. az idétlen; a' megért; a' felettébb korán való; a' késői; az élő és életre való; az élő de nem életre való; a' törvényes; a' más alá vetett; a' meghalt; a' kettős (gemelli); a' hármas (tergemini); a' négyes (quatergemini); 's a' többféle magzatok; a' másfelibe való megterhesedés (Superfoetatio); és*

vé-

*végezetre, az Űszög, vagy
Malom (Mola) die Mühle.*

*V. Fejezet: A' tsuda- vagy Váltott gyer-
mekek.*

*VI. Fejezet: A' kétséges vagy kettős ne-
mü ember; (Hermaphroditus
vagy Hermaphrodita) ezen Gö-
rög Szavaktól: Ερμης Mer-
curius és Αφροδιτη Venus:
ugy szintén: Androgynus és
Androgyna, ezen Görög igék-
től: Ανδρ Férjfi, és Γυνή
Aszszony; melly igék egy-
gyütt jelentenek: Férjfi-Asz-
szonyt.*

*VII. Fejezet: A' költött vagy tettetett
Nyavalyák.*

*VIII. Fejezet: Az eltítkolt; és másokat ká-
rosító Nyavalyák.*

*IX. Fejezet: Az Isten' - a' Haza' - és a'
Természet' bölts Törvénnye
truczczára és boszszujára vísz-
szaélő, tudatlan, balgatag,
bü-*

bűvös, bajos, sokszor pedig tsak a' kapát kaszát, 's a' Teremtőnek Paraditsombéliát-kát tilalmas és titkos utakon és módokon kerülő; istentelen, ravasz, tsalárd, és gonosz lelkiesméretű, számtalan együgyű embertársaiknak tudatlanságok miatt, tulajdon véres veréjtékjekkel keresett pénzekért és vagyonkájokért, ugyan ezeknek halálos veszedelmekre ólállkodó Orvosok, Javasok és Impostorok.

X. Fejezet: A' Patika eránt való feletteszoros és lélekbejáró kötelessége a' Physicusoknak és Doctoroknak.

II. R É S Z.

§. 4.

A' Szedriai Órvosi Törvénynek Tárgyai e' következendők, im e' következendő Fejezetekben; ugymint:

I. Fejezet: *A' néha még eleven, de már a' törvényes kérdésben lévő embernek megvizsgálása: a' meg holt testnek pedig tudományos felbonczolása.*

II. Fejezet: *A' Visum-Repertum egyáltalában.*

III. Fejezet: *A' Visum-Repertum módja különösen.*

IV. Fejezet: *A' sebek, ütések, a' főnek, a' szivgödörtájjának; a' hátgerintz tsigájának megrázása; vagy megrendülése; törése, és ficzomodása 's a' többi.*

I. Szakasz *A' Sebekről közönségesen; mellyek:*

A. *Telleyességgel halálos.*

B. *Magokban halálos.*

C. *Tsak történet szerént halálos Sebek.*

II. Szakasz: *A' tagoknak külön külön és személyes Sebeiről, tetétől fogva talpig, kívülről és belőlről.*

V. Fejezet: *A' Mérgekről és a' Megé-
tetésről.*

VI. Fejezet: *Az ártatlan tsetsemőknek
erőszakos megölettetésekről.*

VII. Fejezet: *A' különbb különbbféle erő-
szakos halálnak nemeiről p. o.*

A. *A' maga tulajdon megölésé-
ről (Suicidium)*

B. *A' megfojtásról (Suffocatio)*

C. *Kötéllel, zsineggel, nyakra-
valóval, keszkenővel, vagy egyéb
akármilyen effélével való erőszakos meg-
fojtásról (Strangulatio)*

D. *A' vízbe való fojtásról (Sub-
mersio)*

E. *A' mennykő ütöttekéről (Ful-
mine tactis.)*

F. *A' Megfagyásról.*

G. *A' fojtó Levegőkről (Aeres
mephitici.)*

H. *Az éhen és szomjan való meg-
halásról.*

I. *A' nagy vérfojás által történt
halálról.*

K. *A' szörnyű indulat miatt történt halálról.*

L. *Az önként való meggyulladás és 'siros fekete hamuvá lévő elézés által, történt halálról.*

M. *A' már megtörtént halál idejének meghatározásáról.*

VIII. *Fejezet: A' tömlöztökben színlődő, és akárminémű büntetést érdemlő szegény Rabokra nézve; akár légyenek azok meghalgattatva, megvizsgáltatva, és megítéltetve, akár nem: az Evangyéliomi szelidségről, az igazi felebaráti szeretetről az Isten' - a' Haza' - és a' Természet' Törvényeinek bölts, szelid, és kegyes tzellyaikrol, akárminémű Rangu és Rendü Itélő Birák elnefelejtkezzenek; hogy szerentsétlen embertársoknak nyomoruságból magoknak gyönyörűséget*
ke-

keresni ne láttassanak! Afflicto, major afflictio procuranda non est !!

III. R É S Z.

§. 5.

A' Sz. Széki Órvosi Törvény.

Mellynek Tárgyai e' következendők; im e' következendő *Fejezetekben*; tudniillik:

I. *Fejezet: A' Papi Rendnek akadályairól; a' millyenek:*

A. *A' Testnek hibái és fogyatkozásai.*

B. *A' Léleknek és az erköltsnek tetemes fogyatkozásai és moshai.*

II. *Fejezet: A' Papi Hivatalt elrontó vétekről; a' millyenek:*

A. *Erköltsökre nézve; és*

B. *Testekre nézve.*

III. *Fejezet: Az Ekklesiái bűntökről.*

IV. *Fejezet: Az idétlen magzatnak, a' kettős nemző részüeknek (Herma-*

maphroditus vagy Androgynus) és a' tsuda vagy váltott gyermekeknek meg-kereszteléséről.

V. Fejezet: A' boszorkányokról és ördögönösökről.

VI. Fejezet: A' halálos ágyban sinlődőknek lelki állapottyokról való gondoskodásról.

VII. Fejezet: A' szüzességről és ennek megismerető jeleiről.

VIII. Fejezet: Az elveszett szüzességről.

IX. Fejezet: Az erőszak tételről.

X. Fejezet: A' 'Sodomiáról, és egyéb Természet ellen való testbéli fertelmességekről.

XI. Fejezet: A' szerelem Pohárról (Philtrum.)

XII. Fejezet: A' házasságnak akadályairól, mellyek kétfélék; úgy mint:

I. Azok, mellyek a' házasságra való lépést meg nem engedik (Causae matrimonium impedientes.)

II. Azok, mellyek a' Házassakat egymástól elválasztják (Causæ matrimonium dirimentes).

IV. R É S Z.

§. 6.

A' Katonai Orvosi Törvény.

Ide tartoznak e' következő Fejezetek; ugymint:

I. Fejezet: *A' katonai állapotról közönségesen.*

II. Fejezet: *Akármelly ifjú embernek, a' Katonaságra alkalmas vagy alkalmatlan mivoltáról; 's ennek külső és belső tetétől fogva talpig egészséges, vagy egészségtelen teste' alkotmányának megesmértető bizonyos Jeleiről: sőt az egész Mársnak szentelt fiának; a' Katonai Orvosi Törvénynek legszorossabb regulájiszerént való megvizsgálásáról; 's végre ha*

*ha ezek szerint, ezen sanyarú
Katonai életet, halálának nyil-
váságos siettetése nélkül, el-
viselheti e' ? ennek rendes meg-
ítéléséről !*

*II. Fejezet: A' katonáskodást félben sza-
kasztó okokrol.*

*IV. Fejezet: A' katonáskodásnak egy i-
deig való akadályairól.*

*V. Fejezet: A' katonai büntetésekről kö-
zönségessen.*

V. R É S Z.

§. 7.

*A' Barom Órvozlás (Veterinaria)
Törvényéről; ennek Fejezettyei im e' kö-
vetkezendők ; tudniillik:*

*I. Fejezet: A' Marháknak különbb kü-
lömbbféle ragadós és járvány
nyavalyáikról ; és az ezeknek
idején, az Elölljárók által té-
tetendő szükséges Rendelé-
sekről.*

II.

II. Fejezet: A' Marháknak törvénytelen és igasságtalan eladásokról —
A' holott is :

I. Szakasz: A' Lovaknak eladását megsemmisítő nyavalyákról.

II. Szakasz: A' Szarvas marháknak eladását elrontó nyavalyákról.

III. Szakasz: A' Juhoknak eladását megtörvénytelenítő nyavalyáikról.

IV. Szakasz: A' Sertéseknek eladását megakadályoztató nyavalyáikról.

III. Fejezet: Az Állatok' fajzásaiknak idejeokről, és fajzattyaiknak számokról.

A' Természet munkáinak gondos vizsgálói, az állatokat, az ő fajzásokra nézve két Rendekre osztják, ugymint:

A. Az Elevent-Szülökre (Vivipara.)

B. A' Tojást-Szülökre (Ovipara)
 Ide tartoznak többnyire: **A' két életűek**, (Amphibia) az az, az olyan állatok, a' mellyek mind a' Szárazon, mind a' viz-

vizben, egyaránt élének : de leginkább
a' vizekben laknak.

T O L D A L É K.

§. 8.

*A' Physiognomiáról, vagy az Itelő Bi-
ráknak, akármelly Embertársoknak,
mindjárt az első tekintetbéli ábrá-
zattya vonásaiból lehető Itélet-té-
telekről.*

*Azon ábrázatnak vonásai im e' követ-
kezendők:*

- A. Az embernek haja, ennek színe, puha-
sága vagy keménysége; ugy szintén
szőre, 's ennek kevés-vagy bőv-mi-
volta; és mindezeknek egyéb sze-
mélyes minémüségük.*
- B. A' főnek külső alkotmányos formájja.*
- C. A' homlok, ennek különböző és sze-
mélyes állása, boltozattjai, lineái,
ránczai, és ránczainak személyes
minémüségük.*

D.

- D.** *A' Szemöldökök, ezeknek állások, színek; úgy szintén vastagságok és vékonyságok; rövidségek és hosszúságok, 's egyéb személyes tulajdonságaik.*
- E.** *A' Szemek, ezeknek színek, és egyéb személlyes minémüségük.*
- F.** *Az Órr, ennek formája, úgy szintén lyukainak mivóltok.*
- G.** *A' Száj; ennek ajakai, ajakainak vékonyságok és vastagságok 's egyéb személlyes minémüségük.*
- H.** *Az Áll; ennek húsos-vagy száraz-volta; hosszúsága és rövidsége; ha ez tsútsos, vagy négyszegletes; ha ez a' közepén kétfelé nyilik; vagy ha itt gödrötskéje vagyon. Mind ezek különböző erköltsiséget béllyegeznek.*
- I.** *Az Orczák, és ezeknek személlyes mivóltok.*
- K.** *A' Nyak, ennek vastagsága és vékonysága; rövidsége és hosszúsága; és egyéb személlyes tulajdonsága.*

Végezetre, mind ezekből az eddig előlszámlált Ábrázatvonásaiból; mind a' Régibb, mind az újabb Természet Titkainak szorgalmas, gondos, és bölts Búváriak, Vélemények és Itéletek szerint, egyedül a' Magyar Szép Nemnek kedvéért; lássuk csak igen rövideden és summáson! Mi a' valóságos Szépség?! és mellyek azok az Ábrázatvonásain épült: Hét híres Szépségek?



I. R É S Z.

§. 9.

A' Polgári Orvosi Törvénynek

Fejezettyei.

I. Fejezet: *A' mi egész életünk folyamottjának felosztásai.*

Ezeket, minden Hazafinak, mindenféle Rendű és Rangu Polgárnak; nem csak hasznos, hanem szükséges is tudni. — Mivel ezen Tárgyak eránt, mind a' Hazának, mind az Ekkle'siának (Anyaszentegyháznak) némelly bizonyos Törvénynei vagynak p. o. A' Szülékről maradt Örökségre, a' Házasságra, a' Papi Hivatalra és egyebekre nézve.

§. 10.

Élet - Idejének (Aetas) nevezetik; a' mi életünk folyamottjának akár-melley Része; a' mellyben a' testnek és a' léleknek személyes ereje és mivolta bizonyos és szembetűnő változást szenved.

§. 11.

Ezen szembetűnő változásnak esztendeit, a' böls Természetvisgálók, nevezik: *Gráditssos esztendőknek* (anni Climacterici), mellyek is minden ötödik; de leginkább életünknek minden hetedik esztendei szoktak lenni. — *Hippocrates* maga a' Doctorok Pátriarchájok, hét Szakaszszokra osztotta fel, az egész ember életének idejét; és minden Szakaszt, hét hét esztendőkből állani mondott: a' mint ama Tudós *Censorinus* * megjegyzette. — *Varro* pedig öt grádusokra osztotta fel; és minden grádust tizenöt esztendőkre mért ki; kivévén, az egyedül

a'

* De die Natali.

a' Fátumok szent tettzésektől függő legutolsó grádust. *Aristoteles* pedig hármakra.

§. 12.

Ezen a' *Gráditssos esztendőkön* minden embernek, nem csak az ő ött *külső érzékenységei* (*Sensus Externi*); *ugymint: Izérese, Szaglása, Hallása, Látása, és Tapogatása*; * *mellyek is a' testnek tulajdon munkái, igen nagy és sokszor mindennek szembetűnő változást szenvednek p. o. Istvánnak ez előtt minden gyönyörűsége a' téstás eledelekben volt: most ellenben egyedül csak hús kell neki. Ugy szintén, Péternek fülei, ez előtt 7 esztendőkkel, semminémű muzsikában kedvet nem találtak: most ellenben, mind ezekben, nagy gyönyörűségét talállya. Pál ez előtt a' bort veszedelmessen kezdette inni: most*

B 2

a'

* Deákul ilyen Versben tészik ki a' Philosophusok (*Gustus et Olfactus, Auditus, Visio, Tactus.*)

a' szagát sem szenvedheti. Így vagy on, minden egyéb *Érzékenységeinknek* is dolgok.

Éppen ilyen változást szenvednek az embernek az ő ött *belső Érzékenységei* (Sensus interni) is, a' léleknek munkái, tudniillik: *Képzelete*; (Phantasia vel Imaginatio); *Emlékezete* (memoria); *Elméssége* (Ingenium); *Ítélete* (Judicium); és *Akarattya* (Voluntas).

§. 13.

Aristoteles, a' mi életünknek egész folyamottját, három Gráditsokra osztottafel; mellyek között:

I. *A' Nevedésnek grádittsa*, a' mellyben, valamint a' *Test*, az ő ött *külső érzékenységeiben* (Sensibus Externis): úgy szintén a' *Lélek* is, az úgy nevezett öt *belső Érzékenységeiben* (Sensibus Internis) szembetünöképpen kifejeződik, tökéletesedik.

II. *A' Megállapodásnak grádittsa*, mellyben, mind a' *Test*, mind a' *Lélek*

a' magok tehetségeikben, kötelességeiknek teljesítésekben; és egész mivoltokban, minden szembetűnő változás nélkül, addig a' meddig megmaradnak.

III. *A' Fogyatkozásnak Grádittsa* végezetre az; mellyben a' *Testnek*, mind az öt *Érzékenységei* naponként tompulnak: &c. a' *Léleknek* öt *Érzékenységei* között, némelyek p. o. az *Emlékezet*; és az *Itelet*; gyakran, éppen az igen megaggodt és az utolsó vénségig; nem tsak, meg nem maradnak; sőt néha nevedezni-is szoktak.

§. 14.

I. *A' Nevededésnek Grádittsa* (*Status Incrementi*) ismét 3 *allosztályokat* szenved; mellyek között mindenik *Osz-tály* ismét 7 esztendőket foglal magában; ugyan is:

1. Az első hét esztendő nevezetetik: *Tsetsemőségnek*.

2. A' második 7 esztendő: *Gyermekségnek*.

3. A' harmadik 7 esztendő: *Fel-
serdültségnek.*

§. 15.

Azomban, mindennek, valaki tsak
a' Természetnek állortzás útaiban, tsak
annyira mennyire is jártas költes; ön-
ként megkell vallani: Hogy ezen *Neve-
kedés* vagy *Gyarapodás - Grádittsának*,
vagyon ottan ottan, némü némü szem-
betünő, személlyes különbözése; leg-
inkább e' következendő okokból, ugy-
mint: a' vérnek hidegebb, vagy mele-
gebb; a' Szüléknek ifjabb vagy öregebb
gyengébb vagy erősebb mivoltok miatt;
szépen ide illenek *Horátiusnak*, ama Poe-
ták fényes *Tsillagának*, ezen Természet
titkait feszegető versei:

Fortes creantur fortibus, et bonis;

Est in juvencis, est in equis, patrum

Virtus: nec imbellem, feroces

*Progenerant aquilae, columbam, **

Jó

* Horat. Libr. IV-ti Ode IV-ta.

*Jó's erőss Szüléknek, jó erőssmagzattyok ;
Erkölsre is ollyak mint annyok és attyok.*

Sokat tehet e' tekintetben az élés módja (*Diæta*) de leginkább minémüsiti az embert, sött az egész Nemzetet is, a' levegőnek személyyes mivolta, *Hippocrates* szerint: *Magna ex parte, hominum formas et mores; regionis naturam imitari reperies*, az az: *Mind testekre, mind erköltsökre nézve az emberek hasonlittanak; Hazájok levegőjének keménynebb vagy lágyabb; durvább vagy szelidebb természetes minémüségéhez. Ide járull a' tiszta vagy tisztátalan tartás; az okos nevelés 's a' t. mellyek sokszor legalább 2 vagy 3 esztendői különbséget is okoznak.*

§. 16.

I. *A' Tsetsemőség (Deákul nevezetik Infantia az Infanstól)* melly annyit térszen, mint: *Nem szolló, nem szollván vagy; a' ki szollni nem tud.* mivel ez idő-

dötájban, a' Tsetsemő, még a' maga gondolatjait értelmessen elő adni nem tudja; Ez az oka; hogy mind az Isten-mind a' Haza' - mind a' Természet' - Törvénnye, a' Tsetsemőket a' féleszü emberekkel egy rangba teszi; és semminémű Hivatalokra nem alkalmaztattya: Ez az oka; hogy az Igasságnak szája, maga Édes Idvezítők, midőn e' földön járt, a' bolond *Farizeusokat* (sok izben bolondoknak mondván) az ilyen Tsetsemőkhöz hasonlította az Évangéliomban.

§. 17.

Ez a' *Tsetsemőség* is, sok körülállásos okokra nézve, nagy különbséget szenved, így p. o. itt is a' különböző Szülék, a' különböző gondviselés; a' különböző nevelés, a' különböző égabrontsa, a' levegőnek hidegebb vagy melegebb mivolta; a' különböző diéta; a' gyengébb vagy kemén-

ményebb ételben 's italban való mód, mérték, és minéműség, a' testnek és a' ruházatnak tiszta, vagy tisztátalan tartása; a' hosszabb vagy rövidebb szoptatás; a' több vagy kevesebb álmra való szoktatás; 's a' t.

De szintén úgy, az elmének és a' léleknek minéműségére nézve is, igen nagy különbséget találunk; az úgy nevezett: *Első 7 esztendő kerületiben*, úgy hogy némelly kis gyermekek 6. 7. esztendő korokban, 15 's 16 esztendő ifjaknak elméjekkel birni láttattnak. — Igaz ugyan, hogy:

Néha ez az idő előtt való okosság, nyavalyás állapot, melyet a' Doctorok: *Világosodásnak* (Epilampsis) neveznek.

A' forró és éles nyavalyákban is, gyakran tapasztalljuk ezt az emberekben: úgy hogy sokszor a' különben fellelte egygyügyü emberek; halálok óráján és előtte, ezen *Világosodásba* esvén, tsudálatos elmésséget mutatnak.

§. 18.

Vagyon ellenben a' kisdedeknek éppen ellenkező nyavalyás állapottyok is; melly *Eszelőségnek* (Morosis) neveztetik: de az illyének testekre nézve is, többnyire nyomorúltak, és az olyan Szüléknek szerentsétlen fajzattyaik; a' kik egész életkben a' *Bacchusnak* és *Vénusznak* örökös rabszolgái voltak: kiket is így sirat ama' Poéta:

Multa pater materque valent infundere natis;

Transit et in seri jura nepotis avus.

Atyánktól, 's Anyánktól származott a' testünk,

Kik miatt bóltunkig kínzó bajba estünk.

§. 19.

Meg-esmértető Jelek:

A' kis gyermekeknek, az ő születésektől fogva 7-ik 's 8-ik esztendeikben, kezdenek, az úgy nevezett *Téjfogaik*, kihullani; még pedig leginkább azzal a' rendel, a' mellyel kihasadtak; tudniillik: a' két első vágófogaik hasad-

sadnak ki legelsőben, az alsó állkap-
czáinynén rendszerént: azután, ugyan e-
zen két első vágófogak, a' felső ínynen
és éppen, azon rendel hullanak is ki.

§. 20.

II. *A' Nevekedésnek* a' második 7
esztendőös folyamottya, a' *Gyermekség*
(*Pueritia a purus*) a' mi életünknek 14-ik
esztendejéig. — Ez a' gyermeki idő az
aszszonyi Nemben, tsak 12 esztendeig
hat-ki, a' férfiakban pedig 13's 14 eszt-
endőkig.

A' Léleknek munkái, az öt bel-
ső *Érzékenységek*, ugymint: *Képzelet*,
Emlékezet, *Elmésség*, *Itélet és az Aka-*
rat, egy szóval, a' *Józanokosság* még
ebben az élet szakaszszában is gyenge;
hanem tsak annyira mennyire az igen
korán, és az idő előtt érőkben.

Ezen élet szakaszszának meg-
mértető Jelei é' következendők:

a. Az állandó fogaknak ki jövések
és megnövések.

b. A' testnek szembetűnő nevekedése, hirtelen való néki nyúlása.

c. A' léleknek öt munkái közül egy tudniillik: az *Emlékezet* nagy és erős: de

d. Az *Itélet* ellenben igen gyenge; és annál gyengébb: mennél inkább természete a' *bővérűsége* (*Temperamentum Sanguineum*) hajlik. Lásd a' 321 §!

III. A' *Nevekedésnek* harmadik Szakaszsa, neveztetik: *Felserdültségnek* (*Adolescentia*) melly is magában foglalja életünknek harmadik 7 esztendő folyamottját: és így a' 14-ik esztendőtől fogva a' 21-ik esztendőig; vagy törvényessen a' 24-kig.

Már ebben az *időszakaszszában*, mind a' *külső* mind a' *belső érzékenységek*, a' nemző részek, a' nemző tehetőségek, a' testnek minden kötelességei kifejtődnek, és elébb vagy később a' természetes és személyes tökéletességre eljűtnak.

A' *Felserdültségnek Jelci* im e' következők:

a. A' nemző részekén, a' honallyok alatt, a' melyen való szőrt szorgalmatosan meg kell vizsgálni! ha már vagy on e'?

b. Itt már az ábrázat mordabb; mivel az orcák szőrösödnek, a' bajusz mohószik; a' szakál derekassan kiverődik, a' szózat megvastagodik, megemberedik.

Az Aszszonyi Nemben pedig:

a. A' holnapok meg-jelennek.

b. A' melyei nyőnek, domborodnak.

c. Az erkölts, a' szemérmesség, a' magok tartása és viselete érik, emberedik, magokat tettetik.

d. Végezetre az Ekklésia Keresztelő Könyvit (*Matriculát*) is fel lehet nyitni! ha kézre esik, és a' szükség kívánnya.

§. 22.

Ezen időszakaszszára nézve is, igen sokat különböznek egymástól, a' különböző természeti hajlandóságra, az égabrontására, az élés módjára, az élet mód-

módjára, az élet nemire; de leginkább a' nevelésre nézve; erről mondja a' böls munkáiban halhatatlan I. Kán (csak a' mostanában megholt híres Königsbergi Professor): *Hogy az Istennek minden egyéb Teremtményei között egyedül csak az embert kell nevelni!* Ismét: *Hogy az ember, csak a' nevelés által lesz emberre* * *

A' meleg és forró Tartománynak levegője, igen sietteti a' testnek természetes kifejtődését és személyes tökéletesedését: mivel a' meleg levegő húsának szálait ellágyítja, kitágítja; így a' testet idő előtt megérleli. Innen vagyunk, hogy ilyen levegőben élő Leánykák, életeknek 8. 's 9. esztendeiben, már *felserdüllnek*, holnapot kapnak, anyákká lesznek: 30 esztendőskorokban vén asszonyokká.

§.

* Immanuel Kant; über: *Pädagogik* S. 1. l.

* * Ugyan az, ezen Könyvetskéjének 11. vagy 12. lapján.

§. 23.

Hogy a' Természet, öröktől fogva kedvellette, ezen esztendőben lévő 7-tes számot; ennek világos nyomai vannak, mind a' Szent, mind a' Világi Historiákban; világos nyomai a' *Fárao* két rendbéli álmaiban; világos nyomai az Egyiptomi *Jo'sef* álom magyarázatyaiban; világos nyomai a' Természet-Visgálóknak Tapasztalásaikban * *Maga Hippocrates*, a' Természet' állorczás titkainak, talám minden Halandók között a' legmélységessebb Buvárja, szentül hitte ezt; a' mint minden bölts Tapasztalásaiból kitündöklök; ki is a' Teremtőnek leg böltsőbb remekmunkájának, az embernek, az ő valóságra való hozásáról és teremtéséről is világossan ezt állittya: *Vita hominis 7. dierum; et in 7. diebus habet, quaecunque corpus habere debet.* Az ember ugymond, hét napok munkája,

és

* Eckartshausens Magie 1. Band: Erklärung der Titelvignette.

és 7 napok múlva meg vagynak a' testnek minden tagjai, valamellyek csak szükségeseek. Szerette a' 7-ik esztendő, maga a' Természetnek bölts Alkotója és Igazgatója, az *Istenkirályságnak* (Theocratia) idején is; mivel világossan megparantsolta, az Izráelnek, az ő Biráji által: Hogy minden 7-dik esztendő, Jubileumi örömnök vagy szabadságnak esztendeje. légyen 3 *Moses* 25: 3, 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 's a' t. ekkor ezen 7-dik esztendőben sem szántó földét nem szabad volt bévetni; sem szőlőjét mivelni; hanem ezeknek is, minden hetedik esztendőben nyugodalmat kellett engedni, a' szántó földe, a' mit önként termett, azt le nem volt szabad aratni; szöllejét meg nem szabad volt szedni; hanem ezen terméseket az Izráel Nemzete szegényeinek kellett hagyni; minden költsönös pénzt el kellett engedni; a' rab szolgát szabadon botsátani. — különösen, minekutánna a' 7-szer 7-dik esztenden-

esztendőben szabadságot engedj. Ismét: 5
Móses 31: ezt mondja: Minden 7-dik
 esztendő, a' szabadságnak esztendeje;
 ezen mennyen fel az Izráel az Ur elei-
 be; és ezen olvassák fel az Isten tör-
 vénnyét!

§. 24.

II. *A' Megállapodás Grádittsa*, az
 melyben, mind a' *Test*, mind a' *Lélek*
 a' magok tehetségeikben, és kötelessé-
 geknek tellyesítésében, addig a' med-
 dig majd minden szembetűnő változás
 nélkül megmaradnak.

Ez az életünk-szakaszza, a'
 Természet vizsgálók szerint a' 3-szor
 7-ik esztendő; a' Törvény szerint pe-
 dig a' 24-ik.

Ez a' Férfiakra nézve, kiter-
 jed az 50-dik 's 60-dik esztendeig: az
 Asszonyokra nézve pedig a' 40-dik és
 50-dik esztendeig.

§.

III. *A' Fogyathozásnak Grádittsa*, végezetre az, mellyben mind a' *Testnek* az ő öt érzékenységei, ugymint: *Izérzése*, *Szaglása*, *Látása*, *Hallása* és *Tapogátása*, mind a' *Léleknek*, avagy tsak némelly munkái is, naponként, és szembetünöképpen tompulnak, tsökkennek.

Ez az *időszakasz*, a' férfiakra nézve, az 60 és 70 esztendő; az Aszszonyi Nemre nézve pedig a' 50 és 60 esztendő között kezdődik: és kihat éppen életünknek utolsó határáig. — Ezek azok az Esztendők, mellyekről ezt mondjuk *Bölts Salamonnal*: * *Nem szerettyük ezeket.*!

Az egész tudós Világnak, minden Határiban lévő Hallandók közzül; a' komor vénséget, senki olyan eleven szinnel le nem festette, mint *Bölts Salamon*, az ő *Prédikátori Könyvének* 12. részének 3. 4. 5. 6. 7. 8. és 9 verseiben: a' ki nem hiszi, olvassa meg a' Bibliában!

§.

* Prédikát: XII R. 3. vers.

§. 26.

Az emberi életnek különbféle, rangja, karja, neme, és állapotja: a' mi életünk esztendeinek majd még annyi különböző Szakaszszát kívánnyák meg p. o.

A. A' Romai Catholica Vallásban, a' Tridentinumi Zsinatnak ujjabb Törvénye szerint; a' Püspökségre megkívántatnak 30 esztendők. — Itt talám, más természeti és fundamentomos okon kívül tzelőzés vagyon az Idvezítőnek a ma példájára, melly szerint Ez is, 30 Esztendős korában kezdett közzbenjárói Hivatalához. * Továbbá a' Presbyter-ségre 25; a' Diaconusságra 23; az alldiaconusságra pedig 22-tő a' Canonicus esztendő. — De mindazonáltal, ez a' Törvény is szenved kifogásokat; a' mint a' mi mostani Felséges Császárnénk, a' Felséges Első Ferentzné, Testvérjére,

C 2

az

* Ugy szintén az Ó Testamentomban 4 Mos.

4. 3. v. és a' 30 versre is.

az Ambrus Fő Hertzeg, volt Cardinalis és Esztergomi Érsekre nézve is, megtörtént; a' ki már 23 esztendőskorában Esztergomi Érsek és Cardinalis volt.

B. A' Protestánsoknál is igen megtartódik ez a' Törvény.

C. A' Napkeleti Ekklesia is szereti mindenben a' jó és a' bölts rendet; tehát itt is, szinténugy megkívántattak, a' nagyobb Ekklesiái Hivatalokra nézve; a' szükséges lelki és Testi tulajdonságok és minéműségek.

§. 27.

II. *Fejezet: Az elmének és a' testnek hibáin és fogyatkozásain, ugy szintén, némelly bűnösnek személlyes állapotján építettett; és a' Hazának, az akkori Törvényével, megállható és meg nem állható mentsége.* Illyenek p. o. a' polgári bűnök büntetések, ezeknek az elme, és a' testnek gyengeségek, és fogyatkozások miatt lett elhallasztások,

vagy

vagy tellyességgel való elengedések; a' Testamentom tevése eránt, mind az Isten - mind a' Haza - mind a' Természet-Törvénye által lett rendszabások; az Atyákról és Anyákról maradott örökségnek 'lehető vagy nem lehető elfoglalások; a' Háznak lehető vagy nem lehető gondviselése, igazgatása 's a' t. — Mivel nem csak a' tsetsemőség, az éretlen gyermekség, a' szörnyen megaggodt vénség, a' szörnyü fekete vérűség (*Melancholicum Temperamentum*) egy hypochondria, egy veszedelmes vak aranyér; a' bódulás (*Mania*) a' bolondulás (*Amentia*) 's a' t. hanem sokszor, némelly nem várt nyavalyák is; ugy szintén, a' mértékletlen élet; a' részegítő italokkal való vissza élés; a' néma bűn gyakorlása; * 's a' t. az ez előtt legokosabb, és a' legalkalmatosabb személyt

* Onania. Onántól a' Júdának második fiától,
1 Móses 38: 4. 5. 6. 7. 's a' többi.

mélyt is, egyszerre és tellyességgel el-
ronthattyák; és mind ezekre alkalmat-
lanokká tehetik; az efféle nyavalyák
megszorítván megrontván az agyvelőt's
mind a' külső mind belső érzékenysége-
ket, megzavarván; úgy elrontják az em-
bert, mind belső mind külső alkotmán-
nyára nézve, hogy véletlenül az Itélő
Birák nagy bűnbe eshetnek Itélet tété-
lekkel. — Az efféle esetekben, tanácsos
lészen, valamelly Doctorral az ilyen
személyt megvizsgáltatni; az ilyeneknek
Gondviselőt és Tutort rendelni, hogy
igy sem magoknak, sem másoknak
kárt ne okozhassanak! sokszor a' bolon-
dok házába (*gyrgatum*) kell küldeni.

Az ilyen emberek, sem állandó
fogadásokat, sem Contractusokat nem te-
hetnek: mivel józanokosságok nintsen;
következéskeppen sem szabadságok, sem
szabad akarattyok nem lehet; annako-
káért is semminémű ígéreteknek tellye-
si-

sittésére nem kényszeríttethetnek, tanubizonyosságok nem lehetnek; semminémű hivatalt sem viselhetnek, sem esküvésekre nékik semmi hitelt adni nem lehet: sőt véték volna ezeket a' Hitletételére is kényszeríteni: néha nagy bűnökért, Isten' káromlásokért, és egyebekért is törvényessen megbüntetni nem lehet. — Ezeket a' Törökök is Szenteknek tartják *

§. 28.

Az ilyen feketevérü (*melancholicus*); megzavarodott (*maniacus*, *Hypochondriacus*); Vakaranyeres (*Haemorrhoidarius*); megtébolyodott és bódult emberek (*amentes*) kétfélék:

1. *Teltyességgel bolondok.*

2. *Bizonyos időbéliek (Lunatici).*

Azok az *Időszakaszok*, mellyekben eszeiken vagynak, neveztettnék: *Világos időszakaszoknak (Lucida Interval- la)*

* Museum der Wundervollen Magazin Seite 133.

la): a' honnan kinyílt szemekkel kell vigyázni; hogy: *mikor*, *mit*, és *mimódon* tselekesznek? Mivel a' *Világos Időszakaszbéli Contractusok és Testamentumok* helyben hagyattathatnak akár-melly Törvény-Székeken is; hogyha voltaképpen és eléggé békibizonyittatik; hogy ezek éppen olyan időben történnek.

Továbbá, a' kisdedeknek a' gyermekeknek, az igen elaggodt véneknek, bűnös tselekedeteiket is, az *Erköltsi a' Természeti Philosophiának*; de egyszersmind a' szelid *Évangéliomnak* rá-májára kell vonni: hogy így, miképpen lehessen ezeket menteni, legalább büntetéseket gyengíteni.

Ezen classisba lehet számlálni, a' Részegeseket, sőt annyira mennyire a' Részegét is: mivel ez az emberi gyarlóság, meg eshetik a' legbetsületesebb emberen is egyszer vagy kétszer egész életében. Innen ama bölts *Senekának* mondását: *A' részegség önként való bolond-*

ság

ság (*Ebrietas est voluntaria vesania*) sokkal többször sával kell venni, mint némely keményen Itélő Birák venni szokták.

Ide számlálnak a' Természet Törvényének bölts Sáfári, a' már eddig említett nyavalyás állapotokon kívül, minden, vértfelforraló, agyvelőt megterhelő, és gondolkozásainkat, megháborító nyavalyákat is: ezek is méltó és igazi oltalomvárok; az ilyen szegény bűnösöknek.

Az efféle esetekben tehát, mindenkor a' Doctornak kell, az ilyen kérdésben lévő személyt megvizsgálni: Ha a' nyavalya *költött e' vagy valóságos igaz?* ha ez! mennyen végire! mikor kezdődött; mennyire ment; hol áll; és és személyesen milyen, és mellyik grádusban vagyon?!

§. 29.

III. Fejezet: A' havi vérben lévő fehér Személynék; a' terhcs; a' gyermek-

á-

ágyas; és a' Szoptató Aszszonynak; az Isten, - a' Haza, - és a' Természet - Törvényyén épült mentsvára (Asylum). Mivelhogy, miolta e' világ fenn áll; minden Országnak; ennek hasznos és szerentsés kereskedésének, erejének, hatalmas voltának, más nemzetek meghódoltatásának, ezeken való uralkodásának, több ezer esztendőig tartó állandóságának, boldogságának, és virágzásának; egyedül az emberiség szerentsés szaporodása volt egyetlen egy talpköve: innen, minden bölts kormány alatt álló Birodalomnak, mind a' Szent - mind a' Világi - Históriák szerént: e' volt a' legelső, legfőbb és egyetlen egy tzellya, úgy annyira; hogy ennek elérésére, sokszor még a' tilalmas és a' törvénytelen eszközöket is a' magáévá tette: emberlopásra sőt nemzettséges ragadozásra vetemedett: mennél inkább! az ő Isteneket, Felebaráttjokat és Hazájokat igazán és szentül szerető Itélő Biráknak fel-

lette lélekbe járó kötelességek!: Hogy ezen legtermészetesebb, legistenesebb, és ezen nemes Tárgyra tzelozó eszközök Elöttök, mindenkoron a' legszentebbek maradjanak! hogy így a' kegyes Teremtőnek már egyszer, böltsen elkészült munkái elne rontassanak! és minden fő véget rontó akadályok szentül és szentséesen elháríttassanak!

E' végre, a' Tárgyunkbéli Sze-mélyek p. o. a' *Holnapos*, a' *Terhes*, a' *gyermek-ágyas*, és a' *Szoptatós* asszonyok, mint az emberi nemzet' szaporodásának eszközei; ha szintén bűnökért büntetést érdemlenek is: mindazonáltal addig a' meddig szenteknek, megsértetthetetleneknek tartassanak!

§. 30.

Sött fundamentomossabban gondolóra vevén, ezen lélekbejáró dolgot! mindazokat, a' kik a' magzat helyes fogantatását, ennek az ő anyyaméhében
le-

leendő szükséges kifejtődését; az ép, egészséges, erős, posgás gyermekeknek származásokat akadályoztatták: azokat, mondom, mint az Istennek, - a' Hazának - és az egész emberi nemzetnek ellenségeit p. o. a' többek között: a' bolond, kegyetlen, kevély, részeges, mind az Isten, - mind a' Haza, - mind a' Természet - Törvényét, lábaikkal tapodó, feleségeiknek semmínémü állapottyokat meg nem gondoló, ezeket minden igazok nélkül martzangoló, 's eképpen sokszor kettős gyilkosságban eső teve- és tigris- természetű férjeket, érzékenyül és példássan meg-büntessék.

Éppen ilyen példás büntetést érdemlenek, azok, a' kik az ifjúságot az Oskolákban, a' Nevelő-Házakban, különbözőféle veszedelmes és egész Familiákat kiirtó bűnökre; mint az úgy nevezett Némabűnre *Onaniára* (*Falten bauer* oder *Selbstbefleckung*) a' *Vénusnak* ideje

*előtt való megizzlésére 's a' többire kapattyák ! **

§. 31.

Egy bizonyos, és a' fehér személly testének alkotmányán épült igasság: Hogy a' terhes Személlyek, a' többek között, sokkal érzékenyebbek. — Ezt pedig okozza:

a. A' méhnek tsudálatos alkotmánya, melly szerént ez; minden egyéb tagok között, az érzőinaknak legnagyobb tanyájok; következésképpen mindenféle kedves és kedvetlen érzékenységeknek szerző okok: ezért mondják erről a' Doctorok példabeszédben: *A' méh, ezer meg ezer bajoknak szerző oka; (Uterus Sexcentorum morborum causa)*

b. Annyival is inkább; tehát a' méh-
tsira, vagy magzat is, részszerént mint idegen test; rész szerént pedig a' méh-
nek

* Lásd, és olvassd meg *Salzman* és *Tissot* ezen utálatos bűnökről!!!

nek falait érdeklvén 's boszontván, sokféle bajt okozhat.

c. Idejárull, az is; hogy ilyen állapotban, a' vér is természet felett nagyon megsokasodván, nagy tüzet ád; a' nagy tűz nagy érzékenységet, a' nagy érzékenység, nagy zürzavart, a' nagy zürzavar pedig, a' testnek minden munkáit és kötelességeit felforgattya. Innen vagyón.

d. Hogy a' terhes személyek, tsak igen tsekélly okból is; kivált a' nagyon kényyen nevelt Leánykákból vált anyák, majd tsak nem hihetetlen és veszedelmes érzékenységgel birnak; hamar görtsökbe, ínas rángatásba, nyavalyatörésbe, és halálos bajba esnek. Igen könnyen idétlent szülnek.

e. Ez a' szörnyű érzékenység okozza, azon magzatok bőrén lévő motskos jegyeket is, a' mellyek hány embereket utálatosokká tésznek!

Min-

Minden terhes Fehér-személyek
 őrizkedjenek tehát; minden utálatos Lát-
 ványságoktól! — De minden egyebek
 is, valakik ezekhez közel járnak; ki-
 nyílt szemekkel vigyázzanak!: Hogy e-
 zeket vaktában meg ne üssék; se meg
 ne hajtsák! Vagy ha ábrázattýokra for-
 ró 'sir tsöppen; vagy méh meg-tsípi,
 vagy ha a' tűz reá pattan: a' Terhesek
 ilyen esetekben, semminémű tagokhoz
 annyival inkább ábrázattýokhoz a' vilá-
 gért!!! hirtelen ne kapjanak! mivel a'
 melly tagokhoz az anyák; és a' millyen
 dologtól való megrettenésekben nyullnak
 a' méhek-gyümöltse éppen azon illetett
 tagján, és a' képzelt dolognak béllýegét
 fogja örökre viselni!! mennyi ezer meg
 ezer gyászós példa bizonyittya állittá-
 somat!!

§. 32.

Midőn ama *Jákob Pátriárchának*
Természeti Tudománya (Physicája)

e' materiában, elmémbe ötlík; ezen nagy Embert, e' tekintetben, nem tudom, tisztellyem e' inkább vagy tsudállyam?!

Mivelhogy, ámbár nem ditsekedhetett ez *Hippocratessel*, sem az *Apolló*, sem *Aesculapius*, sem *Hygia*, sem *Panacea* régi leghíresebb Doctoroknak tanításokkal: mindazonáltal, hogy a' Természetnek sok hallandók előtt elrejtett utaiban ez jövevény éppen nem volt, a' bizonyos. —

Mert ugyan is; jól tudta, és jól esmérte már ez; Hogy a' terhes személieknek, az ő képzelődések és érzékenységek képtelen, nagy; sőt azt is jól tudta: Hogy ez az érzékenység közz legyen; még az oktalan állatokkal is: azért szegődött.bé *Lábánhoz* * az ő *Ipához* 's az ő Édes Annyának *Rebekának* Testvérbátyához, egyedül tsak a' tarka bárányokért: és éppen ezért rak-

* 1 Moss. 29. és 30 Részekben le irt Historia szerént.

rakta a' meghántott, és a' fejéressen megtarkált zöld nyár - mogyoró - és gesztenye vesszőket a' juhaknak itató válujokba, és a' legelés közben is imitt amott egyikbe letüzzdözvén, hogy a' *Lábán* juhai, nagyobb részént mind tarka bárányokat ellyenek!

§. 33.

Találatnak sokszor olyan ravasz személyek is; a' kik álnokul fellököltik: *Hogy ők terhessek*; vagy azért:

a. Hogy a' megérdemlett büntetést elkerülhessék.

b. Hogy valakinn, vagy betsület - vagy erszénybéli-boszszerűjokat állhassák —

c. Hogy valakinek szép örökségbe lábokat bétehessék — De ellenben vagynak:

d. Olyan tsalárd *Terhes* fehérszemélyek is; a' kik ismét bizonyos okokból, mig tsak lehet; *Terhességeket*, mind

a'

a' végig mind a' vérig titkollyák és tagadják.

§. 34.

Minthogy pedig, minden Helységekben, Uraság'-Székein, Mező-Városokban sőt néha még Királyi Városokban is, nintsenek mindenkor jelen Diplomás Órvos-Doctorok, nintsenek Diplomás Seb-Orvosok, sőt néha, és néhol, nintsenek Diplomás kitanult Bábak is; a' kiknek Tudományos Megvizsgálásokon, épithetnék, az Itélő Birák, az ilyen kéttséges Esetekben, lélekbejáró Itéleteket: szükséges, hogy minden Helységbeli Papok, Notáriusok és Birák, ezen *Terhesség-Jegybéli Tudománnyában*; (Semejotica) leg alább tsak annyira is jártassak légyenek: a' mennyiben csupán a' külső Tekintet, és egynehány feltett kérdések, e' részben őket bátor-ságos útba igazithattyák.

§. 35.

Lássunk tehát e' nevezetes *Tárgyról* rövideden!

A' *Terhesség* háromféle. Ugyan is

I. *Az igaz és természet szerént való Terhesség.*

II. *Az igaz, de a' természet rendin kívül való Terhesség.*

III. *A' fattyú, vagy az Űszögi Terhesség.*

I. *Az igaz és Természet szerént való Terhességnek Jelei A Kétségesek.*

B Bizonyosságok.

A. *A' Kétséges Jelei* im e' következők:

1. A' holnapnak kinnmaradása, a' nélkül, hogy ezt, más valamelly közbenjöheto nyavalya okozhatta volna.

2. Azok a' külömbb külömbbféle alkalmatlanságok és változások, a' melyek a' megterheseést követni szokták, a' millyenek: A' húsoknak, különösen pedig, a' marhahúsnek megútálása; at-

tól való undorodás, tsömörlés, gyomor émellygés, sőt sokszor, már a' hús szagától való hányás; a' szokatlan és idegen eledleknek, sokszor az éretlen gyümölsőknek, és más holmi szokatlan dolgoknak óhajtások; majd minden napon, sőt sokszor majd minden órában, más és különböző fattyu appetitus; majd minden reggeli gyomorfájás, gyomor zürzavar, görtsös hányás; főfájás, fősédülés, ájúlások, gyomor savanyúság, gyomorégetés, gyomor - és méh - görtsök; a' szemeknek lankadságok, halaványságok, béceségek, kerületek sárgás, szemeikallyok kékes; fogfájás, nyálnak bövséges folyása, szüntelen való köpdösés, tagoknak bádjadságok; munkára való restség; szomoruság; haragoskodás, a' férfi utálása; hasának a' két első hónapokban való bévonulása. laposodása; azomban, ha a' méhben *Gyermek* vagy; akárki egy kevésbé keményebb nyomással, húzza egynehányszor, a' sze-

relem hegyén fellyül, a' kis hasán keresztül tenyerét, újjai hegyeivel kissebb vagy nagyobb keményske gömbölyegséget érezni kell: ha pedig *Üszög* lap pang a' méhben, akkor darabos keménységet érzünk.

3. A' méhnek laposs, lágy, és bézárt szája.

4. A' has naponként düllyed, és emelkedik; a' kis has domborodik; külső tapintása kemény, a' köldök is kifelé nő.

5. A' méhszája vagy hüvelykje szüntelen hosszabbodik.

6. A' magzat az ötödfél holnapban; a' 18-ik hétben; vagy a' 126-ik nap táján gyengén mozog: de minthogy ez a' mozgás többnyire csak olyan, mintha a' belekben lévő szél okozná, és mint ha némü némü görtsös mozgás volna: ennek sem lehet egész hitelt adni; annyival inkább, mivel olvastam sőt láttam példát, olyan érzékeny és okos fejr személyt

mélyt, a' ki már a' 3 holnapban érzett ilyen mozzgást: tehát még ez az idő is bizonytalan.

7. Mennél véresebb a' Személy; és mennél rendesebb és bővebb a' holnapja; ha ez, egy 's két holnapokig kinnmarad, a' vér testében annál inkább megsaporodváu, annál szembetűnőbb változásokat és nyomoruságokat okozz; a' többek között: feje fájj; szíve dobog; ábrázattya mindenféle színeket jádzik: hol megpirosodik, hol meg halaványodik; hol fellpuffad, hol megapad; néha teste néki borsódzik, néha pedig hévség futtyael egészszen; órrán, orcáján, nyakán kisebb 's nagyobb halavány sárga foltok, kiütések (*exanthemata* Muschlage) és fakadékok támadnak. — Mint-hogy pedig mind ezeknek oka a' holnapi tisztulásnak elmaradása: e' pedig más egyéb okokból is elmaradhat: tehát mind ezek is kétséges *Jelei a' Terhességnek.*

8. A' melyeik domborodnak; szemlátomást nőnek; a' tsetsbimbókból, ha két ujjak közzé szoríttattnak, savós nedvesség tsepeg ki. — De mivelhogy ez is közz; a' *Felserdülttségnek* abban a' Szakaszszában, midőn a' Nemző-Részek kifejtődni kezdenek, mind a' két Nemen lévő ifjúsággal: ez is *Kétséges Jele a' Terhességnek*. — Erről a' Tünetmennyről a' babonás és a' tudatlan község ezt szokta mondani: *A' boszorkányok szopták meg; és az ekkor megkövesedett tsötsbimbó kerületit jó meg kenni foghagymával*. — Sok atyák szoptatták már az ő tsetsemőiket! lásd ama kegyes *

B. *A' bizonyos Jelei a' Terhességnek*, kezdődnek, a' megterhesedésnek feleidején, ötödfél holnapra, 18-iki hétben, vagy mintegy 126-ik nap táján

-
- * 1. Marherra Pétervári Prof. Physiologiáját!
 2. Humbold Déli Amerikai utazását Quitoban.
 3. Museum der wundervollen Magazin Seite 123.

ján, melyek is a' többek között im e' következők :

1. A' méhszájja, annyira megváltozik; hogy a' melly a' megterhesülés előtt, hasadék forma nyílásu volt : most ugyan az a' méhszájja egészen gyűrű-vagy karika formára változik által.

2. Az a' méhszájának nyaka, melly eddig kemény és ék formájú vala : már most lágy, gombás, fell puffadt, felldagadt, és naponként mindenkor rövidebb lészen.

3. A' megterhesülésnek, a' 18-ik hetén; sőt már a' 16-án; a' kis hasban, a' szerelem hegyén fellyül, némü némü kemény és gümbölyü domborodás mutatya magát; melly mindenkor a' köldök tájjafelé, sőt lassanként ezen fellyül is fellhág.

4. A' magzatnak a' 18-dik hétben való mozzgása, mellyet nem tsak maga a' terhes személly szüntelen érezz : de akárki is kezét hasára tévén, 's egy-néhány szempillantatig rajta tartván, nyilvánságossan megérezzheti. §.

§. 36.

A' beállandó *Szülésnek Jelai* pedig e' következők:

1. A' has fellyül meg lapúll. alá-száll; és mintegy leesik: alol pedig killyebb killyebb düled.

2. A' vizelésre és a' székre megszűnés nélkül ösztönöztetik.

3. Azok a' fájdalmak, a' mellyek a' hátgerinczben, kereszttsontban a' veséknél vagy a' lágyékokban támodnak; ottan ottan megszűnnek: ezekről a' részekről pedig mindenkor a' méh tájjára igyekeznek, és mintegy a' méhszájján végeződnek; sokáig tartanak, egymás után sűrűn következzenek, mintha ugyan egymást üzzék 's kergetnék: ugy annyira, hogy az illyen Vajódózó Aszszony, azt gondollya; hogy ágyéka és hasa most mindjárt öszve megöszve szakad.

4. A' méhszájja egészszen kinyílt, kerek, megfeszült: és ha valaki, mutató ujját, a' méhszájába bédugja: ugy
tet-

tetszik, mintha, az újja egy behunyt szemet érne és érezne.

5. Hogyha pedig, az ujjával bel-lyebb mégyen, érzi: hogy a' magzat vi-zihójagja, mintha egy ék formában ujjá előtt állana.

6. Valahányszor ezek a' *szülés* fáj-dalmái megszűnnek: a' méh és a' has mind annyiszor, meg esik, és meglap-padd. Ezeket a' 3-ik és a' 6-ik számok alatt említett fájdalmaikat, nevezik a' Bá-bák (*Dolores veri*) igaz fájdalmaiknak.

§. 37.

II. *Az igaz, de a' természet rendi ellen való Terhesség.*

Igy nevezik a' Természet' bölts Buvári, azt a' *Megterhesedést*; midőn a' Venusi ölelés alkalmatosságával, a' férfiui mag, a' nagy és a' meggyőzhe-tetlen akadályok miatt; a' méhüregébe a' rendes országuttyán semmi módon el-nem juthat: hanem vagy a' *Tojástartó-ban*

ban; vagy az úgy nevezett: *Fallopian* trombitájában fenn akadd; vagy pedig a' méhnek lyukasvolta miatt, a' *hasnak felső* vagy *alsó üregében* a' mosdótsontok közzé vetődik. —

Emlegetnek a' Természetvizsgálók, ezen *Terhesedésnek* még más neveit is: de minthogy azok, némellyek előtt képtelenségeknek látszanak; én is örömet elhalgatom: hanem inkább csak azt jegyzem meg: Hogy az ilyen *Megterhesedés*, az emberi nemzetnek egyáltalában nem szaporítására; hanem inkább rontására vagyon. mivel illy esetben, mind az anya, mind a' magzat bizonyossan koporsóra szállnak; ha csak egy alkalmas idő és helybéli *Császárvágás* vagy *felnyitás* (*Sectio cæsarea*): a' mint az Orvosok nevezik) életet meg nem menti. — Elmulathatatlanul szükséges tehát ez az *Operatio*.

1. Az említett *Terhesedésnek* mind a' három Nemeiben; még pedig, akár
 áll

éll még, az ilyen magzat az anyyában; akár pedig meghalt, mert különben, mivelhogy ezen most megnevezett három helyekből, a' magzatnak semmiféle semmiféle úttya nyitva nintsen, mind a' ketten, a' bizonyos halálnak bizonyos áldozattyokká lesznek. — De jegyezd meg!

2. Még a' *természetes Terhesség*béli szülésekben is, sok szorongató környűlálások vagynak, a' mellyekben, ha az Orvosok a' *Császári felnyitást* elmulattyák; mind az Isten, mind a' Haza, mind a' Természet-Törvénnét tetemesen megrontyák, ilyenek p. o.

a. A' mosdótsontoknak akárminémű hibás alkotmányok.

b. A' méhszájjának, akár a' dagاناتok; akár pedig más elháríthatatlan akadályok által okozott szerfelett való szoross mivolta.

c. Midőn mind a' vajodó anyának, mind az ő méhegyümölsének rendkívül való erőlködések miatt, a' méh ki-

sza-

szakadván; a' születendő magzat, egész testével, az anyja hasa üregébe békül. — Melly történetnek Jelei e' következők:

1. Ha a' magzat, a' szülésnek nagy fájdalmai között, már valósággal a' méhszájára jött, de azomban

2. A' szülés fájdalmai a' méhszájjáról egyszerre el-tűntek.

3. A' vajodó aszszony, az ő méhében volt terhét, és kegyetlen fájdalmait, már most a' has üregében érzi.

4. A' gyermeket többé a' méhben, és ennek szájában, a' bába ujjaival nem érezheti.

5. A' pulsus végezetre elmaradozó.

§. 38.

A' méhbéli vagy a' Természetes: ismét a' Hasbéli vagy a' Természet ellen való Terhesedések között lévő külömbbségek ezek:

1. *A' méhbéliben*, a' hasnak dagá-
nattyá gömbölyeg, egyenlő, simás, és
többnyire a' domborodás a' hasnak a'
közepén vagyon.

Ellenben.

A' hasbéliben, a' daganat, tsú-
tsoss, hegyes völgyes, keményes, ta-
pintása kedvetlen, és többnyire inkább
valamellyik ágyék tájjékára dülő. Az is
igaz; hogy a' daganat vagy domboro-
dás ezen esetben, sokkal kisebb; mint
külömben, azon idő tájban kellene lenni.

2. *A' méhbélinek* kezdete, a' szün-
telen és számtalan változások, gyomor
émellygések, görtsők, hányások 's a' t.
miatt, nagyon alkalmatlan többnyire a'
feleideig: ezután pedig minden nyomó-
ruságok napról napra mind inkább eny-
hüllnek.

Ellenben.

A' hasbéli hová tovább, és men-
nél inkább nő a' magzat: a' szerentsét-
len annyának is, annál alkalmatlanabb,

an-

annál fájdalmasabb, és annál kinossabb állapotya.

3. *A' méhbéliben* minden fájdalmaknak tanyájok a' méh.

Ellenben.

A' hasbéliben, az egész kifeszült has, kiváltképpen ha tapogattyák, szerfelett fájj, és a' merre a' megnőtt magzat kifelé igyekezik: ugyan azon tag ellen a' fájdalmak legszörnyebben kegyetlenkednek. Kivévén azt az esetet; ha a' magzat, az ő lakhelyét, a' méhnyaka, és az egyenes vagy a' végbélhurka közzé vette légyen.

Személlyessen!

4. Ha a' *Hasbéli megterhesedés*, a' hasnak felső üregében (ez ugyan igen ritka eset) történik: akkor a' lélekzet igen nehéz; akkor a' tsetsekben semmi téjj nintsen. *Oka* mivel a' tisztulás ekkor, a' maga egész divattyában vagyon. — Ezért is ilyenkor méhébe más gyermeket is foganhat.

5. Ha a' *Hasbéli*, a' hasnak alsó üregében, a' mosdótsontok között esik; itt a' magzat, a' helylynek szorosvolta miatt, tsak bizonyos ideig nőhet: de tökéletességre soha sem mehet.

6. Ha a' *Hasbéli*, a' hasnak felső üregében fogantatik; onnan idővel nagyra megnövéen, 's nehézsége miatt, a' mosdótsontok, sőt a' méh nyaka és a' végbél hurka közzé leesvén: akkor a' két láb-tövek között kell tenni a' vágást, ama hires *Bianchi* Doctor javaslása szerént: éppen úgy, mint a' *kő kivágásban* (Lythotomia).

§. 39.

III. *A' fattyú, vagy az üszögi Terhesség.* Így nevezik, a' méhnek azt az állapottyát; midőn ebben nem valóságos gyermek; hanem más valamelly idegen test vagyon; a' millyen: az ebben össze tsoportozott, és megaludt vér; levegőég; víz, savó; de az is meg esik:
 hogy

hogy ugyan azon egy méhben, egyszerre, mind az *Igazi* mind a' *Fattyúi Terhességek* meg vagynak.

Ennek *Jelei* im e' következendők:

1. A' *fattyú Terhességben*, a' has, már a' harmadik holnapban, annyira megnő: mint az *igazi terhes* állapotban, fél esztendőre sőt néha, mint hét holnapra szokott.

2. A' has nem gömbölyeg, hanem mindjárt az első tekintetre hegyes völgyes, darabos: annyival inkább ha kézzel tapogattyuk.

3. A' *fattyúi terhességben* lévő szemellynek, köldöke behúzódik, nem kinyomódik mint az *Igazi Terhességben*.

4. A' magzat 18 vagy 19 hetek múlva sem mozog.

5. A' méhnek szájja is semmit sem változik.

§. 40.

Ha már akárki, az eddig leírt *Terhességeket*, és ezeknek megcsmétető

E

je-

jegyeiket figyelmesen megolvasta: mind ezeket meglehetősen meg tanulhatta: mindazonáltal nem lészen, felesleg való dolog; ha itt még e' következőkre is ügyellünk: u. m.

1. A' kérdésben lévő Fehér - sze mélyt, mind erköltsi, mind természeti állapottyára, mind temperamentumára, mind élet nemére, mind Házi környülállásaira, mind nevelésére, mind szüléire vagy nevelőire nézve személyesen kell meg-visgálni!

2. Nem felette ifjú e'; kifejtődztel e' már az aszszonyi Nem' részei munkái és kötelességei? vagy talám már tel lyességgel elis virágzott, meg kell kérdezni: Hány esztendő korában kezdet virágozni? és nem hágta e' által mára: 50-dik esztendőt.

3. A' tsetseikben lévő fehér savó nedvesség, igen keveset, vagy éppen semmit sem bizonyít; mivel ez annak idejében, mind a' két Nemmel közz.

Az a' környülállás, melly szerént a-kármelley aszszony férje életében természetlen volt: halála előtt pedig kevés idővel megterhesedett, méltó gyanúságot okozhat.

5. A' kétséges *Terhességben* el kell várni ennek idejét, és mig a' *Terhességnek* fellyebb leirt bizonyos *Jelei* kifejődznek.

6. A' *terhes aszszony*, a' maga méhe-gyümölsét, a' természetnek rendes folyamottya szerént, tovább nem hordozhattya; mint 10 holdas-vagy 9 napos holnapoknál; vagy 38, 39 és 40 heteknél; vagy a' 260, 's 270, napoknál.

7. Némellyeknek állittások szerént: Némelley *terhes Személlyek*, az ő magzattyokat, méhekben; a' 10 ik sőt a' 11-dik napos holnapokig is elhordozták: de az efféle ítélet, épült talám, egyedül tsak a' *holnap* kianmaradásán: holott a' Doctoroknak örökös Regulájok ez: *Hogy soha, sohol, senkiről, és sem-*

minémü nyavalyában; egy nyavalyás jelből (Symptomából) ítélni nem szabad. — annyival inkább; mivel sok fejer Személyek találtnak: kik az ő terhességeknek minden holnapjaikban is több vagy kevesebb vért mindenkoron látnak.

8. *A' holnapos, a' terhes; a' gyermek ágyas, és a' szoptatós Fehér személyek iránt, ha nagy bűnösök is, a' Birák irgalmasok légyenek!! Minthogy pedig a' Természet rendi ellen való és a' Fattyúi Terhességek, magokban is keservesen kinzó, szomorú, halálos, és valójában gyászos állortzákat jádzanak; nyomoruságokat nagyobb nyomorúsággal ne tetézzék! egy helyében kettőt ne büntessenek; sött sokszor egyet büntetni akarván, kettős gyilkosságba ne eszenek! azok a' Birák, a' kikről maga az Isten ezt mondja: *Ti Birák Istenek vagytok: de azomban mint egyéb halandók ti is porrá váltok,* * Azok a' Birák,*

* Soltár 82: 6. 7. vers.

rák, kiknek az Isten, midőn a' Birói páltzát, e' földön maga viselte; megesküdütt magára ilyenképpen: *Elekén, ugymond, hogy a' gyermek nem viseli az Attyának vagy Annyának álnokságát!***

IV. Fejezet: A' méhtsira, a' magzat, a' szülés; a' szülöttek p. o. az idétlen. a' megért, a' felette korán való, a' késői, a' törvényes; a' meghalt; a' kettős, hármass, négyes, 's a' t és a' más alá vetett magzat; a' másfölibe való megterhesedés, és végezetre az Űszög.

§. 41.

A' Természetvizsgálók, azon egész idő alatt, míg az ember, az ő anyja méhében sátorozz, ötet *magzatnak* (fetus vagy foetus) nevezik. Az elsőb egy-néhány napokig pedig hívják *méhtsirának* vagy *méhgyümölsének* (embryonnak azután embryonak).

§.

** Ezékiel 18: 20 vers.

§. 19.

A' Szülés, nem egyéb, hanem a' méhnek, és az ezzel, egy kézre, munkálkodó részeknek, az az eleven igyekezete és tehetsége, melly a' magzatot az elrendelt időre, vagy; mihelyen, a' gyümölts tökéletesen megéri; mind azokkal a' dolgokkal együtt, a' mellyek a' méhben a' magzattal egyszersmind termettek, nőttek, és szaporodtak, magából kihajtya.

§. 43.

A' Szülés. mind a' Szülőre, mind a' Születtetendőre nézzve, négyféle:

I. A' Szülőre nézzve:

1. A' Természetes és könnyű.
2. A' Természet ellen vagy a' Természet felett való.
3. A' Veszedelmes.
4. A' mesterséges.

1. A' Természetes és könnyű Szülés, az melly 1/2. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

7. és 8 órák alatt minden szörnyű fájdalom, és más idegen segedelem nélkül, tsupán az anya és a' magzat egyesült igyekezetek és erőlködések által, elvégeződik: ha pedig 18 — 24 — 40 és 48 órák alatt mégyen véghez; akkor is *Természetes*: de már az ilyen *Szülésnek* egyszersmind kemény és nehéz a' neve.

2. *A' Természet ellen vagy a' természet felett való* az, mellyet a' természet, ugy szintén az anyának és a' magzatnak legnagyobb erőlködések is tökéletességre nem vihetnek: hanem a' tanult és hűséges bába mesterségnek kell hozzá nyulni; néha pedig egyedül a' *Tsászári vágás Hysterotomia, Sectio caesarea (Mutterchnitt; Kaiserschnitt)*. mentheti meg őket a' haláltól.

3. *A' veszedelmes*, az, melly valamilyiknek nagy kárt; sőt néha mind a' *Szülőnek* mind a' *Születtetendőnek* egyaránt halált okoz.

4. *A' mesterséges*, az, mellyben a' magzat, mesterség által nyitott úton, a' millyen a' *Tsászári vágás* vétetik ki az annya méhéből.

II. *A' Születtetendőre* nézzve is négyféle :

1. *Egygyes* vagy *magános*, az, midőn egy *Szüléssel* egyetlen egy magzat születtetik.

2. *A' Nemmagános* az, midőn mind a' *Szülőnek*, mind a' *Születtendőnek*, más nyavalyája is vagyon.

3. *Kettős*, *hármás*, *négyes* 's a' t. az, midőn egy hassal, két, három vagy négy sőt több gyermek is jön e' világra.

Aristoteles a' *Természetnek* egy régi és nagy bűvárja ezt írja: Hogy Égyiptomban, egy hassal öt 's hat gyermekek is, igen gyakran születtettek.

4. *Elegyes* az, midőn egy hassal, mind gyermek, mind üszög születtetik.

A' Szülésről ezt mondja *Hippocrates* a' Doctorok Pátriárkájok: Minden

den állatnak vagyon, ugymond, bizonyos napja, midőn fajzattyát kiellye: de az aszszonynak, nem hogy napja, sőt hete is alig vagyon.

§. 44.

A' méhtsira vagy a' méhgyümölcs a' fogantatás után mikor lelkesedik meg és mikor formáltatik által emberré? ez az Itélő Biráknak lélekbejáró Tárgyak; mindenféle *Philosophusok, Tudósok, Theologusok, Törvény-Tudók, és Szent Atyák* között, öröktől fogva, sok, és nagy versengésre szolgáltatott okot, és alkalmatosságot.

§. 45.

A' tudós Világnak ezen nemes és fontos kérdésének tsak annyira mennyire lehető megfejtésére gondollyuk meg a' Természetnek gazdálkodását (*Oeconomiáját.*)

A.

A. *A' Növevények Országában*, minden plánták, a' Fűvészek (*Botanicusok*) nyelven szólván, mind a' két Nemző-részekkel bírók (*Hermaphroditák*) az az, minden növevénynek szárán, legalább; külömbb külömbb tókban, együtt laknak mind a' *kan* mind a' *nyöstény virágok*; a' *nyöstényekben* a' *gyümöltse* tsak hogy, igen kitsiny képetségben meg vagyon; mellyben, mihelyen a' *kannak* elevenítő pora hozzá férkezik, azonnal az egész *gyümölts* kifejtődzik; a *gyümöltsben* ismét meg vagyon a' személynos *növevény* akár *fű*, akár pedig *előfa* legyen az; a' *fűben* és az *előfában* ismét az ő *virágjai* 's a' t. és így örökös karikában mindenkoron.

Már pedig igen igen gyönyörűséges gazdálkodásbéli hasonlatosság (*analogia oeconomica*) vagyon, a' Természetnek ezen két elsőbb alkotványoss és nemessebb Országai között: de a' Természetnek az *állatok országában* való gaz-

gazdálkodásának nyomai mennél szem-
betünőbbek : annál gyönyörösebbek !!!

Mert ugyan, is, a' *Tojástszülő*
állatoknak tojásaikban, annyival inkább
az *Eleventszülő állatok* tojástartójokban
lévő tojásokban, minden állatnak az ő
tulajdon és személyes fajzattya, tsak
hogy kitsiny képetskében, nyilvánságos-
san jelen vagyon: de ha a' *kan* és a'
férjfiui mag, ezen tojásokhoz nem fér-
het, ezeket meg nem eleveníti, meg nem
párásítja, és meg nem lelkesíti, ez a'
félig 's meddig eleven fajzat; örökre
a' tehetetlenségnek, és a' semmiségnek
állapottyában maradni kénytelenítettik. —
Ezt bizonyította annyival inkább

B. *Aristoteles*, a' Természet' áll-
ortzás titkainak egy régi híres Buvárja;
midőn világossan ezt mondja : „Hogy a'
„kotlóstyuk alatt, a' harmad napig lévő
„tojásban, már meg vagyon az ugró
„punctum (*punctum saliens*), a' szív,
„melly is már ekkor mozog és él” —

A-

Amaz halhatatlan emlékezetű, tudóss
 Anglus Doctor *Harveus* pedig, még sok-
 kal hatalmasabb pártfogója ezen igaz-
 ságnak (holott ennek köszönheti az e-
 gész *Tudós világ* a' vérforgás (*Circula-
 tio Sanguinis*) tudományának világos-
 ságra lett jövését) mivel ezt állította:
 „Hogy a' negyed napig ült tojásban, ez
 „a' punctum, ez a' sziv, nem csak mo-
 „zog, hanem érezz is: mivel akár hi-
 „deg, akár meleg, sőt akárminémű al-
 „kalmatlan dolog illeti: azonnal gyak-
 „rabban és keményebben nyilik és ösz-
 vehuzódik (*Systole et Diastole*) Melly-
 ből meg tetszik; hogy már ekkor, nem
 csak az érzékenység, hanem a' pára is
 jelen vagyon az ilyen tojásban lévő ál-
 latban. — *Malpighius* végezetre, a' Ter-
 mézet-visgálónak egy fényes tsillagok
 pedig, legtöbbet mond, midőn így szól:
 „Hogy már ő az ülés előtt tapasztalta;
 „hogy a' tojásban lévő tsirke élt; mert
 „már az előtt látni lehet; miképpen mo-
 zognak a' tsirkének alkotó részei.”

§. 46.

Igaz ugyan; hogy a' *Tojástszülő* és az *Élőtszülő állatok'* tenyészések között vagyon valami kis különbség; a' mindazonáltal bizonyos igazság, mind a' két részről: Hogy a' tsirke csak attól az időtől fogva áll valósággal, mióta a' sziv benne készen vagyon: éppen így kell, az emberi származásról is gondolkodni. — Az emberi tsirában már előre meg vagyon a' sziv (*Aristoteles* szerént. *primum vivens, et ultimum moriens*) ez az első élő, és legutolszor haló) a' szivben vagy éppen az ugró punctumban, ismét az emberi testnek, minden erei, inai, és tagjai: tehátmihelyen a' férjfiui magnak vékony szesze, az ebben lévő nedvességeket mozzgásba hozza: azonnal elkezd a' sziv kinyillni és össze huzódni (*Systole et Diastole*) melly is a' szivnek minden kötelessége, és egyetlen egy munkája.

Mivel pedig a' tojásban lévő tsira, vagy a' méh bimbója, mind addig nevedkedhetik, tsupán tsak a' férjfiui magának finumabb szeszes ereje által, melly is, az ezen emberi tsirában lévő nedvességet pesgésbe hozza; mig azonközben a' minden testbéli munkákat izzgató, és halhatatlan lélek el nem érkezik. — Mindezeknek pedig egy szempillantásban megkell történni; mivel lehetetlen a' testnek lélek nélkül formáltatni, 's nevededni. — Ezért mondja ama tudós *Zacchiás* után *Vatterr*: „A' „méh gyümöls,“ugymond, a' fogantatásnak első szempillantásától fogva, a' „maga emberi lelkét megnyerte. — Egy hires tudós *Doctor Alberti Mihály* is így szól: Én ugyan erősen állítottom; „hogy a' méhgyümöltsében, az ő fogantatásának első szempillantásától fogva, „meg vagyon, az ő okos lelke: annyi- „val inkább, mert a' lélek nélkül, nem
is

„is fogantatthatik; mivel ez a' mestere,
 „és építője a' maga teste' alkotmányá-
 „nak; a' mellytől függ egyedül, az ő
 „alkotásának módja.”

Némelly Tudósok, az állittyák;
 és éppen talám egyedül az *Aristoteles*
 és a' *Harveus* tapasztalásokon építvén
 állittásokat, hogy: „A' fogantatásnak
 „harmadik napján, érkezik el a' halha-
 „tatlan lélek.” — Mások ismét azt vitat-
 tyák: „Hogy negyedik, ötödik, ható-
 „dik, és hetedik napján közöszül a' test-
 tel. — A' hetedik napon állította *Hippo-*
crates is, a' ki a' természeti dolgokra
 nézve, mind a' régibb, mind az újabb
 tudós Világnak vélekedését, mindenek
 felett maga után tudta huzzni: „Az em-
 „ber, ugymond, hét napok munkája; és
 „hogy hét napok alatt megnyeri a' test
 „mind azt, a' mi néki szükséges.” — Ez
 az oka; hogy éppen ennek értelméhez
 ragaszkodtak régtől fogva, majd min-
 den Tsászárok, Királyok, Pápák, Fe-
 jedelmek és a' Törvényt-Tudók 's a' t.

Ezt is beszéli *Hippocrates*, a természet munkáinak ez a' szorgalmatos Vissgálója, „Hogy az ő idejében egy „muzsikusnak Szolgálója, keménnyentán „tzolván, hatodnap i détlent szült; mely „szüleménynek a' lehellésnek eszköze „mind meg voltak: tehát már ez, fo „gantatásának 6-dik napján élt.” De hát ha elébb is!!

Némelly Tudósok ismét ugy vélekednek: „Hogy akkor jön a' halha „tatlan lélek, a' testbe való lakozásra „minekutánna, ennek már minden tag „jai kifejtődztek. Okoskodásokat felfüg „gesztvén, magának a' bölts Teremtő „nek legelső remek munkájától az Á „dámnak formáltatásától: elébb, így szól „ván, késznek kell lenni a' Háznak, az „után lakhatik benne a' lakós”

Mások ismét azt tartják: „Hogy „a' magzat, az ő fogantatásának harma „dik hetéig, még mindenkor minden fo „ma nélkül vagyon, és mintegy növe
vé-

„vényes vagy plántabéli életet éll: ha-
 „nem ezután negyedik hétre kap vala-
 „melly kis vérre; és ekkor formáltatik
 „néki, az ő kis szivetskéje, az az ő u-
 „gró punctumotskája, az igazi életnek
 „fundamentoma.” — Vagyon az Isten’
 könyvében is 2. *Móss.* 21: 22 *w. a’ for-*
mált- és a’ nemformált- vagy a’ készsz-
és nem kész-gyermekekről emlékezet.

Mások továbbá azt állittják:
 „Hogy akkor jönn a’ lélek a’ testbe;
 „midőn a’ tüdők lélekzeni kezdenek,
 „vagy mások szerint, mihelyen minden
 „tagok készszek.

Némellyek, mint: *Gassendus Pé-*
ter és Zacchiás Pál ilyen értelemben
 vagynak: „Hogy az Isten, a’ foganta-
 „tásnak első szempillantásában mindjárt
 „megteremti, mindenik testnek az ő tu-
 lajdon lelkét.”

Nicetas továbbá, egy régi hi-
 res Görög Doctor, sok régi Szent A-
 „tyákkal együtt ezt mondja: „Mihelyen

„a' férjfiui mag, ugymond, a' méhbe
 „bémégyen; azonnal meglelkesedik: és
 „az embernek ezen két állató részei köz-
 „zül, az öszvekelésben, egyik a' má-
 „siknál sem nem elsőbb, sem nem u-
 „tolsóbb.” És így a' fogantatásnak, mind-
 járt első szempillantásában, egész és ép
 ember lakozik az aszszonyi méhben.

A' mostani Tudós Természet-
 Visgálói többnyire ebben az értelemben
 vagynak: „Hogy midőn a' férjfiui mag,
 „a' méh-tojástartójába belövellődik,
 „a' mennyi tojásra tsöppen, éppen an-
 „nyi elevenedik meg: és ez a' megele-
 „venedett tojás lészen, a' formáltatan-
 „dó méhbimbóban (*embryon*) a' szív,
 „az ugrópunctum (*punctum saliens*) a'
 „mellyből; minden egyéb tagok, las-
 „sanként kifejtődznek.” — Éppen erről
 mondja *Aristoteles* a' régi tudós Világ-
 nak egygyik nagy fénnye: *Est primum*
vivens, et ultimum moriens) az az: „Ez
 „mozzdul meg, sőt él az élet előtt;
 és

„és (*phisiologicæ* szollván) hall meg a'
„halál után.”

§. 28.

Ez az ugrópunctum, ez a' méh-
bimbó, a' megterhesedésnek elsőbb hol-
napjaiban (*embriónak*) *méhcsírának* vagy
méhgyümölcsnek nevezzetik: azután pe-
dig, mind addig, míg az ő édes anyja-
méhében sátorozz; *Magzatnak* (*Fœtus*
v. Fetus) nevezzetik: mihelyen pedig e'
világ piactzára belépp; ennek neve:
Szülött, *Szülemény*, (*partus*); vagy
Tsetsemő (*Infans*).

§. 49.

Ezen nevezetet *Szülött*, mind a'
Theologusok, mind a' Természetvisgá-
lók, mind a' Törvénytudók és Birák
minnyájan más, és különbböző érte-
lembenvészik. Mert ugyan is:

1. *Vagyon éretlen vagy idétlen Szü-
lemény*, mint az 1. 2. 3. 4. 5. 6. és 8.

F 2

hol-

holnapos magzatok; a' kik, ha élők, is, de nem életre valók. Mivel az életre szükséges részeik ki nem fejlődtek: kezeik és lábaik fejei, annyival inkább ujjaiuk és körmeik ki nem nőttek; a testnek szükséges mértékére, és nagyságára el nem jutottak; fejek lágygy: felette nagy; szem' héjjaik bészárlottak; húsok felette lágy, és mintegy nyáladék; sirni nem tudnak, lélekzetét nem vésznek; szopni nem tudnak; szörök vagy semmi sints, vagy igen kevés; körnök hasonlóképpen vagy semmi sints vagy igen lágy, és mintegy nyáladékból állók; igen álmosok, rivások rikátsoló; ételt nem kívánnak; a' tsetset erővel kell szájokbatollni; igen gyengék: a' hideget nem szenvedhetik, legkisebb hidegben is testek kiborsózik; elkéküll, mind annyára mind magára nézve szerfelett kitsiny; bőrök, vagy veres vagy halavány; szájja rendkívül nagy, bészárlott mintha az ajakai öszve nőttek vol-

na,

na; ajakaik, füleik, órrok, állók minden bőr nélkül valók, mintha lenyúzzták volna.

§. 41.

Hippocrates ítélete szerint, a' fogantatás után hét napokig, leggyakrabban megtörténik az idétlen szülés; míg tudniillik a' méhgyümölcs (*embryo*) nem lelkes: a' mint ő hidte: sőt gyakran a' 30 és 40 napig is.

Az idétlen *Szülést*, leginkább okozzák: az elmének felettébb való indulattjai; a' millyenek leginkább: a' szörnyű megrettenés, meg ijjedés, elrémülés, megirtódzás, a' szörnyű harag, 's a' t. a' mellyek sokszor minden külső belső érzékenységeinket szörnyű zürzavarba hozzák; a' mellyek néha a' természetnek még az ő kissebb és nagyobb szükségeit is, testünkben akaratunk ellen is ki kergetik; a' mellyek miatt akaratunk ellen is magunkat el-

ki-

kiáltjuk; szörnyű tűzbe és dühösségbe jövünk; vérünk sokszor még a' természet ellen való útakon is, a' millyenek: fülünk, szemünk, bőrünk, folyásba indull, vérrel verejtékezünk, mint az Idvezitőről is megjegyzi az *Írás*.

Továbbá okozzák a' külső erők p. o. a' méhbe- és hasba való ütés, kemény nyomás, fájdalmas elesés; a' kemény orvosságok, a' hánytatók, hasathajtók, vért fell forralók; a' vizellet útját, és a' méhet felette sürgető és bosszszontó orvosságok; a' méhvérfojás, a' hosszas fejevérvfolyás; a' Venussal való vissza élés, a' veszedelmes rázós, görtsös, és negyednapos hideglelés; a' terhes aszszony meghimlőzése 's a' többi számtalan dolgok!

Végezetre jól meg vizsgáltsassák, az Itélő Birák; az idétlent Szülőnek teste alkotmányát, temperamentomát, nevelését; ha lehet még szüléit is esmérni kell; ugy szintén ennek érzékenysé-
gét,

gét, indulatosságát! ha nem hajlandó é a' görtsökre, a' méhhanyásságra; nem volt felette nagy és görtsös huruttya; nem szült é már mászszor is, egyszer vagy annyival inkább többször is idétlent? nem felette lágyhúsúé; nem tágul-tak é felette el a' nemző részek? mivel így a' magzat legkisebb erőszakra tulajdon nehézsége által is elmegy idétlenül!

Az idétlen Szülésnek veszedelmes és halálos Jelei.

1. Az idétlen szülés a' többek között mindenkor veszedelmesebb.
2. A' ki már sok izzben idétlent szült, azomban az első napokban és holnapokban esik rajta, ez soha sem olly veszedelmes. — De
3. Ha a' szülő anya az erőlködésekben gyakran elájull. Továbbá
4. Ha tagjait tellyességgel nem bírja. — Ugy szintén
5. Ha mindent hamar kezd elfelejtteni.

-
6. Ha a' szóra nem igen felelhet. — ha nem eszik,
 7. Ha ottan ottan tagjait a' görts ránkattya. Annyival inkább
 8. Ha a' nyavalya is kiüti. — Végezetre
 9. Ha az idétlen szülés nagy vérfolyással, és ájulással ment véghez. Ez ilyen személlynek élete megmaradásához vagy semmi vagy igen igen tsekélly reménység lehet.

§. 51.

2. *A' megért, vagy a' tökéletes gyermek* az, melly a' 9-dik holnap végén, vagy a' 38 39 és 40. héten; vagy a' 270 — és 280 napok tájján születik. — Az ilyen gyermeknek egész teste' alkotmánnya, ennek nagysága, és minden tagjai, tökéletessek. — Mihelyen e' világra bėjönn: azonnal egész hanggal kiált és sirr; lehellete erős egyarányoss, szájját tátogattya, tsetset keres, jól és erőssen szopik, szemeit ki nyit-
 tyá,

tya, sőt mintegy keménnyen nézelődik; néha a' fejit is forgattya; teste szőrös; feje hajass; feje lágygya kitsiny; körmei jó keménynek; teste nehézsége nyomm 7. 8. 9. 10. 12. 16. fontokig.

§. 52.

3. *A' felettébb korán való szülemény*, az, melly a' hetedik holnap előtt születik; az ilyen lehet ugyan élő és eleven: de életre való éppen nem lehet, e' volt a' *Hippocrates* értelme, melly is Törvényül szolgált mind eddig az ideig az egész tudós Világnak.

§. 53.

4. *A' felettébb késői szülemény* az, mely a' 10-dik, 11-ik 12-dik holnapokban, igen ritkán a' 13-ban; születik sőt némelly Doctorok szerint, 16. — — 's 24 holnapokig is elmulatott a' méhben az ilyen eleven magzat.

Schenk Bouchárd, (Bósárd), Bonnet, ezt beszéllik, hogy ők: „A’ „méhekben találhtak volna olyan magzatokat, a’ kiket az ő anyjaik 4, 12. „sött 16 esztendőig hallva hordoztak, „és még is elnem rothadtak.” — A’ Párisi Seborvosi Fő Oskola (*Academia*) pedig 46 esztendőös példát emlitt illyent.

§. 54.

Azt nem lehet tagadni; hogy a’ Természet, sokszor tulajdon kényyéből tsudálatos állortzákat jádzik: néha pedig sok és majd tsak nem hihetetlen ugrásokat téssen. — Illyen és efféle ugrásokat szerző okok, p. o. a’ szüléknek természetes és alkotmánybéli gyengeségek; restess, taknyos, hideg és haltermészetű temperamentumok; érző inaik tunyák érzéketlenek; élet idejek ezen munkára alkalmatlan, az az, vagy felette gyenge ifju és éretlen, vagy pedig már éppen ellaggodt öreg; az édes an-

annyának igen terhes nyavalyája, melyet vagy éppen terhes állapottyában, vagy pedig tsak rövid idővel az előtt szenvedett. — Továbbá, néha éppen a' terhes aszszonyokat néha pedig éppen a' méhben lévő magzatokat járványosan rongáló, és sok gyászos gyermekszüléseket okozó nyavalyák. — A' hosszúság, szomjuság, álmatlanság. — Az ugy nevezett: Rontó Indulatok, a' millyenek: p. o: A' nagy szomorúság, a' szüntelen való félelem, kétségbe esés, reménységében lett megtsalatiatás; valamelly dologra való szörnyű vágyódás; hazájának vagy feleinek igen buzgó kívánások és sóhajtások; az irigység; gyűlöllség; a' testnek és elmének szerfelett való rongálások 's a' többi. — Az országnak fekvése, és a' levegőnek minémősége is, tehet itt, némü némü rövidebb és hosszabb határt.

§. 55.

Az ilyen késő *Szülemények* igen ritkák. — De az is igaz, hogy igen nehéz, a' méhben való fogadásnak bizonyos és tsalhatatlan idejét mindenkor meghatározni: annyival inkább, mivel néha az is meg történik; hogy némelly véres és ritka természetű Személlyek, egész terhes állapottyokban is szüntelen virágoznak: ellenben a' virágzás, más közzben jöhető alkalmatosság szerint való ok által is megzavarodván, elmaradhat.

Hippocrates és Aristoteles azt állíttyák: „Hogy e' részben, a' fejei szé-
 „méllyek, a' belső részekre letett szé-
 „lek, és vizek által is megtsalattatthatnak.

§. 56.

5. *A' meg-halt magzat.* — ki is három helyeken, és háromféleképpen halhat-meg.

A. *Az annya-méhében.*

B.

B. *A Szülés fájdalmai alatt.*

C. *Az eleven és éppen lett szülés után.*

A. *Az anya méhében meghalt magzatnak* im e' következendők a' Jelei:

1. Az idétlent, vagy a' meghalt magzatot szülendő anyának ajakai kékek.

2. Ábrázattya színe, vérének személyes mivolta ellen is elbarnult és elfeketedett.

3. A' gyomor, mint a' nagy bajban lévő méhnek, vér és természet-szerént való testvérje, háborog; éme-lyeg; és hányhatnék.

4. Az anya tsetsei egészszen megüresedtek; megfonnyadtak.

5. A' has meglappadott és öszve-ránczolódott.

6. A' köldök béesett, behúzódott és mintegy kormos szintűvé lett.

7. A' méhben lévő magzatnak, akár az anyyahasa tapogattassék; akár

pe-

pedig a' méhszájja vizgáltassék; semmi mozgását tapasztalni nem lehet.

8. A' has ha tapogattyuk hideg, a' méhzatskóban lévő vizmiatt; és ugyfel puffadott; mintha a' méh vizibetegséges volna.

9. Szüntelen a' vizelésre és a' más szükségére ösztönöztetik.

10. Az anya akármellyik oldalára fordullyn; a' mosdótsontok között mindenkor némü némü nehézséget, terhet, sött mintegy követ lenni érezz.

11. Ha ezen veszedelmes *Terhességet*, egy szerentsés *Szülés* nem követi: a' méh-gyümöltse, lassan lassan által változik; vagy:

A. *Egy kövérségből álló darab téstává*; mellyet is, az ilyen szerentsétlen *Teremtések*, megrothadás nélkül, 10. 20. 's több esztendőkig is elhordoznak. — *Bonnét* látott illyent 16 esztendőt. — A' *Vittembergai Tudósok* pedig effélét 46 esztendőt emlegetnek: ugy

ugy szintén a' *Pári'siak*, és egyéb Tudósok, a' mint az illyekről már fellyebb is emlékeztém. — Vagy:

B. *Az illyen méhben, meghalt magzat által változik: egy darab mészkővé.* (kiváltképpen a' köszvényre és a' fővényre (*calculusra*) hajlandó személyekben); mellyet hasonlóképpen az illyen szerentsétlen aszszonyi személyek, több vagy kevesebb esztendőig hordozni kéntelenek.

Néha pedig némelly magzatok felől, ezt állittyák némelly Tudósok; hogy az ő anyyoknak méhekben, sok esztendőig, minden változás nélkül elevenen megmaradnak; így p. o. *Mussipontanus*, az ő anyya méhéből igen sok esztendő után vétetettki. — *Tollesanus* felől pedig azt írják; hogy 25 esztendő mulva szabadultki az anyyaméhéből. — Egy más felől végezetre, ezt olvasom a' Természet-Titkaikról írt Könyvekben, hogy az anyyaméhéből

ből 38 esztendőkre verekedhetettki — Az efféle Régiséges Hagyományok erőltetett hitelt kívánnak! — Vagy végezetre:

C. *Az ilyen méhgyümöltsei rothadásnak indulnak:* tulajdon édes anyoknak végső veszedelmekre. — Mivel az efféle rothadt matéria, lassan lassan a' vérbe elegyedvén: Rothadt hideget, Hecticát, méhbéli - néha pedig azután egész Testbéli - vizibetegséget előbb utobb okoz. — *Jele* pedig: Hogy az ilyen Fehér - Személlýnek, méhe szájján, szüntelenbűdös, dögszagu, zöldes, kékes, feketés, és mindenféle színű moslékhoz hasonló nedvesség folyki.

12. Az ilyen *anyaméhében meghalt magzatot*, az anyja méhén' kívül is, ha a' Törvény - Szék - Doctorát, mindjárt oda hívják, tökéletesen megesmérheti, im e' következendő *Jelekből*:

a. Az ilyen anyja méhében *meghalt gyermeknek* a' szaga bűdös, mint a' dögé.

b.

b. Bőre kékes, és a' testről könnyen leválló; mivel egészen lepárlott, le-rothadt.

c. A' feje-lágygya minden erőszak nélkül beésett.

d. A' köldöksinor, senyvedt, dögszagu, és könnyen szakadó.

e. Az egész testén való hus lágy, mállott, pöffedt, fel dagadt; és minden újjnyomásra bésüpped. 's a' t.!!

§. 57.

B. *A' Szülés fájdalmai alatt meghalt gyermek' Jelei:*

1. Ha a' gyermek, a' fellyebb bőven előlszámlált, természetes, és szükséges megesmértető *Jelei* szerint, valóssággal megért.

2. Ha a' *Szülés* felette nehéz, sőt sokáig kinnzó, *természet ellen való*, *veszedelmes*, és *mesterséges* volt; a' bábai eszközöket, mesterséges fordítást, sok bajt, húzást 's vonást kívánt.

3. Ha a' fejelágygya és a' köldök sinor pulsusa megállott.

4. Ha a' leg közelebb előlszámlált rothadásnak légkisebb nyoma sins.

5. Ha a' gyermek, és ennek feje, az anyja mosdótsontjait szemügyre vévén, éppen nem képesek (non proportionata.)

6. Ha a' méhszájára érkezett tag puffadt 's dagadt, kékes, feketés.

7. Ha némelly részeken, különösen a' fejen, a' nagy vergődések miatt, kékes fekete foltok látszanak.

8. Ha az agyvelő tsontyai helyekből, mintegy kimozdulnak; és felette öszve szorulnak.

9. Ha az egész ábrázat, nyak, a' fejnek egész bőre, az ez alatt tavazó vérnek miatta, mind kékes feketés.

§. 58.

C. *Az eleven és éppen-lelt születés után, meghalt gyermeknek Jelei:* meg tetszenek.

1. Az eddig előszámlált mindenkörnyülállásokból.

2. Az anyának az egész terhes állapottyában volt magaviseletéből; p. o. nem emelté, akár önként, akár pedig, a' szükségből, kötelességéből ereje fellett való terheket,? nem tántzolté felletőbb? nem ugrálté? nem fásliztaé hasát keménnyen egész terhes állapottyában? mivel mind ezek által, megronthattya az anya mind magát, mind néha gyümölsét 's a' t.

3. És utollyára, visgáltassék meg a' meghalt gyermeknek egész teste, tetétől fogva talpig. — Ha kívülről elegendő okot nem találtnak a' halálra; bon tassék fel a' meghalt gyermek, és a' Tudománynak reguláji szerént, minden belső Részei szemesen visgálltassanak meg! a' mint ezen Könyvetskének:

II. *RÉSZÉNEK*, I. II. III. és IV. *Fejezettyeikben* bőven előadattatik.

6. *A' más alá vetett gyermek:* az

1. Midőn valamelly iszentelen fehérszemély, a' maga rút, idétlen, hibás, beteges, tsudálatos, és nyomorult sött meghalt gyermekét más aláveti; a' másét pedig ellopja. — Erre igen ritka példa történt; Böls Salamon Királyságának mindjárt az elein; melly megvagy on írva a' Bibliában 1. *Kir: Könyvének* 3: 19. és a' következő verseiben. — Melly dolgot, minekutánna minden alsóbb és felsőbb Törvény-Székek elnem igazithattak, utollyára az ifjú Király eleibe vitetett; ki is azonnal igen böltsen eligazitotta; melly *Gordius* tsomóját sokkal böltsebben ketté vágta; mint valaha *Nagy Sándor:* ezzel magának, nem tsak a' maga Birodalmaiban: hanem e' világnak minden részeiben is halhatatlan hirt nevet, és örökös tiszteletet szerzett.

2. Ez is megtörténhet, kivált a' Nagy Házaknál; hogy a' gyermektelen Uri asz-
szony-

szonyságok, másoktól sajnálván szép örökségeiket; magokat terheseknek adjákki; gyermek ágyba mennek, és e' szerént, valamelly kellemetes és nekik felette megtetszett kis gyermeket, magok alá tétettnék. — Mit nem tehet e' világon a' sok pénz! a' sok ajándék!!

Annyival inkább, ha az ilyen Nagy-Aszszonyságok *fattyú terhbe* esnek, üszögöt hordoznak és szülnek?! már ilyenkor igen jó móddal megeshetik.

3. De még olyankor is, igen jó móddal meg történhet, ez a' *gyermek-tsere*; midőn a' Szülő-anya a' maga Szülöttjét, egy nagy és bizonyos: *Miért, Azért*, két, három, 's több mértföldekre is dajkaságra kiadja; holott a' szoptató és nevelő Dajkája, az ilyen gyermek helyibe, vagy a' magáét, vagy jó pénzért a' másét oda taszítja.

§. 60.

7. Az *Első-szülött* az, a' ki Törvényes ágyban fogantattván, legelsőben

nyíttiyameg az annya méhét. — Ha pedig a' magzat kettős, hármas, négyes 's a' többi; és *Természetes Szülés* által jönnek e' világra; akkor, az, az *Első-szülött*, a' ki leg először jönki az annya méhéből; azt a' gyermeket a' Bába bizonyos Jeggyel p. o. valamellyik kezi-repántlikát kötvén, megjegyyezze! — annyival inkább, mivel nem tsak, az Ó * és az Újj-Testamentomi Irások szerint, mindenkor felette nagy betségben volt az *Első-szülöttségnek Jussa*: hanem még a' mi Hazánkban is, sok Nemes Familiáknál meg vagyon a' (*Jus Majoratus*) az *Első szülöttnék* az a' Jussa, melly szerént, az egész Familia örökségét, ő egyedüll birja, és igazittya.

§. 61.

Némelly Természet-Visgálók, azt állittiyák: Hogy ha kettős, hármas, négyes 's több gyermek vagyon a' méhben

* 1 Moss. 48. 16. 17. 18. 19. 20.

ben: mindenkor a' legerősebb születettik legelsőben. — Melly állítást, ámbár más Tudosok tagadnak is: mindazonáltal maga az Isten-Könyve is igen szépen láttatik erősíteni 1. *Moss.* 25: 22. 23. 24. 25. és a' 26. w. holott is világos: Hogy a' *Rebeka'* méhében lévő kettős gyermekek t. i. *Ésau és Jákob*, mintegy az ő *Első-szülöttségek jussán* egymással túsakodtak; melly túsakodások, olly keserves fájdalmat okozott az ő édes anyyoknak; hogy keserűségemiat, ilyen keserves panaszra fakadott: *Ha így leszen! miért fogadtam az én méhembem? a' 25. v.* világosan mondja: *Hogy pösgás, vaskos, és igen szőröss volt;* és ezért nevezték *Ésaunak*; a' szőrösség pedig a' Természet vizsgálók szerint, mindenkor az *erősség' jele*; erősebb is volt *Ésau*; mert ámbár *Jákob* az ő bátyját *Ésaut* a' 26. vers szerént a' méhszájján *sarkánál fogva vissza tartotta:* mindazonáltal az elsőszülöttségben,

ben, ennyi birkózással és tusakodással is *Jákob Ésaut* meg nem akadályoztathatta. Igaz hát az állítás!

§. 62.

8. *A' kettős, hármas, négyes, 's többes gyermekek.* — A' Teremtőnek a' leg nagyobb és leg nemessebb állattjai, minden hassal, tsak egy fajzatot hordoznak; és hoznak e' világra; annyival inkább az egész teremtésnek egyetlen egy nemes tzélya és tárgya szerént; az emberi aszszony, többnyire egygyest szokott szülni — Az oktalan állatoknak tsak fél annyi, legfellyebb, a' mennyi fajzattyaik, éppen annyi tsetseik vagynak: a' mi aszszonyainknak pedig az áldott és édes anyai Természet, két melyeket adott, hogy magzattyokat annál bővebben táplálhassák. — Igaz ugyan, hogy ez nem örökös törvényre a' gyakran jádzodozó természetnek. Mivel gyakran megeshik; hogy az aszszonyok, kettőt, hár.

hármát, 's többet is szülnék, még pedig nem egyszerre; hanem egynéhány órák közivel. — Ellenben három, négy öt, sőt több gyermekek is születtenek egy hassal: a' szerént, a' mint 3. 4. 5. 's a' méhben több megért tojások, a' férjfiui mag, vagy legalább annak vékony szeszes gőze által, megterhesítettnek.

§. 63.

Itt tzélunkhoz nem lészen idegen dolog megjegyezni:

a. Hogy egy fejérszemély méhetojástartójában, vagynak 30 40 sőt természetesen és rendesen 50 tojásotskák, mellyek is egy egy nagyobb borsóhoz hasonló gömbölyű hójagotskák.

b. Ha az anyának, egy tojás zatskójában kelletinél több tápláló tojásos nedvesség találtatik. akkor ebből származznak, az ugy nevezett: *Váltott vagy tsuda gyermekek*.

c. Ha ez a' megterhesedés rövid idő alatt p. o. egy vagy két hetek alatt

véghez ment 's több rendbéli közösülések által történt-meg: neveztetik (*Superfoetatio*) más terhesezés felett való megterhesezésnek. — Mellyről mindjárt a' 66 §. lészen a' szó.

§. 64.

Meglehetős *Kérdés* ez is a' Bá-
báknál: „Hogy a' szülés előtt a' külső
„Jelekből, meglehet e' tudni; hogy va-
„lamelley terhes aszszony, hány magza-
„tokat hordozz méhében? Ezt némel-
lyek állityák; mások ismét tagadják:
Mivel, ugymond, a' hasnak daganattyát,
más egyéb idegen materiák is okoz-
hattyák; a' millyenek p. o. a' meg a-
ludt vér, a' savó, a' vizek 's egyebek,
a' külső Jel tehát tsalóka! Ha mindazon-
által, már az egynek megszületése után
is, a' has kemény, a' méh felpuffadt-
nak látszik; és továbbá ha a' méhszáj-
jára újj vizhójjag érkezett: bizonyoss,
hogy a' második újj vendég is, az ajtó
előtt

előtt állván, kotzogat. Így szokott történni a' hármás, négyes és a' többes magzatokkal is a' dolog.

§. 65.

Ha szintén igen ritkán is, de néha mindazonáltal megesik; hogy ugyan azon-vizhó Jagban, két, három, 's több gyermekek is tartozzkodnak. — Hármás gyermekek voltak Romában amaz három híres *Horatiúso*k; hármásak amaz híres *Curatiúso*k! a' mint amaz híres Romai Író *Livius* bizonyította. *Plinius* * pedig azt írja; hogy egy bizonyos aszszony, négy hassal, 20 gyermekeket hozott e' világra. — *Troja Márkus Antal* egy Nemes ember' Feleségéről *Ranzanus* azt beszéli; hogy *Messana* várossában egy hassal: hét férjfi gyermekeket szült; a' kik mind felnevedtek, megházasodtak, és gyermeke-

* Plin. l. 7. cap. 3. ubi Delecamp.

Tertullian. l. de Anima cap. 6.

keket nemzettek. — Ugyan ezen városban *Ránzánus* tanubizonysága szerint 1442, egy aszszony egy hassal, kilentz férjfi gyermekeket hozott e' világra. — *Égyptom* Országáról, azt írja *Aristoteles*; hogy itt az aszszonyok többnyire öt gyermeket szülnék egy egy hassal. —

Itt tsudállni lehet, az Isteni Gondviselésnek azon meszsziről erányozó lépéseit és ígéreteit; mellyek az *Abrahám Isák, és Jákob Pátriárkák* eránt történtek; az ő nemzettségeknék tsillag módjára lehető megszaporodások eránt; mellyek az Isten' szájjából szármozztak, és végre az ő bétellyesedésekhez melly szépen közelitenek vala! Mert ugyan is; imé béviszi az Isten *Jákobot*, tsudálatos és gyászos úton a' *Gó'sen* földére melly is minden jókkal bővelkődő; azomban az emberi nemzet' szaporodására nézve pedig, egy tsudálatos tulajdonságokkal biró ország még ma is. — A' holott, az *Izráel* 70 lelkekből álló

Há-

Haza népe ide számlállván a' József házát is; 215 esztendőök alatt, itt a' Gosenföldön, tsak a' 20 esztendőn felyül lévő férjfiakra nézve, közel 1000000. mnodjad egy millióra szaporodott. * — Egy bizonyos *Katona László* nemes ember felesége is *Neograd* Vármegyében 1787. Pünkösöd Havának 26 napján, egy hassal 6 gyermekeket szült, és mind a' hat gyermekek nem tsak keresztséget értek, hanem még azután jó darab ideig el is éltek. — De sokkal több az, a' mit az *Altorphi Groffnéról Irmertundisról* irnak; hogy egy hassal 12 gyermekeket szült volna. — E' pedig még annál is sokkal több; a' mit, amaz hires *Flandriai Grófnéról Margaritáról* olvasunk: Hogy 1276 esztendőben, egy hassal 365 gyermekeket, részszerént férjfiakat, részszerént leányokat hozott volna e' világra, a' kiket *Gvido* Püspök keresztelt meg; de ezután tsak rövid időn, az anyok-

* 5. Moss. 10: 22. és 2 Moss. 1: 7.

nyokkal egygyütt minnyájan meghaltak, amint ezt *Junius* * és más egyéb Tudósok bizonyították. — De *Bianchi* és *Vallisner* ezt az egész dolgot mesének lenni állították: mivel, így szólván, soha sem volt még egy Fejér-személynek tojástartójában is több 50 tojásnál; ezek pedig csak lassanként érnek meg egymás után, és egyszerre soha senkiben sem: tehát egész életének lefolytában, semmiféle aszszony 50 gyermekeknél soha többeket nem szült nemis szülhet.

Az efféle példákat lehet olvassni a *Schott* ** *Bertolin*, és *Schenck* Írásaikban. Ugy szintén *Bonnet*-nél is ***.

§. 66.

9. *A' másfelébe való megterhese-
dés (Superfetatio)* az, midőn már az
egyszer valóságos terhben lévő személy,
más

* *Junius* in *Batavia* cap. 20.

** *Schott*. *Physic. Curs.* libr. 3. cap. 29. §. 1.

*** *Bonnet*. *Medicin. Septentr.* 2. l. 4. p. 4. &c.

más órában, más napban, más héten, vagy más holnapban; más rendbéli Venusi öleléssel; más rendbéli férjfiui maggal, második, harmadik, negyedik, ötödik 's több gyermekeket is méhébe fogadhat.

Ez az állítás, eleitől fogva, meg lehetős Vetélkedésnek almája volt a' Természet-Visgáló Doctorok között; némelyek *állítván*, mások *tagadván*.

I. Némellyek *állittyák*, im e' következendő okokon.

a. Mivel sok aszszonyok vagynak, a' kiknek a' megterhesedés alatt, az ő holnapjaik, kisebb vagy nagyobb, fél vagy egész mértékben, kevesebb vagy több holnapokig, fél vagy egész idejekig mindenkoron megjelennek: tehát ezen tsekély nyiláson, a' mag is bémehet.

b. A' megterhesedésre, elégséges a' férjfiui magnak tsak némü némü vékonyabb szeszes levegője is: ennyi nyílása pedig mindenkor vagyon a' megterhe-

sedett méhnek is; mellyet világosan mutat, a' terhes méhnek egész ideje alatt való taknyos tisztulása.

c. Sokszor a' második gyermek, egynehány napok, hetek, sőt holnapok mulva születtetik: tehát lehetetlen u. m. hogy ezek egyszerre fogantattak volna.

d. *Hippocrates* is, a' mi Pátriarchánk; ha 40 napok alatt történnek az efféle páros ölelések, a' *Másra való megterhesedést* meg engedi; míg tudniillik, a' méh tsira, a' tojás fészekből, a' *Fallopian* trombitája által, a' méh üregébe bé nem esik.

e. A' hol, a' méh, a' bujálkodó természet játéka által, kettős vagy valamely hártya-rekeszték által, sok kisebb kamarákra felosztott: mint: a' tengeri vagy mezei nyulakban, kutyaiban, matskákban, disznókban, és egyéb állatokban. Az ilyen esetben, annyi gyermekek fogantathatnak, még pedig különbb különbbféle időkben, a'

men-

mennyi kamarátskái vagynak az aszszonyi méhnek: a' minthogy ilyen példákat; emlegetnek is sok Tudós Természet-Visgálók.

f. A' másra való megterhesedés, akkor is lehets (a' mint már fellyebb is említődött) ha az első terhesedés, vagy a' méhen kívül való, vagy fattyu, mint mikor akárminemű matériájú malom, avagy üszög vagyon a' méhben.

II. *Mások ismét tagadják a' másra való megterhesedést; ezen okokból:*

1. Mert ez az állítás, az aszszonyi méh természetét és kötelességét egészen felforgattya.

2. Mivel, mihelyen a' férjfiui mag által illetett, és megterhesedett tojásotska, a' méh üregibe béesik: azon szempillantásban a' fejérszemélynek egész érzőinas alkotmánya tsúdálatos, először kedves, de egyszerre minden érzékenységet elfoglaló ájulásba esik; leg közelebb pedig, ez a' felette érzékeny méh,

H

ezen

ezen ösztönre kimondhatatlan zürzavarba jönnek; az egész vérforgás is azonnal más formába öltözik; szája görtsösen öszve rántódik és bészáródik; hogy a' férjfiúi mag belőle kinefolyhasson: tehát bé sem mehet oda semmiképpen.

3. A' mi pedig a' bészárlott méhet, és még is a' megterhesedést illeti: az nagyon természetes dolog, mivel akár-melly sebnek ajakai, ha véressek, ha frissek, csak több több erőszak ne érje, magokban mennél hamarább öszveforranak, öszvegyógyulnak.

4. Abból sem lehet kihozni, a' más időbeli *Ismét réávaló megterhesedést*: Hogy különbb hóagba jönnek ki e' világra a' kettős, hármás; négyes, ötös 's a' többes gyermekek: hanem ebből, csak a' következik; hogy mindenik gyermek, magános tojásból formáltatik.

5. Hogy a' kettős, hármos, négyes 's a' többes gyermekek közzül, egygyik egynéhány órákkal, napokkal, hetekkel

sótt

sött holnapokkal, elébb születik, ebből is csak a' következik: Hogy az egygyiknek az ő hártájában kevesebb tápláló nedvesség volt; mint a' másiknak-Éppen ilyen értelemben vagynak: *Hippocrates Galenus, Zacchias, Valverde* 's a' többiek is.

§. 67.

10. A' Természetnek gondos Búvári: *Üszögnek* vagy *Malomnak* nevezik azt, az aszszonyi méhben, maradozó havi vérből öszve verődött, minden bizonyos forma, lélek, és elevenség nélkül való, az, ezzel terhes személlynek sokszor nem kevés bajt, fájdalmat, nyughatatlanságot, sött nyavalyát és halált is okozható testet; mellyet a' jó erejében lévő méh, mint idegen és alkalmatlan vendéget; magából mennél elébb kiakarván küszöbölni, két, három, négy sött nyoltz holnapokig is elküszködik vele. míg tőle meg szabadullhat. Igen

ritkán marad 2. vagy 3. esztendeig, a' mint némelly Természeti Hisztoricusok állittyák; tsak egy példát egy Czinöntőnek feleségét emlithetek *Paraeus* után, a' ki az ilyen *Malmot*, 17 esztendeig hordozott méhében: ellenben a' gyenge és magával jól tehetetlen méhet pedig ezen alkalmatlan vendégtől; vagy egyedüll a) a' méhet, b) a' vizellet utját, c) a' belek tsatornáját boszszontó orvosságok, vagy pedig a' Doctori, Seborvosi, és Bábai segéd-kezek szabadíthattyák meg.

§. 68.

A' *Malom* vagy *Üszög* különböz.

A' *Matériájára* és *Alkotmányára* nézzve.

B. *Mivoltára* és *Helyére* nézzve.

A' *Matériájára* és *Alkotmányára* nézzve különböz.

1. Mert vagynak tsupa vérből állók.

2.

a) Emmenagoga. b) Diuretica. c) Drastica
Purgantia seu laxantia.

2. Vagynak *Húsból* valók is, melyek tsupa történetből, külömbb külömbbféle állatoknak állortzájokat jádzák: innen a' természet munkáiban és játékaiban, járatlan, tudatlan, és babonás emberek; az ilyen szerentsétlen aszszonyokat, sokszor felette helytelen keserőségekkel terhelik; nyomoruságokat nagyobb nyomorusággal irgalmatlanul nevelik, előtte így kiáltvánfell: „Jaj bizony, kutyát, matskát, borjút, halat, vagy egyéb tsudálatos állatot szült!?”

3. Vagynak *vérsavóbol, vízből, és szélből* álló *Üszögök* is; a' millyenek nem ritkán a' zatskos *méhvizibetegségek*.

B. *Mivoltára és Helyére* nézzve is különböz; mert ugyan is

1. Néha tsak magános és tiszta *Üszög* vagyon a' méhben.

2. Néha egyszerre és egygyütt mind a' *magzat*, mind az *Üszög*.

3. Néha pedig a' méhen kívül, vagy maga az *Üszög*, vagy a' *magzattal egygyütt*.

4. Néha végezetre, az az aludt vérből és husból álló *Üszög*, egészszen beborította a' méhben lévő magzatot.

§. 69.

Ezen *Malomnak* vagy *Üszögnek* eredetét és okát, a' régi babonás, tudatlan, és szánakozásra méltó Világ; néha a' holdban, néha a' boszorkányokkal, gonosz lelkekkel, és az ördögökkel való tzimborálásban és közösülésben kereste. — Ellenben a' mostani Tudós Világ azt hiszi: Hogy a' *Malom* származik leginkább abból a' havi vérből, melly akármelly ok által, a' rendes járásában megzavarodván, megakadályoztattván; a' méhben lévő egyéb nedvességekkel; néha pedig a' méhben meghalt, és megrothadt méhgyümöltséssel is, öszve elegyedvén megaluszik; megkeményedik; a' méhereiből naponként nevededik; mindenféle formára általváltozik; lassanként a' méhszájját be-
zárja, és megterhesedést hazúdd.

§. 70.

Az *Órvisi Törvényben* e' sem utolsó *Kérdés*: „A' szüz Leány méhében „teremhet é *Üszög* vagy *Malom*?” Ezt többnyire minden régi és újj híres Doctorok tagadják.

1. Tagadja *Hippocrates* és *Avicenna* és ezek után többnyire minden egyéb Doctorok is: ezt adván *okául*: „Hogy „az *Üszög*, semmi nem egyéb; hanem „a' közösülés után elromlott aszszonyi „tojás: annakokáért az ilyen *Üszögöt* „hordozó és szülő Hajadonok, és Öz- „vegy-aszszonyok, nem igen szép hirt és „nevet érdemlenek.”

2. Amaz nagy *Haller*, az élő emberi test' munkáinak leghíresebb Tani-
tó mestere is, tagadja; mivel ezt állit-
tya: „Hogy a' *Malmok* többnyire tsak „a' méhbe való fogadás után származ-
„hatnak.” — De akkor is

3 Midőn a' terhes állapot idejében,
a' méh pogátsának egy darabja a' méh-
től

től elvállván, a' méhüregében szerfelett való bőv vér öntődik ki: mellyből a' *magzat* mellett *Üszög* is származik.

4. Néha pedig az igen véres, és kövér terhes személlyeknek méhek' üregében; a' hol a' méhtsira, az ebben lévő vért meg nem emésztheti: ekkor is a' *magzat* mellett *malom* is könnyen formálódik.

5. *Zacchiás Pál*, amaz hires, és még a' mult Századnak elein is élt *Római Protomedicus* is ezt állítja: „Hogy „a' szüzességgel, a' méhbéli *Üszög* tel- „lyességgel fenn nem állhat: mivel azt „a' méhzürzavarját, a' melly nélkül „semmiképpen *Üszög* sem származhat; „egyedül csak a' forró férjfiui mag o- „kozhattya; e' nélkül a' méhben, sem „semmiféle forrás vagy a' nedvességek „pe'sgése, sem semmi változás, sem „semminémü meg terhesezés nem tör- „ténhet.”

§. 71.

Az *Üszögnek*, ha a' magzattal egygyütt vagyon; a' terhes állapotnak elsőbb holnapjaiban, semmi bizonyos jelei nintsenek: hanem azután az harmadik, negyedik és a' következő holnapokban inkább szembetűnők és tapasztalhatóbbak: a' többek között:

1. Az *Üszöggel* terhes személynek hasa, mindenkor keményebb, és darabos, 's a' nyomó kéznek nem annyira engedő; mint az igaz terhességben.

2. A' hasnak daganattya, már a' harmadik és negyedik holnapban akkora; mint az igaz méhterhével a' 6. és 7. holnapokban.

3. A' *malommal* terhes fehér személynek a' hasát ha tapogattyák, mindenkor érzékenyűll fájlallya: a' köldök ebben a' terhességben béesett.

4. A' kis hasában is mindenkor némű némű fájdalmas terhet tapasztal; a' melyet is akármellyik oldalára fordul,

ab-

abban érzi: hanemha a' méhnek vala-
melyik oldalához ragadott.

5. Az ágyékaiban, lágyékaiban nagy
lankadságot: a' vizelésében pedig ne-
hézséget és akadályt szenved.

6. Az *igaz terhességben* az 5 és 6.
holnapokban lágyas és szakaszonként va-
ló mozgások vagynak: itt pedig már a'
3 és 4. holnapokban, a' mozgások gör-
tsössök, soká tartók, keménynek, egész
testben bújdosok, és inakat rángatók;
innen a' testnek némelly munkáit és kö-
telességeit meg-zavarják és megakadá-
joztatják.

7. Ezért is az ilyen aszszonyok,
mindenkor bádjadtak, fonnyadtak, sár-
gák, rút színben lévőek: melyeik fon-
nyadtak, benne semmi nedvesség sinszen.

8. Az *Üszög* többnyire már a' 3 és
4. holnapokban, a' méhből ki küszöböl-
tetik; ha pedig a' méh ezen holnapok-
ban ettől a' veszedelmes Vendégétől meg
nem szabadulhat: néha eltellvén a' ki-
len-

lentzedik holnap is; a' szülessenek legkisebb Jelei sem mutattyák magokat.

V. Fejezet: *A' tsuda vagy váltott gyermekekről.*

§. 72.

A' tsuda vagy *Váltott gyermek* az, a' kinek az egész teste, vagy legalább ennek egy valamelly tagja, természet rendi felett, és éppen az iszonyodásig, vagy megnevekedett; vagy megkisebbedett; avagy a' fejét kivévén, minden egyéb tagjai, valamelly baromhoz hasonlitanak: vagy pedig éppen megfordítva; minden tagjai emberi tagokhoz hasonlók; a' feje pedig valamelly oktalán állathoz közelit,

§. 73.

A' tsuda vagy váltott gyermekek alkotmányokra nézve kétfélék, a) *Egygyesek* b) *Kettössők vagy Többesek.*

a) *Egygyesek* azok, a' kiknek egy emberi testek vagyon.

b)

b) *Kettőssek vagy Többsesek*, azok, a' kiknek vagy több emberi testeik vagynak, vagy pedig egy emberi testnek kettős vagy többes tagjaik. — Végezetre azok is *tsuda gyermekeknek* neveztetnek: a' kiknek tagjaik nem a' rendes és természetes helyeken állanak; vagy testeknek külső minéműségekre nézve utálatossak és irtózztatók; ilyenek.

1. A kiknek bőrök különös, p. o. tarkás, babos, barom módon szőröss, halhéjju 's a' többi: de az ilyenek azért, mind a' Polgári, mind egyéb emberi jussal birhatnak.

2. Azok, a' kiknek egy bizonyos tagjok, vagy felette nagy, vagy felette kitsiny, p. o. egyik kezek, lábok, ujjok, fejek, férjfi veszszejek; a' fejérszeméllý' tsiklándozója (a' szerelem édesége) pötzke 's a' többi.

3. Ha vagy egész testekre nézzve igen nagyok; mint az Óriások; vagy igen kitsinyek; mint a' törpék. — A'
melly

melly alkotmánybéli hibák tehetnek ugyan némünémű rövidséget, a' polgári jussban: de azomban az egész emberi just soha el nem törlik.

4. Néha pedig a' természet a' tagokra, és ezeknek számokra nézve jádzik; e' tekintetben vagy felette adakozó, vagy pedig igen fősvény lévén p. o. ha 6 vagy 4 ujjaiak vagynak: két férjfi veszszejek vagyon; vagy pedig egy is igen kitsiny 's a' többi. — Az ilyen esetekben az Itélet a' Doctornál és a' Biráknál legyen!

5. Hogyha pedig az életre szükséges tagjaik nintsenek p. o. fejek, agyvelejek, szivek 's a' többi: Ezeknek sem Biró sem Doctor nem kell.

6. Néha pedig a' maga kénnyen járó természet, olyan tsúfot üzz, az ő tulajdon szüleménnyeből; hogy tagjaiknak rendit öszve vissza forgattya zavarja; így p. o. a' melyet, a' hasat, a' nemző részeket, füleket, órrokat 's a'

töb-

többi. A' mellyek az ilyen szerentsétlen teremtményeket, ha szintén emberi jussoktól meg nem fosztyák is; de a' polgári jusból sokszor egészszen kirekesztik.

7. Némelly anyáknak szüleménnyeit, a' mostoha természet, egész emberi formájából kivetkezzteti; úgy hogy ezek inkább majomhoz, matskához, kutya-hoz, és egyéb oktalan állatokhoz hasonlittanak, hogy sem mint emberhez. — Ide számlálhattjuk, a' kutya- matska- fejű; ló- borju- nyull-lábu; és halfarku tsuda szüleményeket is. De ezekben, ha külömben, a' lélek, és józanokosságnak jelei meg vagynak; külső formátlanságokért, minthogy embertől származtak; az emberi jusból egészszen ki nem zárhattjuk.

b) Kettős vagy Többes tsuda gyermekek, azok, a' kik ketten vagy hárman fejekkel, melyekkel, hasokkal előlről, oldalról, vagy alfelekkel össze-
nő-

nőnek. — Az illyek, minthogy szörnyű kínos születéssel jönnek e' világra: anyjaikkal egygyütt többnyire meghallnak. — Ritka példa, az illyen tsuda kettős gyermekekről; mellyet amaz halhatatlan Természet-Buvára *Linnaeus* említ, kik is a' hátgerintznek alsó részeikkel, vagy az úgy nevezett: Szent tsontyaikkal, és az alfeleikkel nőttek össze; egyéb egész testekkel egymástól ellévén válva: azomban különböztek minden érzékenységeikkel, gondolattyaikkal, és akarattal egymástól: mindazonáltal 18 esztendőig éltek egygyütt. — Eppen illyen kettős, és sokáig élt egy pár leányokat szült, a' mult 17-ik Századnak elein Szönyön Komárom Vármegyében, egy Goficz nevű polgár asszony, kik kereszttsontokkal úgy össze nőttek, hogy mind az emésztett- mind a' vizellet- uttya egy volt nállok.

A' kettős vagy hármas össze nőtt gyermekekre nézve; mindenkor a' fejek-

jeknek számokra kell tekinteni; a' mennyi a' fő; annyi a' személy, annyi az ember, annyi a' keresztség!.

§. 74.

A' régi tudatlan Századoknak veszedelmes babonásága; a' mostoha természetnek az efféle idétlen fajzattyaít, tudniillik, a' *tsuda és váltott gyermekeket*, egyedül a' barmokkal, boszorkányokkal, és ördögökkel való tizimborálásnak és közösülésnek tulajdonította: innen sok ártatlan embereket 'Sodomiával; sok ártatlan édes anyákat ördögösséggel; sok ártatlan öreg aszszonyokat boszorkánysággal vádolván, megölték, megégették, a' mi Hazánkban, mind addig: míg a' kegyelmes Isteni Gondviselés, ama ditsőségessen uralkodó *Mária Theresia* alatt, amaz híres Udvari Doctora *Van Szvieten* által, ezen felette veszedelmes babonáságnak határt nem vetett. — Ki is mint bölts

Fi-

Filosofus jól tudja ezt: Hogy egy Halandó is, a Természetnek örökös, sőt még a Teremtő által is megmásíthatatlan Törvényét, fel nem forgathattya; az állatok nemét el nem változtathattya; más állat-nemével gyümölcsös közösülést nem tehet: jól tudta; más bölts Természet-Vi'ssgálókkal egygyütt: Hogy a Természetnek ilyen eltévedett és tsufos szüleménnyek természetes és eredeti okaik im e' következendők:

1. A' felettébb tüzes, forró, lúgsavós forrásba lévő, és akármimódon el-fajult férjfiui mag: mint a' többek között, a' férjfi igen hosszas maga megtartóztatása is.

2. A' szerfelett érzékeny, és a' vérrel igen nagyon bujálkodó aszszonyi méh.

3. Továbbá a' méhnek igen szoros, sebes; felette forró, vagy hideg mivolta.

4. Az anyának buja és telhetetlen kívánságai; zabolátlan és rettenetes indulattjai; disztelen és bolond képzelő-

dései; akármelly tárgytól lett véletlen és hirtelen való megrettenései 's a' többek effélék. — Gyászoss de egyszersmind másokat tanítható Példa, történt nállunk Székes Fehérváron, erre a' dologra, egy terhess Kefekötőnében; kinél is, hogy annál nagyobb irgalmasságot, és bővebb alamisnát nyerjen, egy tsonka könyökü koldus; (a' kit mind személyében, mind ezen szokásában jólesmértem) a' küszöbén kitekintő aszszonynak a' tsonka és meztelen könyökét vetette majd tsak nem az órra eleibe; mellynek irtóztató meglátására, éppen hasonló tsonka könyökü gyermeket hozott e' világra Kis - Aszszony Havának 12 vagy Klára napján 1803. — Ezen természetes igasságnak bém bizonyíttására, a' napfényhez hasonló példa történt, ismét nálunk, ezen T. Fehér Vármegyében K. Szentpéteren, egy szegény terhes Zsidónén; ki is keszkenővel bekötött fővel, az uttzán menvén, valamelly kotsit

tsit elragadó lovak elakarták gázolni; és midőn már a' sebes nyargaló lovak, éppen reá akartak ugrani, hirtelen hátra tekintvén ezen szörnyű megrettené: seben fejéhez kapott; és ezen hassal kettős lófejű gyermeket hozott e' világra! — Az anyai jegyekről (*de noevis maternis* von Muttermáleru) Lásd. *

§. 75.

Ezen *Órvasi Törvénynek* útmutatása szerint, könnyű leszzen; akárkinék; az effele Polgári és Ekklesiái Törvénszékeken támasztható *Kérdéseket* megfejteni: p. o.

1. *A' váltott vagy tsuda gyermek;*
bír é okos lélekkel vagy nem?

2. Vallyon meg lehet é keresztelni;
vagy nem? még pedig egygyessel,

I 2

ket-

* Valetudinarium Infantile Hungaricum novum &c. Auctore Josepho Csapo Nobil. H. M. D. et L. R. Civ. Debreczen. Physico.

kettőssel, hármassal 's a' többes keresztséggel?

3. Vallyon birrhat é mind az emberi, mind a' Polgári jussal?

4. Azért, hogy valamelly magzat külső formájára nézve, valamelly oktan állathoz hasonlít; szabad é az ilyen szerentsétlen édes anyának legkisebb szemre hányást is tenni; annyival inkább Törvénybe idézni??

VI. *Fejezet: A' kéttséges vagy kettős nemű gyermekekről (Hermaphroditus és Androgynus.)*

§. 76.

Ezen nevezetek, a' Görög *Etymologia* szerént, mind a' ketten: *Férjfi Aszszonyt* jelentenek. Ezen tárgyról lássunk bővebben!

a. A' Tudós Fűvészek (*Botanicusok*) az *Hermaphroditus* nevezet alatt, a' *Növények országában*, értenek olyan virágot, mellynek mind a' *Kan* - mind a' *Nöstény* - Nem'részei meg vagynak.

b.

b. Az állatok országában pedig jelent, olyan embert, vagy állatot; aki vagy a' melly; mind a' két Nemnek, mind a' kétrendbéli 's a' maga Neme' szaporítására, szükséges és valóságos nemző részekkel bír: vagy a' mint, némelly Tudosok rövidebben szólnak: „A' *Hermaphroditus* az, a' ki mind tseledhet; mind szenvedhet; vagy más-képpen: Az *Androgynus* az, a' ki, mind mást megterhesíthet; mind más által megterhesíttethetik. A' mint némelly Tudósok a' nyulakról legalább, szentül hitték.

c. Tehát az *Androgynus* nevezet a' latt is, hasonlóképpen, olyan állat értetődik; a' mellynek, mind a' férjfi, mind az aszszony Nemzőrészei megvagnak: mindazonáltal itt leginkább olyan állatot értenek: a' hol akármelly állat, maga magában tulajdon nemét szaporíthatja: de ilyen, az egész állatok-országában, kivéven némelly tökéletlenebb, és a' Növények-országa' lakos-

kossaihoz láncszemenkent közelítő állatokat; a' millyenek: a' sár,- kerti,- gyöngytermő,- trombita,- és a' kősziklákhoz ragadó tengeri tsigák; ugy szintén az ugy nevezett: Platáisz tengeri halak. Továbbá: a' földi- és a' bél- geleszták: ugy szintén, a' nadályok vagy piócák. — Többek, a' Természet - Buvárai szerint nintsenek, sőt az leghihetőbb, hogy: mennél inkább látszik valamelly állot mind a' két nemet játszani és majmollni: annál tökéletlenebb, mind a' két Nem' kötelességére nézve: ugy hogy; egy szóval: a' jádzadozó Természetnek ezek valóságos Remekmunkái; és az állatok országában éppen azok: a' millyek a' Növényekországában, az ugy nevezett: *Flores neutri*, az az sem nem *kan*, sem nem *nőstény* virágok. — Rövideden: a' *Hermaphroditusok* és *Androgynusok*, az ujjabb és a' tökéletesebb Philosophia szerint, tsak Vén-asz szonyi meséknek tartattnak.

§. 77.

A' régibb világnak Tudóssai a' Doctori Tudományokban, különösen az emberi testnek esméretében (*Anatómiában* és *Physiologiában*) még gyermekek lévén; úgy látszik, hogy: Az *Androgynust* és a' *Hermaphroditust* szentül hitték vala, a' többek között. *Aristoteles*, *Plinius*, *Aelianus*, *Avicenna* és egyebek, az állatok *Hisztóriájában*, igen sok *Hermaphroditusokat* és *Androgynusokat* emlegetnek; mind az emberek, mind az oktalan állatok között. — *Montuus* egy régi híres Romai Doctor is ezt állította: Hogy ő maga esmért olyan *Hermaphroditust*, az az, férfi-aszszonyt; a' kit, minthogy mindenek aszszonynak állítottak, férjhez ment: és férjének egynéhány férjfiakat és leányokat is szült; azomban tulajdon szolgálóit is megterhesítette. — Ugy szintén, *Schenck*, *Veinrich Márton*, és *Riolanus* 1461. esztendőben: a' mint *Zacchias Pál* amaz híres

Ro-

Romai *Generalis Protomedicus* írja: Skotziának egy bizonyos Várossárol beszél-
lik, ugymond: Hogy ottlett volna, egy
férjfi-aszszony szolgáló; ki is a' Gazdája
Leányával sok ideig egy ágyban hál-
ván, azt megterhesítette; melly bünéért
az odavaló Birák ezt a' szogálót, ele-
venen a' föld alá temették.

Ezek emlegetnek, sok más effé-
le személyeket is, kik sok esztendeig
férjeikkel laktak: azomban más férfi-
aknak Feleségeiket pedig meg terhe-
sítették. —

Mercurialis ismét más híres Ro-
mai Doctor, erőssen állittya, egy *Lar-
ha Miklós* nevű Romai Chirurgussal:
Hogy ők Romában, nem tsak láttak,
és esmértek, egy Er'sébeth nevezetű,
híres és közönséges balsarkú személyt;
ki is Urbinoi születés volt, mintegy 45
esztendős, és kikiáltott *Hermaphrodita*:
annakokáért is ezen Chyrurgussal, az
említett személyt, Doctori szemeikkel,

a' Doctori tudományoknak törvényeik szerént megvizgálták; ennél, mind a' két Nemet illető Nemzörészeknek, mindennémü tagjait, mind mennyiségekre, mind minémüségekre nézzve, természeteknek lenni találták. — *Credat Judaeus Appella!* Hidje a' Mano!

§. 78.

Ezen sokrendbéli állításoknak okaik im e' következendők:

1. A' természeti dolgokban való járatlanságok a' Régieknek.

2. A' maga kénnyén jádzodozó természetnek az ő rendes, szokott, és a' leg közönségesebb járásától, annyira mennyire való eltévelyedése.

3. A' Természetnek bujálkodása, vagy fösvénykedése.

4. A' Természetnek szabados játéka és a' Nemeknek némü némüképpen való feltserélése. A' Természetnek az efféle pajkossága ellen, panaszra fakadott még

még maga *Hippocrates* is így szólván:
 „*Phoetusa, quae mulierascere non pote-*
rat: inde, barba et vox virilis eidem
nata est. — Minthogy, ugymond, *Fe-*
tuza aszszonyá nem lehetett: annako-
 „káért bajuszsza, szakálla, és férjfi sza-
 „va lett.”

§. 79.

A férjfiúságnak megesmértető Je-
 lei im e' következők:

1. Az egész testnek férjfiúi alkot-
 mánya, vastag, tsontos, izmoss, pos-
 gás és vaskos mivolta; erőss, rengző,
 sokszor mennydörgő szava; ábrázattya
 mennél szőrösőbb, durvább: annál de-
 rekassabb a' férjfiú, melye szőröss, a'
 lélekzet vétellel meg mozdullhatatlan,
 többnyire széles, száraz, nem húsos,
 lapos; tsetsei kitsinyek; bimbói tseké-
 lyek pitzinyek: a' férjfiúi indulatokra,
 játékokra és munkákra hajlandó, szive
 bátor és megrettenhetetlen; órra allya,
 ál-

álla, két hónallyai, két lábai közei, és a' véghurkaszájja szőröss: úgy szintén, karjai könyékig, lábai térdig, mennél szőrösebbek: annál derekassabb férjfiui erőre, és bátorságra mutatnak; fején lévő hajjszálak vastagok, durvák, rövid, és kemények; mind a' vizellet, mind a' férjfi mag a' veszszőn folyki; a' férjfi veszsző két hosszszas spongyiás, a' végén egy vastagabb karimás makhoz hasonló testekből áll; ezt az egész férjfi veszszőt béborittya, egy a' veszszőnél hosszszabb fel 's alá huzható vastag bőr, a' mellynek eleit, egy erős és egy kis gömbölyű sinorhoz hasonló, hártýából álló kötél, ezen férjfi veszsző alsó részéhez kött; a' férjfi veszsző fel meredve 4. 5. 's 6 ujjnyi vagy hüvelyknyi hosszszas.

A' férjfi veszsző alatt, egy vastag, és a' közepén, mintegy sinorral kétfelé osztott bőr zatskó lógg; mellyben két tyuk tojáshoz hasonló nagyságú testek, szabadon függenek; mellyek
is,

is, mennél nagyobbak és keményebbek, annál derekassabb férjfiúságra mutattak.

§. 80.

A' szép Nemnek, megesmértető Jegyei, ezek:

1 Az egész testnek aszszonyi, vékony, kartsu és filegrányos alkotmánya: feje kitsiny; egész ábrázattya vonásai finomok; fején lévő hajjszálak hosszak, lelóggók, vékonyak, puhák és lágyak; az egész testében való tsontok vékonyak és egyenesek; bőre mintegy kihuzódott, sima, vékony, lágy, szöretlen, kényes, kedvességet mutató; a' vér-erek a' bőrön által látszhatók; az egész érzőinas alkotmánya (*Systema nervosum*) igen könnyen izzgatható; innen minden indulattyai mind jobbra, mind balra könnyen hajlók; innen a' szörmentibe való bánásra, egy kis hízékedésre, egy szép kis könyörgésre, többnyire viasz módra megolvadd szí-

ve;

ve; mosolyognak ajakai; szemei az öröm miatt fénylenek tündöklenek; majd ismét ebben a' szempillantásban, bőv vizekkel könyvezznek; ezért mondja róllok ezt egy gonosz *Poéta*: „*Ut flerent* „*oculos edocuere suos*. A' fehérszemélyek u. m. mihelyt akarják, mindjárt „sirnak, ezért mondja *Szent Pál* is: „Hogy a' fehérszemélyek gyenge edé- „nyek” kétségekivül nem testi, hanem erköltsi értelemben! jól esmérte a' Szép-Nemnek, ezt a' gyenge oldalát; ama minden bűnnek leggonoszszabb mestere, ama legravaszzabb Paraditsombéli *Csábitó* is: azért is nem *Ádámhoz*, hanem egyenesen *Évához* mégyen; egy kétszóval mindjárt lábáról levészi; és a' Teremtőnek szájából csak most hevenyiben kijött szavát sem hiszi; ilyen gyengék többnyire még ma is a' Szép * *Éva* szép

* Szépnek mondom Evát a' mi legelső Paradisomi öreg Anyánkat, ama régi tudós Zsidó Rabbínusok után, kik is azt állittyák: Hogy

szép Leánykái; jobbra balra könnyen hajlandók, könnyen jóltévők, irgalmasok és könyörülők: de a' bal oldalak is éppen ilyen érzékeny!! mérgesek, irigyek és boszszuállók. — *Quibus vindicta*, „*bonum vita jucundius ipsa.* az az, A, „kiknek a' boszszuállás az életnél is édessebb.” — Innen ama régi siralmas Példa beszéd: „*Ira Junonis!* Isten őrizz! né-

az Éva világ Teremtésétől fogva, mind eddig élt Szép nem között minden hasonlittáson kívül leg szebb és leg gyönyörűsegebb személy volt: mivel ez egyenesen jött ki a' Mindenhatónak markából; és ezen remék munkáján, annyival inkább megvetette a' bölts és igen kegyes Teremtőnk minden mesterségét; hogy Ádámnak mindjárt az első tekintettel a' legnagyobb kedvébe és kegyelmébe jöhessen. El is érte a' bölts Alkotó ezen tzellyát. — Mivel mihelyen meglátta Ádám az ő szép Éváját azonnal a' nagy öröm miatt magán kívül ragadtatván, így kiáltott-fel: „*Immár találtam* „*hozzám hasonló társat! ki az én tsontomból való tsont; és az éntestemből való test!* 1. Moss. 2. 23.

amelly aszszonyi boszszuállástól! de testek' alkotmánya is gyengébb: innen szavak gyenge, vékony, hangos, éles, és mintegy hasító; melyek minden lélekzet vevéssel fuvó módra mozzgó, húsos, domboru, magos; tsetseik kinn állók; bimbói nagyok; a' bimbók udvarai, mennél többet anyáskodtak, szoptattak: annál setétebb barnássak; az órallyok, az állók, a' lábaik' töveik; és a' véghurhaszájja szöretlen; a' hasok domboru, köldökök bécssett, mennél kövésebb az aszszony, köldöke kerülete annál inkább a' tsésze vagy finzsa formáját jádza; karjain, farán, és tzombjain való húsa ikrás és kemény; allpofái egyébb testéhez nem képessek, hanem sokkal nagyobbak; mivel mihelyen testeknek mértékére eljutottak; testekben két ember táplálására való vért hordoznak; tzombjaik és lábaik szép ságárok, egyenesek; lábikráik nem vastagok; a' nemző részek tájja szöröss; a' Vénus

hegye, a' kövérebbeknél domborubb magossabb; a' szemérem test egy hosszas nyílás által, két hosszas dombokra, nagyobb ajakakra (*labia majora*) fel osztatott, a' melly vágánynak a' felső gödrébe vagyon, az úgy nevezett: Csiklándozó (szerelem' édessége, pötzke;) (*clitoris*) ezután a' vizellet uttya, e' mellett mindjárt alább a' méhszájja; a' holnapos tisztulásoknak, és e' világra jöendő gyermekeknek közönséges ország uttyok.

§. 81.

Az *Órvosi Törvénynek* erre a' tájjára igen helyessen ide illik ez a' *Kérdés*: kik lehettek tehát a' régibb világban azok, a' kiket ők: *Hermaphroditusoknak* és *Androgynusoknak* neveztek? kétségen kívül azok; a' kik a' mi nyelvünkön: *Katuska-férjfiaknak* hivattatnak. p. o. a' kiknek egész testek alkotmánya, aszszonyos, gyenge, kényes-

nyes, bőrök vékony, egész ábrázattyaok
 örök allya, álok, melyek, két lábok
 közbe, szemérem testek¹ és végvárkák
 jök tájjaik, szöretlenek, simák, és ko-
 paszszak; vagy legalább igen igen rit-
 ka és csak egynehány gyenge szál szö-
 rökkel, vagy pejhekkal rakvák: indu-
 lattyaik aszszonyossak, tsetsebetsén kap-
 dosók; minden kedvek egyedül az asz-
 szonyi játékokban, multságokban, és
 foglalatosságokban telik; gyenge és nyúl
 szívüek; a' fehér nép eránt soha semmi
 férjfiui indulatot nem mutatnak: sött
 vélek a' legártattanabb egygyességben és
 társalkodásban meg-vagynak; szavak vé-
 kony, hangos sikoltó; igen sok beszé-
 düek; minden nehéz és kemény férjfi
 munkára alkalmatlanok; innen leg job-
 ban kedvellik, a' konyhai munkát a'
 szakáttságot, sütést főzést, (én is esmé-
 rek a' Vármegyénkben mostan is egy-
 gyet illyet) férjfiवेशszzejek kitsiny, lan-
 kadt, fonnyadt, soha fel sem mered;

tsak vizelésre való; a' tökzatskójok majd tsak nem egészen üresnek tetszik; mivel a' benne lévő tökszékek igen kicsinyek, vékonyak, fonnyadtak, és lágyok.

§. 82.

Ellenben azok az aszszonyok, a' kik régenten *Hermaphroditáknak* és *Androgynáknak* * neveztetek, azok: a' kiknek testek alkotmánya férfias, erős, posgás, vaskos, tsontos, magas; ábrázattyok bőre vastag, durva; tekiutetek mord szőröss, bajuszossak, szakállossak, ha szintén kevésbé is mint a' férfiak: mindazonáltal ritka példa, hogy borotválkoznának; hanem inkább tsak ki szaggattyák 's ezzel szemek világát rontyák; szavak erőss, vastag, néha mennydörgös is, és némü némü irtózást, kedvetlenséget és idegenséget okozó; melyek széles, lapos, tsétseik testekhez nem képesek; tsetsbimbóik is

igen

* In Genere foeminino. az Afészonyi nemben.

igen kitsinyek, és mintegy szárazak; hajok szálai többnyire rövidek, kondorok és durvák; szívek férjfiui bátorsággal tellyes, erejekre nézve is olyak, a' kikhez többnyire ritkák a' hozzájok hasonló férjfiak; ezek mindenkor inkább a' férjfiui kemény mezei munkát, hogy sem a' szobabéli aszszonyi dolgot választják. Én is esmértem már, ezen T. Fehér Vármegyében, egy Tóth Leányt, a' ki 30. 40. 50. sőt több Kaszások között is, többnyire mindenkoron első kaszás volt; két zsák buzát a' két hónalya alatt elvitt; télen pedig azután láttam, hogy Perkátán a' Tisztelendő Radnits Plébánus Urnál fonyt: de egyéb konyhán lévő fehérszemélly munkától felette idegen volt; a' férjfiakhoz kevés vagy éppen semmi hajlandóságot sem mutatott: továbbá az illyeneknek hasok hosszúkás mint a' férjfiaké, és laposs; a' szemérem testek, a' Vénus hegyek, és az ezekből folyó két hoszsú dom-

botskák, vagy (az ugy nevezett nagy ajakak) (labia majora) kitsinyek, mintegy fonnyadtak és leapadtak, ö-zve húzódtak; a' méhszájja hasonlóképpen felette szűk; és mintha nem is anyaságra volna alkotva; annyival is inkább, mint-hogy a' tsiklándozó (a' szerelem édessége, vagy a' pötzök) (*clitoris*.) az ilyen személyeknél, kivált midőn a' Vénus tüzétől felgyulladnak, éppen úgy mint a' férj-fi vessző 4. 5. 6. újjnyi hoszsza, a' férjfi vesszőnél pedig sokszor sokkal keményebb lévén. ezt vissza üti; holnapok vagy semmi sints, vagy tsak igen tsekélly; méhek hasonlóképpen vagy felette kitsiny, vagy semmi sintsen; innen a' Vénus tüzétől éppen nem gerjedeznek: ennekokáért is, mind a' testi közösülést, mind a' férjhez menést, megvetik. — Illyen volt a' *Hippocrates Fetuzája*: illyen a' *Hufeland* * *Mária Do-*
rot-

* Journal der prakt. Heilkunde 12 B. 3. St.

* Mursinna Journal für die Chirurgie 1 B. 3 St.

rottya Derrierje; a' mint a' Deákok nevezik: Viragines, férjfi leányok.

§. 83.

Lássuk már közelebb: Voltak é a' Természetnek tsupán tsak a' Nemző Részekben személlyesen; olyan különös és szembetűnő Játékjai, a' melyek a' régi Világ' Tudóssait, a' *Hermaphroditus* vagy az *Androgynus* szin alatt megtsalhatták? — Igen is voltak, és még ma is vagynak; a' többek között, p. o. midőn a' tökzatskót, a' közép hártya, vagy középrekesz (*Dartos*), olyan két dombotskák közzé szorúlt vágányos testé formállya: mint a' fehér-személlyek, Nemző részeiknek, az ugy nevezett: két nagyobb ajakaik (*labia majora*); a' férjfi veszső pedig, egy kis hártya által, ezen vágányba szorittván az aszszonyok szerelem édességéhez (*pötzökhöz*) (*clitorishöz*) hasonlít: annyival inkább, ha a' vizellet üttya, nem a' férj-

fi veszső mákján: hanem ennek gyökerén nyílik. —

Ilyen találka *Hermaphroditusokat*, és *Androgynusokat*, sokan és sokat láttak, a' mostani tudós Természet-Vissgáló Doctorok közzül is; sőt látásbéli Tapasztalásaikat, hiteles Könyvekben, a' következő emberi Nemzetnek által is adták: a' többek között. —

Parson á medical and critical enquiry into the nature of hermaphroditus. *London* 1741.

Arnaud. Abhandlung über die Hermaphroditen *Strasburg* 1777.

Alb. Hallerus. Commentatio de Hermaphroditis, in commentariis Soc. Reg. Scient. Göttingensis Tom. 1. p. 1.

Vrisberg. Commentatio de singulari genitalium deformitate in puero hermaphroditum mentiente. In Commentationum Vol. 1. pag 564. Göttingæ 1800.

Home Über Zwitter aus den Philosophical transactions for the year 1799.

über-

übersetzt von *Roose* in s. Beiträgen 2.
St. Frankfurt am Mayn 1802. S. 203.

Ackerman. Infantia androgyni historia et ichnographia. Jenæ 1855.

Veszprémi István néhai Tudós Hazánkfia és Debreczen Várossának sok esztendőig volt Doctora is látott ilyen Hermaphroditust,

§. 84.

A' Hermaphroditusra és az Androgynusra nézve, im e' következő Jegyekre kell vigyázni:

1. Az 79 §. szerint: a' hol a' férjfiúság bőven le vagyon írva.

2. Ha az a' vágányban lévő test, férjfi veszszőé, vagyon é makja; a' mak' végén megvagyon é a' vizellet úttya?

3. Ennek a' maknak vagyon é bő, tág, és fell 's alá húzható bőre?

4. Ez a' férjfi testet jádzó tag egyarányu vastag é, a' makjánál pedig vastagabb é?

5. A' férjfit meg mutattya, mind teste alkotmányja, mind pedig a' férjfiui erköltsi tulajdonságai; szava, 's a't.

6. Néha pedig megesik; hogy a' gyenge és a' mostanában születetteknek nemzörészeik még tellyességgel ki nem fejtődznek; ezeket tehát még meg esmérni nem lehet: itt lehet a' név adással várakozni, vagy pedig a' Sz. Keresztségben néki kettős nevet adni!

§. 85.

A' *Hermaphroditát és Androgynát* e' következendőkől lehet meg esmérni:

1. A' 80 §. leírt test és erköltsbéli tulajdonságaiból.

2. Az aszszony vagy a' fehérszemély tsiklándozója, rövid, hegyes, tsutskás, tágas, és fel 's ala húzzható boriték bőrén sem semmi lyuka vagy nyílása, annyival inkább itt vizellet utya nintsen.

3. A' méhnek vágánnyában a' szerelem édessége alatt, még két lyukak vagynak, ugymint: a' vizellet uttya, és a' méh szája: ennek szájját pedig előlről a' szüzesség hártyája zárja bé.

4. Minekutánna a' felserdültségnek esztendeire eljutott a' *Hermaphrodita* és *Androgyna*, a' méhszájján megjelennek a' holnapok; a' más nemnek grátiáját's barátságát vadászsza, és a' férjfiui ölelésre való gerjedelem ötet derekassan ostromollya.

5. Akármelly nagy légyen is a' féjerszemelly *tsiklándozója*; de ha a' már leirt férjfi veszszo alkotmányával és tulajdonságaival nem bírr; senkit meg nem tsallhat: annyival inkább, mivel ez a' szerelem édessége, néha, kiváltképpen, a' meleg Tartományokban, 4. 's 5. hüvelyknyi hosszúságra is megnevekedik.

Igy neveztettnek azok a' nyavalyák; midőn valamelly ravasz, tsalárd gonosz, félénk, rossz lelki esméretű és gaz ember, bizonyos okokból p. o. a' többek között: vagy az alamsna végett vagy valamelly dologtól, hivataltól; kötelességtől, vagy valamelly büntetéstől való félelem miatt, külömbb külömbbféle nyavalyákat; és ezeknek nyavalyás jeleit (*Symptomata.*) hazudja, mutogatya, és majmollya. — Hogy tehát a' Törvényszék' Doctora; ezen állorczás Tárgy körül el ne tévelyedjen; és ugy mind magát, mind az Itélő Birákat, bünbe ne ejtse; im e' következendőkre vigyázzon.

1. Kinyilt szemekkel vizsgálja meg, a' *Kérdésben* lévő személlynek idejét, állapottyát; teste' alkotmányát; erköltsét; nevelését; volt szüléit; szármozá-

sát;

sát; születéshelyét; hajlandóságit; másokkal való társolkodását 's a' többbit.

2. Meglehettek é a' *Kérdésben* lévő személyben, erre a' nyavalyára nézve; mind a' *Készítő*; *Causae proeguminae*, *Diatheses*, *praedispositiones*, *prae-semينيا*) mind az *alkalmatosság szerént* való *okok* (*Causae procatarecticae*, *Pro-phases*, *occasionales*)?!

3. Meg vagynak é ennek vagy amannak a' nyavalyának valóságos és bizonyos *Jelei*?

4. Megvagyon é ennek vagy amannak a' nyavalyának rendes *periodussa*, járása, az az, annak idejében való eljövése, elmulása, és ismét való megjelenése?

5. Különösen vegye gondolóra!

A. Az *Életnek* azokat a' *mun-káit*, (*Functiones vitales*); a' mellyek sem akaratumk, sem hatalmunk alatt nintsenek p. o.

a. A' szív-munkája, ki szélesedése vagy öszve huzása (*systole* és *Dias-tole*) vagy a' pulsus!

b. A' lélekzet vevés (*Respiratio.*)

c. A' szózat, hang, vagy a' szollás-béli tehetség!

B. A' *Léleknek* vagy az *Elmé-nek* munkáit (*Functiones animales*) p. o. A' Képzeletet, *Imaginationem* vel *phantasiam*) Az Emlékezetet; (*Memoriam*) Az Értelmet; (*Ingenium*) Az Ítéletet; (*Judicium*) Az akaratot; (*Voluntatem*)!

C. A' *Természetes munkákat* (*Functiones naturales*; mellyek, egész testünkben, minden véredényeinkben, és belső részeinkben lévő nedvességeknek salakját el- és kiválasztják; és testünkből többnyire, a' szokott négy Országúton kihajtyák, (*Excretoria*).

6. Gyakran, és külömbb külömbb-féle időkben 's mindenkoron más formán kérdőre vétessék: azomban ennek feleletire jól figyelmezzenek!

7. Ha az ilyen embernek állapotja magában szorossan nem kívánná is : mindazonáltal egy kevésbé keményebb és kedvetlenebb *Cura* vagy Orvaslás alá vétessek ! Sőt ha a' személynek , és a' dolognak személynies állapotja meg kívánna , 's azomban a' Doctor is látja : Hogy lelkiesmérete , és lélekbe járó kötelessége sérelme nélkül megeshetik ; annyival inkább néha az ilyen Orvaslás használhat is , az ugy nevezett : *Causticumok*at is előveheti ; a' millyenek : A' *Cauterium* , *Moxa* , *Setaceum* , *Fontanella* , *Vesicatorium* 's a' többi.

§. 87.

Azok a' nyavalyák , a' mellyeket , a' tsalárd hazug , rossz lelkű 's több efféle korpájú emberek hazudni szoktak , leginkább im e' következendők :

1. A' *nyavalya törés* (*Epilepsia*) mellynek kinyomozása végett , ezekre kell vigyázni :

a. Mikor, és minémü időben jönne reá? meddig tart? és midőn a' földre lefelé esik; mint viseli magát? nem tartozzkodik é? nem látszik é magára vigyázni? és végezetre pulsusa görtsös é? vagy éppen nem?!

b. Illyen forma próbákat kell tenni!

a. Az orra alá: *Égetett szarvas szarvából* (*Spiritum corn. cervi succinatum*) vagy: *Ammoniai repülő szeszt* (Θ . *ammon. volatilem*) kell sokátska tartani; az orra allyát ezzel meg dörgölni! Vagy az úgy nevezett: *Patikai ptrüszentő port* (*Pulverem sternutatorium*) az orra lyukaiba bőven dugni! ha erre az orrát tekeri 's fatsarja; vagy ptrüszent is: bizonyossan *tettetett a' nyavalyatörés*.

b. Szemeihez égő métsét vagy gyerityát kell tartani! vagy ha setétes szobában vagyon; a' nap világot, egész erejében szemeire eresztetni: ha mind ezekre a' szemfény, valamennyire öszve hu-

dik: annyival inkább a' szemhéjjai is mozognak: *Tettetett a' nyavalyatörés.*

c. Ha a' fülbe nagyot kiahanak; és erre némelly tagjai mozgásba jönnek: *Tettetett a' nyavalyatörés.*

d. Ilyen környülállásokban, lehet némelly ártatlanszűrő eszközöket is használni; mint a' közönséges tö: ugy szintén tsak mostanában a' §. 86. 7-ik száma alatt említett Seborvosi égető Szerket is!

2. Így tettetik néha, némelly Istent 's embert tsaló, és a' Paraditsom' átkát ellkerülni kívánó földterhei: A' *Szélütést (Apoplexiam)* Valamelly tagnak elesését; (*Paralysim*) Szent Vitus' Tántzát; (*Chorem S. Viti.*) Méhhasnyás görtsöket, - Rángotásokat; (*Spasmos et Convulsiones Hystericas*) 's a' többeket: de a' maga Tudománnyaiban jártas Doctort; sőt senkit, valaki ezen Könyvetskében jövevény nem lészen: az effélékkel meg tsallni nem lehet.

3. Némellyek: *Vakoknak, Sike-
teknek, Némáknak, Sántáknak Bénáknak*
's a' többinek tettetik magokat.

a. A' *Vakság*; akár légyen a' *külső hájogtól* (*Prerygium* vel *Pannus*) akár a' *Belsőből* (*Amavrosis, Gutta serena, Cataracta*); meg lehet esmérni. Ugyan is:

o A' *Külső hájog* miatt, láthat az olyan szemmel, a' hol ez vékony; vagy ha az egész szemén vastag is; de ha a' szemfény vagy a' szemtsillag, a' hájog alól, akár fellyül, akár alól, akár pedig valamellyik oldalról tsak kevéssé is látszik: az ilyen szemmel annyira mennyire lehet látni.

oo A' *Belső hájog* is, tsak akkor akadájoztathatta a' látást; ha a' szemfény nagyon kiszélesedett; ha a' nagy világosságra tellyességgel érzéketlen; és öszve nem huzzhatta magát; és végezetre; ha a' szemfény már fejéres, téjszi.

szinü : mivel mennél fejérebbe a' szemtsillagja: a' vakság annál nagyobb.

b. A' *Sikettség* is *tettetett*; ha ál-mából a' lármára, az erősebb beszéd-re, vagy a' kiáltásra ügyelni fog.

c. A' *tettetett Némát* könnyű szó-zatra hozni; tsak valami hasznában, annyival inkább bõrben álló véletlen kérdést tégyenek neki!

d. A' *tettetett Sántát* vagy *Bénnát* legtekélyebb mesterség, a' *Moses* tsu-datevõ páltzája nélkül; tsak egy kis mogyoró pejjel is lábra állítani!

4. A' *tettetett Fájdalmakat*; p. o. a' *Hosszasz fõ fájást* (*Cephalaeam*) *Hastekerést* és *Hasfájást* (*Colicam*) ha igaz, igen könnyen észre lehet venni: az Evésből, Ivásból, aluvásból, pulsusából és ábrázatya színéből 's a' többikbõl.

A' *Vérfolyást* (*Haemorrhagiam*) meglehet esmérni; az ilyen embernek pulsusából; szemeik allyokból; mellyek kékessek; a' meg kissebbedett és bée-

sett szemekből, az elhalaványodott ábrázat színéből, az erő fogyatkozásából; a' tagoknak lankadtságokból, az inaknak tsuklásokból; és a' vérfolyás szokott uttyának megvizsgálásából. 's a' többiből!

6. A' *Hazafájdalom* (*Nostalgia*) az, midőn valaki nem csak akarattya ellen; hanem a' leg-erőszakosabb kényszerítésből, Hazáját, Attyát, annyát, feleségét, gyermekét, szörnyen megkeseredett szívvel elhagyván; 's ezeknek látásokhoz többé semmi reménysége nem lévén; ezen lévő szörnyü keserősége miatt, sem étele, sem itala, sem álma, sem sohol semmi maradása és nyugalma nintsen: következésképpen szemlátomást fogyton fogy. — Ezen leírásból és egyéb eddig mondattakból, igen könnyen meglehet esmérni: ha ez is *tettetett* é; vagy nem? — Lehet ilyen példákat látni, a' házasságokban, férjhez menésekben, a' rabságba esésekben; a' meszsze földekre és tartományok-

nyokra lett elutazásokban; de leg többeket a' Katonai állapotban 's a' többiben,

7. A' *Boszorkány nyomás*; a' tudatlan és babonás Nemzeteknek, sőt oh fájdalom! még máig is, némelly vén magyar banyáknak nyelveken pengő *Megrontás*; az *ördögökkel való tzimborálás*; az *Éjjeljáró*, *Hazajáró jó vagy gonosz lelkek*; *Ördögi megszállás 's a' többiek.*

Mind ezek nem egyebek hanem a' régi tudatlan, és paraszt Századoknak, mesés, gyalázatos, az egyetlen egy Mindenhatót, a' maga ditsőségétől megfosztó, a' Hazát sokszor sok és hihetetlenképpen károsító, pogány Eleinktől rüh módra reánk 'hárámlott maradványok, sokszor pedig tsalárd kézfogások!!

a. A' *Boszorkánynyomás* leg inkább és többnyire mindenkoron, a' sűrű, sülyös, a' rothadásra hajló, és többnyire rövid életet ígérő vérnek a' következése.

b.

b. A' Megrontás, az ugy nevezett: *Javasoknak*, és istentelen dolog *Kerülőknek*, a' szokott, tsalárd és a' legközönségesebb *Kézzfogásaik*, (*Handgriffe*) *practicáik*; mellyek szerént, szegény, ügyefogyott, és minden szánokozást méltán megérdemlő felebaráttjoknak tudatlan vakságokkal vissza élnek, ezeknek tsak alig pislogó lámpásaikat is eloltyák ezeket bolondittyák, vakittyák, ezeknek az Istentől és a' Természettől még a' meggyógyulásra engedtetett drága idejeket ki nem pótolható károokra ellopják.

c. Az ördöggel való tzimborálás, az ördögi megszállás, az *Éjjeljáró lelkek*, a' *Holtaknak hazajáró lelkeik*, a' *bölsőbeli gyermeknek egy más fából való*, vagy, más rútt nagyfejű gyermekkel *lévő feltserélések*: mindezek, vagy a' tudatlan, vagy pedig az istentelen tsalóka agynak, mesés, nevetséges, babonás és egy emberséges és okos gondolkod-

kozásu emberhez éppen illetlen költeményei.

VIII. Fejezet: *Az eltitholt és másokat károsító Nyavalyákról.*

§. 28.

Az eltitholt Nyavalyák, azok, a' mellyeket az emberek, sokféle gondolat és tekintet miatt, tagadnak és tagarnak; p. o. néha szántszándékból, néha tudatlanságból; néha rossz lelkűségből; néha a' szemérem, néha pedig bizonyos félelem miatt; néha valamelly tisztségre, hivatalra, rangra; néha ismét bizonyos házasságra való törekedés végett; 's a' többi.

Hogy tehát akármelly Itélő Szék Doctora, a' Törvény Szék tagjait, azigaz, egyenes, hasznos, bátorságos, és az istenes uton vezérelhesse: szükséges néki, minden nyavalyákat voltaképpen esmérni: mindazonáltal a' *Ragadóss* és a' *Jacmány nyavalyák* a' Doctorának min-

mindenkoron minden más nyavalyák felett való figyelmetességét kívánnyák meg. — Ezek kétfélék.

A. Azok, a' mellyeknek a' levegő a' szekerek, és fogadójok (*conductores*) minden házi eszközök; készületek; konyhai edények; mindenféle ruházatok: de mindazonáltal különösen; a' juh - bárány - nyúl - róka - farkas - medve - borz - nyest - nyúsz - petymeg - vidra 's a' többi szőrös bőrrel megbéllett, és megprémzett öltözetek; mindenféle, kazi - mir, flanér 's a' többi pamuthból gyapjúból kenderből és selyemből szőtt vásári portékák.

A' Ragadóss nyavalyák leg inkább ezek; ugymint: *A' Pestis*, a' nagy himlő, a' bárány himlő, a' kása himlő a' Skárlát nyavalya, a' Patéts; belpoklosság 's a' többi egy szóval: minden vér rothadásának bőrön lévő virágjai és kihányásai (*efflorescentiae cutaneae*, vel *exanthemata*) (*Blutblüthe*).

B.

B. Azok a' terjedő Nyavalyák (morbi contagiosi,) mellyek az illetés, az egy ágyban való hálás, és a' testbéli közösülés által, mennek egy testből a' másikba által, a' millyenek: A' rüh, a' veszettség, a' szájj sebek, a' vér rothadás, a' Frantzia nyavalya, a' nemző részeknek nyavalyája a' süh (vagy süll) a' hectica, a' házasok között pedig a' köszvény sőt még talám a' vizibetegség is.

§. 89.

Továbbá a' *Másokat megkárosító Nyavalyák* a' mellyeket a' Tudósok, (*morbi imputati*) nevezznek; azok mellyeket némelleyek másokra fellköltenek, vagy azért; hogy valakit betsületiben, hírében, nevében, vagy vagyonyyában megkissebbittsenek, megkárosittsanak p. o. midőn a' telhetetlen atyafiak, hogy annál nagyobb és gazdagabb örökségbe jöhessenek, valamellyik testvérjeket, a' Törvényszék által bolondnak akarják ál-

állítani. — az is megtörténik, hogy: az atyai örökségre ásitózó gyermekek, az édes attyok halálát, már elunván várni, ezt Hypochondriacusnak, Maniacusnak, Melancholicusnak, Lunaticusnak 's több effélének akarják e' Világi birákkal elesmértettni; tsak hogy a' Jószág birtokából ki kuszóbbílhessék. — Sokszor az is meg esik, hogy: a' Testamentom által az örökségből kizárt atyafiak, a' mellette volt Doctornak, és a' Testamentomban befoglalt atyafiaknak károkra, és gyalázattyokra, azt állítják: Hogy a' Testáló akkor már éppen nem volt eszinn. — Az is megesik: hogy a' magagyilkossának, vagy a' más gyilkossának attyokfiái, azt állítják az ő szerentséilen attyokfia meutségére, hogy: annak vére *Forró nyavalyára, Hagymázzra* egészszen elvult készüllve, hogy: az *Hypochondriacus, Melancholicus, Maniacus, Lunaticus, Haemorrhoidarius* 's a' többi lett légyen: és így

tse-

tselkedetét néki Hazánk bölts. Törvényei szerint vétkül tulajdonítani nem lehet,

Az ilyen és az efféle Esetekben, az Itélő Szék-Doctora, a' Kérdésben lévő Személlyre nézve; mind az ő *Anamnestica*, mind *Diagnostic*a, mind *Prognostica* Tudományával a' fővenyen és jó kalap alatt álljon! hogy mind az Isten- mind a' Haza- mind a' Természet - Törvényének eleget tehessen!!

IX. Fejezetet A' balgatag, és bűvös bájos, az Isten' - a' Haza - és a' Természet' Törvénye ellen valo Orvosok (*Javasok Impostorok*) tészik.

§. 90.

Azok a' bűvös bájos Orvosok (*Javasok*) *Agyrtæ*, *Circumforanei*; *Circulatores Histriones*; (*Quackfalber Marckt-ſchreyer* u. a.)

1. Azok az Olaj áros Tótok, a' kik a' szegény tudatlan Községet, a' magok

gok rossz és veszedelmes Szereikkel, mind erszényekre, mind egészségekre, mind pedig sokszor életekre nézve; tetemesen huzzák, vonnyák, károsittyák, néha pedig gyilkosságot is okoznak.

2. Ide számlálhattuk, azokat a' dolog kerülő, tsalárdsággal, lopással, ragadozással élő, egész Hazánkban széllyel bujdosso, szüntelen faluzo, és házallo Oláh czigánynyokat; kik a' *Tenyérlineáiból való jövendölést (Chiromantiam)* majjmollyák, ebből a' tudatlan embereket jövendő és szerentse mondással ketsegtetik sok babonával tellyes Házaknál sok szemtelen tselekedeteket véghez visznek; * sok Helységeken sokszor sok károkat okoztak és okoznak: mint nem régiben Várme gyénk déli Szélein fekvő némelly Pusztá kan is efféleket próbálni kezdettek: de T.

Mo.

* Tsak azért; hogy az ilyen tsuffá, és bolondá tett Személlyeknek szájjokat tulajdon bolondságokkal bé dugván, panaszkodni, nemerészellenek!

Modrovich Szolga Biro Ur, ezen istentelenségeknek egy szerre határt vetett; Vármegyénkből ki késértettvén őket seregestől.

Hálá légyen az Egeknek! miolta a' szép Tudományok, a' pallérozodás, a' villágosodás Hazánkban is Szerentsés lépéseket teszen; az efféle földterheinek, a' Hazánk kormányzaikon ülő Birák is meg lehetössen sarkogba hágnak; és az ilyen Heréket kebeleikből ki tisztítani igyekezzenek.

3. Ezen Classisba tartozznak, az úgy nevezett: *Javasok* tudatlan de egyzersmind ravasz és istentelen *Tsábito*k, a' millyenek, oh fájdalom! Vármegyénnek némelly Helységeiben még máig is lappanganak. Ezek minden nyavalyákat egyaránt *Rontásnak* nevezznek, mellyel ha több és nagyobb rosszát nem okoznak, leg alább, a' babonaságot, melly is az Istennek és a' Hazának egy leg veszedelmesebb és legutálatossabb ellensége, nevelik. Ezek betegeiket, holmi bold

lond vakitással babrállják p. o. előttük megállván ajakaik mozognak, ezekre re-
 álok olvasnak; a' betegeket abrontson
 által bujtattják; (mint az *Etyeki Var-
 ga András*) Illyen patienseket említhetnék:
 de characterem meg nem engedi, hogy ö-
 ket kinevezzem: ámbár mint olyan embe-
 rek a' kik az Idvezítő szerint, e' Világnak
 savaí, tükörei, példái, és lámpásai vol-
 nának; az illyen tseleketetekkel meg ér-
 demlenék, hogy ezen alacsony lelkűsé-
 gekről, még a' késő Maradéknál is u-
 tálatba maradnának. — Továbbá ezek
 Betegeiket, sákba kötik, egyre förösztik,
 a' levegőre és ennek mivoltára semmit-
 sem ügyellvén; kenik, fenik, (ki tudja
 mivel) zsákokra fektetik, és betegek a'
 nagy fájdalmak miatt szintén ordittanak,
 úgy dörgölik; mellyel tagjaikat rongál-
 lyák, testekben lévő vér - és élet - erei-
 ket össze törik, vérek forgását meg
 rontják: mellynél mi lehet Istenünk's
 Felebarátunk ellen tetemesebb bűn!?

Né-

Némellyek, mint amaz hires Doctor *Tissoth* * Molnárja is a' betegek keresztneveiket, egy egy betű híjjával leírván egy kis darab papiroskára, ** ezt zatskoba varják, és ezt a' beteg nyakába akasztják: mások pedig ezt, a' tornáztalá a' viz tsöpögöbe leássák. 's a' többi!

4. Illyenek, azok a' Diploma és Tudomány nélkül való Falusi borbélyok, akik a' Felséges Haza és a' F: Fejedelem bölts Rendeléseik ellen, sok Helységekben Iappanganak; a' szegény tudatlan adofizető Népet, huzzak, vonnyák, rongállyák; ez illyen Haza átkairól, ezt mondja, csak a' most említett nevezetes *Tissoth*, hogy: „*Több embereket meg öltnek ezek mint a' legnagyobb Pestis,*” anayival inkább, „mivel a, m. „ellopják a' betegektől azt a' drága és „kinem potolható időt melyet az Isten, „és a' Természet még nekik a' meggyo-

* Dissertatio: De vinbus medicinæ imaginatricibus.

** p. o. Susáuna usánna sánna ánná nna na a

„gyulásokra engedett volna.” — Hol lehet, és ki vallhat ennél nagyobb kárt!!!

Különösen érdemesekké tészik magokat, némelly Hazánkbeli T: Vármegyénknek kormányain ülő bölts Hazánkfiak, és ezeknek Physicussaik, kik az emberiségnek ezen Vértzopó Nádalyait; a' Felsőges Rendelések szerint kebelekből tellyeséggel ki irtyák. — Ditséretessen élegett tészén ezen Orvosi Törvénynek, a' többek között a' Tekintetes Somogy Vármegyének mostani Doctora és Tábla Birája Tekintetes Vargah István Ur; ki is ezen Tekintetes Megyében az egészség dolgát a' leg szebb és a' leg törvénysebben karbantartya; a' ki az efféle Isten 's Világ tsalokat tömlőczre hányattya, megbüntetteti 's a' Megyéből kihajtattya — Illyen forma *Logikai Dilemma* mellett: „Az efféle al-
lakon bebújt Orvosoknak u. m. vagy
„vagyon elegendő Orvosi tudományok;
„vagy nints: ha az elsőbb igaz; kön-
nyü

„nyü ezeknek orvosi dipplomatát nyerni;
 „ha pedig az utolsobb bizonyos; keressék
 „kenyereket istenesen, és nem felebarát-
 „tyoknak pénzen vett halálokkal. —
 Szivessen igyekezik, ezen Felséges Ren-
 deléseknek eleget tenni, ezen Tekinte-
 tes Fehér - Vármegyének rendes Phisi-
 cussa is: de oh fájdalom! még is talál-
 tattnak máig is némelly Helységekben
 efféle konkolyok; mivel talám ez a' mi
 Megyénk földé, éppen olyan bőven ter-
 mi, az efféle idétlen Szüleményeket,
 mint némelly Sárkányokrol mesélik.
 Hogyha u. m. egy fejit elvágják, három
 nő helyibe, — Argüsi szemekkel vigyáz,
 az ilyen veszedelmes földterheire Nemes
 Fejérvár Várossának érdemes Physicus-
 sa Tekintetes Khor Ferentz Ur is: in-
 nen vagyon, hogy ez a' Város, az il-
 lyenektől mindenkor mentt, mivel ha a'
 külső Várossokban valamelly rövid ide-
 ig lappanguak is: de itt ugyan állandó
 ma-

maradások nem lehet. Olvasd meg itt
a' *Felséges Rendeléseket* *

X. Fejezet: A' Doctornak a' Patika e
ránt való kötelességéről.

§. 91.

A' Doctornak egy különös, es
fő fő lélekbe járó kötelessége, Argusi
szemekkel arra vigyázzni; hogy a' hely-
béli Patikák, a' leg-jobb karban tar-
tassanak!!!

§. 92.

A' Patikának tökéletes mivolta,
véghetetlen sok dolgokban áll: a' töb-
bek között mindazonáltal, im e' követ-
kezendő büneivel ronthattya meg legin-
kább a' Patikárius az Orvosi Törvényt,
ugymint:

1.

* Constituta Regia Regnante Aug. Imp. et
Rege Apostolico Jos. II. Politicorum Pars
II. de Politia Thomo 1. pag. 16. &c.

1. Legföben járobb és legszenvedhetetlenebb büne a' Patikáriusnak az; ha ő a' maga Patikájában szüntelen jelen nintsen. Mert ama Példabeszéd: *Oculi Domini saginant equos. A' Gazda szemei hizzlallyák a' lovakat.* A' Patikára nézzve, nem tsak örökös lélekbe járó Törvény; nem tsak a' maga tulajdon Háza népére; hanem az egész emberiségre nézzve is!! — Annyival inkább

2. Ha a' Patikájába érkező, minden Órvisi Rendeléseket, maga meg nem nézeget, maga szemei előtt nem készítetiel, maga nem Signáltattya, nem taxáltattya!!!

3. Ha a' Patikárius szegény: de azomban, mind maga mind Háza népe kevély, pompás, nagyravágyo, modis, bálozo. 's a' többi! Mivel mind ezek, sok rosznak szerző okaik!

4. Ha a' Patikárius fennhéjazo, szelles, haragos, részeges, fösvény, és a' rút nyereségnek istentelen kívánója: e-

zek a' bűnök is a' Patikáriusban ezer meg ezermás bűnöknek kútfejei!!!

5. Az Erkölsöt Tanító Doctoroknak örökös Példabeszédjek: „*Pietas ad omnia utilis. A' kegyesség mindenre és mindennek hasznos.* — Annyival inkább; ha a' Patikárius, nem példás szelid, jámbor kegyes, és Istentfélő ember; ha minden felebarátjait közönségesen: de mindazonáltal kiváltképpen a' Helybéli Orvosokat példáson és istenesen nem szereti, nem tiszteli; képzelni sem lehet, hogy a' Patikárius a' Közzségnek maga éránt való Közönséges és okos bizodalját meg érdemellhesse meg nyerhesse?! Továbbá

6. A' Patikárius, akkor is tetemesen meg rontja; mind az Orvosi - mind az Isten - mind a' Haza - Törvényét; ha argusi szemekkel nem vigyázz: Hogy a' Patikában lévő emberei (*Subjectusi v. Practicansai*) légyenek a' Hazainyelveiben gyakorlattak, szép és jó irok; an-
nyi-

nyiban a' mennyiben tanultak, próbáltak, tsendesek, szép magok viselettűek, emberségesek, szelidek, jámborok, az Orvasokat tisztelők, betsülők, szavokat szentül tellyesítők, nem szelesek nem szerelmesek, a' fejér népekhez nem kapdosok, szemeikkel ide 's tóva nem egerészök; nem ravaszok, nem tolvajok, nem torkosok, nem nyalánkok, nem részegesek, nem restek, nem lusták, nem dologtalanok, 's ezért is nem: *mit miéért, mást másért* kiadók (mint magam is szomoruan nem egyszer tapasztaltam) ne legyenek sok beszédűek ujjságkivá-
nok; mindent tudni akarók; töviről hegyire mindent kitudakozódók p. o. *Ki- nek, minek, és miért ezt vagy amazt az orvasságot?* — Vízet a' szájjába!!!
itt a' leg szentebb halgatás, a' legszen-
tebb kötelesség!!!

7. Az orvosságos edénnyei legyenek tiszták, tsinossak, szép rendben állók,

8. Az orvasságok mindenféle szük-

séges formákban készen légyenek; hogy egy orvasságot, a' másik helyet, a' restség, fösvényesség, és a' tudatlanság miatt ki ne adjanak!

9. Az orvasságok' elkészítését és kiadását, valamelly tudatlan és tapasztalatlan Inassára ne bizza! hogy valamelly veszedelem és halál ne történnyen!!! mivel e' szerént meg eshetne, hogy nem tsak a' Patikája zárodnabé; hanem maga a' Patikárius a' tömlöztöt is meg heverhetné.

§. 93.

Hogy pedig a' Patikák körül efféle főbe és életbejáro hibák ne történnyenek, szükséges:

1. Hogy az Orvos-Doctor, a' Helybéli Patikát, minden esztendőben egyszer sött kétszer is véletlenül szorossan meg-visgállya a' mint ezt a' Felséges Rendelések ezerszer meg ezerszer parantsolták és parantsollyák és ennek mivoltáról, a' Felsé.

séges Magyar Helytarto Tanátsnak, az ő igasságos Jelentését tégye!

2. Hogy ha pedig időközben olyas eltűrhetetlen hibákat tapasztallna: azokat a' Helybéli Törvény-Széknak azonnal felfedezze! Továbbá.

3. Az *Orvos Doctori - Törvény és Vallás*, ezt is szorossan meg kívánnya; hogy: az Orvosok is helyesen, tisztán, és olvashatóképpen irjanak: hogy rossz Irásokkal mind magokat, mind a' Patikáriusokat bünbe ne ejtsék!!

4. Hogy Orvosi Rendeléseiket: *Nemondják*; hanem *leírják* mint amaz hires *Hoffmann* * Doctor javasollya: mivel a' szónak hasonló hangja meg tsallhattya a' füleket. A' többek között ezen hasonló hangnak igen szomorú áldozattyává lett egy derék ifjú személy *Göttingában* is. Egy Doctor a' Patika mellett elmenvén békiáltott; hogy ennek a' Professor Léánnyának számára
ad-

* *In Politia Medica et De religione Medicorum.*

adjon Piskolcz salétromát (*Nitrum antimonii*) a' Patikárius pedig értvén (*Vitrum antimonii*) adott. Mivel ez a' *Piskolcz-üvegje*, egy a' leg erősebb mérgek között, és így a' Professor Léányát egyszerre meg ölte.

A' ki ezen Tárgyrol, bővebben akar olvasni; a' Patikákra és a' Patikáriusokra nézzve; igen szükséges és igen bölts Törvényeket szabott amazz halhatatlan II-ik Josef Felséges Fejed: Lásd: *Constituta Regia R. A. Imp. et Rege Apostolico Josepho II. Polit. Pars II. De Polit: Thomo I. paginis 53, 54. 55, 56. — — 60. 61.*

II. RÉSZ.

A' Törvény Széki vagy Szedriai

ÓRVOSI TÖRVÉNY.

E' következő Fejezetekben.

I. Fejezet: Az eleven de most a' törvényes Kérdésben lévő embernek megvizsgálata ; a' holt testnek pedig tudományós fellbonczolása:

§. 94.

Az orvosi - Itélő - Széken, e' sem utolsó (Problema) kérdés a' Tudosók között ; hogy : Az ilyen nagy eslelekbejáró munkáknak tökéletesítésére , leg inkább kik és hány Személyek kívántattnak meg? Némellyek e' következő négy Személyeket állittyák , ugymint :

1. Szükséges egy Igazzgato (*Praeses*) de ez , ha tsak lehet , olyan Személy legyen ; a' ki annyira mennyire
a'

a' Theológiában, leg alább a' Paracleticában, ugy szintén az egész Philosophiában különösen a' Moralisban, jártas keltes légyen; a' mint ezt, a' többek között, amaz hires Doctorok: *Descartes*, *Alberti*, *Meczger*, és *Griesenbeck* javasolják: ezeken kívül, szükségesképpen az Orvosi Tudományokban, tudniillik: Az *Anatomiában*, *Physiologiában*, *Pathologiában*, *Botaniában*, *Materia Medicában*, *Chemiában*, *Pharmatiában*, *Therapiában*, *Clinicában*, *Politia Medicában*, és ezen *Medicina Forensisben* diplomatizált Orvos légyen!!!

2. A' második szükséges Személy, egy tanult Seborvos (*Chirurgus*,) a' ki is a' Doctor jelenlétében, és kéz igazzgatása alatt; tartozik ezt az Operatiot véghez vinni: a' Sebeket, veréseket, vágásokat, töréseket, és minden külső erőszakos rontásokat, a' Tudományink törvényeik szerint, illendő moddal, és a' mesterségünk eszközeivel, szemesen,

és

és szorgalmatossan meg - vizsgálni; ki-
mosni, helyre tenni, békötözzni 's a'
többi: az Igazzgato Doctor pedig min-
deneket Irásba helyessen és hitelesen
feltenni vagy feltétetni.

3. Ha pedig a' *méreggel valo
megétetés* felöll is gyanúság vagyon:
akkor a' harmadik szükséges Személly
lészen a' Helybéli Patikárius: mivel a'
Patikáriusnak, tudni kell, a' Természe-
ti Historiát, a' Chemiát mind Theoretic-
e mind Practice: azomban a' Patiká-
riusnak meg vagynak mindenféle szük-
séges kemenczéi, Lombikjai, Retortái;
minden chemiai eszközei; azomban min-
denféle Reágensek is kezénél vagynak:
tehát a' Doctornak jelenlétében, és út-
mutatása szerint; minden Üregekben ta-
lált nedvességeket, a' mellyekben leg-
kisebb gyanúság lehet is, a' chemia
szerént meg kell vizsgálni!

4. Ha végezetre, valamelly eleven
Fejér-Személly, a' Törvényes Vi'sgá-
lás-

lásnak tárgya: akkor a' Vármegye vagy Város diplomás Bábája is jelen lehet.

§. 95.

Éz is meglehető *Kérdés*; az *Itélő-Orvosi Törvényben*: Szabad é az Itélő Birónak; a' még eleven, de sokszor halállossan megrongált embernek megvizsgálására; vagy pedig, a' már meghalt testnek törvényes felbonczolására, akarattya szerint, akármelly *Doctort* kinevezni? — Valamint mindenüt, és mindenkor: ugy itt is a' *Filosofusok* törvények szerint, a' környül állások határozhatták meg a' *Feleletet*: ha mindazonáltal:

1. A' rendes *Törvényszék-Doctora* egészséges és a' szükséges időre megjelenhet, és meg is akar jelenni; inkább ezt kell hívni; mint más idegent. De

2. Ha a' *Doctor*, e' részben való törvényes szabadságát a' Birónak átadja: ugy szabad. — Sött

3. Ha a' megrongált és néha a' halálössan megsebesített ember, személyesen egy más Doctorhoz viseltettne bizodalommal: az emberiség sött az egész Doctori Filozofia ellen való véték volna; ezt a' kívánságát nem tellyesíteni! Annyival inkább

4. Ha a' rendes Physicus otthon sem volna: holott az ilyen környülállásokkal, legkissebb időhalladékban életveszedelem forog.

§. 96.

Ezen *Fejezetnek Tárgya*; hármaz Tekintetben jelenhet meg az *Itélő - Orvosi - Törvény - Székén* tudniilik :

- I. *Mint eleven ; de néha már félig meg halt ember.*
- II. *Mint valósággal meg halt test.*
- III. *Végezetre: Mint már valósággal meg is rothadt test.*

I. *Mint eleven, de néha már félig meddig meghalt ember eránt való kötelességei a' Doctornak és a' Chirurgusnak e' következendők:*

1. Mihelyen az ilyen Szomoru állapot, tudtokra adodik; lélekbe járó kötelességek: hogy télen, nyáron; hidegben, melegben; éjjell nappal; semmi idő - Semmi levegő - és semmi éjtszakai-viszontagságok ellenek nem állván, az ilyen szerentsétlenhez, sebessen és lóhalálában siessenek!

2. Mihelyen az Orvoss Doctor a' Beteghez ellérkezik: azonnal; amaz hires *Aristoteles Első élőjit, és utolsó Halóját; (Primum Vivens et ultimum moriens)* a' *Harvaeus* és a' *Malpighius* Úgro punctumát (*Punctum saliens*) az életnek fáklyáját; az életmunkáinak (*functionum vitalium*) fundamentomát; az egész vérforgásnak (*Circulationis Sangvinis*) egyetlen egy rúgotollát; a' Szívét élleszsze, erősítse, melegítse; a'
test-

testől bútsúzo lelkét maraszsa; ha szintén nagyon megrongálódott is lakosátóra; ebben, minden Doctori tudományát, tehetségét, Patikai szereit megkisértvén, hasznára fordítván, addig a' meddig csak lehet tartoztassa. — Ritka történet! hogy: az annak idejében, annak mértékével és módjával használt Orvosi szerek; az életet, avagy csak égynehány szempillantásokig, órákig, napokig; sőt hetekig, holnapokig és esztendőig is ne nyújthatnák! — annyi-
val inkább, mivel a' virgoncz természet, ilyen esetekben, minden lehetséges részre száz szemekkel vigyáz; és kész az életvárát vivó veszedelmes ellenségét; ha a' négy ország utakon nem lehet: más idegen és természet ellen való részeken is kikergetni: még pedig annál szerentséssebben; mivel a' hatalmas lélek is, ezzel egy kézre dolgozik; mellynek a' testel való barántsága leg szorosabb és legerősebb; úgy hogy, ez,
mig

mig teste fenébe és rothadásba nem esik; és a' lélek barátságán egészen fenn nem hagyott, testét soha el nem hagyja.

Melly rettenetes, és a' *Kain* gyilkosságával, egy rangot érdemlő, égreakiáltó bünbe esik; akármelly Orvoss Doctor: a' ki az ilyen többnyire két 's több emberek fejekbe és életekbejáró környülállásokban; tsak egyetlen egy szempillantást elmulatott is! — Ugy szintén

3. A' szerentsétlent, a' Doctor maga a' Seborvossal együtt, mind külső sérelmeire, mind az élet munkáira, mind az első utakra, 's mind egyebekre nézve szemessen megvizsgálja; papirosra tégye vagy tétesse!

4. A' Seb-Orvoss a' vérfolyását azonnal elállította; sebeit ki mossa; békötözze; tsontjait öszve állította; tagjait helyre rakja; a' tövéseket bé polázza 's a' többi. Ezen közzben

5. A' Seb Orvoss vigyázzon; hogy a' sebekkel, a' fitzamodásokkal, és a' törésekkel való bánásban, kegyetlen ne légyen; hogy nyomorúságát nagyobb nyomorúsággal ne tetézzé; sőt kérdésekkel is, ha tsak ellkerüllheti ne terhelje; hogy halálát ezzel is ne siettesse! — Azomban

6. Az emberiség mellett, az illendő szemérmetességről is el ne felejtkezzenek!!!

§. 97.

II. *Mint valósággal meghalt test eránt való kötelességei az Orvoss Doctornak és a' Sebörvossnak, e' következendők:*

1. Visgállyák meg, valamelly Itélő Székbéli Személlynek jelenlétében; ha valósággal meg halt é? vagy tsak eláult? a' nagy ütés, vagy a' sok vérvesztés miatt?

2. Meg vagynak e' rajta a' halál jelei? p. o. az egész testen lévő bőre el-

elváltozott é; a' bőr a' tsontokhoz keményen és mozzdulhatatlanul hozzájok ragadott é? az egész test mint a' fa meg merevedet é? a' bőr, a' körmök, a' férjfiaknál a' tökzatskó meg kékültek é? a' fejjerszeméilyeknél, a' méh és a' nemzőrészek - ajakaikról a' külső vékonybőr legkissebb dörgölésre is lemállik é? a' bőrön néha imitt amott sárga kékes és barnás nedvességgel tellyes hójagotskák vagynak é? a' has puffad é? a' test kezd é' forrani? meg vagyon é a' dögszaga? annyival inkább meg vagynak már a' rothadásnak bizonyos jelei? végezetre folyik é már a' test?

3. Ha meg halt; akkor vizsgállyák meg az egész külső testét, tetétől fogva talpig, kezeit, lábait, hónallyait, lábai közeit, szemérem tagjait; minémü kékségek, verés helyek, ütések, törések, szúrások, fitzamodások, vágások

sok 's a' többiek találtnak ennek minden tagjain!

4. Jól meg vizsgálják, mind mennyiségekre, mind minéműségekre nézve is, azokat a' nedvességeket; a' melyek akár a' sebekből; akár pedig a' természetes lyukakból folynak ki p. o. a' száján, az órrlyukakon, a' füleken, a' méhből, a' vizellet útján, a' véghurkán 's a' t.

5. Meg kell a' sebet vizsgálgni, helyére, a' sértő eszközzre, minéműségére, és mennyiségére nézve p. o. mennyi újjnyi, mennyi linéányi? továbbá, ha a' seb általhalható e' vagy nem? végezetre, minémű üregre p. o. a' mely - a' has - vagy a' méh - üregére nyilik e'?

6. Hogy ha pedig a' testnek, már a' külső színén, elegendő okot találtnak a' halálra: akkor a' további vizsgálás éppen nem szükséges!!

7. Jól megvizsgálják, hogy a' sebekben, a' lyukakban, vagy az üregekben

ben, nintsen e', valamelly természet ellen valo dolog; idegen matéria; vagy méreg? nintsenek e' valamelly részek meggyulladva; öszve rágva, rontva, szag-gatva, öszve húzzva, rántzollva fodorítva, kilyukgatva? s' a' többi! — Mi-vel majd a' Természet mind a' három Országában, találattato minden méreg-nek, más más, tulajdon, és személlyes ereje, munkája, kára, és következése vagyon.

8. Joll meg kell a' meg halt test-nek külső alkotmányát, annyiban is vizsgálni: ha vallyon nagyon száraz és sovány volt e'? vagy felette el hízott? ortzájja kékes volt e'; vagy sárgás? nem találattattnak e' rajta, ezen halálát meg előzőtt külső vagy belső nyava-lyának némü némü bizonyos jelei? p.o. A' szélütésnek, a' hecticának, a' vizi-betegségnek, sárgaságnak, némelly bőr-nyavalyáknak; külömbb külömbbféle sza-kadásoknak (tökösségeknek) 's több ef-feléknek megesmértető bélyegei?

9. Fell kell jegyzeni :

a. Az időt, mellyben a' halál történt, azt; midőn a' holt testet meglették; és végezetre azt is; midőn ez az Orvosi Törvényes Visgálás véghez ment !

b. Azt a' helyet, a' hol a' holt testet megtalálhták; ugy szintén ezen a' helyen, minden lehets környüllállásokat jól meg visgállyon a' Doctor p. o. Ha a' test szabad levegőn volt e' ; még pedig hidegen, melegen, vagy mérsékletten e'? vizben e', vagy szárazon? a' szobában e'? és itt az ágyon e'? vagy minden ágybéli ruha nélkül? az ágybéli el van é szórva, vagy őszve rakva, nintsen é az ágybéli ruha, vérrel megfestve?

c. A' föld a' hol feküdt, nintsen é őszve tapodva? nem fetrengett é itt a' vérében? leg alább ez a' hely nem véres é?

d. Azon a' helyen; nintsenek é, különbb különbbfele színű fűrt hajak? ha taláhtatnak; azokat külön külön

papírosba szedje fel! — továbbá nintsenek é, ezen a' helyen különbb különbbféle ruházatoknak is darabjai? ha vagynak ezeket is jó kézre kell adni!

e. A' test meztelen, vagy ruhában találtatott é? meg vagyon é egész öltözeté; vagy ennek tsak némelly része? a' ruhái szorossak é vagy tágok? nem sárossak é,? nem véressek é? nintsenek é meg szaggatva? lyukgatva? vagy valamelly éles és széles fejszékkal öszve vagdallva?

f. Azt is szemessen megvi'sgállya! nintsenek é azon helyhez közel; valamelly gyilkos fegyverek, p. o. puská, kard, tsákány, balta, szekertze, bárd, kés, ösztöke, furkós bot, kövek 's a' többi! nintsenek é ezek vérrel megfestve; vagy hajjba keverve?

10. Hogyha valamelly jövevénynek holt teste, találtatik meg valahol; ezt mind külső- mind belső-képpen; annyi- val is inkább szorgalmatossan meg kell

vi's-

vizsgálni! és legkisebb megesmértető jeleket is papirosra feltenni!

11. Ha az a' ház; vagy hely, a' hol a' holt test eddig feküdt alkalmatlan, kitsiny és setét: ezt a' vizsgálás és a' fellbontás végett; által kell vinni; de igen tsendesesen, és minden sérelem nélkül, valamelly tágos, szabad levegő egü, és világos szobába vagy tsürbe: ha szoba lészen; vagy jó ásványbeli gözzel * vagy jó kámforos égett borral, vagy pedig jóféle etzettel a' szobát ki gözőllni, sött a' padlattyát is meg kell harmatozzni! a' szükségtelen embereket pedig a' szobából ki parantsollni!

12. Itt a' ruhájából tsendesesen kikell vetkeztetni: de úgy hogy a' helytelen véle való bánással, valamelly tagjában
újj

* A' millyen ama hires *Smyth* és *Morveau* gözze: A' gálitzkö olaj és a' tiszta salétrom pora egyarányu mennyiségéből: Dr. *Christ. Friedl*: *Harles von Gelb*: *Fischer* p. 16.

új sérelem ne essen ; vagy a' mi már meg vagyon , ne nagyobbíttasson.!!

§. 98.

III. *A' rothadásba jött test eránt való kőtlenségeik az Orvosoknak , e' következendők :*

1. A' rothadt testben tudományos szemekkel vigyázzon az Orvos és a' Seb-orvoss ; azokra a' változásokra és színekre , a' mellyeket a' rothadás , személyesen ezekben , vagy ama részekben okozni szokott. — E' végre ,

2. Eleven emlékezetében forgassa ; minden külső 's belső tagoknak és részeknek , mind az ő egészséges (*Physiologicus*) mind az ő beteges (*Pathologicus*) színeket és változásait!

3. Gondolora végyen itt sok egyéb környüllállásokat is p. o. az esztendőnek részét ; a' levegőnek mivoltát ; a' koporót ; a' sirnak mélységét! — Külömbben , lélekbe és életbe járó itele-

letét, lelki esmérete és betsülete koczkáztatása nélkül, az Itélő - Szék eleibe nem terjesztheti!

4. Hogy ha pedig a' rothadás már tökéletességre ment: mivel ilyenkor már, mind a' maga lelkét, mind egészségét, mind pedig életét koczkáztathatná: hagyjon békét a' fellbonczolásnak! — Itt tehát az Itélő Törvény - Szék, csak a' külsőkből, a' Tanuk szájából; és minden egyéb lehetö környüllállásokból, igyekezzen az igasságot kinyomozni!

§. 99.

Ezek, e' szerint véghez men-
vén; a' Sebórvóssnak kötelessége ez:
Hogy ezen munkára megkivántato mindenféle seborvosi eszközöket szedjen - és készítsen - elő! — Ezen eszközöket pedig ezen *Orvosi Törvényben* nevenként előll számlálni; sem ezen Könyvnek
nem

nem czéllya; sem nem kötelességem. Annyival inkább; mivel

a. Ezen munkára, mindenkor Vármegye vagy Váross' rendes Seb - Orvosságát, leg alább diplomás Soborvost hívnak meg: a' hol az ilyen Seborvosi eszközök mindenkor tisztán és készen megvagnak.

b. Ollyan Seborvost hívnak, a' ki minekelötte, akármelly Universitásban a' maga Diplomájját meg érdemlette volna: leg alább, az úgy nevezett: *Kisebb Sebórvosi Munkákat (Operationes Chirurgicas minores)* meg tanulta; és így; nem tsak az idevalo szükséges eszközöket nevek szerént essméri: de minden kétségen kívül, az azokkal valo szükséges *Operatio*kat is tudja. annakokáért ezeket önként elhalgatom. — És nem fogom azt leírni: Hogy a' fő - melyhas - és egyéb üregeknek felbontására; mint kellyen a' testnek közönséges borítékjait, (*Integumenta Communia*) a' tson-

tok-

tokrol lefejjteni; a' főkóponyának az ezen, vagy az amazon lévő Varrásos foglalattyán (*Sutura*) mint kellyen, ilyen vagy amolylan vágást tenni! — végezetre, az egész agykóponyáról, mint kellyen a' bőrt lehuzni! — holl, hogy, és millyen fűrészszel kellyen ezt körös környüll lefűrészellni?! 's a' többi!

II. Fejezet: A' Visum-Repertum-ról, vagy az Orvosi Víssgálmányról egy áttallyában.

§. 100.

A' Visum-Repertum semmi nem egyéb, hanem valamely, kegyetlenül megverettetett, halálra meg-Sebesítettett, sokszor tsontyaiban is öszverontatott, néha pedig éppen, egy erőszakos halállal meg is holt testnek, és ennek minden tagjainak; akár Ekklésiai, akár Polgári akár pedig Katonai Birák által meg hivott Doctor és Seb-orvoss által; némelly Tisztviselőknek jelenlétekben, véghez ment

ment törvényes megvizsgálását, és felbonczoltatását az Orvosnak véleménynyével és Itélettételével egygyütt, előado hiteles Tanubizonyság - Levél.

§. 101.

Az Orvosi Víssgálmánynak tehát előljáro Tulajdonságai, ezek:

1. Valamellyeket a' Doctor, ezen alkalmatossággal, az ott vólt Tiszteknek jelenlétekben, látott, hallott, és tapasztalt, ennek, mind azt szentül magában kell foglalni és előadni!

2. Világossan, 's kinyílt szívvvel, minden részre hajjlás nélkül, és a' legjobb lelkiessmérettel, kitégye, ezt a' sokszor, sok emberek fejekbe- és életekbejáro vélekedését és itélettételét!!!

3. Ezt is szorossan meg - kívánnya az igaz és filosofiai *Órvosi Törvény*; hogy ennek leírásában, a' legzsebb, és a' legtermészetesebb rendet kövesse, hogy az Itélő Birákat öszve ne zavarja.
Továbbá:

4. Kerüllyön, minden haszontalan szoszaporitást; két értelmű beszédet; és az orvosi Tudománnynak tulajdon ígét p. o. a' *szent tsont*, a' *lofark*; a' *Görög delta Δ musculus* a' *korona-vagynyl-varrás* 's több százak és ezrek ilyenek! hanem inkább, az ilyen Mesterség ígét, adjaelöll környüll irással: Mivel a' Közönséges Gyűlésekben, az ilyen Relatiojával semmi kedvet nem nyér; sött magát, vagy mint egy kevély, vagy pedig mint egy gondolatlan ember meg rovattya! kinevetteti!

§. 102.

A. A' *Főnek* felbontásában e' következőkre vigyázzunk:

1. A' hajat le kell nyírni óllóval; ezután az egész fejet leborotvállni.

2. Az egész fejj bőrét meg vizsgál-
ni, nem meg gyulladt e'? nem dagadt
e'? itt vagy amott nem bé horpadt e'?
nem sárga, nem kékes, nem fekete;
vagy

vagy nem zöldes; nem mindenféle színű e'?!

3. A' szemei béestek é; vagy fejéből kidülledtek? a' szemegolyobissa tág e'? és az ujj nyomai benn maradnak e'? továbbá a' szemek veressek e'? nem véressek e'? a' szeme-fénnye (*vagy tsil-lagja*) össze huzodott e'? vagy kiszélesedett?

4. Orralyukaiból, szájjából, és füleiből, nem foly e' vér, epe, savo, genyettség vagy más nedvesség?

5. Alsó 's felső ajakai sárgák, zöldek, kékek vagy feketék é? szájja nyitva vagyon é; vagy bezárva? nyelve nem dagadt é ki félig, vagy egészen szájjából? vagy pedig fell görbedt a' szájj-padlása felé?

6. Ezután vizsgálja meg; hogy a' szájjban, orrlyukakban, vagy fülekben, nintsen é; valamelly veszedelmet okozó eszköz beszúrva?

7. Végezetre; a' főnek bőrét (vagy közönséges takarékját) *integumenta communia*) lehuzzván: ennek minden sérrelmeit és sebeit kell szemügyre venni! p. o. a' seb' ütött; vágott; szúrott; vagy tört é? ezután a' sebnek tájjékát, formáját, hosszúságát, mélységét; üregét, kerületét; ajakait; fenekénecszi-
nét, ezt ki mossván, jól megvisgállyá; nints é benne valamelly idegen test? p. o. üveg, vas, kő, vagy rongy darab, 's a' többi?! — továbbá, ezen sebbel, minémü inashusok (*musculi*), vér- vagy élet-erek, érző erek, inak 's a' többi sértődtenek meg, és mennyire!? Végre az *agykaponyában* lévő velőt, ennek golyóit, ezeknek mivoltát is meg kell nézegetni!!!

§. 103.

B. Minekutánna az agy-kaponyáját; ennek velejét, és az orczát már jól megvisgálták: A' *nyakat* és a' *szájj-üregét* kell vizsgálóra venni! még pedig

1. *A' nyak*, nem szerfelett rövid é? vagy hosszu? vékony é; vagy vastag?

2. *A' bőr* alatt lévő véredények, nintsenek é tavazo, vagy aludt vérrel felette meg dűgűllva? vagy éppen üresek? nintsen é *a' nyakon* kívül valamely szembetűnő zöldesség, kékség, feketeség, és külömbb külömbbféle idegen színűség? martzangolás, szúrás, vágás, vagy akárminémű szembetűnő sérelem?

3. Ezután *a' bőrt a' nyakról* lehúzni; és *a' bőr* alatt fekvő *nyak-ínas* húsait, ereit, inait, vér- és élet-ereit megvi'sgállni; és mindeneket hűségesen papirosra fell jegyezni! — Továbbá

4. Ez is véghez menvén: ekkor az alsó álltsontot ketté fűrészellvén, *a' száj-üregében* lévő részeket kell visgállóra venni! *a' millyenek p. o. a' fogak-ágya*, *a' fogak* mind *a' két sorban*, *a' fogak* belső részei: *a' nyelv*, *a' szájj-padlása*, *a' nyelvtsapja*, és *mondolái*; *a' lélegző gé-*

gégefeje; bellyebb, a' nyelőgége feje és a' nyelő-gége; 's a' többi!

§. 104.

C. *A' melynek* vizgálásában lássuk:

1. Nintsen é, a' *mely*-bőrén valamely szembetünő sérelem, seb, marczangolás, törődés, zöldesség, kékség, feketeség? 's a' többi!?

2. Nem rendkívül széles é? vagy keskeny? nem szerfelett domboru é? vagy laposs sőt béesett a' *mely*?

3. A' *fejér-személyeknek* tsetseiket is jól meg kell nézegetni; és mind a' két tsetsek ajkait is szorgalmatossan! — Továbbá

4. Itt is a' Seborvosi Tudomány törvényei szerint, a' *melynek* közönséges külső takarékját le huzzván; a' *mely* tsontot; a' válperetzzeit; (*kúltshots-kákat*)(*claviculas*) és az oldaltsonatokat; jól meg kell vizgálni! nintsen itt töres? valamely tsontnak helyéből való

ki

taszittása; tsontfene; tsont kidudorodás, elportzogosodása; szárazsága; töredékensége! 's a' többi — Végezetre

5. A' mely üregét ki nyitván, az ebben lévő tüdöket, és az ezeket béborító hártyákat kell meg nézegetni! nem felette nagyok é; vagy igen kicsinyek? nem felette fonnyadtak é? — nintsenek é benne valamelly szembe-tünő sérelmek, rothadás, tüdökövek, * (*calculi pulmonales*) régi mirigyek; zatskós daganatok, vér- vagy élet-érr szakadások, fekélyes sebek; fene 's a' többi? — Az is szükséges

6. Hogy a' tüdőh hártyáját is meg vi'sgállyák! nintsen é megsértve; meggyulladva? nints é a' tüdőhártyákban, sok vér, vérsavó; genyettség, vagy a-
kár-

* Illyen tüdököveket egész életemben csak egyszer láttam négyet mindenik 3 vagy 4 búza szemet, nyomott; ezeket ezen Fejér Vármegyében fekvő S. Keresztur nevű Holységbéli betegem köhögte ki.

kármelly más nedvesség? és nem nőtt é a' szívhez? — Egy úttal

7. Az általrekesztő hártyát (*Diaphragmát.*) legalább ennek felső színét is, jól meg lehet vizsgálni!

§. 105.

D. A' mely üregében lévő Szívet; melly is minthogy mind természeti, mind erkölcsi értelemben vétettvén, leg nemessebb tagja az embernek: tehát állapotjának meg vizsgálása is, meg érdemli a' leg nagyobb szorgalmatosságot. — Lássuk annakokáért is:

1. A' Szívet külső formájára nézve, nem természet felett nagy é; vagy rendkívül kicsiny? nem szerfelett kemény é; vagy lágy? nem felette bűzós é vérrel? vagy éppen vér nélkül való és lankadt? Továbbá milyen színű? barnás vörös é? vagy halavány? Sima é; vagy darabos? sovány é; vagy felette kövér? — ezután, nints é meg-

sértve; vagy meg sebesítve? és a' se-
je, mind mennyiségére, mind minémü-
ségére nézzve millyen? — Ennekutánna

2. A' *Szívet* ketté vágván; ennek
kamarátskáiba is szemessen bé kell te-
kingetni! hogy ennek mindenféle üreg-
jei, természetes; vagy természet felett
való állapotban vagynak é? — nintse-
nek e' benne valamelly búbortsékok,
növevények, vagy a' *szívnek* balgyom-
rotskájából eredő *Nagy élet ér* (*aorta*:
sive arteria magna) nem portzogós nem
tsontos természetű é?

§ 106.

E• Vissgálljuk meg a' *Hasnak*; a' *Kis*
Hasnak: a' *Nemző Részeknek*, külső
állapottyokat! — Nintsenek é, ezek-
nek külső takarékjokon, valamelly szem-
betünő, és a' természet rendén kívül
való változások? a' millyenek p. o. a'
különböfélé szakadások (*tökösségek*)
kifordult és lelógó kisebb 's nagyobb
méh

méh zatskok (*Prolapsus uteri*) májj fók (maculae hepaticae) sömörök, belpoklosság (*elephantiasis*); szörnyü és régi májj- és lép-daganatok; (sérvések) (*Infarctus hypochondriaci*) has daganatok, még pedig ezek kemények é; vagy lágyak? hangzók, ujjunkhegye begyét vissza tsapók, vizhabmódra hánykodók vagy habzók; a' vér ereknek, az egész has külső bőrén kitetsző kékségek; a' bőr alatt való, vagy az egész has üregét elfoglaló vizibetegség; valamelly veszedelmes kékségek, fekete foltok; vértavazások, vérkiöntések 's a' többiek!?

A' *Nemző-Részeket*, és ezeknek, minden rejtégeiket ki nyílt szemekkel megvi'sgállyuk! ha nem találtnak é ezekben is valamelly természetbéli, vagy nyavalyás alkotmánybéli hibák? a' mellyek a' halált annyira mennyire siettethették? a' millyenek, a' vágott, metszett, szúrt, lött, külső,

belső, mély, tsavargós, gyulladot, meggenyettiségesedett, vagy már fenébe is ment sebek! — továbbá; ezekkel a' sebekkel, minémü ínas husok (*musculi*) inak, érzőerek, vér- és élet-erek, tsontok sértődhetnek meg és mennyire?

§. 107.

Mindezeknek külső megvi'sgálások után, a' Seborvos, a' *mely tsontnak* alsó részével egyesült *Kardportzogótól (szivgödörtől) a cartilagine xyphoidea 's ensiformi)* késével a' bőrt hasítani elkezzdvén, a' köldök bal oldala mellett egyenes lineavágással, egész a' szemérem test szőrös tájjékaig (vagy a' szemérem test tsontyai összefoglalásokig) fel hasítsa! ugyan ilyen vágást tégyen a' köldökön aloll; egygyik lágyéktól fogva a' másikig: de ugy, hogy a' *has üregében* lévő belső részeknek nagy zatskójok vagy böndőjjök (*Peritonaemum*) éppen maradjon! — ezután
mind-

mindjárt ezen a' zatskón is egy kis lyukat vágván, ujjait ezen hasitékba bedugván, ezt is vigyázzva hasítsa fell! 's a' többi.

§. 108.

Ezen nagy böndőben lévő, minden belső részeket, vizsgáljunk meg; mind fekvésekre, mind minéműségekre mind mennyiségekre, mind minden egyéb mivoltokra nézzve, ugy szintén az ebben lévő nedvesség is, természetes é, mind színére mind mennyiségére nézzve? nints é ebben természetén kívül sok vér, vérsavó, víz, genyetttség és egyéb nedvesség?

§. 109.

Ha kívülről valamelly *szakadás* (vagy tökösség) látszott: belölről sokkal inkább kitetsző lészen ennek valóságos mivolta: tudniillik: mekkora? minémű részek, dolgok, matériák, és ned-

ves-

ségek vagynak benne? nem nőtt e' valamelyik részhez? és melyikhez? nintsen e' ennek a' szakadásnak bétömlőtözése; (*incarceratio*) meggyulladás; genyettségesedése, vagy fenéssége?

§. 110.

Akárhol, és akármilyen legyen ez a' Szakadás; mindenkor fel kell a' zatskójját vágni! és ugy kell meg vizgálni, a' benne lévő dolgokat és nedvességeket p. o. vér, vérsavó, vérvíz, fejeérvér, epesár, genyettség, vizellet, emésztet vagy akármi egyéb vagyon é ebben? és mind ezeknek is, mind mennyiségeket, mind minémiségeket jól meg kell vizgálni; gránra; nehezekre, latra és fontra kell vetni! sőt még ezeknek eredeteikről is gondolni kell!! Hogy nints é ezekben a' Szakadásokban, valamely kelevény, seb, ideható szúrás, repedés? továbbá azokat a' belső részeket, a' melyeken ezen Szakadások
vagy-

nak, nem rágta é ki, valamelly tsipös
matéria, vagy genyettség?

§. III.

Minekutánna, mind ezeken,
mintegy fútolog által mentünk; már most
a' *Has-üregében* lévő minden *belső Ré-*
szekeket személyessen és egygyenként vi's-
gállyunk meg! — Lássunk annakokáért

F. A' *Belekről* mellyek kétfélék:

I. *Vékony* és II. *Vastag Belek.*

I. A' *Vékony beleknek* hájjita-
karékjok, az ő hasonlatossága miatt ne-
veztetik, a' bölts *Felbontzolók* (Ana-
tomi) nyelveken; *Háló hártjának* vagy
Takaréknek; ámbár nem lyukatsoss is
mint a' háló (*Epiploon, Omentum, Re-*
te, Reticulum, et intestinorum operi-
mentum) ezt is meg kell nézegetni!

A' *Vékony beleket* az ő személyes
tulajdonságokra nézzve, háromfélekép-
pen nevezik; ugymint:

1. *A' tizenkettős vagy tizenkét újni*, (*duodenum*) az ő 12 hüvelyknyi hosszúságáért, eredd a' gyomornak alsó vagy jobb szájából; és ugyan tsak a' gyomornak jobbjára felöll; de ennél feljebb az epezatskó szájánál fekszik.

2. *A' böjtöss*, (*Jejunium*) vagy az üress vékonybél. Azért hívják így, mivel ez, többnyire üress: és valamenynyivel pirosskább, mint a' szomszéd belek: — ez fekszik a' köldök tájékán.

3. Az (*Ilium vel Ileum*) *tekervényes* vékonybélnek, azért nevezik; mivel ez igen sok egymás hátán fekvő tekervényeket tsináll a' köldökallya tájján: annyival inkább; mert 21 tenyérvnyi hosszú. — Ez a' szomszédgyainál fehéresebbnek látszik; és végezetre az úgy nevezett: Vastag *Vak* bélbe nyílik.

Mind ezeket is kinyílt szemekkel meg kell vizsgálni: Ha megvagyon e' az ő természetes mivoltok, színek, fekvések, állapottyok? nintsenek e' megsért-

sértve, meg sebesítve, szúrva, meggyulladva, dagadva; genyettségesedve, fenésedve 's a' többi?

II. *A' Vastagbelet* is három szakaszszokra osztják a' Természet-Vigálók; és mindenik osztálynak tulajdon neve van; ugyan is:

I. Az első osztályt nevezik *Vak* (*Caecum*) bélnek; ez származik, az úgy nevezett *Tekervényes* (*Ilium vagy Ileum*) vékony bélből: ennek széle és hossza mintegy 4 hüvelyknyi: fekszik a' jobb lágyékban; és ugyan itt reá dül, a' lágyék tsont (*os ilei vel os innominatum*) széles szárnyára. *Vaknak* nevezik, mert vastag és mintegy setét, a' sok taknyotkozó ikrás húsok miatt (*glandulae pituitariae*) — ezen *Vak* bélnek fenekéhez nőtt, egy jó nagy gelesztá-hoz hasonló *kis tsatorna* (*processus vermiformis*) 4 hüvelyknyi hosszu és egy hüvelyknyi szélességű: melly ezen *Vak* bélbe nyilik, 's ennek sok nedvességet és taknyot szolgáltat.

2. A' második vastag bél neveztetik *Colonnak*, az ő nagyságáért (Κωλον tag) ez nagyon bőv, vastag, erőss, és leg-hosszszabb minden belek között: ez fel's alá járkállván az egész has üregében, sok tekervényeket tsináll: ezért is ez a' bél, legnagyobb tanyájok a' sze-leknek és a' *Colicáknak*; sőt ezen bél-től vészi ez a' nyavalya a' maga nevét is. — Ez származik a' *Vak* bélből, a' lágyékban; a' jobb vesén felmegyen, a' jobb oldalban, éppen a' májig; a' májj, és a' gyomor alatt, egyenesen a' lép-hez keresztül; ott a' baloldaltsonatok a-latt lévő mély szegeletben, egynéhány fordulatokat tévén; innen lemégyen a' bal lágyékba: holott ismét egy fél ka-rikát formáll a' mossdó tsonatok között, az utolsó hát gerintz tsigájáig; a' hol az *Egyenes* bélbe végződik. — És így osztán

3. A' harmadik osztály neveztetik *Egyenes* (*Rectum*) bélnek; melly (a' mint

mint most mondám) a' lágyéknak utolsó hát gerintzénél, a' *Colon* vastag bélből származik; és végződik a' *Seggen*. — Ez minden vastag belek között, legszélessebb, leg egyenessebb, leg tágabb és legkövérebb. — A' szent- vagy kereszt-tsontnak, és a' fartsiknak (*os sacrum* és *os coccygis* et *cauda equina*) belső oldalán fekszik. — És így a' férjfiú testben, az *Egyenes vastag bélnek* hátulsó oldala a' szent-vagy kereszt-tsontra (*os sacrum*) és a' fartsikra (*os coccygis*) fekszik; előlről pedig a' vizi hójagra, a' szívforma kapus - ikrás - húsrá (*glandula prostata*) és a' magzatskókákra (*vesiculae spermaticae*) támaszkodik.

A' fejérszemélyekben pedig előlről a' méhre, és ennek szájjára fekszik.

A' *Vastag beleknek* hájítakaréjok (*mesocolon*) vagy *Fodorhájj* is, megérdemli az Orvasoknak az ő legszemesebb és legszorgalmatosabb vizsgálásokat!

kat! — úgy szintén a' *Vastag beleknek* külső belső mivoltokat; sőt a' benne levő materiákat is, ha a' gyanúság és a' kötelesség úgy hozza magával, hasonlóképpen jól meg kell nézegetni!

§. 112.

G. Ezután a' *Májjat* és ennek, mind a' felső domboru hátát; mind pedig az az alsó és a' gyomrot nagy részént béborító üressess hasát, az ezen hasához ragadott: *Epezatskóval* egyetemben jól meg kell vizsgálni; úgy szintén az *epének* mennyiségét és minéműségét! — Továbbá a' *Májjon* fellyül levő, az úgy nevezett: *Felmenő üres nagy vér eret* (*Vena cava ascendens*) úgy szintén a' májj alatt fekvő: *Kapú nagy vér érnek törökét* (*truncus venae portae*), ekkor el-vagdallván, a' maga módja szerint, a' májnak 4 köteleit (4 *ligamenta*): a' májjat betakaró recze - vagy hálóforma hájjhártyát is fellhasítván, ebből a' máj-
jat

jat kivén, ezt mind minémüségére,
 mind mennyiségére nézzve jól meg kell
 nézegetni! — továbbá nem ragadott é;
 a' természet szokott rendin kívül, vala-
 melly más belső részhez? nem felette nagy
 é? annyival inkább, mivel ez a' természe-
 tes állapotban is; minden belső részeink
 között *leg* nagyobb; néha több fontokra is
 megnevekedik: ellenben ismét nem fe-
 llette kitsiny é? nem szerfelett kemény
 é; mirigyes és dagadozott é? nintsenek
 a' májj külső színén, vagy benne, hol-
 mi vízzel, savoval, vérrel, genyettség-
 gel és levegővel tellyes hójagok és zats-
 kók; májkkövek? daraboss é, vagy si-
 ma? *haragoss veres* é; a' melly ennek
 a' természetes színe, vagy halavány? nem
 felette puha é, lágy é; vagy éppen
 porhanyó? — ezután a' *máj* sérelmeit
 is, meg kell vizgálni, mind mennyisé-
 gekre, mind minémüségekre nézzve!!

H. Ugy szintén a' *Gyomornak* fekvését, takarékját, külső minémüségét, és mennyiségét 's a' többit; kell jól szemügyre venni! továbbá üressé? vagy pedig eledellel, levegővel, vízzel, savóval, vérrel, genyettséggel, vagy pedig valamelly zürzavar és mindenféle színtjárdzó nedvességgel telyes? ez millyen szagú? ennekutánna millyen és mekkora seb és sérelem vagyon kívül 's belől? e' végre a' *gyomrot* is annak módja szerint kell szépen fell nyitni! és nem öszve marczangolni! hogy e' szerint a' *gyomorban* lévő mindennemű nedvességeket, és a' természet szokott rendén kívül lévő mindenféle tünetnyeket, Doctori tudománrya és lelki esmérere szerint papirossra feil jegyez-hessen!

Végezeire a' *Gyomorral* szomszédos részeket sem kell látatlan hagy-
ni

ni! a' millyen a' többek között; az egész emberi testben, a' leg nagyobb és a' leghúsosabb *Ikráshús* (*glandula pancreas*), melly a' *Gyomor* alatt keresztül, a' 12 *újjnyi bélnek* görbe oldalához ragadott; 's a' *máj* és a' *Lép* között való üreget foglalja ell.

§. 114.

I. A' *Lép* a' hasnak baloldalában, a' mint a' 11-dik és 12-dik bal-oldaltson-tok végződnek; a' gyomor alatt, a' máj-jnak általellenében fekvő, nyelv- vagy tojásforma hoszsزúkas; vérrel tellyes; *veresből-kékes*; néha pedig *halavány veres*, belső rész: melly ha a' gyomór üress nagyobbnak; ha pedig tele vagyon kisebbnek látszik. — Ámbár ez, a' többek között nem annyira, nemes és szükséges rész: mindazonáltal, ez is megérdemli, hogy az Orvosi Visgálás el ne melőzze!

K. A' két *Vesék*, két *halavány-veres* kemény, babformájú, a' belső részeknek közönséges zsákjokon (*peritoneum*) kívül; a' hát gerintzek mellett kétfelől lévő völgyekben és lágyékokban fekvő; négy hüvelyknyi széles, és 5 vagy 6 hüvelyknyi hosszú belső részek.

1. A' jobb *Vese*, a' máj és a' *Colon* vastag bél alatt lakik.

2. A' ball *Vese* pedig a' lép, a' gyomor, és a' nagy *Ikráshús* alatt fellyebb, a' *Colon* vastag bélnél fekszik.

3. Mindenik *Vese* felett, vagyon egy egy *Ikrás hús* (*glandula suprarenalis*); mellyek is nem egyebek, hanem két üress, *veressből-barnás* és nedvességgel tellyes három szegeletű testek.

Jegyezzd meg! Ezek a' *vesék* felett való *Ikrás-húsok* a' méhbéli magzatban nagyobbak a' *Veséknél*: a' meglett emberekben pedig hová továbbá mindenkor kisebbek lesznek.

Ezeket szintén úgy, mint a' *Vesék*et joll meg kell vizsgálni fekvésekre, formájokra, nagyságokra, színekre, alkotmányokra nézzve? nintsen é ezekben valahol valamelly seb, szúrás, sérelem, szakadás, vágás, mettzés; gyulladás, genyettségesedés, fene? nintsenek é a' vesékben kövek (*calculi renales*)? — annyival is inkább, mivel a' Vesékben, és minden ezekből származó's ezekkel legkisebb egybeköttetetésben lévő részekben; leg kisebb sérelem is sokkal veszedelmesebb: mint a' kármelly külső's belső részekben!!

§. 116.

L. Ezek után következnek a' két *Vizellet - Csatornák* (*Ureteres*); mellyek nem egyebek: hanem két erőss, és egygyes hártýákból álló, gömbölyeg, mindenik a' maga tulajdon *Vese mosdójjából* vagy *Vizellettartó zatskójából* (*pelvis ureterum*) eredő, majd tsak nem ü-

P

ress-

reitsnek tetsző, egy arasznyi hosszú il-
lyen S formára, a' vizellet hójjagja fe-
lé leszálló; a' Vizellet hójjagjának hátul-
só és also részét, a' szájja felé egy-
mástól 2 hüvelyknyire általfúró csévék. —
Celsus egy régi híres Doctor, ezeket az
ő fejr színekért: *Fehér ereknek* nevezte.

Visgáltassék-meg ezeknek alkot-
mányok is, ha természetes e állapot-
tyok, vagy éppen nem? — nem felet-
te szorossak é; vagy éppen bé is re-
kedtek? nintsenek é meg sértve, meg-
sebesítve, meggyulladva? 's a' többi!

§. 117.

M. A' *Vizellet-hójjagja* (*Vesica uri-
naria*) egy erőss, nyúlható és öszve-
húzzható hártyából álló, hosszas-göm-
bölyeg zatskó; melly is a' mosdó tsont
üregének első oldalában; a' belső ré-
szeknek közönséges és nagy zsákjokon
(*Peritonaeum*) kívül: A' férjfiakban há-
tulról az *Egyenes vastag bél* (*Intesti-
num*

num rectum) előlről pedig a' *mosdótsontok* (*ossa pelvis*) között fekszik. — A' fejérszernéllyekben hasonlóképpen előlről a' *mosdótsontok*; hátulról pedig a' méh között lakik; és a' *méhnek* oldalát nyallja.

Ezen belső résznek is vizsgálják meg személyyes mivoltát, hogy; üressé és öszveesett; vagy tellyes és kifeszült? továbbá ennek fekvését, színét, nagyságot, és mindennémű állapotját felljegyezzék! ennekutánna nintsen é valahol valamelly seb, sérelem szúrás, gyulladás, genyettségesedes, rothadás, vagy fene? még pedig, hol, millyen, és mennyi? nintsenek e' a' *vizellet hójagban* kövek, főveny, savó, vér, genyettség 's a' többi?!

§. 118.

N. Azok a' *Nemző Részek*, mellyeket az áldott Természet minékünk ajándéskozott; minnél mesterségessebbek, é

lönössebbek: annál figyelmetesebb vizsgálást érdemlenek.

A. A' Férjfiui testben; a' férjfi vesző (virga virilis); az elsőbőr (praeputium); az ebben lévő mak (glans); a' tökzatskó (scrotum); ebben lévő két tökszékek (tanubizonyságotskák (testiculi); a' magköteletskek (funiculi spermatici); a' maghójjagotskák (vesiculae spermaticae); a' vizellet tsatornája (urethra). — Ezeket jól meg kell nézegetni; ha természetes vagy nyavalyás állapotban voltak é? nem forgottak é ez előtt valaha valamelly veszedelmes nyavalyákban, a' mellyek ezen erőszakos halált érlelhettek és siettetthettek?! és most hol, millyen, és mennyi sebek, sérelmek, szúrások, metzése, vágások, gyulladások, 's a' többi, találtatnak é kívül és belől?!

B. Az aszszonyi Nemző-részek különösen, mennél nagyobb tanyáji az érzőereknek; és mennél mesterségessebb mivei

mivei a' Teremtőnek: annál szemessebb vizsgálást érdemlenek; mivel annál titkossabb sebeik, sérélmeik és veszedelmeik történhetnek.

a. *Külsőképpen*: a' millyen p. o. A' *Venus* hegye (*Mons Veneris*) a' szemérem nagyobb ajakai (*labia majora*) (a' tsiklándozo (szerelem édessége (*clitoris*), a' kisebb ajakai (*labia minora; nymphae*); a' vizellet utjának nyitja, (*urethra*); a' méhszájja (*orificium vaginae uteri*) — szem ügyre kell venni!

b. *Belölről* pedig azt az érzékeny, méhet kell kiváltképpen megvizgálni! a' mellyről a' Doctoroknak régi Példa-beszédjek ezt tartja. „*Uterus sexcentorum malorum causa est.*“ A' méh számtalan nyavalyáknak az óka. — Ez egy üress, hoszsuzkás, körtvélyformájú palaczkotskához hasonlító zatsko; melly a' Vizelet-hoagja és az Egyenes véghurka között fekszik. — A' szüz léánykákban sőt a' gyermektelen fehérszemélyekben

is,

is, akora forma, mint egy nyers füge; vagy egy hosszúkas középszerű körtvély. —

Ez a' *méh*, nem volt é valaha valamely nyaralyás állapotban; meddig, milyenben, és mennyiben? — most pedig nem terhes é; nints é kifeszülve; nints é benne valamely viz, savo, vér, üszög, szél-vagy vízi-betegség? nem nőtt é oda valamely szomszéd részhez, és mennyire? milyen ennek egész alkotmánya, formája, nagysága, fekvése? mint vagyon ennek nyaka? meg vagyon ennek az ő 5. 6. vagy 7. hüvelyknyi hosszúsága? nints é elszakasztva; megsebesítve, meg szúrva meg vágva, nem lejáro é; nints é bé-vagy ki-fordulva? — ennek utánna ezt felnyitván, ennek belső részeit is jól meg kell vizsgálni, a' milyenek p. o. A' Fallopius trombitája (*tuba Fallopii*); a' tojas fészkei; (*ovaria*) 's a' többi!

O. *A' Hátgerincz-tsigája (a' test-ágassa vagy oszlopa (Theca vertebralis).*
 — Minthogy külső 's belső érzékenységeinket nagy részént azon 60 érzőereknek köszönhetjük; mellyek *a' Hátgerincz velőjéből* származznak; és az egész testre ellszélyednek: tehát ez is megérdemli *a' figyelmetes Doctori vi'sgálást*; hogy tudniillik:

a. Az egész *Hátgerincznek* bőrét jól megvi'sgállyák; nintsen é *a' külső bőrön* valamelly vagy ütés? kékség? törődés; *a' bőralattvaló vértavazás*; szúrás; lövés; rontás, sérelem, seb, nints é valahol valamelly tö bészúrva? 's *a' többi?! — Mivel, ez is* halált okozhat.

b. *A' bőrt* lehuzzván, nézegessék-meg *a' tsontokat* is nem találztatik é ezen, ezeknek ágas bogas, görbés és lyukatsoss részekeiken, valamelly törés, szurás, sérelem, ficzamodás, rothadás,

hol-

holmi kinövések , kitsútsorodások , tsont-
fene s' a' többi?!

**III. Fejezet: A' Visum - Repertum' vagy
az Orvosi Vísálat' formájáról.**

§. 120.

Ez a' következendőkben áll: úgy-
mint

I. A' Homlok Irás ez légyen!:

Visum - Repertum

Infrascripti, ad Insinuationem homicidii 7-mo Sept. 1810 in Oppido Moor contingentis, ad Investigationem cadaveris Medico-forensis, ad Locum memoratum nosmet illico contulimus. — Ubi cadaver tunc intumulatum, verum ob legalem Inspectionem inde effossum, tumbaque aperta, in eodem sequentia advenimus; scilicet:

1-mo Totum os frontis, una cum ossibus nasalibus, dorso securis, per ictus aliquoties crudelissime repetitos, in frustula conquassatum.

2-do

2-do In dextro cranii osse parietali, scissuram securi acuta 5 pollices longam ad lobum cerebri penetrantem, vidimus.

— Porro

3-tio Scissura æque 5 poll: longa, in regione occipitis infrauriculari, lobulum auris dextræ auferens, in lobum cerebri penetrans, carotidem externam, insimul venam jugularem externam dissecans. hincque absolute lethale nulla-que arte Medica aut chirurgica sistibile sanguinis profluvium (hæmorrhagiam) causans, adinveniebatur.

4-to In regione colli jugulari, punctura profunda pariter periculosa adfuerat; porro in variis corporis plagis, variæ, scissuræ, ictus, contusiones, majores minoresve excoriationses innumerae visebantur. — Quare, causis absolutae lethalitatis jam externe tantis, seque sic offerentibus ulteriori Inspectioni legali (obductioni) sponte supersedebamus — Tanto autem majori cum

cum jure; quum propter vulnera sub
Nro. 1. 2. potissimum vero 3-tiq absolute
lethalia, mortem hic, omnibus etiam
remediis Medicis aut chuirurgicis, nulla
ratione prævertere potuisse, Inclytæ Sedi
Judiciariæ humillime referimus, propria-
que manus subscriptione confirmamus
Albæregiæ die 8. Octobris 1810.

Joannes Molnár.

I. Comitatus Albensis Phys. Ord.

Josephus Amon.

ejusdem Chirurgus Ord.

Or.

Orvosi Vissgállmány,

Alábbirtak, Sz. Mihály Havának 7-ken 1810-dik eszt. Moor Mező Városában történt gyilkosságnak törvényes megvizsgálására kimenvén a' már akkor eltemettetett: de a' Törvényes Visgálás végett, ismét felásatott holt testben im e' következő tetemes sérelmeket találtuk, ugymint:

1-ször Az egész homlok' tsontot, az Órr-tsontokkal együtt, fejsze fokával apro darabokra öszve zúzzva.

2-szor A' főnek jobb felöl való Faltsontyán, éles fejszével vágott, 5 hüvelyknyi hosszúságu az agyvelőre behatoló, mintegy 2 hüvelyknyi egymástól elnyíló, és az agyvelő megmeztelenítő széles nyílás öttlött egyszerre szemeinkbe Továbbá.

3-szor A' főnek hátulsó részén a' jobb fül alatt, éppen olly halálos vágásra találunk; mellyel a' jobb füllnek le-

ben

bentyűje is egészszen levágódott; a' belső nagy nyak élet érr, és a' külső nyak vér-érr ketté vágodtak; a' mellyek között is, az elsőből, tellyességgel halálos, és seminémű orvosi és Seb-orvosi segedelemmel meg nem állithato vérözön származzni szokott.

4 szer A' nyelő gége tájján is, igen mély és veszedelmes szurás történt; ugy szintén a' testnek külböb részein külböbféle vágások, kékes feketés ütések, rongálások, nagyobb és kisebb bőrön lévő sérelmek láttattak.

Mellyre nézzve, minekutánna, már a' testnek külső színén is, mind minémüésekre nézzve ennyi, és illy tellyességgel halálos sérelmeket találunk: a' további Törvényes felbonczoláson, a' Doctori Filosofjának minden törvényei szarént, önként fellhagytunk: annyival is inkább; mivel az 1. 2. és kiváltképpen a' 3 szám alatt elő adott sebek, mind olyyak; sőt mindenik egyen

gyen olyan volt; mellyek ezen szeren-
tsétlen ember társunkon megtörténvén,
erről az erőszakos halált, semminémű,
orrvosi patikai, és Seb-orvosi segedel-
mes eszközök el nem háritthatták. ezt
a' Tekintetes Törvény Széknek kötele-
sen és alázatosan jelentyük, és kezünk
aláírásával megrösittyük Fejérváron
October 8-kán 1810.

Molnár János msk.

ezen Tekint. Megye

rendes orvossa

Aschner Josef msk.

ugyan ezen Tek. Megye

rendes Seb.-orvossa.

IV. *Fejezet A' Sebekről, Utésekről, a' főnek, a' szivgödörtajjának, hátgerincz tsigájjának még - rázásáról, vagy megrendüléséről, töréséről és ficzamodásáról 's a' többiről.*

§. 121.

A' *Seb* akármelly húsos résznek, valamelly éles, kemény, fa, üveg, tsont, vagy vas eszközzel esett; friss, véres, vagy erőszakoss egymástól való elválasztása vagy elszakasztása.

A' *kelés* ellenben valamelly hússos résznek; nem friss és véres, nem külső és erőszakoss eszközzel: hanem a' felette erőss, tsipöss, rothadt, sülyöss, köszvényess és franczúss; vagy más efféle nyavalyás minémüsége által okoztatott egymástól való elválasztása.

§. 122.

Az *Orvosi Törvény* szerint, a' *Sebnek* vizgálásában, im e' körethezandökre, vigyázzanak az Orvosok.

1. Millyen helyen és részen fekszik? p. o. husban, vagy húson, vér- vagy élet-éren, érőereken; inakon, belső részeken, és személyesen millyeken?

2. Alkalmatos *Seb*-ovasi eszközzel vizsgáltsék meg a' *Seb*: nagy é; vagy kicsiny? széles é; vagy keskeny? hosszú é; gömbölyeg é; vagy szegletes? mély é, és vallyon nem valamelly üregbe nyiló é; vagy tsekély, és csak a' bőrszinén való? egyenes é: vagy görbe, és tekervényes? nintsen é valamelly vagy tsavargoss és tsöss mély üregje?

3. A' *Sebet* minémü erővel, erőszakkal, eszközzel és készülettel okozták.

4. A' *Seb* újj é; vagy már régi, és meg is öröködött?

5. A' *Seb* meczczett, vágott ütött, szúrt, puska; vagy éppen megmérgezett eszközzel okoztatott?

Továbbá a' nehezebben gyógyítható, és veszedelmessebb *Sebek*, é következtetdők:

1. A' gömbölyeg és kerekded szájjú *sebek*; mivel ezeknek ajakaik nehezebben és sokkal későbben nőnek-össze.

2. A' szúrt, mély tavazó vér, innen szabadon kinem folyhatván; annál nagyobb gyulladás; a' nagyobb gyulladásból; nagyobb és bővebb genyettségesedés; a' nagyobb genyettségesedésből, a' vérbe több genyettséges *materia* beszívódik, mellyből bizonyos lassu halál vagy sokszor helybéli tsont fene származik.

3. Az ütött, rontsolódott, és puska *Sebek* leg veszedelmessebbek: mivel ezek által igen sok részek össze rontattak, és az ilyen *Sebek* szörnyű vért ontanak: annyival inkább ha a' testben némely idegen testek is benn maradnak; szörnyű gyulladásokat okoznak; a' nagy
gyul-

gyulladásokban, bő genyettség származik; a' bő genyettség az egész vért elborította, ezt rothadásba hozza; a' rothadás pedig elébb utóbb halált okozz annyival inkább; mivel.

4. Az ilyen megsebesedéssel, némely nemes tagok, gyakran igen megrendülnek, rázódnak, szaggattattnak; némely tsontok össze zúzodnak; nagy darab husok vagy tagok elvesznek.

5. Az olyan *sebek* is igen veszedelmesek; a' mellyekhez sem kézzel; sem orvassággal hozzájuk férni nem lehet.

6. Az igen gyenge kis gyermekeken; beteges rossz vérű, és nyavalyáikból tsak most lábbodozo embereken; a' megélemedett öregeken, és a' terhes Személyeken történt *Sebek*, a' többek között veszedelmesebbek.

7. A' méreggel megkent, vagy ebbe bémártott fegyverrel okozott *Sebek* is igen veszedelmesek.

§. 124.

A' *haláloss Sebek* háromfélék;
tudniillik:

A. A' *Tellyességgel haláloss.*

B. A' *Magokban halálóss.*

C. *Tsak történet szerint halóloss Sebek.*

§. 126.

A. A' *Tellyességgel haláloss Sebek* azok; a' mellyeket sem a' Természet, sem a' Seborvosi Tudomány még eddig soha meg nem gyógyithatott. — Illyenek azok, a' mellyek a' testünkben levő érzőereinknek egész alkotmányát, és ennek munkáit öszve zavarják, elrontják p. o. Az *agyvelőnek*, az *agyvelőtskének*, a' *hosszszuvelőnek* (*medullae oblongatae*) az egész *hátgerincz tsigája velőjének sebei*; a' *vándorlo* vagy a' *nyolczadik pár érzőerr* (*octavum pár 's*
va-

vagus pár nervorum) a' nagy oldaltson (köz érzőerr-) *nervus intercostalis*) sebje; úgy szintén a' Szív- és az általhártya' (diaphragmatis) érzőina nagy megsértése.

2. Azok a' nagy Sebek, a' mellyek a' vérnek, a' szívből való kitaszittását, és a' szívbe való vissza-folyását: következőképpen az egész verforgását megzavarják, megakadályoztatták. p. o. A' szívnek és ennek gyomrotskáinak (*ventriculorum*); fületskéinek (*aricularum*) öbleinek (*sinuum*) á' nagy életereknek (*aortae*) a' nagy Véréreknek (*Venarum cavarum*) a' tüdő nagy vérereinek (*venarum pulmonalium*) sebjeik: úgy szintén, mind azon élet- és Vér-ereinek sérrelmeik, a' mellyekhez, semmi Seborvosi kéz hozzájok nem férhet, a' mellyenek p. o. az agyvelőben (*cerebrum*) az agyvelötskében (*cerebellum*) és egyéb tsontok között.

3. Azoknak a' nemes részeknek nagy sebeik; a' mellyek a' lélekzetvételre szükségessék p. o. A' lélekző gégeinek (*aspera arteria larynx 's trachea*), a' tüdőszárainak (*bronchiorum*); a' tüdőknek; az általhártyának; sőt a' mely türegnek egygyik tüdejire behato nagy sebje is *tellyességgel halálöss*: mivel ezen lyúkon bérohano levegő által a' tüdő össze nyomattattván ki nem feszülhet, és így magába a' levegőt be nem ereszteti.

Más, az a' Seborvasi munka (*Operatio Chirurgica*) melly a' Tüdőszárai felbontásának (*Bronchiotomia*) nevezzetik.

4. Ide tartozznak azok a' sebek is; a' mellyek a' Tehérvérkészítést (*chyloloësis*); következés képpen a' testnek szükséges táplálását megakadályoztattyák: a' millyenek p. o. A' nyelő gége szájának, (*pharinx, Fauces*) ennek szárának (*oesophagus, v. tubus alimentaris*) egész

egész elmozdítása, a' gyomornak nagy sebjei; a' vékony és vastag beleknek öszve szaggatásaik, úgy hogy, ezeket többé özve varni nem lehet: a' lágyéksatornájának (*cisternae lumbaris*) Ez nem egyéb, hanem egy tojásformájú palacszkotskához hasonló, fehérvértartozatskotska; melly az utolsó hátgerincz tsigájánál, és a' lágyék első 's második tsigájánál egy szegeletben fekszik. Továbbá a' melyüregében lévő Fehérvér úttyának (*ductus thoracici*); a' fehérvér vékony fehér ereinek (*vasorum lymphaticorum*) sebjei, ámbár lassanként öllnek is meg bennünket: de mind azonáltal a' szent igaz; hogy előbb utobb bizonyossan megöllnek.

5. Azok a' Sebek, a' mellyek olyan vér- és nedvéssg-ontást okoznak; a' mellyet meg lehet akadályoztatni; vagy ha egyszer valamelly üregbe kiöntödtének; ezekből ki nem lehet ürösíteni p. o. az agykoponyában (*cranium*);

a' szivzatskóban (*pericardium*) esett sebek; a' Mely-Has-Mosdo-tsontoknak üregeiben, a' sebek miatt, öszve gyült vér, és egyéb nedvességek: az epe-zatskonak (*cystis fellea*) ennek uttyának (*ductus cysticus*) nagy sebjei: mivel az efféle tsipös tavazo nedvességek, mennél hamarább rothadásra menvén, az egész testben rothadást vagy fenét okozznak.

6. *Telleyességgel halálöss sebek* azok is; a' mellyek a' vizelletnek a' vérből való elválasztását akadályoztattyák p. o. a' vese élet ereinek (*arteriae renales*); a' vesékikrás husainak (*glandulae suprarenales*); a' vese mosdoinak (*pelves renales*); a' vese tsévéinek (*uretheres*); és a' veséknek (*renes*), sebjei: annyival inkább a' Vizellethojagjának (*vesica urinaria*) sebje; mivel ezen lúgsóss nedvességnek a' vérbe való elegyedése; az egész vértésztájját mennél előbb rothadásba vagy fenébé hozza.

7. A' méregbe mártott, vagy ezzel békent fegyverrel akozott *sebek* is *Tellyességgel* *halálosok*; a' millyenek még ma is, a' *Scytháknak*, és némelly *Asiai Nemzeteknek* *vipera* mérgével békent fegyvereik.

Jegyzés A' *Vipera* mérgéből 10, 20. 's 30 tsöppöt is le nyellhet valaki a' gyomrába, élete veszedelme nélkül: ellenben a' vérbe tsak 1. vagy 2. tsöppöt eresztvén, egyszerre meg öll.

§. 125.

D. A' *magokban* *haláloss Sebek*, azok; a' mellyek annak idejében és modjával való orvaslással meg gyógyullnak; magoknak hagyattatván pedig halált okoznak a' millyenek:

1. Az olyan Vér-és élet-ereknek nagyobb *sebjeik*, mint p. o. az oldal-közz-a' czomb-a' térdhajlás- és a' karr-életereknek: a' hol a' vérfolyást mindenkor meglehet állítani; nem lévén
pedig

pedig jelen a' Seborvass, a' Sebesnek meg kellett hallni.

2. Még az Agy - Mely - Has - és a' Mosdottsontok - üregében való *sebek* is, tsak akkor *halálssaak*; midőn a' Fő-megfurás (*Trepanatio*); a' melyfellnyitás (*Paracentesis*), 's a' többi által, a' vér és nedvesség ki nem tsapolthatatnak.

3. A' köldök sinor megköttetésének elmúlasztása is: *Magában halálloss seb.*

4. A' gyomornak és a' beleknek sebjeik is, *ilyenek*; mivel ha mindjárt jól bé- és öszve-varják ezeket; vagy ha annak idejében, és modja szerint: Mes-terségés Segg (*anus artificialis*) nyittatik, a' sebbe esett embernek élete megmaradhat.

5. Úgy szintén, némelly nemessebb részekben lévő idegen testek is; tsak akkor okozhatnak *halált*: ha ezeknek, valamelly tanúlt és hűséges Sebevási kéz; ajtot nem nyitott; ámbár nyithatott volna is.!!

6. Az olyan érzőereknek *sebjeiket* is, ide számlállhattyuk; a' mellyek a' *Sebesnek* nagy görtsöket és inas rángotásokat szoktak okozni: mivel a' hűséges Orvass és Seborvass, a' szükséges és jó. orvasságokkal, annak idejében, és mértékekben ezeknekis eleit véhetnék!

§. 128.

C. A' *Történet szerént haláloss Sebek* azok; a' hol vagy a' *Seborvassnak* tudatlansága 's egyéb fogyatkozása; vagy magának a' *Sebesnek* engedetlensége 's rendeletlensége; vagy a' *Gondviselőknék* restségek 's vigyázatlanságok, vagy végezetre mind a' *három* részről esett tetemes hibák, az ilyen szerentsétlent erőszakosan koporsóra szállittyák.

§. 126.

A. A' *Seborvassnak* hibái; ilyen formák a' többek között; mellyekkel az Orvasi Tervényt meg rontják.

1. Há a' *Sebet* mindennémű lehető idegen testől, jó eleve és annak idejében ki nem tisztította; a' millyenek a' többek között: p. o. akármelly szálla, üveg - vagy vas - darabotska, golyobis; sok srét; puska - vagy akármelly fegyver - töltés; a' felettébb bőv, annyival inkább a' méreg, vizes bűdös és rossz genyettség; a' meg aludt vér; 's a' többi: vagy végezetre; ha a' nagy vérfolyást meg nem allította.

2. Há a' *Sebnek* megvi'sgálásában, meg tisztításában, és békötésében a' *Seborvass* kegyetlen; mivel így nyomorságát nagyobb nyomorusággal tevézheti; és a' külömbben tsekélly *sebet* is, halálloss gyulladásba és fenébe hozzhattya.

3. Ha az agykoponya - Mely - Has - és Mosdotsontok - üregében lehető akárminémű nedvességeket; mennél előbb ki nem tisztította: mivel így, az egész vér, mennél előbb rothadásba mehet.

4. Há a' *Sebet*, minekelötte a' *Seborvass*, minden idegen testöl, megtisztítaná, bé gyógyította.

5. Sokszor az is megtörténik: Hogy a' Beteg a' megsebesítéssel igen sok vért vesztenél; azomban ekkor, agyveleje, gyomra, szívtájja, minden belső részei is igen megrázodnak: egy szóval: A' betegnek egész állapotja, igen gyenge igen veszedelmes (*status nervosus, asthenicus*): mindazonáltal a' tudatlan és vigyázatlan *Seborvass*, mindent, valami tsak a' tüzetrontó orvasságoknak egész határában vagyon: * p. o. az érrvágás, hánytató, hasathajto, klisztir, hivesítő orvasságok; a' gyomrot gyengítő hidegítő sok italok, főtt vizek, herbathék: igen gyenge és sovány asztal, tsömört és undorodást okozó italok és ételek 's a' több e'ffélék: mindezeket mondom, rontására és veszedelmére fordította a' be-

* In toto ambitu methodi antiphlogisticæ,

betegnek: mivel az ilyen beteggel való bánással (*curával*) a' testben hátra maradt minden tüznek és az életerőnek leghiszebb szikrátskájját is eloltja, és így a' *Sebet* mennél előbb rothadásba és fenébe hozza. * Ezért is

6. Azon kell lenni minden kitelhető moddal és igyekezettel! Hogy a' szív erősödjék; a' hideglelés naponként gyengüljön; a' rothadásnak és fenének háttár vetődjön! Évégre a' többek között.

7. Az Első útakra, tudniillik: a' gyomornak és a' belek tsatornájójoknak tisztaságokra is fő fő gond légyen! mivel ezek, az ilyen félelmek és fájdalmak között, igen könnyen megromolnak, eltisztátalanodnak: ezekből azután, a' másod utak is, tudniillik: a' fehér- és a' veres vér is megromlanak, melyek végezetre a' beteget bizonyosan rothadt Hideglelésbe ejtik. — Végezetre

4.

* A' gyenge beteg, ilyen két ellenséget meg nem győzzhet.

8. Azon légyen az Orvass; hogy betegét szóval is biztassa, és tellyes tehetsége szerént bátorítsa: halgatván amaz híres Poétára Ovidiusra, ki is éppen egyet ért vélünk, így énekellvén:

*Spes bona dat vires, animum quoque
spes bona firmat.*

Vivere spe vidi qui moriturus erat.

A' hit, a' remenység, szívünket vidíttya.

Haláltól szabadít, éltünk meg ujíttya.

Abetegnek a' legjobb erősítő és rothadásnak ellentállo eledeleket és ita-
lokat, valamennyire tsak személlyes ál-
lapattya kívánnya, p. o. bort pálinkat,
bőrlevest, satóth, serlevest, joféle mar-
ha hús levest, savanyú eledeleket; ha
a' gyomor jó és tiszta jól főtt, 's a' többi,
adasson. — Mivel, ha gyenge és vé-
retlen betegét, jól nem tartya; jó és
balsamos gyógyító genyettség sebjében
nem lehet; jó genyettség nélkül pedig
soha egy seb sem gyógyullhat meg!

§. 127.

*B. A' Sebbe-esett beteg' részéről
megeshető hibák p. o:*

1.

1. Há a' betegnek tudóje vagy mind a' két tudöi meg volnának sértve: mindazonáltal akár önként, akár feledékenységből akár szükségből kiáltozzna; lármázzna; hegynek sebessen menne; futkosna; danullna; énekellne; fúvó muzsikával jádzána; nevetne; tubákollna; ptrüszszögne, 's több és egyéb effélékkel tüdeit erőltetné!

2. Ha a' feje, meg vagyon üttve, rázzva, zavarva, rendülve, vagy sértve: mindazonáltal magát gyakran hajtogatná, ugrálna; fejit ide 's tova hányná 's vetné; holmi kemény gondolatokkal törné, gyötrené; melancholizálna; tanullna olvassna 's a' többi! annyival inkább, ha kotsin vagy szekéren hordoznák!

3. Há a' *Sebbe* esett, az ő nagy phántásiaiban, a' kötést sebjeiről le hányná; 's emiat haláloss Vérontásba essne,

4. Néha pedig a' beteg véreben vagyon a' hiba p.o. ha-a' vére igen sóss,
igen-

igen tsipöss, igen vékony, és rothadásra hajló; 's a' többi! azért is leg kisebb sérelem is halálloss vérfolyást, és fenét okozhat: innen vagyon; hogy néha ujját egy kis tövel meg szúrván, ebből olly nagy gyulladás kerekedik; hogy e' miatt a' fene egész vérét elfuttya, és meg kell néki hallni.

5. Némelly nyavalyák után, a' tson-
tok úgy elporhanyósodnak; hogy ezek
leg kisebb erőszakra, ütésre, úgrásra,
egy gyenge tántzban mint a' pozdorja
úgy össze törnek: az illyen testben leg
kisebb sebetske is halált okozhat. —
Argusi sött ezer szemekkel vigyázzanak,
téhat az efféle esetekben, minden Or-
vasok és Seborvasok; és itt mind az
Anamistica, mind a' *Semejotica* Tudo-
mánnyokat elővegyék, egész határo-
ban használják!

6. Az *Orvasi Törvényt-túdok* az
Anatomia-út mutatása után, láttak;
mint a' papiross ollyan vékony agyko-
ponya

ponya tsontyait: könnyű az efféléket legkisebb vágással és ütessel is össze törni; és az agyvelőt halálössan megsérteni!

7. A' *Phisicusok* esmérik az emberi természetet arról az oldalról is: melly szerént vagynak olly félénk, olly nyul-szívű, olly érzékeny, és olly tsudálátos természetű emberek: hogy az illyen esetekben nem a' nagy ütés, nem a' nagy verés: hanem a' szerfelett való megrettenés, elijedés, szívmege döbbenés, a' vérforgásnak hirtelen való fennakadása: vagy pedig ellenben, a' vérnek, szörnyű boszszonkodás, boszszuság, és haragmiatt lett fellforrása után, szélütés ölimeg az embert.

Jól emlékezem, azon esetre, midőn két czigányok, ezen Tek. Sz. Fehérvármegyében össze veszvén, a' harmadik pedig elakárván ezeket egymástól választani; a' hegedű vonoval egygyikhez legyitvén, de éppen nem harag-

haragból; azt agyon ütötte; (amint az emberek akkor mondták; vagy ezen esetről közönségesen szollottak). — Holott ez, a' természetnek legkeményebben fellvont húrja szerint is; tellyess-lehetetlenségnek látszik! Hanem ez igaz; hogy a' nagy megrettenés miatt az emberek hideglelésbe esnek; elájulnak, meg merevednek, meg némullnak, meg bolondullnak, vérrel izzadnak, egyszerre meg öszüllnek, meg hallnak sött az oktan állatok is meg döglenek; lásd! *

8. Az is megtörténik néha: hogy az ilyen hirtelen való halálnak az *oka* és *magva* már régen megért, az ilyen emberben: és ez a' mostani megsértése vagy megsebesítése, tsak egy ártatlan *alkalmatosság szerint való oka* volt éppen most történt halálának.

R

§.

* Museum der vunderfolien Magazin Seite
131. ismét 235.

C. *A' Gondviselőkhnek részéről történhető hibák is igen nagyok: Mert ugyan is; megteheti az Orrvass; a' maga részéről a' leg szorgalmatosabb, és a' legböltsebb rendeléseket; rendelheti néki a' legjobb leghasznossabb, és legszükségesebb orvosi szereket: a' magával jól tehetetlen beteg is, lehet a' legengedelmessebb és a' legjobb Patiens: de ha eléggé hűséges 's szorgalmatos éjjeli nappali gondviselés és tisztázás éránta nintsen; mind ezek füstbe mennek; és vege a' szegény betegnek! — Innen igen helyesen ide illik, a' Böltseknek ama böltés és örökös Törvénynek: *Bonum ex integra causa; malum ex quolibet defectu.* Imét: *Omne trinum perfectum! alle gute Dinge sind drey.* — Die gute Bedienung ist der dritte Doctor.*

§. 129.

Az *Orvasi Törvényben* mindenkor helyet érdemell a' *Pathologusoknak* ezen Kérdések: „*Ez vagy amaz sebess ember, az ő sebje miatt halt e' meg? vagy pedig inkább, tsak a' sebet követő környüllállások (symptomák) miatt? — Ezen Problema* megfejtése végett; minden Orvass; Argusi szemekkel, a' legnagyobb figyelmetésséggel, és jó lelki esmérettel vigyázzon: hogy; ezek vagy amazok a' nyavalyás jelek (*symptomata*); az ő *Doctori Philosophiája* szerént; ezen ejtett *sebnek* valóságos, természetes, és minden idő halladék nélkül szükséges követői e'; vagy nem? — Ha az *első* igaz: úgy mind ezeket egyedüll a' *sebnek* vagy inkább a' *Sebesítőnek* lehet tulajdonítani; ha pedig az *utolsóbb* igaz; úgy a' halált, más egyébb, és ezt már rövidebb vagy hosszabb idővel megelőzőt dolgok okozhatták: következés képpen a' *megsértőnek* tulajdonítani nem

lehet. — — Példával mind a' *Kérdés*, mind a' *Felelet*, világossabb fog lenni! p. o. Sebesítsék, üssék, vagy rázzák-meg nagyon a' főt! — ennek valóságos, természetes és minden időhalladék nélkül való következései, és személyes nyavalyás jelei (*symptomata*) é következendők: A' fő fájás, fő szedülés, földre leesés; rövidebb vagy hosszabb elájulás; azután, szemkáprázás, setétülés, szemgörtsök, rángotások, szem-vagy szájj-félre huzása; szájjkeserősége; fülltsengeség füllzúgás; nem hallás, elkábulás; bolondulás, álmoság; sött mély és szüntelen való álomba merülés (*lethargus*); szörnyő hortyogás; tsúklás; gyomor émelygés, okadás: Rövideden: Külső 's belső érzékenységeknek megzavarodások; kezeknek 's láboknak meghülések; körmöknek megkékülések, 's a' többi; a' sebeknek és a' sebes tagnak minémüség és mennyisége szerént.!!

Igy

Igy kell minden egyébb sebekről is gondolkodni! — Mivel tudjuk az *Anatomiából* és *Physiologiából*; Hogy valamint minden testtagjának, más, és személyes alkotmánya, ereje, kötelessége és munkája vagyon: úgy a' *Pathologia* és *Semejotica* szerint; minden tagnak; más, és személynéllyes sebje; és minden sebnél más, és személynéllyes symptomai vagynak.

§. 130.

Az eddig mondottaknak természetes *következései* tehát tsak:

1. A' Doctornak és az Itélő Biráknak az ő ítéleteket; a' sebnél halálos mivoltára nézzve; tsupán tsak a' sértő vagy gyilkoss fegyvernél külső formájától, mekkorra, és millyenvoltától függeszteni éppen nem lehet. — De

2. A' sebnél mennyiségétől és minémiségétől; úgy szintén a' megsebesített tagnak, vagy tagrészének nemess,

vagy

vagy nem nemess voltától sem lehet csak magától. — Továbbá

3. A' sebet követő halálnak rövidebb vagy hosszabb időre lett halladásától sem szabad. — Mind azon által

4. Ha a' megsebesített a' sebje után, csak harmad napig nyomorogjon is; már a' gyilkosnak némelly Jurista Pátronussi, ezt az ő bünéből mentegetni akarják; és a' halálnak okát nem ott és nem úgy keresik, a' hol és a' mint keressni kellene.

5. Mások csak 8 napokig kívánnák, hogy még élne és kinlódna a' szegény sebes beteg: már ekkor gyilkossókat minden büntől üressnek és mentnek lenni akarják.

6. Némelly gyilkoss pártfogoi, a' 10-dik napban keresik az ő gyilkossoknak ments - vagy oltalom - várát. —

7. Más Itélő Birák pedig, meg egy-néhány holnapok után is üldözik szegény felebaráttyoknak gyilkossát; és igazságos
boszsz-

boszszuállást kívánnak rajta, mind az Isten mind a' Haza, mind a' Természet, mind végezetre az Orvasi Törvény szerint, állani. — Útollyára és

8. Hogyha a' sebnek, a' megsebesítéssel okozott nyavalyás következései (*symptomata*) egész esztendeig tartottak is; és a' megsebhedett egy esztendő múlva halt is meg: az ilyen gyilkoss fejére, esztendő múlva, is halálöss Sententiat mondottak a' *Longobárdusok*. — és igen természetesen, böltsen és méltán is!!

9. És végezetre a' történet szerint való sebesítőt pedig, akár hallyon meg az ő sebesse, akár nem: mindenféle Törvény mentegeti. Maga az Ur Isten, világossan meg parantsollta Mosesnek: Hogy a' történet szerint való gyilkosoknak, a' Kanaán földén 6 olvasd hat mentő-vagy oltalom - várokat rendellyen; a' hová szaladván, életek menten maradhasson!! *

A'

A' Tagoknak különkülön és személyes Sebjeiről.

I. *A' Koponyának sebjeiről.* melyek é
következendők :

1. *A' koponyának megmeztelenítése* ,
melly is akkor történik; midőn valamely félszakítás által, a' koponyabőre lehúzódván, a' meztelen tsont, gondviselés nélkül, könnyen tsontfenét kaphat: azomban ilyen nagy ütés alkalmatosságával, az agyvelő is könnyen nagy rázást, rendülést szenvedvén, időjárástával, elébb vagy utobb könnyen halált okozhat.

2. *A' koponya meghasadása* az, midőn a' tsontok, az ő foglalásaikban, a' nagy és erőszakos ütés miatt, egymástól elnyillnak: és úgy mind azon által; hogy a' tsontok egymást érik.

3. *A' koponya meg törése*, az; midőn a' tsontok egymástól annyira ellváll-

nak ;

nak; hogy a' nyilást kézzel tapogatni és látni lehet.

4. *A' koponyának ellenhasadása, vagy ellentörése*, az; midőn a' nagy ütés által, nem a' meg üttetett; hanem a' szomszéd kaponyatsont, nyílik-vagy törikmeg. — Ezeket, ha az agyvelő meg nints sértve: maga a' természet meg gyógyítja.

5. *A' koponyatsontyainak kemény megütése*, mindenkor veszedelmes; mivel a' tsontokban gyulladást, genyettségesedést, fenét, a' kemény anyának, (*durae matris*) a' kaponyától való elválását, ebben, az agyvelőben, és ezeknek ereikben sérelmet, és így elébb vagy útoobb, halált okozhat.

6. *A' koponyának megrázása és megrendülése*, az; midőn valakit valamelly erőss ember üstökénél fogva keményen meg-rázz; vagy keményen pofon vág; vagy elesvén, fejét keményen megüti; vagy pedig valaki valamelly lágy és puhafa

hafa durungal valakit föbe ütt; ez is az 5-dik számalatt előlszámlált okokra nézve, sinlődő nyavalya által, elébb vagy útbobb életünknek keserves véget vethet.

7. *A' koponyának béhorposztása a' meg- lett embernél, mindenkoron tsont töréssel jár: a' tsetsemöknél pedig, tsak béhorpadd vagy béhajoll. Ez is ámint kissebb vagy nagyobb; a' szerént kissebb vagy nagyobb; ártatlanabb vagy veszedelmesebb nyavalyás tüneményeket okozhat.*

8. *A' koponyabőrén esett különbbféle sebek p. o. a' metszett, vágott, törődött, és szúrt sebek. — Az első három sebeket, többnyire maga a' természet meggyogyította. — A' szúrt seb sem veszedelmes, ha, nem mély: ha pedig az agyvelőre béható; többnyire elebb vagy útbobb halált okoz.*

§. 132.

II. *Az Agyvelőnck szintén úgy sokféle sebjei vagynak. De*

1. Ha ezek, *tsekélyek*, ha *vágott* és *metszett* sebek; nem veszedelmesek; és többnyire maga a természet meggyógyítja őket.

2. Ha pedig *mélyek*; ha szintén egy kis *tövel szúrt* sebek is; többnyire halálosság; még pedig mennél *mélyebbek*: annál hamarább halálosság. — Mivel a Természet oltalmazó fedele alá rejtettnemes részek közzül: annál többen sér tetődnek meg!

3. Az *agyvelőnek*, és ennek 3 *Kérgeinek* vagy *Hártyáinak* * meggyulladások; mely az erőszak után, néha mindjárt, néha később a' hetedik, vagy a' tizenhetedik napon élet veszedelemmel érkezik. — Néha ezt mindjárt *Szélütés* követi. — Néha később a' halál. —

Néha

* A' legfelső hártya, kemény vagy jó anya (*dura meninx* vel *dura mater*) a' második: pokbáló hártya; *tunica aranea*, vel *arachnoidca*) a' harmadik kegyes anya (*pia mater*) az Anatómusok szerint.

Néha pedig a' genyettség a' fülön vagy a' füleken, avagy más utakon kifolyván, a' beteg meggyogyúll. — Néha ilyen esetekben, a' *kemény* vagy *jó anya* a' koponyától elválík; — néha pedig össze szakad; néha pedig holmi széleskék fekete fenés foltokkal tellyes; néha végezetre a' fellbonczoláskor az agyvelő külső kérgét (*durammeningem vel durammatrem*) genyettséggel egészszen beborítva talállyuk.

4. *Az agyvelőnek megrázása vagy megrendülése*, az a' veszedelmes sérelem; melly az agyvelő munkáit elrontja; az ettől függő érzékenységeket, mozzgásokat eltörli; sokszor vér- és életereket meg szakaszt, a' mellyből vérkiöntést, vértavazást, szélütést, fővizi vizibetegséget 's egyebet okozz, a' nélkül; hogy kívülről ólly tetemes sérelmet lehetne észre venni.

Ezen *agyvelőmegrázását*; az ezt követni szokott nyavalyás jelekre (*symp-*

to-

tamata) nézzve; három grádusokra kell felü osztani. Ugyan is

a. A' leggyenyébb megrázásnak jelei ezek: A' fő fájás, főszédülés; a' szemeknek káprázások, ideig való meghomályosodások, elgyengülések: de a' mellyek előbb vagy utobb elmullnak.

b. A' keményebb főmegrázásának jegei: A' rettenetes és sokáig tartó főfájás; főszédülés, gyakor elájulás, megmerevedés (*syncope vel deliquium animi*); nyavalyatörés; fül zúgás, fültsengeség, nagyot hallás, megsiketülés; néha a' szaglás megtompulása; a' szemeknek megmerevedések, szélütések; meghomályosodások; meggyogyithatatlan belső hályogok, és örökös vakság.

c. A' legkeményebb fő megrázásának jelei: az élet- és a' vérereknek elpattanások: innen a' vérnek, a' szájjon, orrlíkokon füleken, és szemeken való rohano folyása, és végre az oriás lépésekkel siető halál.

5. Az agyvelőnek össze nyomása, melly meg esik; mindön az agykoponya üregében, akármimodon, vagy a' vér; vagy a' vérsavó, avagy a' gyulladás után szármozott genyeltség kiöntöddvén; az agyvelőt meg nyomja. A' hol jegyezzd - meg!

a. Ha a' kiöntött vér, az agykoponyatáblája és a' kemény anya között tavazz, (a' melly igen gyakran megesik) éppen nem veszedelmes. — Ha pedig

b. Ez a' tavazo vér, a' kemény anyja, a' pokhálo, és a' kegyes anya alatt, az agyvelőben, ennek hasatskáiban, és a' fenekén tavazz: a' szomorú következtések miatt, mindenkor igen veszedelmes. — Annyival inkább;

c. Ha egy bizonyos helyen, egy megszűnés nélkül való nyomó, nehéz, tompa; de egyszers mind, igen kemény és érzékeny fájdalom vagyon; úgy hogy, az ilyen szerentsétlen, mind álmában, mind azonkívül, akarattya ellen is oda apdoss. — Továbbá

d.

d. A' fő szédülés, ájulás, kábulás;
 a' fülzugás, a' fülltsengés, nagyothallás;
 a' szemeknek megmerevedések, néha
 szüntelen való rángotások; a' szemtsil-
 lagoknak kitágulások, kiszélesedések;
 álmosság, mélyálom; hortyogás; és azon
 részeknek, a' hol a' vér tavazz elseny-
 vedések, érzéketlenségek, a' tapintásra
 hidegségek, szélütések és meghalás.

§. 133.

Az Orvasi Törvényt tudok, ezt
 állíttyák; hogy: *Az agyvelőnek megrá-
 zása, ennek összevenyomása vagy megnyo-
 mása között im e' következendő kü-
 lömbbségek vagynak, úgymint:*

1. *Az agyvelő megrázását, a' már
 böven előlszámlált nyavalyás tüneté-
 nyek mindenkor nyomba követik: az
 összevenyomást vagy a' megnyomást pedig
 később, tudniillik, sok (minuták) szem-
 pillantások, órák, napok, sőt néha
 hetek, és holnapok mulva jelennek meg
 a' nyavalyás jelek.*

2.

2. Néha az *öszve* - vagy a' *meg - nyo-
más* után, a' természet időt nyervén,
az ilyen tavazo nedvéseget a' test sze-
rentsésen, és minden szomorú kövötke-
zés nélkül béissza.

3. Ha pedig bé nem issza, vagy bé
nem ihattya: akkor egyedül tsak a' bölts
és az alkalmas Orvasi segedelem mu-
tathat, a' bizonyos halál ellen, egy bá-
torságos kikötőhelyet.

4. Hogyha pedig, akármelly tavazo
nedvesség, az agyvelőben; ennek ha-
satskáiban; és fenekén vagyon: akkor,
sem a' természetben, sem az Orvasi me-
sterségben, a' halál ellen, semmi ments-
vár sem lészen.

5. Néha végezetre a' főnek sérelmei:
az élet - és a' vér - ereknek az érző-inak-
nak (*Nervorum*) atyafiságos lineáján; a'
belső részekben is, p. o. a' tüdőkben,
a' szívben, májban, lépben, és egyebek-
ben, gyulladást, és holmi örökös sin-
lödő nyavalyákat, tudniillik: a' külső 's
belső

belső érzékenységeknek szembetűnő hibáit; szelütést; száraz - vagy vízi - betegséget; örökös görtsöket, tagoknak reszketegségét (*tremulam*) belső hájagot, vakságot 's a' többit okozhatnak.

III. Az Abrázat sérelmeiről.

§. 134.

Illyenek: A' *homloknak*; az *orczának*: az *órrnak*; az *ajakaknak*; a' *szájnak*; a' *szájj üregének*; a' *nyelvnek*; a' *szemeknek*; a' *füleknek*, a' *nyálozás*, vagy a' *nyálathozo ikrás husok*' és a' *rágáseszközeinek sebjeik*; ezek ugyan az életet el nem oltyák: ezt mind azon által, annyiban a' mennyiben alkalmatlannabbá és nyomorultabbá tehetik.

IV. A. Nyaknak sebjeiről.

§. 135.

Ez, a' *bőrön*; a' *husos részen* (*musculus*) és az *ikrás husokon* (*glandulae*) kívül; e' következő nemes részekből áll; a' *millyenek p. o.*

1. A' 7, az az, *hét tsigákból álló nyak-gerincz*; ennek üregében (vagy barlangjában) lévő *Tövisszes velőjével (medulla spinalis vel oblongata)* együtt.

2 A' száj üregének fenekén nyíló *két lyukak* tudniillik: Az 5, az az, öt karikákból álló *Lélekző-(Larynx, Trachea, seu aspera arteria)*, és ennek háta megett fekvő *nyelő-gége (Pharynx, Fances seu Oesophagus)*,

3. A' 4. az az, négy *Nagy érzőerek (4 majores nervi)*.

a. A' 2. ÷ két *vándorló érzőerek (2. nervi vagi)*,

b. A' 2. ÷ két *oldalközi érzőerek (2. nervi intercostales)*.

4. A' 4. ÷ négy *nagy életerek (4. magnae arteriae)* a' mellyek közzül.

a. A' két *külső álmáhozó, gégekbe járó vagy gégekbe fellhágo (2-ae arteriae externae caroticae, soporales seu alias Laryngeae et Pharyngeae)* életerek.

b.

b. A' 2. belső álmához agyvelőre felhago életerek; (2. arteriae internae soporales Caroticae seu cerebrales). Itt vagyon

c. A' Tövises életér-is (arteria spinalis).

5. A' nagy 4. ÷ négy vérerek (Vena 4. jugulares) mellyek közzül hasonló képpen vagynak:

a' Két külső nyakvérerek (duae vena 4. jugulares externae).

b. Két belső nyakvérerek (duae vena 4. jugulares internae).

§. 136.

A' Nyaknak sebjei szintén ollyak és annyifélék, mint egyéb tagokon; p. o.

1. A' bőrön való tsekély sebek minden veszedelem nélkül vagynak.

2. A' fő, - az alsóáll- a' nyelv- a' nyelvfélholdformájú tsontotskája - (os hyoides); a' lélekző- a' nyelögege szájja, hússal részének (musculorum) sérelmei:

a' fő forgatását, a' rágást, a' nyelést, és a' szomatot meg ronthatják: de halált csak történet szerint okozhatnak.

3. A' *metszett, vágott* és a' *tsekély sebek*; itt is többnyire minden veszedelem nélkül vagynak: ha csak valamely személyes hibájja, ezen sebet elnem veszedelmesítette!

4. A' *szúrt sebek* kiváltképpen ha egyszers mind *mélyek* is, mindenkor és mindenütt a' legveszedelmesebbek. — Sokszor ennek megütése is halálos.

§. 137.

A' *Nyak nemessebb részeinek sebei* e' következők:

1. A' *nyakgerincz velőjének* (*medullae spinalis*) sebje; akár vágás, akár szúrás, akár metszés által történt: de ha magát a' *velőt* érintette: mivel ezt azonnal *Szélütés* követi: *Tellyességgel haláloss.*

Minthogy azomban, valamint a' fő: úgy ez is szenvedhet a' sérelmen
ki-

kivül; ütést, megrázást, vagy megrendülést; még pedig mennél közelébb, a' *Hosszú* vagy a' *Tövisses velőhöz* (*medulla oblongata seu spinalis*): annál hamarább halált okozhat! — mivel ilyenkor is, a' kiontott vér, a' vérsavó, a' genyettség; és végre az eltört, vagy kificzamodott nyakgerinez tsigája; halállossan meg nyomhattya az ebben lévővel.

I. M: A' félficzamodását, ha hamar érik: igen könnyen helyre lehet tenni!

2. *A' nyakgerincz tsigás* - vagy az álomhozó *belső* (*carotis*) életérnek sebje; minthogy a' vért itt meg nem lehet állítani: *Tellességgel* halálloss.

3. *A' külső álomhozó* vagy (*carotis*) életérnek sebje is: *Magában* halálloss: de minthogy ezt egy tanult és hűséges seb-orvosi kéz, lekötheti: *Tellességgel* halállossnak nem állíthattuk.

4. A' lélekzöge ajtájánál (*Adamalmájánál: pomum Adami*) felmenő élelérnek (*arteria laryngea*) sebje is igen veszedelmes, és ottan attan halálloss.

5. A' külső nyakvérérnek (*venae jugularis externae*) sebjét; minthogy annak modja szerint öszve lehet szorítani; és lelehet kötni, nem veszedelmes. — De

6. A' belső nyakvérérnek sebje (*venae jug: internae*) mindenkor felette veszedelmes.

7. A' Vándorlo és az oldalközi nagy érzőereknek (*vagorum et Intercostalium nervorum*) sérelmeik, mindenkor Tellyességgel halállossak. — Oka; mivel ezek nélkül; sem a' tüdők, sem a' szív, sem pedig a' hasüregében lévő belső részek, szükséges munkáikat éppen nem tehetik.

8. A' nyakpereczzeinél eredő; is innen ismét a' Lelekzöge szájához (*Larynx. aspera arteria, fauces*); vagy az Adám álmájához (*pomum Adami vel cartilago*)

tilago thyrvideo) visszatérő erzöerknek (*nervorum recurrentium*) meg sértések nem haláloss: hanem a' szozathangját többnyire, meggyogyithatatlanul elveszi.

9. A' lélekzögégének sebjei leginkább e' következendő bajokat okozzák; ugyanint:

a. Ha a' száj üregébe a' nyelvetigazzgato tsont felett (*os hyodes*) a' sebek behattnak: a' nagy vérfolyáson kívül; a' levegő, a' nyál, az étel és az ital, azon a' seben keresztül kifolynak.

b. A' seben kijövő levegő a' bőr alatt Szélkorságot okozz.

c. Nagy szőrekedséget és szotalanságot is hozz magával. De azomban az is igazz;

d. Hogy tellyességgel gyógyithatok az itt és ezen módon esett sebek. — Hanem

e. A' lélekző gégefjének (*capitis asperae arteriae vel laryngis*) sebjei; mivel

vel sokkal érzékenyebbek; görtsöss- és inasrángotással járó hurutot okozván; sokkal veszedelmesebbek.

10. *A' Nyelögégének, v. az eledelek tsatornájjának (Pharyngis seu Oesophagi)* sebjei sem halálosság; de tsak ugyan veszedelmesek; azért:

a. Mivel a' nyelvöge, a' lélekzögégének háta megett fekszik. — Innen

b. Sokkal mélyebben; következés képpen, ennek sebjei is mélyebbek: és így ezen sebekkel több részek sértetődnek meg; annakokáért is:

c. Hogy minden megsértetett részek; minden következés nélkül, tökéletesen meggyógyuljanak, ritka szerentse!

11. *A' Puska sebek (lőtt sebek);* valamint a' testnek minden egyéb tagja-in; úgy a' nyakon is, a' *mettzett* és a' *vágott* sebeknél veszedelmesebbek. — Mivel a' szomszéd részeket sokkal veszedelmesebben öszve marczangolják.

V. *A' melynek sérelmeiről.*

§. 138.

Ezek kétfélék: **A. Külsők**
B. Belső sebek

A. *A' külső Sebek* ezek:

1. A' bőrön való, és a' bőralatt lévő szövevényt (*textum cellulosum*); úgy szintén, az inas husokat érdeklő, *tsekély, vágott, metszett, és hasított* sebek: a' mellyek, tsak valamelly más okból, p. o. a' vérnek romlottsága, a' megmérgezett eszközz, a' gondviseletlenség miatt 's a' többi; nagy gyulladásba nem jönnek; éppen nem veszedelmesek.

2. Itt is, valamint minden egyéb részeken, a' *mély*, a' *szúrt*, a' *tört*, és a' *púskasebek*, a' többek között mindenkoron kegyveszedelmesebbek.

3. A' nagy *melybeütés*, a' *melymegrázása*; ezek után, a' tüdőkben lévő élet-

let- és vér-ereknek megpattanások, ezekből a' vérkiöntés; a' vérokádás; vérköpés; vérfolyás; vértavazás; a' tavazo vérből, gyulladás; a' gyulladásból genyettség; a' genyettségből, rothadás vagy fene, a' rothadásból, halál következik.

4. A' nagy *életereknek* megsértések :
ha szintén *külsők is halállossak*. p. o.

a. Az *állperez életérnek* sebje; a' mint sok szomorú példák bizonyítják.

b. Az *Oldaltsontköz életérnek* sérelme is *Magában halálloss* ha alkalmas Seborvosi kéz egyszerre nem éri; még pedig annál inkább; mennél közelébb esik a' seb, a' hátgerincz tsigájához; mint ezen életérnek eredetéhez. De

c. A' *melytsont vége* felé való *seb* is, veszedelmes: mivel ott ez az *Életér* a' *Tsetszimboéleterébe* nyílik.

Ezt a' sebet pedig e' következendő jelekből lehet megismérni:

o. A' helyének és fekvésének személyes mivoltából.

oo Hogy az *Oldaltsontközzeleteréből* ki folyo vér szép világoss: de nem olyan haboss, mint a' tüdőkből ki folyo vér.

ooo. Hogy ezen sebből ki lövellő vér: nem a' lelekzet vevéssel; hanem a' pulsussal tart.

5. A' külső *Csecséleter* sebje is; ha szintén külső is: mind azon által ha nem *Tellyességgel*; de bizonyára *Magában* halálloss. — Kiváltképpen

6. Az aszszonyoknál, ez a' *Csecséleter* sebje; mindenkor veszedelmesebb: mivel itt könnyen következhetik gyulladásból genyettségesedés; a' genyettségesedésből, mirigyess keménységek; a' mirigyess keménységekből igen veszedelmes és többnyire gyógyíthatatlan *Csecs-rák*; ha csak egy tanult és alkatmatoss Seborvosi kéz, ezt jó eleve gyökerestől kinem irtya.

7. A' mely- és az *Oldaltsontoknak* bétöréseik és békorpadásaik is többnyire

ha-

halálosság: mivel a' a' tüdöket öszve nyomják; ezeknek hártyáikat boszszontyák; gyulladásra ingerlik; a' gyulladás után genyettség; a' genyettség után pedig rothadás, vérköpés; nehéz lélekzés, zihálás (*asthma*); *hectica*, melyvi zi betegség: mind ezek után egy lassu; de bizonyoss halál következik.

8. Valamint a' *Nyakgericz* - úgy szintén a' *Hátgerincz* - *tsigáinak* egész kifíczamodásaik, eltöréseik, és sebeik egygyaránt *halálosság*.

B. *A' melynek belső Sebjeiről.*

§. 139.

Ezek, tsak akkor veszedelmesek; tsak akkor *Tellyességgel halálosság*, ha mélyek; ha az üregbe béhatok; és ha ezek által, ezen üregben lévő nemes részek meg-sértődtek.

A' melyüregébe béható sebeket, ezekből lehet megessmérni!

1. Ha a' levegő, minden bé- és ki-
lélekzéssel, némű némű tortyagó han-
gal jár ki-is bé, a' melyüregéből, és
idebe.

2. Ha mely sebjéhez tártván a' gyer-
tyát, ennek lángját lobogtattya.

3. Ha akármelly befetskendezett
nedvesség, ki felé nem foly.

4. Ha a' *sebmérő* (*Seborvasi vékony-
tő*) ebbe bébotsáttattván, ebben egy-
szerre mint-egy ell-vagy bé-merüll.

§. 140.

*A' melyüregében, e' következen-
dő nemes részek sértetődhetnek meg;
ngymint:*

1. A' két tüdők; minthogy, ezek
legnagyobb helyet foglallnakell: leg több
veszedelmeknek is vagynak kitétettve;
a' millyenek.

a. A' külső erőszak, a' nagy esés,
a' nagy ütés által lett nagy *megrázások*,
a' nagy ereknek *megszakadásak*: a' hon-

nan

nan a' vérköpés, a' vérókádas, a' vérnek ezen üregben való tavazása, a' tavazo vér meggyulladás, ennek megnyettségeseése, ebből az egész vérrothadása, fenéje, a' melyvizikorság 's a' többi és így elébb vagy útoobb egy bizonyos halál.

6. A' tüdőknek *megnyomások*; melyet vagy a' versavó; vagy a' seben által a' tüdökre bérohano levegő; vagy a, kiöntödött vér okozz. — Illyen seben a' *melyfellnyitással* (*Paracentesis*) sem lehet semmit segíteni: ha tsak a' kifolyo nedvességnek okát nem gyógyithattvuk.

c. A' tüdőknek sebjeik is kétfélék: tudniillik.

a. *Tsekélyek* és a' *külső szinen való*, melyek magokban meggyogyulhatok.

β. *Mélyek*, a' nagy erekre, és a' tüdök száraikra behatók; ezek *Telleyességgel halállossak*.

§. 141.

Az élő emberben a' *Tüdők sebjait* megesmérhettyük:

α. Abból: hogy a' megsebesített; azonnal és szüntelen szárazon köhög.

β. A' sebből kifolyo vér, szép világospiros, és haboss.

2. A' *szívzatskojjának tsekélly sebjai* is, éppen nem *halálosság*: de a' *mélyek*, és a *szívzatskóban vértavazást okozók*: *Tellyességgel halálosság*. — Így szintén.

3. A' *szívnek sebjai*: még pedig, a' mély sebek, ha a' *szív* kamaráiba és gyomrotskáiba béhatnak; azok az embert egyszerre megölik.

4. A' *Kereszt-rekesz (diaphragma)* (Ez az a' vastag hártya, a' mely a' melynek üregét, a' Has üregétől elvasztya) sebjai is: *Tellyességgel halálosság*: azért:

α. Mivel ennek sok érzőerei miatt (*nervi*) véle együtt, az egész agyvelő is veszedelembe jön.

β.

b. Az ezen felmenő nagy életérnek (*arteriae magnae*); az alájövő nagy üres vérérnek (*venae cavae descendentes*); az eledelek tsöjének (*oesophagi*); a' páratlan vérérnek (*vene azygos*); és a' Fejérvértsatornájának sebjei is (*ductus chyliiferi vel ductus thoracici*) Tellyességgel halálössak. — Mivel

c. Ennek megsértésével, mind a' *Lelekzés* (*Respiratio*) ez az életnek legszükségesebb munkája; mind az emésztettnek a' testből való kiküszöbölése, mind a' magzatnak kihajtása tellyességgel megakadályoztatik.

5. A' *Tüdők Közzfalának* (*Mediastini*) nagy sebje is; mivel e' miatt, mind az eledelektsöjje; mind a' nagy életér; mind a' páratlan vérér; mind pedig a' Fejérvértsatornája szenvednek: Tellyességgel halálos.

VI. *A' Has üregének sérelmeiről.*

§. 142.

Ezek kétfélék: I. *Külsők.* II. *Belsőek.*

I. *A' külsők* valamint egyebütt, itt is sokfélék; mert ugyan is:

1. Essnek *a' bőr színén való tsekély, metszett, vágott* sebek; mellyek is, nem veszedelmesek!

2. *A' mély; szúrt; tört és puska* sebek: mivel nagy szakadásokat, tökösségeket, gyulladásokat, és tsöss sebeket okoznak, sok részeket öszve marcangollnak; nagy vér- és élet-ereket öszveszaggatnak; mindenkor veszedelmesek. — De

3. Az *ütött, vert* és *a' rongált* sebek leg veszedelmesebbek, mivel szélütéseket, szakadásokat, gyulladásokat, rothadásokat 's fenéket 's *a' többi*: ezek után pedig elebb vagy utóbb bizonyos halált okoznak. — Sött

4. Sokszor egy 's két a' *máj*- és a' *Lép*- tájja kemény megkenése; ugy szintén egy csekély külső Hasbaütés sokszor sokaknak halált okoz. — A' mi több!

5. Még a' *Hasüregébe* békító sebek is tsak abban az esetben veszedelmesek: midőn olyan nemes részek sérődnek meg; a' mellyek valamelly nedvességnek bőr kiontását, és tavazását okozzák.

6. Végre az is megtörténik: hogy sok *mély* és *nagy* sebek is, egy tanúlt, próbált, alkalmas. és hűséges orvosi kéz, idején 's korán, az áldott természetnek, segítségére jöven, szerentsésszen meg gyógyúlnak.

§. 143.

A' *Hass-üregének* *belső sebjai* e' következendők.

1. A' *belső részek* nagy *zsákjoknak* (*Peritonaei*); a' *beleik* *Takarékjoknak* (*Omenti*); a' *vékony beleknek* *taralék hárttyájok* (*meseraei*); és a' *Vas-tag*

tag belek' fódor Hájjaiknak (mesocoli); sérelmeik nem veszedelmesek; ha tsak valamelly gyógyíthatatlan *Életér* sérelme, gyulladása, 's a' többi, nem követi!

2. A' *gyomornak* sebje; melly is annyi érő- és élet-ereknek legnagyobb tanyájok lévén, többnyire: *Tellességgel* halálloss. Ezt a' sebet a' többek között, ezekből legbizonyossabban meglehet tudni; ugymint:

a. A' seben az eledelek és italok kifollynak e'? Továbbá

β. A' sérelmet e' következők nyomba követik; tudniillik: a' gyomorémelygés; a' hányás; a' véres székezés; a' nagy bádjadság; szívnehézség; szívdobogás; fülzúgás, fültsengés; elajulás; a' hideg verejtékezés; csuklás; inas rángatás; kezek 's lábak meghülések, körmeik megkékülések; a' *Hippocrates* ábrázattya; végre a' halál.

A' halál pedig annál Oriásabb lépésekkel siet.

a. Mennél keményebben megrázódott, és megütődött a' gyomor a' megsebesítés alkalmatosságával.

b. Mennél nagyobb a' *gyomron* esett seb.

c. Mennél nagyobb, több, és nemessebb véredények, és érző-erek sérteődtek meg.

d. Mennél több vér és nedvesség folyt ki a' has üregébe.

e. Mennél közelébb esett a' seb, a' *gyomornak* felső vagy alsó szájjához.

f. Mennél tellyebb volt a' *gyomor* eledelekkel, midőn megsebesítettetett.

g. Ha pedig a' környülállások, a' §. 143 előlszámlált nyavalyás jelekkel (*symptomata*); minden punctumokban mások, és különbözök: akkor a' *seb*, vagy *Magában*; vagy *csak történet szerint*; de *Tellyességgel* ugyan *halálloss* nem lehetett volna.

§. 144.

3. *A' Beleknek* sebeik, e' következendő esetekben veszedelmesek és *halálossak*; tudniillik:

a. Ha a' seb, éppen a' gyomor alsó szájjánál esik.

b. Ha a' belek, két 's három helyeken is, egészszen ketté vágattak; ketté szakadtak. — annyival inkább

c. Ha a' sebnek mivoltát, még más idejáruló állapotok is veszedelmezették p. o. a' többi között: ha a' belek a' megsebesedéskor, valamelly régi, és megsült emésztettel telyesek voltak; ha a' megsebesedett ember, ez előtt; már felette fekete, erős, tsipős, sós, rothadt, súlyos, tsúzos, köszvényes vértü volt; ha a' testén nemü némü kihányás volt; ha ez előtt nem régiben hasbéli vizibetegségben is vala; ha fazékas, ha festő, vagy egyébbb külömbb külömbb-féle mérgekkel bánó mester; és továbbá, akár éppen ezért; akár pedig tulaj-

lajlon teste és vére alkotmányá miatt gyakran a' kolikában kínlódott.

d. Ha a' sebek olyan beleken esznek, a' mellyeknek tüzes természetű szomszédjaik vagynak; a' millyenek p. o. a' májj, a' májj alsó hézagjában fekvő epezatskó; a' vesék; a' vesék tsévéi; a' vizellet hójagja; 's ezek miatt hamar gyulladásba, genyettségesedésbe és fenébe esstének. -- Igaz ugyan, hogy:

e. Néha; ámbár igen ritkán is, a' beleeknek sebjeik, vagy magok között; vagy a' szomszéd rész sebjével, szerentséssen össze nőnek; és így: *halálosság* nem lesznek.

f. És végezetre, néha pedig még a' Véghurka szájja (a' természetes emésztett uttya is,) úgy elrongáltatik, hogy a' ganéjnak más útát kell nyitni: ha Seborvási mesterség által történik; *mesterséges seggnek* (*anus artificialis*) nevezik: de néha a' természet maga is nyítt alkalmas utat.

§. 145.

A' belek' Sebjeiknek jelei e' következendők.

1. A' szüntelen való helybéli bél-fájdalom, égés, tsipés, löktetés, gyulladás 's a' többi.

2. A' hasnak fájdalmas feszülése.

3. A' Sebből kifolyó eleven, aludt, és fejr-vér (*chylus*).

4. Mind a' vizellet, mind az emésztet véres.

5. A' seben ganéj-szag jön ki.

§. 146.

4. A' *Májjnah* vaszedelmes és halálos *sebjei* ezek:

1. Ha ennek, mint különben istüzes természetü belső résznek sebje után, nagy gyulladás 's ennek következése támadott.

2. Ha ennek sebje mély; annyival inkább ha a' *májj* állattyába; és ennek epezatskójába beható. — a' honnan

3. Ha mind a' vér mind az epekiöntése bőv.

4. Ha a' májj, valamelly külső nagyobb vagy kisebb megütés, nyomás, meg rázás, vagy megrendülés által; a' megsebesedés alkalmatosságával meg-rongálatott.

§ 147.

A' Májj személyes Sebjeinek különös Je-lei ezek:

1. Ha a' seb, epével elegyes vért önt.
2. Ha a' has ürege felpuffadott és kifeszült.
3. Ha a' fájdalma éppen a' jobb váll lapoczkáig, és a' nyakik felhatnak.
4. Ha a' hányás epés és véres; ugy szintén a' vizellet és a' szék is.
5. Ha a' sárgaság az egész testen lévő bőrt ellfutotta. — annyival is
6. Ha a' májnak állatbéli hibája, daganattya, mirigyes volta, és porhan-yossága is ide-járult.

148.

5. *A' Lépnek sebje* veszedelmes és halálos mindenkoron,

1. Ha külső szlnén való, és tsekély is: de ha nagy gyulladás követi.

2. Ha a' seb mély vagy valamelly más állapot által a' millyenek: a' daganat, dugulás, keményedés, mirigyek, gyulladás, genyettség, 's a' többi, ez előtt meg volt rongállva; és ez az egész belső rész, természet ellen elfajult.

§. 149.

6. A' máj és a' lép között, a' gyomor alatt fekvő, legnagyobb *ikrás-húsnak* (*Pancratis*) nagy sebje is; mint-hogy ebben, igen sok *élet* - vér - és *érző* - erek (*nervi*) öszvejönnek: azomban ennek megsértésével; igen sok jó és szükséges nedvesség és vér kiöntődik: *Telleyességgel halálos.*

§. 150.

7. A' *Veséknek sebjeik*, mind tüzes természetekre; mind fekvésekre, mind formájokra, mind alkotmányokra mind állattyyokra nézzve; valamint más bel-

belső részekben: itt már sokkal inkább különbözőbbek: — *Halálosságok* ezek

1. A' mellyek ha szintén *külsők*, *tsekélyek* is: de minthogy ezen belső részek, az egész emberi testben lévő lúgsónak tanyái sőt mívhelyei, ezek mindenféle gyulladásra, rothadásra és fenére szerfelett hajlandók.

2. A' *puska*, *szúrott*, *lőtt*, *mély*, és *szakadást okozó* sebek a' vesékben *Tellességgel halálosságok*: mivel ezek által, sok vér és vizelet kiöntődik a' Has üregébe, mellynek természetes következése a' halál.

§. 151.

A' Veséknek sebjait személyesen e' következendőkből esmérhetjük meg: —
Ugyan is

1. A' lágycokokban többnyire szüntelen való, égető, szúró, éles, löktető és éppen a' tökszékekig elható fájdalom van.

2. A' megsértetett oldalfelől való tökszék görtsössen fell felé rántódik.

3. A' vizellet mindénkoron vérrel elegyes,

4. A' gyomor fájj; háborog, éme-lyeg, és hány: innen még a' fő is kábúll, a' szoros atyafiság miatt.

5. A' has felpuffad, kifeszűll; és ha a' halál meg nem előzi; a' vizi betegség elnem kerűli.

§. 152.

8. *A' Vizellet tsöinek vagy tsatornáinak sebjei is halállossak.* azért:

1. Mivel ezek tellyesek sok Élet-vér- és érző-erekkel.

2. Mivel a' vizellet tele lúgsóval, és némű némű rothadt levegővel.

3. Mivel ezek nélkül, a' vizellet elborittya az egész has üregét, és a' vért.

4. Ezen okokból; a' sebet egy veszedelmes gyulladás, genyettségesedés, rothadás, vagy fene; ezt pedig egy elkerűlhetetlen halál nyomba követi.

§.

 §. 153.

9. *A' Vizelet zatskójának sebjeiről jegyezzük meg:*

1. Ha *frissek*, ha *metszettek*, nem *halálosság*; a' mint ezt a' szerentsés *Kökimetszés (Lythotomia)* is mutattya. De

2. Ha *törődött*, ha *szaggatott*, és ha *puska* - sebek mindenkoron *halálosság*. — Mivel

3. Ezek által a' vér és a' vizelet, az egész has üregét előnti.

4. Néha minden seb nélkül; a' külső nagy ütés által is, a' *hójjag* halálossággyulladásba jön; mellyből előbb vagy utóbb halál következik.

§. 154.

10. *Az aszszonyi méhen esett sebek* is veszedelmesek, és többnyire *halálosság*.

1. Az elől és hátul lévő; forró, lúgos, erős és csipős nedvességgel telyes

szom-

szomszédjai miatt: p. o. a' vizellet hó-jagja és a' véghurka miatt.

2. Mivel a' méh, az érzőereknek egy legnagyobb tányájok az aszszonyi testben; ezért is felette igen igen érzékeny: innen ezen legkissebb seb is felette fájdalmas; a' nagy fájdalom pedig mindenkor nagy gyulladást, a' nagy gyulladás sok genyettséget; ez hirtelen rothadást, mellyből ismét siető halál következik.

3. Mivel az élet - és a' vér - ereknek is, a' méh igen nagy szállások: anakokáért középszerű seb is tenger vért öntt. — Kivált

4. Ha a' seb a' felserdülttségnek esztendei után; a' hószám idején történik. — annyival inkább

5. Ha a' méh terhes; a' szüléshez közelgető; vagy éppen a' szülés fájdalmaival küszködő: ilyenkor mindenféleképpen kettős a' veszedelem.

6. Sokszor a' goromba kezü Bába is a' Szülés alatt; kivált a' *Fordítás* alkalmatosságával; a' méhben: *szakadást felfordulást, lejárást*, és halálos gyulladást okozhat!!! —

§. 155.

11. *A' Férfiui Nemző részeknek sebjük*, mellyek a' Has üregében vannak p. o. a' *mag'sinegeknek* és a' *mag-hó jagotskáknak*: *Telleyességgel halálössak*. — Mivel olyan véromlás támad, a' mellyet meg nem lehet állítani.

§. 156.

12. *A' mosdó csontoknak, a' lágyék gerincz tsigáinak sérelmeik, töréseik, nagy megrázásaik, rendüléseik, ütések, többnyire halálössak*; a' már sokszor mondott okokért.

§. 157.

13. *A' kezeknek és lábának sebjük* többnyire gyógyíthatók; még pedig annál inkább, és annál szerencsése-
sek-

sebben: mennél távolabb esik a' *seb*, az *élet*- és a' *vér-ér* törsokehez: és ha halálosság is, tsak *Magokban* vagy tsak *Történet szerént* lesznek *halálosság*.

A' *Tellyességgel* *halálosság* azok a' nagy *élet*- és *vér-ereknek* *sebjek*; ugymint:

1. A' mellyek ott sértetnek meg, a' mint valamelly üregből kijönnek: mivel az ő öszvehúzó erejek miatt, ezen üregbe azonnal bébujnak, és itt a' negy vérontást, semmimódon meg nem lehet állítani; p. o.

a. Illyen a' *Tzombéleterének* (*arteriæ Cruralis*) *sebje*; a' *Pupártius* kötelekjén (*super ligamento Pupartii*) fellyül. — Illyen

b. A' hónaly alatt való *életérnek* *sebje*; a' mint a' *mély üregéből* kijönn: mivel itt a' *Vérfolyást*, sem a' *Lékötés* (*per deligationem*), sem a' *Tagnak elvágása* által (*amputationem*) semmimódon elállítani nem lehet: következéské-

képpen az ebből kiomló vér, az egész mely üregét elönti; és az életnek nemes munkáit azonnal előli.

2. *A' kezeken és lábokon esett szúrt, törtt, szakadt, ütött, mély, és puska-sebek; kiváltképpen, ha a' tsuklókon essnek azok a' sebek: az itt könnyen történhető gyulladás, genyettségesedés, rothadás, fene; a' hús lerothadás, a' tagnak elszáradása, mozzdulhatatlansága, és a' meghalása miatt; melyből az egész testnek halála is elkövetkezik, többnyire halállossak. — Néha pedig*

3. *Az érzőinaknak öszveszaggatások miatt, egyszerre halálloss görtsőkbe esik a' Patiens (vagy beteg). — Ollykor pedig*

4. *Az is megesik; hogy valamelly nagy Életeren a' nagy ütés miatt, p. o. a' térdhajlás alatt való élet vagy verő-éren, olly Tsomóss vagy zatskóss daganat (anevryσμα) származik: mellynek, ha a' Seborvasi kéz jókor eleit*

nem

nem veszi, elébb utóbb halált okoz. —
Mivel

5. Mennél nagyobb ez az *életérnek zatskója*: ebben a' vér annál rosszabbul foly, és akadozz: melly miatt itt kelevény; ebből pedig hamar: *Tsontfene (caries ossium)* támad. — Néha pedig.

6. Ezen *zatskóban* lévő aludt vérből, a' megrázás, vagy megrendülés által, egy darab elvállván: a' vérforgást egészen elzárhattya: mellyből ismét halál következik.

7. Ezen *életérzatskós daganattya (anevrysma)* ha elpattan; sokszor egyszerre meg öll. — Kivált:

a. Ha ezen *zatskoss daganatnak*, mind a' hártájja, mind külső bőre egyszerre elpattan: ha csak a' vér folyás azonnal elnem állittathatik. — Ha pedig

b. Ennek csak a' belső hártájja pattan el: akkor az egész bőrallyát elbo-

rittya a' vér: mellyből ezután egy lassu; de bizonyos halál következik. — Ha végezetre

c. Ezen *Életér zatskóss daganat-tya* az életereknek némü némü hibás és nyavalyás mivoltokból származott: akkor semminémü Seborvasi segedelemnek (*Operatio*) helye sem lészen.

8. *A' kezeknek és láboknak eltörések és kifíczamodások* éppen nem *halálosságak*: mindazonáltal, vagy a' *Seborvass*; vagy a' *beteg*; vagy a' *Gondviselőknék* hibájjok miatt; sokszor *Történet szerént halálosságkává* válhatnak.

V. *Féjezet: A' Mérgekről és a' megétetésről.*

§. 158.

A' mérgek a' Természet mind a' három Országainak, azok a' *természetes* és *mesterséges* hozománnyai és lakossai: mellyek az élő testhez; akár kívül; akár belől; hozzá férkezzvén; ennek igen nagy, sőt néha tellyességgel

gel kipotolhatatlan kárt okoznak; ezt elébb vagy utóbb, néha minden fájdalom nélkül vagy elaltatják; vagy pedig a' legrettenetesebb kinok között ölik meg.

§. 159.

A' *mérgek*, a' többek között a' következő úton és módokon ártanak leginkább; egymint:

a. Ét^uelben, italban, vagy orvosságban, ezt megétetvén vagy megítatván.

b. Klisztírban a' véghurkán bef^uetskendezvén.

c. Az órr^ulyukakon tobák gyanánt felszivatván.

d. A' lélekzögégén mérges testből füstöt^u tsinállván. Illyen példát látott *Zacchiás Pál* a' Romai Pápa Doctora is.

e. A' füleküregén, valamelly mérges^u dolgot ezekbe tsepegtetvén.

f. A' méhszáj^uján, vagy a' vizellet útján, ollyas mérget befetskendezvén.

g. A' bőr által; az egész testet, egynehányszor valamelly kenőttel bekennén.

h. Hajj porral; valamelly mérges hajjporral fejét gyakran hintegetvén.

i. Fördő által, valakit egynehányszor mérges fürdőbe ültetvén.

k. Füst által, a' millyet sok mérges testekből gerjesztenek sok tudatlan rossz lelkű, java Vén Aszszonyok, szegény hosszas nyavalyában sinlődő felebaráttjoknak örökös veszedelmekre.

l. Mérges testekből haláltokozó gőzt gerjeszteni legkisebb mesterség.

m. Némelly mérges dolgoknak megszagolások miatt is, meghallhat; legalább örökre elromollhat az ember. — Illyen szomorú példa történt ezelőtt mintegy 1788-dik vagy 1789-dik esztendőben Beregh Vármegyében, a' Tarpai erdőben, a' hol egy derék Uri ember; bizonyos szükséges dolga végett Hintójjából le szállván az erdő szélben
le-

leüllvén egy mérges gombának történet szerént esett hosszúság szagolása miatt, egyszerre elájult, elesett, elhalt annyira: hogy az Inassa és Kotsissa mintegy megholtat feltévé a' hintóba, 's Bereghszász felé vivén; tsak ugyan nagy nehezen és sokára életre jött: * de tökéletes észére soha sem jöhetett.

n. A' tudatlanság pedig talám legszámossabb embereket megölli: midőn tudniillik, a' tudatlan és vigyázatlan *Seborvasók*; annyival inkább az úgy nevezett: *Javasók*; az orvosságnak sem erejít nem esméri; sem mértékét nem tudják; sem idejét meg nem határozhatják: annyival inkább, hogy a' nyavalyához és személyesen ezen orvossághoz, szükséges diétát rendellyenek; ezt tőlök kívánni sem lehet,

o.

* Tekéntetes Kolosvári Sámuel szorgalmatos orvoslása által, kiis ezen Tek. Beregh Vármegyének akkor rendes Physicussa volt.

o. Némellyek pedig némü némü ártatlan tudatlanságból öllnek u.e.g másokat méreggel. — Nem régiben történt itt Székes Fehér Vármegyében ilyen tragædia; (mellynek magam szemmel látott tanúja vagyok) hogy t.i. egy bizonyos Aszszonyság *Ró'snikából* vagy *egérköből* (*Arsenicumból*) magának Orczakenötsöt készíteni akarván; ezt egy nagy fazékban erőssen főzzte a' tűznél; azomban ezen mesterségét senkinek tudtára adni nem akarván; a' Szakátsnéjja ezen fazékból (minthogy a' viz egészen tisztának látszott) ételeit ártatlan tudatlanságból felöltvén, az egész Ház nép, olyan veszedelembe esett; hogy ha hamar én mint Doctor nem értem volna; az egész Ház elébb vagy utóbb kihalt volna. *

p.

* Ezen méreg ellen való Orvasság (*antidotum*) a' négy annyi meleg vízben feloldozott szappan. p. o. 1 font szappan, 4 font meleg vízben, ebből *Hahneman* szerint egy meglett

p. Némelly mester embereket pedig egyedül a' magok tulajdon kézmivek, és mesterségek miatt öllmeg a' méreg; személynesen azokat a' kik, mérges színeket és mázokat tsinálnak, ezekkel dolgoznak, a' millyek különösen a' *Fazékasok Festők 's egyebek*. Itt Fejérváron is halt meg már egy Fazékas betegem az ugy nevezett Festők colikájában (*colica pictorum*).

Igen tanátsoss és hasznos volna, az efféle mester embereknek: ha minden reggel, sőt napjában kétszer is, kezek fejait olajjal bekennék! ezen kívül; ha minden nap egyszer 's kétszer is olajos eledelekkel élnének!!

§. 160.

I. *Matériájokra nézve a' Mérgek sok félék; ugyan is:*

1.

ember, igyon minden 4 minutumban 1 finzsá-nyit; és így 2 óra alatt igya meg ezt mind. Jok minden olajos, tejes és kövér Klisztirok, ételek és italok, az eczet és a' lúgsók 's a' t.

1. Némellyek természetes mérgek: de mindazonáltal, főzéssel, sütéssel, szárasztással, porrá töréssel, keveréssel, 's egyéb Chemiai munkák által; az ő mérges tulajdonságait egészen levetkezik; és a' legjobb orvosságokká válnak.

2. Ellenben, más magokban ártatlan dolgok pedig; az illyes kézzbeforgatással, elegyítéssel 's a' több efféle munkákkal; mérgekké válnak, mint p. o. a' *kényeső*, a' *konyhasó*, a' *salétrom savanyu* 's a' többi ártatlanok: de ha a' *salétrom savanyuhoz*, negyed rész *konyhasó savanyut* elegyítettünk, ebből lésszen a' *választóvíz* (*Aqua Regia* vel *Aqua Regis*) melly szörnyű méreg. Így az *eleven kényesőből* egynehány latot sőtt félfontig is bé lehet olajba venni, minden veszedelem nélkül; sőtt akár vízben, akár borban, akár pálinkában, mind egy! egy szóval: semmiféle orvasságból sem lehet egyszerre ennyit béven-

venni olly ártatlanul mint ebből: de a-
zomban, ha konyhasósavanyuban felol-
vasztyuk; akkor: *Tűzzel megemelt rágó*
kényeső ($\frac{8}{+2}$ *corros.*) lézszen belöle;
melly méregből 3. vagy 4. árpa szem-
nyi is megöll, 's a' többi (a' mint majd
alább meg láttyuk)!

3. Némellyek pedig tsak bizonyos
környülállásokban; bizonyos idejekben;
bizonyos országokban; bizonyos földön
egy vagy más bizonyos égabrontsa alatt
mérgek: külömbben ártatlanok. p. o. né-
melly növények Olasz országban, mint
a' többek között: a' *Rhus toxicoden-*
dron, egy bizonyos fa- vagy tsemete-
neme is mérgessek: nállunk pedig ép-
pen nem mérges. — Némellyek a' völ-
gyekben *mérgesek*; a' hegyeken pedig
ártatlanok, mint p. o. egy *vad saláta*
neme — némellyek ismét gyenge korok-
ban eledelek: vén korokban mérgek;
mint *béka virág* (*Ranunculus sceleratus*)
sött

4. Még az embereknek természetek, nevelések, lakóhelyek, élés módjok, szokások 's a' többi is; igen nagy különbséget tésznek a' *mérgekre* nézve; úgy hogy lassanként sok mérget is megehetik és megihatik az ember, minden élete veszedelme nélkül p. o. az *Opium* nekünk kitsiny mértékben, mely és veszedelmes álmod, kábolást, inasrángotást, sött halált okoz: a' Törököt pedig 60 70 80. sött több tsöp *Opium* is; jó katonává, és a' halált a' leghidegebb vérrel megvető nagy vitézzé teszi.

§. 161.

II. A' *külsőmivoltokra* nézve a' *Mérgek* kétfélék; ugymint: A *Láthatók* B *Láthatatlanok*.

A A' *Láthatók* vagynak a' Természetnek mind a' három; t. i. A. *Az állatos* B. A' *Növényes* és C. *Az Ásványos* Országaiból; a' mint alább meg láthatni!

B

B *A' Láthatatlanoknak* mondatnak a' Természet mind a' három Országai-
bol való *Gőzök*; ugymint :

A *Az állatos mérges Gőzök*, p. o.
a' bézárt, és a' tisztátalan 's veszedel-
mes betegekkel tellyes Ispotályoknak
gőzök; a' fris és eleven körös bogarak-
nak testekből kijövő szag: ugy szintén
némelly tsudálatos természetű és gör-
tsökre hajlandó emberekre nézve a' *mats-
ka* és *egér* szag: melytől egyszerre el-
ájulnak, elhallnak. Ha valaki tudva és
önként, másnak ellenére és rontására,
csak ezeket tselekeszi is, az *Orvosi Tör-
vényt* nyilvánágossan megrontotta: mi-
vel senkinek egészségét, és életét, még
tréfából sem szabad koczkáztatni! —
Már pedig az ilyen *gőzök* a' lélekze-
tet elnyomják; az érzőerekben az élet-
erőt eloltyák; sokszor tsömört undoro-
dást, hideglelést, hányást, elájulást,
és halált is okozhatnak. —

B.

B. *A' Növevényes országbeli gőzök* is, halált okozók a' millyenek p. o. minden mérges növevények' *gőzeik*, a' mint a' 159 §. m. száma alatt való példa is bizonyította ; illyenek a' *bürok*; *nyers kender*, *diófa* 's a' többi. — Sőt a' legjobb szagok is megzavarják némelyeknek egészségeket. — Az Orvasi Historiák sok olyan példákat emlegetnek, a' kik a' sáfránnyal telyes zsákokon feküdvén megholtak, a' mint *Hippocrates Galenus* és *Aristoteles* bizonyították: sőt némelly érzékeny Személyek a' legdrágább és legkedvesebb szagu olajokkal megkenvén hajokat, e' miatt szörnyű főfájásba, szemeik vérességbe 's egész testek inas rángatásba esnek: ha szintén magok, ezeknek okát nem tudják!!

C. *Az Ásványos gőzök* is igen veszedelmesek, a' többek között; igen könnyen halált okoznak.

I. *A' rosnika vagy egérkő (arsenici) gőzze*, ezt a' gőzt meg lehet esmérni

ni a' több ásványos gőzök között; im ezekből, u. m.

a. A' foghagyma szagból.

b. A' vízben és egyéb hideg testekben egy kis fejer vékony bőrötskét formálnak ezek a' gőzök.

c. A' bűdöskő májj fel oldozzvánnyában, barnás fenékhányományt tsinálnak.

d. Az efféle gőzben kinlodo ember felfuvódik, görtsökbe, inasrángotásba esik, 's ugy hallmeg.

II. A' bűdöskő gözzének eppen ezen most előszámlált következései vagynak.

III. Az ón gözei a' *Festők colicáját* okozzák (*colicam pictonum*) a' mellynek megesmértető béllyegei a' többek között: Az egész has üregét, a' lágyékokat, és a' hátot elszaladgáló kegyetlen fájdalmak: de a' melly fájdalmak a' nyomásra nem nagyobbodnak; a' köldök, és a' véghurka szájja mennél nagyobb a' nyavalya: annál inkább bé húzódnak;

a' has fenn akad, az emésztet száraz, juh vagy ketske ganéj golyobisokban nagy erőlködéssel mégyen el: izzadsága hideg; kezei lábai gyakran érzéketlenek, megmerevedtek 's a' többi.

IV. *A' gáliczkő savanyu gőzzeit* meg lehet esmérni különösen a' bűdöskő szagról; továbbá, hogy a' Vas, és a' réz edényeket személlyes és tulajdon rosdájokkal vonnyákbé; a' szemeket és az orrlyukakat tsipik 's marják; végezetre az ezüstöt is megbarnittyák megfeketitik.

V. *A' tűznél megemelt rágó Kényeső* (⁸₊₂ *corros.*) gőzei, a' szemeket tsipik, mardossák, gyulladásba hozzák; és nyálozást okoznak.

VI. *A' kényeső készitménnyei*nek egyéb gőzölgései is hirtelen való nyálozást és torok gyulladásokat okoznak. — Végezetre sokféle porok vagynak; a melyeket, ha az emberek, tobákgyanánt fel szivják, külömbb külömbféle veszedelmekbe essnek. p. o. igen ve-

szedelmes por a' közönséges tobák köz-
zé elegyített *opium*: mivel ez az agy-
velőt elkábította, kisebb 's nagyobb ve-
szedelembe ejti.

VII. Végezetre vagynak a' gőzők
között is, szinténúgy *Kábitók*, *fojtók*,
csipők, *rágók*, *égetők* 's a' többi.

§. 162.

III. Származásokra nézve a' *Mérgek*
háromfélék; ugymint:

1. *A' Természetes mérgek* p. o. az
egerkő (*arsenicum*); a' bürök (*cicuta*)
a' farkas répa, farkas bab, farkas gyö-
kér (*aconitum*)(*vel uva versa*); 's a' t.

2. *A' természet rendén kívül való*
mérgek mint p. o. *A' veszettség mérges*
matériája a' kutyában, és ennek nemé-
ben vagy familiájában (*myasma hydro-*
phobicum) a' melly önként származik
csak ezen állat fájában.

3. *A' mesterséggel készült mérgek*,
mint p. o. *A' kénveső* majd minden *ké-*
szítményei nagyobb vagy kisebb mér-
ték-

tékben mind halálos mérgek : holott az eleven kényeső (amint fellyebb a' 160 §. 2 száma alatt említettem) a' legártatlanabb orvosi szer; ugy szintén a' piskolcz (*antimonium*) magában igen ártatlan: de ha Konyhasó savanyúban felolvasztyuk: akkor ebből lészen a' piskolcz vaja (*butyrum antimonii*) melly szörnyű mérreg. — Így szintén ha a' kényesőt konyhasosavanyóból felolvasztyák: ebből lészen a' Tűzzel megemelt rágó kényeső ($\frac{8}{+9}$ *corrosiv.*) olyan mérreg, mellyből egynehány ápaszemnyi akárkit is megölli: ellenben ezen rettenetes mérreg; ismét Lúgsoval öszve elegyítettvén, újra ártatlanná lészen. Továbbá az ezüst magában ártatlan dolog; sött némelly Természetvizsgálók ennek némű némű *érzőereket erősítő* orvosi erőt tulajdonittanak: de ha ezt a' salétrom savanyuban felolvasztyák, lészen belőle: pokolkő (*Lapis infernalis*); ha végezetre ezt a' pokolkövet ismét a-

kár-

kármiben felolvasztják, ez az olvasztván egy a' legátkozottabb mérgek között; 's a' t.

§. 163.

IV. *Hazájokra nézve a' mérgek ismét háromfélék; ugymint:*

A *Az Ásványbéliek.* **B** *A' Növevénybéliek.* **C** *Az Állat országbéliek.*

A *Az Ásványbéli mérgek ismét háromféleképpen ártanak; tudniillik:*

A. Némellyek eszközképpen a' magok keménységekkel, alkotmánybéli mivoltokkal, hegyes, éles, és vágó vagy metsző sarkaikkal vágják és sértegetik a' testet p. o. a' kemény, és az imígy 's amúgy öszve tört tüzkövek, üvegek, akár kívül akár belől férjenek a' testhez; azt halállossan megrongálhattyák.

B. Mások, a' magok erőss tsipöss, és rágos mivoltokkal, mardossák, bosszontják, és gyulladásba hozzák a' testet; ennek hig részeit pedig megritkítják, rothadásra készítik; és így, mindenképpen az élet erőt le-rontják, és

a' halált sürgetik, siettetik. Illyenek p. o. akár a' magokban lévő; akár pedig más ásványokkal öszve kötött némelly *savanyúk*, tudniillik: a' gáliczkő - a' Sallétrom - a' konyhasó savanyuságok; ugy szintén ezen utolsókból álló Királyviz (∇ *Regia*) Ezek nagy mértékben megölő mérgek: ha pedig vizzel, illendőképpen meghigittyák, vagy kis mértékben adják; a' legjobb orvoságok. *

C. Némellyek végezetre, érzőinainkat elkábitván, megtompitván; belső részeinket bétömvén béduggatván nedves részeinket megsűrítvén, megaltatván, kötelességeik tellyesítésében halálössan meggátolják, és lassanként előbb vagy utóbb ölik meg a' testet. Illyen lassu és alattomos *mérgek* e' következendők; ugyanint: A' fekete ónból való görög fejer, vagy kendőző (*cerussa plumbi*, vel sa-

* Ezek ellenvaló orvosság (*antidotum*) sokféle p. o. A' bűdöskő májj, a' lúgsó, az olaj 's a' t. Ha pedig hirtelen és még az első utakon éri az Orvos az okos hánytató, kasat bujtó &c.

turni ♄); a' fekete ónnak pora (*magisterium plumbi vel Saturni ♄*); miniom vagy a' fekete ónnak mész vörös pora (*minium*); Lithargiriom, vagy félig üveggé égett fekete ón (*Lithargyrium*); a' fekete ón czukra (a' fekete ónból erős eczettel lerágott por) (*Saccharum Saturni ♄*) ezt az ő édes iziért nevezik a' Chémicusok Czúkornak; a' zinkum, és a' fekete ón gáliczköve (a' fejer gáliczkö) (*Vitriolum zinci vel plumbi*); A' fekete ón finom pora (*extractuma*) (*extractum plumbi vel saturni ♄*); Amaz hires, az ugy nevezett *Toffa* * vagy *Neápolisi Viz* (*Fejer egérköből és fekete ón czukrából készített, igen kedves édes izü: de a' leg gonoszsabb lassu és alattomos méreg*); A' fekete ón czukrával (vagy egyéb készítménnyel) megszeplösített (*meg mérgesített*) (*mangoni-*

* A' *Toffa* nevü feltalálónéjától, ki is előbb *Palermóban* azután pedig *Neápolisban* árulgatta ezt a' vizet *Báti Sz. Miklós* mannája neve alatt.


satum) bor; egy szóval: a' fekete ónnak, akár savanyukban, akár vizekben lévő feloldozványai; ennek minden lehető kigőzölgései; idevalók: a' minden fekete ónnból, és ezzel öszve elegyített matériából való edények; ilyen *méreg* a' *mész* is akár oltott, akár pedig oltatlan lett légyen az! ilyen a' nyers és égett gipsz (*gypsum crudum aut ustum*) és minden mész kövek, 's a' többi!

§. 164.

Ezen előszámlált, és több efféle lassú és alattomos *mérgéknek* elébbi vagy utóbbi veszedelmes munkáik; és halálos következéseik; a' többek között im e' következendők: minden belső részeinknek megdűgölások (*infarctus viscerum omnium*); az élet, - vér- és fe-jérvéredénnyeknek öszvehuzások öszveszorítások; az egész vérnek és minden nedvességeknek megsűrűdések, megaluvások; a' hasnak és a' vizelletnek megszorulások; kegyetlen kolikás fájdalmak; az érzőinaknak naponként való gyen-

gülések; a' külömbb külömbbféle tagoknak elesések; kezeknek és láboknak összehuzások; görtsök, inasrángotások, a' tagoknak szüntelen való reszketések (*tremula*); az egész testnek fonnyadása, száradása; lassu tolvaj hideglelés; az egész emberi test erejének szembetünő tsökkenése, és mind ezek után következő bizonyos halál.

Jegyzés! Minden fekete ónbéli tsalárd *mérgeknek*, a' legbizonyossabb *Felfedezőjök*, az ugy nevezett: *Hahnemann* próbálló nedve (*Liquor Hahnemanni* * *probatorius*)(a' melyet alább bőven meg lehet látni) ebből, a' Kérdésben lévő gyanus borba, elegendőt tsepegtetvén, az egérkö és a' fekete ón a' meg-

* Ezt a' Tudóssak különböző módokon készitik; p. o. Némellyek a' bűdöskö májjához, (*Hepar Sulphuris*) bor követ, mások borkö esszentiáját, kol többet hol kevesebbet. Jó próba a' letsepegtetett borkö olaj ts. (ol.  *per deliquium*).

megzavárodott nedvből, a' fenékre se-
tét felhő formában lehull. Ebből a' fe-
nékhányománbéli porból, eleven szén-
re hintvén egy részt, a' füstfoghagyma
szaga megmutattya; ha egérkö is, volt
ezen elegyményben.

§. 165.

Lássunk már személynissen, és
egygyenkent az *Ásványországbéli mér-
gekről*, a' millyenek különösen a' fél-
érczek (*semimetalla*) oxydák, közép sa-
vanyuságok p. o.

1. Az egérkö (*arsenicum*) és ennek
következendő nemei, ugymint:

a. A' termés egérkö vagy Kóbáld
(*Cobaltum*) ez az a' közönséges légye-
tető (*pulvis muscarum*)(*Fliegenstein*).

b. A' veres egérkö (*arsenicum
rubrum*); ezt a' vörös egérkövet oltat-
lan mész porával öszve elegyítvén; ez-
zel tisztittyák le némelly napkeleti nem-
zetek orcájokrol a' szőrt és szakállat;
és ezt ők hívják *Rusmának*.

c. A' fejer egérkö (*arsenicum album*) ez, czukor fejérségü, édes izü, kevésé tsipös, és vas szagu; a' vizben könnyen felolvadható; leginkább ezzel szoktak sok gonosz lelkü emberek, másokat megétetni.

d. Arany glét, arany sárga, sárga egérkö (*Arsenicum flavum*, *Auripigmentum*, *Sandaracha*) ennek mintegy heted része bűdösköböl áll. — Ha pedig

e. Ezen egerkönek mintegy ötöd-része bűdöskö: akkor ez *Rubint színü vörös*; és ekkor: *Realgár* a' neve.

f. Hogy ha pedig ezen Egérkönek tized része bűdösköböl áll: akkor ennek citrom színe lészen (*Arsenicum citrinum*) és ezt jól meg kell különböztetni a' *narants színü egérkötől* (*Auripigmentum*) mivel ezen citrom színü egerkönek mérges volta megszeliidithetetlen.

2. A' fekete ón (*plumbum saturnus* h) és ennek minden lehető oldozványai, készitményei p. o. a' fekete ón
czuk-

czukra (*Saccharum Saturni*) 's a' többi igen sokak, amint fellyebb a' 165 §. c. betüje alatt bőven meg lehet olvasni!!

3. A' Rézz (*Cuprum*, ♀ *Chemicis Venus*) és ennek készítménnyei ezek:

a. Az Ammoniai Réz (*Cuprum Ammonicale*) ez közz savanyu; melly áll; a' gáliczkő savanyuban feloldozott, és az ammoniai só szeszivel lehányatott Rézből. Ez $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ árpa szemnyi mennyiségben több szép gyógyító tulajdonságokkal biró orvasság.

b. A' gáliczköves rézz, vagy kék gáliczkő (*Cuprum vitriolatum seu Vitricolum caeruleum*) Ez is közz savanyu mellynek alkotó részei: a' rézz, és a' gáliczkő (vagy a' catholicum) savanyu.

c. A' réz zöldje (*Viride aeris seu acetis aeris*) közzsavanyu, mivel ennek az állató részei is. az eczet és a' rézz.

4. Az Eleven kényeső (*Argentum vivum, Mercurius, Hydrargyrus virgineus* vel *Hydrargyrum virgineum*) Ez magában

ban tellyességgel ártatlan: de a' készül-
ményei mind mérgek; ezek pedig leg-
alább VI. vagy VII. vagynak, tudniillik:

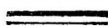
1. Az ásványos szeretseny (*Æthi-
ops mineralis*) áll kényessöböl és bü-
dösköböl.

2. A' tüzzel megemelt rágó kénye-
esö ($\frac{3}{4}$ s. *hydrargyrus sublimatus corro-
sivus*) a' konyhasó savanyuban vagy
az eleven kényesö feloldozzva (*Murias
oxydi perfecti hydrargyri*).

3. A' rágó, vagy emésztő víz
(*aqua phagedacnica*) ez a' tüzzel mege-
melt rágó kényesönek, az oltatlan mész-
vizében való feloldozvánnya.

4. Az édes kényesö (*Merc. v.
Hydr. dulcis; Calomel* vel *Aquila alba*)
ez áll: az eleven kényesöböl, és a' tüz-
zel megemeltből. Ide való

5. A' fenékre lehányt fejer kénye-
esö (*Merc. præcip. albus*) Ez áll: A'
salétrom savanyuban feloldozott; és a'
konyhasó savanyuban lehányt eleven
kényesöböl. Ez különös Chemiai munka!



6. A' fenékre lehányt veres kényeső ($\frac{8}{+ \frac{1}{6}}$ *ruber*) Itt is éppen, a' salétrom savanyuban (vagy választó vízben) oldoztatik fel az eleven kényeső; mint a' legközelébb való testben: tsak hogy, már itt az oldozó nedvet, tüzzel kergetik el. — Ezen méregnek le vagy kirágó ereje vagyon.

7. A' Hahnemannnak elolvadó kényesője ($\frac{8}{+}$ *solub. H.*) Itt hasonlóképpen a' salétrom savanyuban (vagy választó vízben) olvasztyuk fel elébb az eleven kényesőt: és mész vízzel hánnyuk le fenékre.

5. A' Piskolcz (*Antimonium* & *vél Stibium*) ez is ártatlan: de az ébből való 8 készítmények, többnyire mind mérgesek, u. m.

1. A' Piskolcz szerecsennye (*Aethiops Antim. v. stibialis*) Ez áll: eleven kényesőből és nyers piskolczból.

2. A' piskolcz aranyos bűdösköve (*Sulphur aurat. antim.*) Ez készül: A' for-

forró vizben felolvadt, és azután a' nyugodalomban fenékre lehányt; nyers piskolczból és lúgsóból.

3. Az Ásványos Kermes (*Chermes mineralis*) áll: nyers piskolczból és állandó lúgsóból.

4. Az Izzasztó piskolcz (*Antim. diaphoreticum*) Ez áll: a' nyers piskolczból és a' kemény tüznél elpattogzott salétromból.

5. A' Rulánd áldott vize (∇ *benedicta Rul.*) és a' Huxhám piskolczos bora (*Vinum antim. Euxhami*) Ezek mind a' ketten készülnek: a' piskolcz üvegének a' borban való feloldozványából.

6. A' piskolcz üvegje (*Vitrum antim.*) Nem egyéb hanem az ugy nevezett piskolcznak királyotskája; avagy világossabban megmagyarázva; a' Chemiai mesterséges kemény tüznél, az öntő edénynek fenékre leszállott minden salakjától önként megtisztult; és itt üveg formába öltözött piskolcznak leg-

ne-

nemessebb essentiája, valóságos java; vagy inkább a' legkeményebb mérge!

7. A' Hánytatóborkő. (*Tartarus emeticus* vel *Tartris lixivae stibiatus*) Ez áll: a' Piskolcz üvegjéből; midőn a' borkő savanyuban feloldozzuk; és minden nedvit a' tűznél el gőzöltetjük.

8. A' Piskolcz vaja *Murias stibii oxydati* vel *Butyrum antimonii*) Ez készül; A' konyhasó savanyuban feloldozott piskolcz királyatskájából, némelly paikában vagyon még:

a. Piskolcz salétroma is (*Nitrum antimonii*).

b. A' Piskolcz' bűdösköves mesze; a' piskolcz feje mesze; Algeroth pora; Élet kényesője (*Calx stib. v. Ő-nii sulphurata*, Ő *Algerothi*; *Mercur. v. Hydrargyrus vitae*) (Életkényessőjének roszszul nevezik; mivel ebben legkisebb kényeső sintsen. Ennek állató részei ezek; ugymint: A' megégetett és finom porrá tört tsigatekenő pora 10 rész: bűdös-

döskő 4 r. piskolecz 3 r. mind ezeket finom porrá törvén, öszveelegyítvén, chemiai tűzhöz teszik, 's a' többi.

6. A' Fattyú ón vagy Czink (*Zincum*) Az ebből valo készülmények, im e' következendők.

1. A' czinkum mesze, vagy virágja (*Calx zinci vel flores zinci*); készüлл a' tűz által való megemeléssel!

2. A' czinkumos vagy fehér-galiczkő (*Vitriolum album vel Vitriolum zinci seu Sulphas zinci*).

3. A' Tutia (*Tutia Alexazdrina*) és a' Fejér semmi (*Nihilum album*) ugy szintén az ugy nevezett *Pompholix*; Ezen három *Patikai testek*, tsak névvel különböznek egymástol: de matériájokra nézve mind egygyek: mivel mind a' hárman, az első szám alatt lévő *Zinkom meszéből* (*Calce Zinci*) állanak.

7. A' sárga arany (*Aurum in Chemia Sol ☉*) ebből vagynak:

a. A' királyvizben felolvasztott arany (*Aurum in aqua Regia solutum*) (*Murias auri*) nem egészen helyes neve.

b. A' menydörgő arany (☉ *fulminans*, vel *ammonias* ☉ *ri*)

8. Fejér arany (*Platina weisse Gold*)
Sőt igazán *Téjszínü arany*nak kellene nevezni, az ő valóságos színére nézve. Ezt legelsőben 1749-dik esztendőben találták fel Amerikában.

9. Az ezüst (*Argentum in Chemia Luna*) ebből vagy on:

a. A' Pokolkő (*Lapis infernalis seu Nitras argenti*) Ez semmi nem egyéb hanem a' salétrom savanyuban vagy választó vízben felolvasztott ezüst; a' melynek olvasztó nedvét (*menstruum*) a' tűz által elrepitik.

10. A' Gáliczkő (*Vitriolum*) többnyire össze vagy on rézzel, vassal, és onnal elegyítve, ebből való *Testek*:

a. A' fejér gáliczkő (*Vitriolum album*) ez áll: zinkumból és gáliczkőből (a' mint már említődött).

b. A' kék gáliczkő (*Vitriolum caeruleum*) áll: rézzből és gáliczkőből (erről is volt már emlékezet).

c. A' zöld gáliczkő, vagy Grispán *Vitriolum ferri* vel in *Chenia Mars seu* ♂ vel *Vitriolum viride* áll: vasból és rézzből.

11. Az Ássványbéli Savanyuságok, (*Acida mineralia*) igen sokan vagynak; a' többek között.

a. A' Gáliczkő savanyu (*Acidum vitriolicum seu Catholicum*) közönséges vagy *Catholicum*nak, azért hívják a' Chemicusok: mivel ez leg több ássványoknak felolvasztójok (*menstruum*).

b. A' salétrom savanyu, a' választó viz (*Acidum nitri seu aqua fortis*).

c. A' konyha só savanyu (*Acidum salis gemmae muriae seu salis culinaris*) 's a' többiek.

Mind ezek által, igen sok erőszakos halálok történtek öröktől fogva.

12. Az Égető lúgsók (*Acida atca-
lina*) is igen mérgesek, a' millyenek p.
o. a' többek

a. Az Ammoniai savauyu (*Spi-
ritus salis amm*).

b. Az Ammoniai só virágjai (*Flo-
rns salis ammoniaci*.

c. A' megégett szarvas szarva
szeszsze (*Spiritus cornu cervi succina-
tus*) 's a' többi.

Jegyezd-meg! A' legnagyobb és
legkeményebb mérgekből is igen jó Or-
vasságok vállnak: ha annak módjával
annak idejében, 's mértében élnek e-
zekkel. — Innen igen böltsen mondja,
ama bölts és híres Doctor *Arneman* *
Egy jó lelkiesméretű, egy vigyázó, és
egy tápasztalt Orvoss Doctor kezeiben
még az Egérkö (*arsenicum*) is megszű-
nik méreg lenni!! —

§.

* Justus Arnemannus prakt. Arzneymittel le-
re Seite 179.

§. 169.

A' Növények' Országbéli mérgek, sokkal számossabbak ; mint az *Assvány-Országbeliek*: mindazonáltal a' szomorú tapasztalás szerint; inkább tudatlanság miatt, hogy sem szántszándékkal öllnek meg ezekkel másokat. — Illyenek a' többek között p. o.

1. Az Opium, vagy a' Fejérmákszárleve (*Opium*) melly is annak ideje, módja, és mértéke szerint jó orvasság: külömben halálos méreg. — Ellenben a' Törökökben szívet élesztő és hátorságot gerjesztő eszköz.

2. A' Fekete és fehér Belénd vagy bolondító-fű (*Hyosciamus niger et albus*).

3. A' vizibürök (*Cicuta aquatica*) ez is felette mérges. A' többi két nevei sinszenek méreg nélkül: azért kell vigyázni; hogy az ehes marhákat olyan kertbe és akolba ne rekeszszék; a' hol sok bürök vagyon: mert külömben nagy kár eshetik a' marhákban: a' mint ezt

N. Körösön laktomban 1795 esztendőben, egy ittvaló közzbirtokos Titt. Farkas Ferencz Urnak aklában, magam szemmel láttam, és ha oda nem mentem volna: mind a' kilencz vagy tiz tehenei meg döglöttek volna; hármát már a' dögléstől semmiképpen meg nem menthettünk.

4. A' Mérges fekete cseresznye, Farkas cseresznye; Natragulya; (*Belladonna*; *Atropa belladonna*; *Solanum furiosum*) — ez is igen gonosz gyümölcs.

5. A' Maszlag, Tsudafü (*Stramonium foetidum*; *Datura*; *Nux metalla*;) ennek minden része mérges; 's e' miatt sok szomorú esetek történnek; mind az emberek; mind az oktalán állatok között: annakokáért mindenféle Birákat, és okos Elöljárókat, mind az Orvasi Törvény; mind a' felebaráti szeretet, lélekbejáró hivatallyok szerint, arra kötelez; hogy az efféle mérges Növényeket, Helységeikből gyökerestől kiirtassák!!!

6. A' Borostyán tseresznye szilvafa (*Prunus laurocerasus*) ennek levelei is mérgessek.

7. A' Vadócz (*Lolium temulentum*) ha megnem öll is: de legalább fő fajást fő szédülgést, kábulást, szem káprázá-t, fullzugást, elme tompulást, tagok reszketését 's a' többbit, bizonyossan okoz.

8. *Farkas répa; farkas gyökér, farkas bab; farkas méregfü; Négylevelűfü; gyökere elfordultfü; viszsza forduló szőlő; elforduló szőlő; Mérges fü; (Aconitum).* Még a' Poéták is mérgesnek állittyák, *

9. A' gyüsztü virág, gyüsztüfü; ujjnyifü, ujjfü; (*Digitalis purpurea*).

10. A' Dohány (*Nicotiana, Tabacum, Hyosciamus Peruvianus; Herba Nic. rustica*).

Y 2

11.

* Igy Ovidius in *Metamorphosi*.

Lurida terribiles miscent aconita novercae!

Mérges farkas répa a' mostohák főznek

Ha bé nem adhatyák, készítik elgőznek.

11. Ebtéj; Kutyatéj, Farkastéjj, Tejesfü
Euphorbia, Esula; Tithymalus Lathyris).

12. Béka virág; Eoglár virág; Sömörfü; Békafü; Égető lángosfü; Sebesítő vagy hójjaghuzó fü; Lator koldus; Hollóláb; Kakas láb; (*Ranunculus sceleratus, pratensis acris*) — Ez ifjabb vagy gyenge korában mérges: vénebb korában pedig sótt mihelyt kinyilik, azonnal szelidebb.

13. Sártök (*Colocynthis*).

14. Fekete; Fejér, és sárga vagy бүдös Hunyor (*Helleborus niger et albus*) Ez a' régi tudósoknál igen híres és mintegy tsudatévő orvasság volt; * ha szintén mérges is: de a' mostaniak sokkal kevesebbre betsülik.

* mint ama Poëta is ditséri:

Helleborum frustra quum jam cutis atratumescit,

Poscentem videas; venienti occurrite morbo!

A' fekete бүnyor már tsudát nem tészen

Midön a' bőr kékül 's vérrothadás készen!

Nyavalyád' elein mennyi hát a' Doctorhoz!

Hidd el hogy elébbi egésségedre hoz!

15. A' vetett kender (*Cannabis sativa*) — ennek a' szaga igen kábitó. — Innen sok olyan szomorú példák történtek: hogy a' kik csak az akkor kinőtt kenderen, ajtó 's ablak bezárva lévő épületben hálnak; a' szélütés miatt gyakran meghallnak.

16. A' felfutó fű, Folyófű, Siriai harangfű (*Convolvulus Syriacus*; *Scammonia*, *Scammonea*, *Scammonium*, *Scammoneum*). Ez nő Szíriában, Misiában, és Kappadoziában, ezen növény gyökerének felső végét megvágván; abból szivárog ki bizonyos téjszínű nedvesség; melly idő jártával meg keményedvén: *Skammoneum gyántájának* (*Resina Scammonii*) nevezik.

17. Az Europai Kopottnyakfű, Mogyoró allya (*Asarum Europaeum*).

18. Az ellenséges erdei káposzta; (*Scandix infesta*).

19. Vadvenyége; Szalukfű, Venicz, Főjér-venicz (*Clematis alba*).

20. Pettegtetett borjulábfü, Sülyfü, Áronszakáll, Németh Gyömbér (*Arum maculatum*).

21. A' Nagysárfü magva; az ötújjú fü magva (*Ricinus communis*). — Ennek magvát a' Patikában; *nagyobb Katapurziának* (*Cataputia major*) nevezik. Ennek magvából az Anglusok igen sok Olajt ütnek, és a' Patikában; *Sárfümag olajjának*, a' *Kristus tenyere olajjának* (*Oleum ricini; oleum palmae Christi*) nevezik.

22. Jatropha manihot (*Jatropha manihot*). — Ennek gyökere 15 vagy 20 hüvelknyi hoszsza; a' leve mérges. — Még több mérges Növények (plánták) is vagynak: én itt csak a' nevezetesebbeket akartam előszámlálni Hazamfiai-nak hasznokra!

§. 167.

A' *Tsemetéknek és az Élőfáknak* is lássuk e' következő mérges neveit
ugymint:

1. Vadborostyán (*Daphne meseraium*). — Ez 4 vagy 5 hüvelknyi, vastag répa forma, Tsemete. Ennek mindenféle részei mérgessek.

2. Kigyófa (*Strychnos colubrina*). ezen fa gyümöltse is mérges.

3. A' Varjúszer vagy kigyófa (*Strychnos; nux vomica*) mérges és az emberen kívül, minden hussalélő állatotegyszerre megölli.

4. Kámbogia fa (*Cambogia*) ennek gyántájának a' Patikában: *Gutta gyan-ta* (*Gummi guttae*) a' neve.

5. *Rhus* mérgesfa (*Rhus toxicodendrum*) ezt tartják némelly nagy Uraságoknak kertyeikben, ennek szép formájáért, és ékességnek okáért. — 'sa' t.!

§. 168.

A' *Gombák* között felette sok mérgessek vagynak; úgy hogy, némelly Természet-Visgálóknak tapasztalások és állítások szerint: A' Gombáknak ötöd része méreg nélkül nintsen; annyival
in-

inkább: mivel minden gombáknak, minden magvak egyedül a' rothadás; felette nehezen emészthetők; hamar halálos tsömört okozók; semmi tápláló erő bennük nincsen; nem is lehet. — Itt a' nevezetesebb mérges gombák közül némelly következőket említtek; tudniillik.

1. A' piros hátú gomba; vagy piros galocza (*Agaricus ruber*).

2. A' kék hátú gomba; vagy kékes galocza (*Agaricus violaceus*)

3. A' zöldhátú galocza (*Agaricus viridis*).

4. A' barna galocza (*Agaricus torminosus*).

5. A' méreg gomba; vagy légyölő gomba (*Agaricus muscarius*) — Ez Augustusban, száraz homokos dombokon, réteken, és legelőkön, egész őszig terem. — Sok szerentsétlenséget okoz. — Könnyű megkülönböztetni t. i. a' kalapja bolthajtásos, és barna; de világos szinnel pettegтетett, a' szára fejéres, a' a' száratövin; más kis gombátska nőll,

az *íze* mardosó keserű; *szaga* bűdöss. —
Ha vízbe ázztattják, a' legyeket meg-
öli. 's a' többi megesmértető jegyei!!

6. A' ganéjj gomba; vagy bagoly
gomba (*Agaricus fimetarius*).

7. A' bors színű gomba; vagy ke-
serű galambicza (*Agaricus piperatus*).

8. A' mezei sárga színű gomba (*Agaricus campestris flavus*) 's a' többiek! —
Mind ezeket többnyire az elől számlált
szinekből megesmérheti a' szemes és vi-
gyázó ember.

§. 169.

A' *Növények Országbéli mér-
gekről* tartsuk meg!

1. Hogy a' Természetnek ezen Or-
szágában felette sok mérges növények
találkoznak: úgy annyira;

2. Hogy ezen mérges Növények
mintegy 30 familiákra osztatnak fell:
és itt a' mérges Növények közül, min-
den familiából, többnyire leg inkább
csak egy, a' legesméretesebb és a' melly
leg-

leginkább a' lábunk alatt forgó, említődik.

3. Hogy ezek a' Növények, amibár mérgessek : mindazonáltal a' magok idejekben , mértékekben, és módjok szerint; jó orvasságok lesznek.

4. A' Növényeknek mérges vagy szelid mivoltok (a' mint már fellyebb is említődött); sokat különböz: a' levegőre, a' termő földekre, a' műveltetésekre; az idejekre; a' részeik kifejtődzésekre, a' nemzetek szokásokra vagy élesekre, a' vélek való bánásra 's egyebekre nézzve p. o.

a. A' *Rhus toxicodendron* Olaszországban mérges: nálunk pedig szelid és ártatlan, és a' kertek ékességére tartják.

b. A' *Béka virág* mennél ifjabb annál mérgessebb: és mennél vénebb: annál szelidebb.

c. A' *Játropa manihot* nagy répának mérges levét az Amerikaiak kifatsarván, ebből a' gyökérből ezután igen jó ízű kenyeret sütnék magoknak.

d. Az Opiumbol a' Törökök egy
latnak negyedrészt, az az 60 's több
árpa szemnyit is, megisznak egyszerre,
é jó kedvek vagyon tölle. — Egy *Glau-*
ler nevű hires Doctor pedig azt írja:
Hogy ő esmért olyan embert; a' ki más-
fél esztendeig, minden napon 2 quintlit
az az 120 árpa szemnyi *Opiumot* emész-
tett meg, minden rossz és veszedelmes
következés nélkül. Továbbá:

5. Vagynak bizonyos személy és
nembéli mérgek is p. o.

a. A' Varjűszem (nux vomica)
(*Stráfenaugen*) az emberen kívül minden
hussal élő állatot egyszerre megölli.

b. Az Aloes a' farkasoknak, ró-
káknek, kutya'knak és ezeknek fajokra
tartozó minden állatoknak mérég: más
állatoknak pedig orvasság.

c. A' vizikűmény, bubuitska, vagy
bűsűvéný (*Cuminum aquaticum, Phel-*
landrium aquaticum; Cicuta palustris te-
nuiifolia) a' lovaknak szélűtést és hirtel-
len

len való halált okozz; a' mint amaz halhatatlan *Linnaeus* bizonyítja: az *ökröknek* vagy a' *szarvas marháknak* pedig semmit sem árt, ha képesint legelik.

d. A' *Ketskefü*, *Vadketskefü* (*Doronicum*) a' kutyákat megöli: a' vadketskéket, patsirtákat, és a' fetskéket jól táplállya.

e. A' *bórs* (*piper*) a' disznóknak méreg: a' szárnyas állatoknak Orvosság.

f. A' *keserü mondolák* (*amygdalae amarae*) megölik a' tyukokat; méreg a' matskáknak, rókáknak, farkasoknak, és kutyáknak: az embernek pedig éppen nem árt.

g. A' *bürök magvai* (*Semina cicuta*) megölik a' fáczányokat és némelly szárnyas állatokat: más madarakat pedig jól táplállnak, a' millyenek p. o. a' veréb és más apró éneklő madarkák.

h. A' *beléndekfü* (*Hyosciamus*) ennek gyökerét a' disznók minden ártalom nélkül megeszik: más hidegebb vé-

rü állatokat pedig megölné, szintén úgy az embert is.

§. 170.

V. A' Természet mind a' három Országában lévő mérgek ; a' legközönségesebb értelemben felosztattnak. I. A' *tsipöss, égetöss és rágöss*. — II. *Kábitók*; III. *Kábitótsipössek*. IV. *Száraztók*. V. Végezetre *Eszközbéli mérgekre*.

I. A' *Rontók*, az az, a' *tsipöss, égetöss és rágöss* mérgek, akármelly tagot megérrnek, azt boszontyák gyulladásba és rothadásba hozzák; azomban az egész vért feloldozzák, 's e' szerint a' halált elébb vagy utóbb érlelik, siettetik. — Illyenek

1. Az *Ásványok Országából* a' többek között többnyire a' *kényesöböl*, a' *Piskolczból*, a' *Rézből* 's a' többiből való *Készítmények*; illyen az *Egérkö* is.

2. A' *Növények Országából* a' *Kutya tej* és a' *Béka virág* 's a' többiek számtalanok.

3. Az *Állatok Országából* a' *Kőrös bogár* 's a' többi.

§. 171.

Ezen *Rontó méregnek* az eleven testben való *Jelei* im e' következendők; ugymint: A' szájnak egész üregeben, a' nyelő gégeben, a' gyomorban nagy égetés; a' szivtájján nagy bádjadság és szorongatás; a' gyomornak öszve huzásai fájdalmai, szörnyü hányás; has menés; megolthatatlan szomjuság; főszedülés, és elájulás; ezeket a' hideg izzadság; a' görtsök, az inas rángatások, a' fene; és végre, többnyire 6 órára vagy 24 órára elkövetkezik a' sok és rettenetes kinok után a' halál.

A' *Vizellet utján* im e' következendő nyavalyás jelek vagynak; tudniillik: a' gyulladás, nehéz vizellés (*Dyschuria*); ennek 'l sepegése (*Stranguria*) ennek egészszen fennakadása (*Ischuria*) némelly üregekben, és részekben a' vizelletnek tavazása; ezekben lévő vízi-
be-

betegség: szédélges, elájulás; elhalás; álmatlanság; elsárgult és halálszinü ábrázat; nehéz lélekzés; lélekzet elmaraadás, fenn akadás; görtsők, tagok reszketése, inasrángotások, *Szárdonius* névetés (*Risus Sardonicus*); szívdobogás; eszeveszettség; a' sebes, rendeletlen és egyenetlen pulsus; most a' külső és belső fenének jelei, hideg veriték, imitt amott a' testen kékes és feketés foltok; a' *Hippocrates* ábrázattya, melly is a' Doctorok szerint e' következendőköl áll, tadniillik: Az órrozimpák bé vagy öszve essnek; az egész órr megvékonyodik, formája megváltozik, az az, keskeny, hoszszu, és hegyes lészen; az órr lyukak ollyak, mintha barnás vagy kormos porral bévolnának hintve: a' homlokbőre neki huzódik, fényes, száraz, kemény; és ha tapogattya valaki, mint szintén elakarna törni; a' szemek golyoji béestek, kiapadtak, aprók, bennülők; ugy annyira, mintha mindenik a'

maga vápájába elakarna bujjni; innen a' vápák nagyon üressék, és némü némü borzasztó tekintetet okozznak: a' szemek üvegessek, az az; mintha üvegen látszanának által: a' vakszemek béestek, völgyesek; a' fülek lebbentyűi hidegek, öszvehuzódtak, fonnyadtak; karimái ki fordultak; az egész ábrázaton lévő bőr setét sárga, kékes, fekete színü, sött feketés; egy szóval: a' legesmerössebb emberét is, első tekintettel akárki is alig esmérheti meg. Mind ezeket tsalhatatlanúl és nyomba követi a' halál.

§. 172.

II. A' *Kábitó méregnek* jelei e' következők; tudniillik: minden külső és belső érzékenységeinknek megtompítások, megzavarások, és megödlölések; a' nagy álomba való merülés, sött mintegy halálos álom; szörnyű horogással való aluvás; az egész test minden tagjainak meg gyengülések, resz-

ke-

ketések, főkábulás, főfájás, föszedülés, elájulás, elhalás; szemkáprázás, szemrángotás; tagoknak érzéketlenségek, megmerevedések, inasrángotásaik; gyomor émelygés, étel nem kívánás; étel nem emésztés; gyenge, egyenetlen, kinnmaradozó, hangyás (az az mintha hangyák, mászkálnának a' Pulsust tapogató ujjunk bőgye alatt) ketske modra ugráló, és egér-farku *Pulsus*. Néha Szélütés; néha pedig holtig tartó, és meggyógyíthatatlan Megbolondulás. Illyenek leg inkább a' *Növények Országában* e' következő mérges növények: u. m. A' Beléndek (*Hyosciamus*); A' Natragulya (*Atropa Mandragora*); A' maszlag vagy tsúdafü (*Datura* vel *Strammoneum foetidum*); A Kábító vagy bódító Ebszöllő; *Solanum insanum*); A' Vadócz (*Lolium temulentum*); A' mérges saláta (*Lactuca virosa*); A' borostyán, tseresznye fa levelei (*Folia Laurocerasi*) A' fehér mákmézzgája (*Opium*) 's a' többi.

Igen nagyon érdemes *Kérdés* ez ;
Az Orvosi Törvényben ; Mellyek az erős
 méreggel megöletett testnek *Külső's*
Belső Jelei ?

A' külső Jelek Leginkább ezek ,
 ugymint : Az egész órtza-, nyak-, mely-
 és a' has- bőre zöld , kék , barna ; sőt
 fekete foltokkal tarkás : — az ábrázat
 és a' has fell puffadott fel fúvodott. — az
 ajakak feketék ; — a' száj ürege meg-
 gyulladott ; — a' nyelv szájából kidaga-
 dott ; az omбан kék , barna , sőt fekete ;
 — az egész test egyszerre rothadásra in-
 dull ; és ennek egész bőre lehámlik.

A' belső Jelek : A' nyelvöge , a'
 tizenkét ujjnyi bél ; a' májj és a' lép
 kék , barna , és fekete foltokkal telleyes-
 sek ; sőt némelly helyeken lyukatsos-
 sak is ; a' tavazó vér megaludt , bűdöss
 és feketés ; imit amott fenés és rothadt
 bűdöss nedvesség tavazz ; a' gyomornak
 egész belső bőre le málík ; a' sziv fekete
 vér-

vérrel tellyess. — Néha pedig az egész gyomor, belek; az ezeket béborító fordorháj; a' sziv, a' májj, a' lép, és a' vesék mind megfonnyodtak; vagy mind ezek a' belső részek öszvè húzódtak. — Néha végezetre a' méregnek némelly része, még ekkoron is a' gyomorban vagon: mellyet ki kell venni, és a' Chemia szerént meg-visgálni! Különössen' az *Opium* által meg öletett emberi testről ezt is meg kell jegyezni! Hogy ez nem csak hirtelen meg rothadd; hanem az egész vér; sok bölcs Természet-Vísgálok tapasztalások szerént; el higúll; néki vékonyodik, és folyoss marad a' halál után is.

§. 174.

3. A' *Kábitoss-Ronto mérgek*, mind érzőinainkat meg tompittyák; mind minden belső részeinket, égetik, tsipik; rágják; rontyák kilyúkgatyák: innen ha nagyobb mértékben akár kívül, akár belől, a' testhez férkezzhetnek; minde.

nütt, de kiváltképpen a' belső részekben, veszedelmes gyulladásokat rothadásokat, fenét és halált okoznak. Érzőereinkben pedig, mindenféle lármákat, zűrzavarokat, és sokszor gyógyíthatatlan hibákat téssznek; ilyenek: A' Varjuszem (*Nux vomica*) A' mérges fekete tseresznye (*Atropa belladonna*) — A' dohány (*Nicotiana*, *Tabacum*) A' vízi mérges bürök (*Cicuta Aquatica virosa*) A' mérges gombák (*Fungi venenati*).

§. 177.

4. A' Szárazzto mérgek, a' testhúsának szálkáit, főrróságokkal, minden szükséges nedvességtől meg fosztják; ezeket öszve huzzák; pődrik; ránczosítják; a' vérünk tsatornáit bé dugják, meg-rekesztik; ilyenek különösen a' *Fekete ón* és ebből valo *Készülmények*.

Az ilyen nagyobb mértékben lenyelt méregnek, az eleven testben lévő jelei, e' következendők:

1. Mindjárt vagy leg alább egynehány szempillantások mulván, a' nyelv és a' szájj szemlátomást és érezhetőképpen száradd.

2. A' gyomrában, és a' belek csatornájában iszonyu kinzo fájdalmakat szenvedd.

3. A' hasa, kiváltképpen a' köldökén keresztül, ugy a' hátához szegeződik; mintha vas lánczal keresztül szoritának vagy által szegeznék.

4. A' hasa fennakad, vagy megszorúll: a' véghurka szájja pedig ugy behuzodik; hogy az ujjával is alig érheti ell az ember.

5. Szomjusága szörnyü nagy, és éppen megolthatatlan.

6. Hideglelése először tsak kis borsozással kezdődik: de ezután mindenkoron nevellkedik.

7. A' Pulsusa (szivverése) kemény és öszve- húzódott.

8. A' feje fájj; kezeit és lábait szörnyü fájjdalmak hasogattyák mellyek miatt az egész test görtsöss.

9. Néha elméjje is meg háborodik. Utollyára.

10. Inas rángotások, tagoknak meg merevedések; ezeket követi a' Szélütés, ezt végezetre a' halál. — Ezt a' nyavalyát a' Doctorok nevezik: *Festök Kolikájának* (*Colica Pictonum vel Pictorum* :)

§. 175.

V. Az *Italokat* is sokan sokféleképpen szokták meg mérgesíteni. Ugyan is; némelylek; tudatlanságból; mások istentelen nyereség kívánásából; némelylek végezetre gyilkoss szándékból: de leg veszedelmesebb a' lassú méreg; melly alattomban emészt bennünket; és lassu halált okozz. p. o. Némelylek istentelen bor-kupeczek, és Kortszárosok; hogy az ő vadsavanyu vöröss boroknak kellemetesebb színt, és édesebb's kedvesebb izt adhassanak; az úgy nevezett: *Fekete on cukrot* (*Saccharum saturni*) ele-

elegyitenek borokba. — A' melly bor a' többek között ilyen forma károkat okozz ; ugymint :

1. A' gyomorban azonnal bizonyos égetést okozz ; ezt öszve huzza , kiszáraztja. Innen

2. Minden appetitussát elvész ; ha eszik is tsak szokásbol tselekszi. ezért.

3. Az eledelek a' testet nem táplálván , ennek naponként száradni kell.

4. Továbbá a' test Reszskedésbe (*Tremulába*) esik ; hamar Szélütést kapp.

5. A' beleket is , a' fájdalmak miatt valo görisök húzzván , gyakorszorulás , kólikát , égetést , rágást szenvednek. — Végezetre.

6. A' test lassanként megemésztődén , mind ezeket a' nyomorúságokat , egy lassu halál követi.

§. 176.

A' Bornak az efféle megvesztegetését ; (*Mangonisatioját*) a' Chémia szerint , külömbb külömbbféleképpen lehet fell-

fellfedezni; sőt még ezen méregnek mind mennyiségét, mind minémiségét is meg határozni; tudniillik:

1. *A' Konyhasónak Savanyuságát*, tsepegtessék az ilyen Ónnal meg vesztegetett borba: az edény fenekére, azonnal leverődik az úgy nevezett: On szarv, (*Plumbum corneum seu h̄ corneus*).

2. *A' bórköolajját* az ilyen borba tsepegtetvén, ha ez homályoss és zöldessé válik; gyanus a' bor: de ha etzetet töltvén a' borba; az elébbeni szép piros vagy veres színére visszaváltozik a' bor természetes: hogy ha pedig nem; meg vagyon a' bór szeplösítve.

3. Amaz hires Doctor *Hahneman* bórprobájával; a' melly e' következendőkből áll; ugymint:

Vég: Büdöss kö májját (Hepar Δ)

2 Köntinget.

Bórkö krisztályát (Christalli □) 7 köntinget ezekre tölts a' *Farenhajt Melegmérőjének 90dik* grádussán
lé-

lévő folyói meleg vizből; egy Polgári fontot: ezt az elegymént rázógasd minden megszűnés nélkül X szempillantásig (*minutumig*): ezután hadd állani mérséklett hives levegőben: ekkor tsendesen szürd le ezt a' téjjszinü nedvességet; azután egy négy rétü kalmár vagy itató papirosson szürd- vagy tsepegtesd által, ez lészen amaz hires *Hahnemann bórprobáló higsága* (*Liquor probatorius Hahnemanni*).

Ezen Zavarékból ennekutánna, akármikor illyen gyanus esett történik
Végy 1. egy részt — — — — —

A' próbálando borból *2 részt —*
ezeket ismét *2 szempillantásig* rázogasd: ha meg nem zavarodik; ezen Elegységben, az ártattlan vason kívül semmi sints: ha pedig megzavarodik: akkor vagy *Ón*, vagy *réz*, vagy *egérkö*; vagy végezetre, mind a' három vagy on benne.

4. E' pedig amaz halhatatlan emlékezetű *Hahneman* Doctornak még sokkal bizonyosab bórprobája; tudniillik:

Végý! Bórkő esszentiáját (Θ *essentialis* \square).

Büdöskő májját (*Hepar* Δ *idest sulphuris*) $\overline{aa} \div$ egyaránt $1\frac{1}{2}$ köntinget. Ezekre tölts tiszta folyó- vagy esső vizet, 8 latot: ezeket X szempillantásig (mintleg közelebb a' 3dik szám alatt is tselekedtünk) meg szűnés nélkül rázogassd: ezután hagyjadd ezen zavarékot 24 órákig valamelly hives helyen tsendessen; de a' mennyire tsak lehet, féll oldalra fektetve, állani!

Eddig az egész nedvben lévő, oldozzvány, a' fenékre lehányattattván, az Oldozó nedv (*menstruum*) által lát-szobbbá lészen: Ekkor ezen edényt, lassatskánn, még jobban oldalára fektetvén; ezt az egész nedvet, igen igen tsendessen, kisebb edényekre lekell szürtsöllni; 's ezen *leszürtsölt Nedv* lészen,

szén, az a' ditséretes *Hahneman'* Doctor
Bórprobája.

§. 177.

A' *Megszeplösített bórnak*, a' *Méreggel megelegyített*, sütt, akárminémü *gyanus Nedvességnek* vagy *Higságnak*, a' *Chemiai probájja*, e' szerént mennyen véghez!! Tudni - illik!

A' legközelebb valo 176 §.nak 1. 2. 3. de különösen a' 4; számja alatt leirt apro edényekre a' szükséges mod szerént le szürétsölt *Bórproba nedvből*; egy tiszta, száraz, fejr ruhával kitörült vékony, világoss, kristály üveg pohárba; tölts egy *Részt* p. o. 1. latot. — A' *probállando borból* vagy *higságból Két-részt.* 2 latot —

Ezen Kavaréket, egy tisztafából vagy üvegből valo lapátotskával egynehány szempillantásokig kevergesdd: aztán hadd mind addig tsendessen állani, és hígúlni,! mig ezen higság általláztzóvá nem lészen. — Mire ez az egész

mun-

munka, e' szerént véghez mégyen: már akkorra, minden veszedelmes és mérges ásványokat, és ércz nemeket, a' millyenek p. o. Az ón a' réz a' rósniika vagy egérkö, a' kényeső és a' Piskolcz mérges készitménnyei homályos barna és feketés színű pórformában, ez a' Bórproba, az üveg pohár fenekére lehánnyt. — Kivévén az emberi testnek ezt a' legkedvesebb baráttyát, a' Vasat, ezt éppen nem illeti, fellsem olldozza.

Igen hasznoss és szükséges Orvasi Eszközz, ez a' Bórproba minden Patikában; a' veszedelmes Orvasságoknak; a' Méreggel lett megétetéseknek; és a' Borok megszeplösítéseknek kinyomozásokra, megvizsgálásokra.

§. 178.

A' Timsót, a' borban fell lehet fedezni; leg alább is négyféle Chemiai oldozók (*Menstrua*) által, a' millyenek a' többek között p. o.

a. A' Lugsok (Θ *Alcalin.*)

b. A' gáliczkö savanyu (+. \oplus . seu +. *catholicum*).

c. A. Nehéz föld fell oldozzmánnya (*Solutio* ∇ . *ponderosae*).

d. és végezetre, a' Mész-viz (Δ . Ψ) által.

C *Az Állatok Országbéli Mérgek.*

§. 179.

A' Természetnek ezen Országában is számossak a' Mérgess Állatok; különösen azok között, a' melyek a' vízben és a' szárazon egyaránt élnek, vagy a' Kettős, életűek (*Amphibia*) A' kigyók (*serpentes*). A' Bogarak (*Insecta*) az az, ezen Déák szó szerént: A' bévágott vagy vékony derékúak. A' Férgék (*Vermes*) — Némellyek még a' Varas békákatis (*Bufones*) mérgeseknek tartják.

I. A' *Kigyók* között, különösen ezek

ezek a' Familiák a' mérgesek, ugy-
mint:

a. A' *Csörgő kigyók nemzetsége*,
a' mellyben legnagyobb, legrettenetesebb
az ugy nevezett: *Iszónyu tsörgő kigyó*
(*Crotalus horridus*) ennek mérge egy-
néhány szempillantás alatt, meg öll
akármelly állatot.

b. A' *kúrta vagy a' Zömök kigyók*
familiája; a' hol legnevezetesebb, és
a' közönséges tapasztalás szerint leg-
mérgesebb is; a' *Pápa szemes kigyó*
(*Coluber Naja*) Mivel némelly, Ter-
mészet-Visgállok állítások szerént; an-
nak lehelletére, és párájára; a' fárol a'
madarak lehullanak. — Annyival inkább
a' mérge szörnyű lehet!

c. A' *Vizi kigyók familiája*; a'
melly mérges Nemzetségben, A *vizivi-
pera kigyót* (*Vipera aquatica*); az ő
mérges voltáért: *Vizitsörgő kigyónak*
(*Crotalus aquaticus*) nevezik a' Tu-
dosok,

II. *A' Bogarak között*, tsak egyet-
len egy Fajj a' mérges; a' mellyben a'
mérges Személlyek, e' következendők:

a. *A' Körös bogár (Meloë Cantharis)* ez leg hamarább és leg inkább
a' Veséket és az egész vizellet utját tá-
madja meg; ezt hozza gyulladásba; a'
melly gyulladás, minthogy leg vesze-
delmessebb az egész emberi testben; és
ez leg sebessebben elkészíttettheti ko-
porsonkat.

b. *A' Májusi-vagy a' réz színű
Meloë (Meloë majalis)*. Ennek mérge
is leg inkább a' Vizellet utját ostro-
mollya.

c. *A Kékszinű nagy Meloë (Me-
loë Proscarabaeus)* ez is éppen azon
az úton szokott ártani.

Ezen két utolsobbak, nagy,
puha, lágy, és szárny nélkül valo Ma-
jusholnapí Bogarak; mellyeket ha vala-
ki markába fell vészen, minden tsúkloi-
ból vagy ízeiből bizonyoss sárgás, olajoss
ned-

nedvesség folyki ; melly az újjainkat se-
tét sárga színnel festibé. -- Ezekből a'
Majusi bogarakból vagy *Isten tehenei-*
ből a' mint ezeket a' közönséges Ma-
gyarok nevezik) tsinált orvaságot, a'
Burkus Tudosok 1777 esztendőtol fogva,
a' veszett kútya , harapás ellen igen
ditsérik: de azomban semmi tsúdát sem
tészen! ! nem is tehet, semminémü Or-
vosi Filozofia szerént; kiváltképpen azon
az úton és módon, a' mint az ugy ne-
vezett Javasok ezt esz közöllni szokták!

§. 180.

III. Sokszor sok magokban ártatt-
lan *Allatok*, *bogarak*, és *Férgek* között
is némellyek; némelly mérges füvekkel,
vagy ezeknek mérges harmattyaikkal 's
mérges eledelokkal éllvén; magok is
mérgesekké lésznek. p. o.

1. *A méhek*, nagy szárazzságban,
az éhségtől kényszerítettvén; a' mérges
füvek virágjaikból valo nedvességből,
mérges mézet tsinállnak; mellyel, mind

ma-

magoknak, mind másoknak, kész veszedelmet és halált okozhatnak. Úgy szintén.

2. A' *Ketskék* is a' kutyatejet megévén, mérges tejet adnak.

3 Éppen így romlanak meg Sokszor a' *Tsigák* és a' *Rákók* is, az ő mérges eledeleik miatt. — Nem külömben.

4. Midőn, a' nagy víz áradások után a' *Sertések* döglött hallal élnek, husaik igen meglentsésednek.

5. Sött a' bik-makkon hizott *Sertéseknek* húsók, sem olly egészséges; mint a' tsermakkon, vagy egyéb jó eledelekkel ki-hizzlalt *Sertéseké*. Mivel az ilyen bik-makkos *sertés* husa; különösen a' *Hypochondriacus* férjfiaknak, és a' Méhanyás (*Hysterica*) Fehérszemélyeknek, a' kiknek az ő érzőereiknek alkotmányok, szerfelett érzékeny és felette ingerelhető: igen gyakran sött többnyire: gyomorfájást (*Car-*

dialgiam) fő fájást, fő szédülést; fülzúgást, szemkáprázást, elme tompulást, tagok reszketését, inasrángatást, szélütést, egy szóval: a' méhnek és minden érzékenységeiknek Zűrzavarjait okozza.

§ 181.

Midőn valamelly embernek méreggel lett megétetése felöll *gyanuság*; annyival inkább *Kérdés* támad: Hogy a' Törvény szék bünbe ne essen!! szükséges; hogy a' Törvénytörő Doctora im a' következendőre vigyázzon ugymint:

1. Ez a' szerentsétlen, egész életében, millyen életü ember volt, a' legszavahihetőbb emberektől mennyen végére!

2. Életében legközelebb halála előtt vidám, vagy szomorú, és nem fekete vérű ember volt e'? nem volt e' eszelőss? nem volt e' kétségbe esett? nem vallott e' mostanában nagy szégyent vagy kárt; nem élt e' rut, és visszálkodo é-

le-

letet Házastársával? nem volt e' valaki megesküdt ellensége?

3. Igyekezzen a' környülötte volt embereket is, erköltsökre nézve, jól megismérni: hogy nem férhetne e' ezekhez ilyen forma gyanuság?!

4. Egésséges volt e' ez előtt; és nem hirtelen 's egyszerre jött e' ez a' változás? továbbá, ezt a' hirtelen való változást, nem valamelly más dolgok okozhatták e'? mint p. o. Az elmének rettenetes indulattjai, a' millyenek:

a. A' hirtelen való felgyulladás, megharaguvás szörnyü megboszonkodás, a' véletlen és szörnyü szomorú hír halálán lett megszomorodás — a' mód nélkül való öröm; 's e' miatt való nagy kiabálás, hahotállás, 's a' többek; ilyenek! 's ezek miat történhetö Szélütés!?

b. A' szerfelett megizzadt testnek hirtelen való meghűlése?

c. A' szörnyü nagy és sűrű pipa füstel telyes szobába való mulatás; és

az ebben valo hálás, 's ebben valo borozás: kiváltképpen forro kánikulai napokban; vagy pedig erőssen béfutott szobában. ?

d. Illyenek továbbá: a' sebes táncz; a' sebes menés; a' sebes nyargalodás, vagy ereje felett valo nehéz terhek emelése, vivése, kiváltképpen forro nyárban; vagy sebes szél ellen.

5. Vallyon más egyebek is; a' kik azon egy helyen, és ugyan abban a házban és szobában laknak; azon egy kéz mivben és munkában foglalatoskodnak; azon eledellel és itallal élnek; nem tapasztallnak e' magokban, illyen illyen forma, legalább erre készittő nyavalyás jeleket?!

6. Szemessen vizsgáljon meg, minden szoba - és Konyhabéli eszközöket, tserép - czin - réz - és vas - edényeket; a' mellyekben, az eledeleket és italokat főzik, készítik, hordják, és tartyák!! nintsen e' azokban, valamelly ón = és rézz

rézz = rosda; akár a' tisztátalanság; akár pedig más egyéb okból!?

7. Szemessen vizsgálja meg ezen szerentsétlen Háznak kertyét is; nintsenek e' ebben némü némü mérges növények!?

8. A' Sinlödötől, vagy a' környül lévőktől értekezni kell azon lenyelt dolgoknak mind menyiségére, mind minémüségére nézve! mind ezeket szorgalmatossan, és minden hiba nélkül fell kell jegyezni, Hogyha pedig a' lenyelt dolgoknak, még valamely része megvagyon; ez a' test, a' Természet birodalmának akár melly Országából valo lett légyen is az, ezt a' Doctori Tudomány törvényei szerint, az akkori valóságában mindjárt keménnyen meg kell vizsgálni! — vagypedig az annál is helyessebben lehető, megvizsgálás végett, alkalmas edénybe tévén; ekkor lekell petsételni; — úgy szintén.

9. Ha lehet, mind azt, valamit ezen *Sinlödö*, a' méregnek lenyelése után

tán, kiokádik, vizell, vagy székezz: külön külön edényekre kell szedni, és minden edényeket, a' Doctor, tulajdon petsétjével lepetsétellyen!

10. Mind azokat a' nyavalyás jeleket, a' mellyeket a' Sinlődő, és a' körülötte lévők vallanak, hasonloképpen szorgalmatosan fellirván, azonnal lepetsételje. — Ha pedig

11. Már meg holt, vagy azután tsakugyan meghall; a' holt testet az Orvosi és Seborvosi Tudomány törvényei szerint felbontván, mennél hamarabb meg kell vizsgálni!!

§ 182.

I. Minekelötte pedig, a' valamely testnek üregében talált méregnek, Chemiai Vizsgálásához kezdenénk, e' követ. kezendőkre Argusi szemekkel vigyázunk;? ugymint:

1. Valami, a' Gyomor üregében vagy; azt nem valamely fa, czin réz, ezüst, és mázoss: hanem porcellán,
vagy

vagy üveg edénybe kell fel merni.

2. Szemessen meg kell vizsgálni; nintsen e', a' gyomorban; vagy a' vékony bélszájában, valamely akárminémű idegen matéria, mint p. o. sár vagy egyéb! és ezt is külön edényre vegyék!

3. Ezután a' gyomornak, és a' vékony bél szájjának belső hártáját le vakarván, ezt is külön edénybe tegyék! úgy szintén:

4. Ha abban, a' mit a' gyomrából halála előtt ki okádott; valamely más idegen matéria, p. o. fővény, vagy föld nintsen, töltsék egy üveg edénybe az elébbeni le vakart hártáival; ha pedig meg vagyon zavarva; ezt is külön üveg edényre kell tölteni!

5. Azoknak az eledeleknek, italoknak, és orvosságoknak, vagy más egyéb dolgoknak maradványi is; melyeket a' *Szerentsétlen*, a' bévett méregnek Jelei előtt lenyelt; ezeket is külön

lön üveg - vagy porcellán - edénybe vegyék !

6. Minthogy pedig a' mérget a' testbe nem csak a' szájján viszik bé (amint már fellyebb is említődött): de a' vég hurkán, néha a' méh száján; néha kenés, néha förösztés által, néha pedig más sokféle utakon: annakokáért, ezeket a' részeket is jóll és szemessen meg kell mindenkoron vizsgálni !

7. Az egész Chemiai visgállásban, a' legnagyobb vigyázással kell lenni: annakokáért is, mind a' feloldozo; eszközöknek (*menstruorum et Reagentium*) mind a' feloldozando testeknek; az edény fenekére leszállott dolgoknak mennyiségét és minéműségét; ugy szintén a' levegőnek, végezetre ezen egész munkára meg kívántatott viznek, mind mennyiségét mind minéműségét tökéletessen papirosra kell tenni !

§ 183.

II. Azon materiával, a' mellyet, vagy halála előtt kiokádott a' 182. §.

4-dik számja szerint: vagy halála után a' gyomor üregében találtatott, az 1-ső szám szerint; és a' mellyek már egy gránig meg vagynak mérve; e' következendő Chemia szerint kell vélek bántani; ugymint:

1. A' Lombikon (*alembicum*) leeresztett; avagy a' tellyességgel tiszta esővizet, erre töltvén ezt elegendőképpen meg kell higitani!

2. Ezt a' higságot, több külömbb kissebb, de széles szájjú üvegekre le töltögetvén, hadd állani egy vagy két óráig tsendessen: ekkor a' viz tetején fenn úszkáló kemény részeket, tsont- vagy fa kalánnal le kell szedni, és egy porcellán tányérra kiteríteni: azomban ezen higság edénnyét igen tsendessen félre döntvén; ezen higságot, más tiszta edényre igen lassan le kell szűrötskéltni; és meg kell tartani! de a' fenekek seprőnek is jó gondját kell viselni!!

3. Ezt a' porcellán tányéron kite-
ritett, és meg szárított dolgokat; jóll
meg kell vizsgálni; nem a' szokott ele-
deleknek maradványi e'; nem gombák;
nem gyökerek; nem apro gyümölsze-
mek; vagy végezetre nem más vala-
melly mérges növényeknek magvaik
é? — ezeket is tökéletes mivoltokban
le kell írni, és papirosra tenni!

4. Ha a' Helybéli Physicus (Doctor)
vagy már szemei gyengeségek; vagy
szaglása tompasága, vagy éppen elvesz-
tése; vagy egyéb érzékenységeinek
gyengeségek miatt; vagy végezetre a'
Chemiai edényeknek, készülteknek, és
más szükséges eszközöknek, nem létek
miatt; mind ezeket eléggé meg nem vis-
gállhatná: ilyenkor ezeket, jóféle égett-
borral megtöltött üvegekbe bézárva;
minden szükséges körülállásoknak le-
írásokkal, az *Orvosi Facultásnak*, a'
megvizsgáltatás végett küldje által!!

5. Hogy ha pedig a' leirt mod szerint; a' félre tett, megszáritott, megvisgált, és le is irtt kemény matériák, bővebb mértékben volnának: akkor ezekből egy részt husban, vagy kenyér bélben; kutjának, matskának, vagy egyéb állatnak vagy bé kell adni! ha ez az állat rövidebb vagy hosszabb idő mulva okádik, hasmenésbe, szélütésbe, inas rángatásba esik, vagy meg is döglök. — Nagyon és méltán gyantani lehet: *Hogy az emberre nézve is halálos mérég volt* — De azomban jóll meg kell jegyezni!!!

6. Hogy: a' Természet birodalma, mind a' három Országában, az állatokra nézve, sok familiás sőt személlyes mérgek vagynak: (a' mint már fellyebb is emlitettem, mintegy 8 vagy 9 ilyen forma mérges testeket: mindazonáltal a' *Közhírségnek* annál nagyobb hasznára, itt ismét többeket is említeni fogok):
p. o.

a. A' büröknek gyökerét a' kutyák orvasságul meg eszik: majd minden egyéb állatoknak pedig megölő méreg.

b. A' büröknek szárát a' ketske sött néha a' jüh is magára nézve ártalom nélkül megeszi: más állatokat megölli: hanem hogy a' tejek, ilyenkor fellette egészségtelen.

c. A' büröknek magvait jó ízűn meg eszik a' madarak: az embernek halált okoznak.

d. A' Vadócz, hizlallya a' sertéseket, a' ludakat, réczéket, tyúkokat, és galambokat: az embernek pedig nyavalyát sött halált okoz.

e. A' farkas répa (aconitum) a' lovaknak ártatlan eledel: az embernek pedig csak egynehány árpa szemnyi is halálos: de igen kitsiny mértékben jó orvosság,

f. A' kutya téj a' ketskéknek eledel, más állatoknak pedig halálos méreg.

g. *A' Terpentin* a' matskákat és a' galambokat megöli: az embert nem; sött mind kívül mind belől orvosság.

h. *A' kerti cziprusfa olaj*, hasonlóképpen a' matskákat és a' galambokat megöli: az embert nem.

i. *A' bodzafa bogyójitól* a' tsirkek megdöglenek: az embernek jó eleddel, sött jó orvosság!

k. *A' bors (piper)* a' malatzoknak dögghalál: a' szárnyas állatoknak pedig, úgy szintén az embereknek, jó gyomrot 's szívet erősítő és melegítő orvosság.

l. *A' Kámfor* a' matskákknak, madaraknak, békáknak, bogaraknak, és férgeknek méreg: az embernek pedig egy a' leg jobb, a' legfőbb orvasságok között.

7. Ha a' felolvasztó vagy feloldozó avagy a' higitó folyománynak allyán a' 182 §. 2-dik számja szerint, valamelly porforma fenékseprő vagyon: ekkor ennek egy részét kivévén, ivó papirosra

ki-

kiterítvén, meg kell szárítani! ennek szagát nem bűdöss, - nem húgy, - nem ércz, - nem foghagyma szagu é 's a' többi egyebek; jól meg kell kémlelni! 's ezt azonnal papirosra voltaképpen felírni! — ezután a' színét; ha fejr, fekete, piros, bársonyszínü, kék, vagy zöld e'? 's a' többi színt is feljegyezzeni! Továbbá ezt a' fenékseprőt is, mind mennyiségére, mind minémiségére nézve, minden *külső* 's *belső* érzékenységeinknek segedelmével hasonlóképpen fontolóra kell venni! p. o. nyúlós é, ragadós é? vagy inkább 'siross, olajoss? takony e' vagy inkább genyettség? a' két ujjaink között, kemény; szúross; nehezen porozzható é? vagy pedig igen könnyen, és egyszerre puha porrá változtatható? és ezen porban, nintsenek é némelly fényes; zöld, kék, narantszínü, citrom színü. világos piros, vagy setét veres, barnás, vagy éppen fekete porszemek? ezek pedig ércz természetü

nehéz, vagy ellenben, gyenge fuvásra is; mint p. o. *körös bogár* porszemel elrepülök!?

8. Sött a' gyomor belső falához ragadott, és erről levakart *pórsepröt*, lombikon le eresztett elégendő; de egyszerűsmind bizonyoss mértékű vízzel, meg kell higitani; ezt kalmár papiroson által eresztetni: a' papiros szűrőben fenn maradt fenéksepröt, egy gránig (árpa szemnyig); sött a' gránnak fél, harmad, vagy negyed részéig is meg kell mérni! — ezt ismét, valamint csak éppen mostann az 7-dik szám alatt jelentettem, *szagára, színére, mennyiségére, és minéműségére* nézzve, igen szemesen meg kell vizgálni! különöss edénybe tenni! — a' *szűrőn* által szivárgott nedvességet ezen 8-nak 2-dik számja alatt lévő higsághoz kell tölteni!

9. Minekutánna a' 2-dik és az 5-dik számok alatt elválasztott seprök ki esmértettnek; papirosra az ő személlyes

mi-

mivóltok szerint kiterítettnek. A' 2-dik és a' 7-dik számok alatt az ivó vagy kalmár papirosból való szűrőn által leszivárgott nedvességek, a' 2-dik szám alatt lévő edénynek fenekére leszállott allyával, egy edénybe fel rázattatván össze elegyítettnek; ez a' nedvesség ivó papiroson által eresztődik. Ha ez a' nedv az ő taknyos, nyúlóss, és sűrű mivolta miatt; ezen a' *szűrőn* által nem menne: akkor letsepegett vízzel meghigitott tojás fejerit ehez elegyítván, meg kell főzzni: de úgy hogy a' főzés közben a' levegőbe fell repülő gőzz *szagának* személyes mivolta, a' 8-dik szám szerint fel irattassék: az össze állott tojás fejére rongyait, ezen nedv tetejéről, tiszta tsont vagy fakalánnal leszedjék; a' többi higság pedig meghüllvén, a' tudvalévő *szűrőn* által leszivárgattassék. A' leszivárgott folyománynak *szine, szaga, világos* vagy *homályos* volta; *nehézsége* vagy *repülöss tulajdonsága, mértéke,*

ke, mennyisége egy gránig sőtt fél, harmad, vagy negyed rész gránig, 's egyéb tulajdonságai, mind szorgalmatossan és hűségessen papirosra fell irattassanak! Végezetre ezt is egy különösen megjegyzett, sőtt bé is petsételtetendő edénybe tegyék.

Ennek meg maradott fenékseprőjét ismét papirosra ki terittsék; megszáritsák, megesmértető Jelei szerint fellirják: különösen megjegyzett és megszámtolt edénybe féltre tegyék!

§. 184.

III. Valamelly papiros *szűrőn* által szivárgott Folyománný' személyes mi voltának, Chemiai meg - vizsgálásában; leg elsőben is annak kell végire menni: hogy abban a' 183 §. szerint való nedvességben, melly a' gyomornak üregében találtatott; nintsen e' még a' többek között elegyedve, bizonyos *Savanyú, - Lúg - vagy közép só?*

§.

B b

A' 165 § a' 11. szám alatt említett három familiáju *Savanyúságokat* vagy *Sókat*; a' Természet három Országai között, akármelyikből légyenek is ezek költsönözze: im e' következő bizonyoss és tsalhatatlan megismértető béllyegekből lehet meg esmérni, és megkülömböztetni; ugymint:

1. A' *Savanyú*, akár légyen 1. *Egyes*, - akár *Lúg* - akár pedig *Közép*: de ha a' két állato (alkotó) részek között, a' *savanyú* az uralkodóbb: a' *kék* szint mindenkor *vörösre* változtattya; így p. o. A' violának *kék* szirupját. — A' napra forgó *kék* tincturájával készített *kék* papirost, mind *vörössé* teszi.

2. Továbbá a' *középső*, vagy *közép savanyu*, mint a' többek között: A' *bor-kő sava* (+. □.) A' *gáliczköves agyag* (*argilla* ⊕-ta) vagy a' mint a' közönség nevezi a' *Timsó* (○) minthogy a' *Savanyúság* ezekben bővebb: ezek is hasonlóképpen a' *kék* szint *vörösre* tserélik.

3. Ugyan ezt tselekszik még az Ásványok Országából való *közép sok* is, valahol tsak a' *Savanyuság* felesleg való, mint a' többek között: *A' megemelt rágó kényesőben* (☿-*corros.*) *Az egérköves savanyúságában* (+ *arsenicum*).

2. *A' Lúg-Savanyúk*, a' *kék szint* zöldre változtatták,

3. *A' tökéletes közép-sók*, vagy-*Savanyúk* semmi változást sem okoznak a' színekben.

§. 186.

IV. *A' Sók* vagy a' *Savanyuságok* kikereséseknek *módja* ez: Hogy ha az ivó papirosbol tsinált *szűrőn* által, leszivárgott nedvességben; valamelly *Savanyút* lappangani gyanittunk: akkor ebből, mint egy két kalányi folyományba tsepegtessük a' *letsepegett borkő olajt* (*Ol. ☿. per deliquium*) és ezenközzben vigyázzunk:

a. Fell forr e' ez az elegymény, vagy éppen nem?

Bb 2

b,

b. Vétt e', vagy hány e' fenékseprőt vagy semmit sem. ?

a. Ha ez a' zavarék felforr; de semmi fenékseprőt sem tsináll: ez azt jelenti: „Hogy az ebbe a' nedvességbe tsepgtetett savanyúhoz; itt és most semminémü ércz savanyuság atyafisággal nem viseltetik: (ehez hozzá magát nem köti, nem adja;) hanem szabadon és magánossan marad: akár légyen ez, a' *Növények'* - akár pedig az *Ásványok-Országából* való; mint a' többek között itt lappanghat a' *Rósnika savanyu* (+ *arsenici*).

b. Ha pedig ezen nedvesség, ezen *borkő olaj* által, sem fel nem forr; sem pedig fenékseprőt nem hánny, akkor kétségen kívül, ebben a' nedvben; vagy tsak Szénsavanyu (+ *carbonicum*); vagy fejer egérkö (*arsenicum album*) lappang.

§. 187.

V. Minthogy a' méreggel való megétetésre, leg inkább a' Matériálista boltok-

tokban találtató *Egérkő fejér virágját* (*Flores arsenici albos*) kétség kívül, ennek kedves iziért, fordittyák: ellenben az olyan kedvetlen izüeket, a' melyek istentelen állorczájokat mennél e-lébb lehuzznák p. o. mint: az igen e-röss, égető, és mérges: *Gáliczkő-Sa-létróm- és Konyha-Savanyuságokat* ép-pen nem használlyák.

Ezt a' *Fejér Rósnika virágját* (*Flores arsenici albos*) pedig; a' *letse-pegett borkő olajjal* (*Ol. ☐. p. del.*) (a' mint most a' 186 §. említődött) min-denkor szerentséssen fell lehet fedezni: ha ezt az *olajt* a' próbálandó nedves-ségbe ezen nedvnek jól lakásáig tsepeg-tettyük: jóllakott e' pedig már ez a' nedv? ebből tsalhatatlanul meg fog lát-szani: ha ezen próbállandó nedvbe, a' *Napraforgó kék tincturájával* készített *kék papirost* belé mártván, ezt megve-resíti.

Ezt a' *letsepegett borkő olajjal*, e' szerént jóltartott zavarékot, két egy-

arányu részekre fel osztván , két egykora edényekbe töltvén ; mindenikét bizonyos számmal , és bizonyos jeggyel meg kell jegyezni !

§. 188.

Ezutánn a' *Letsepegett borkö o. lajjal* jól tartott zavaréknak egy részit, üveg edényben , mind addig gyenge tűznél kell tartani ; mig ezen zavaréknak a' színén , bizonyos *Sóvar* meg nem jelenénd. — Azonközben , a' tűzsnél lévő gőzölgés alatt ; vigyázni kell a' *szag-ra* ; hogy ez a' gőz élőállat szagu é? vagy kábitó az *Opiumtól*? avagy más kábitó füvektől? vagy erős égető borszagu? vagy foghagyma szagu , a' rós-nikától? vagy elly szagu mint a' ki keresü gondolákat nyelt? 's a' többi!!

Mihelyt pedig a' Zavarék tetején a' *Sóvar* megjelenénd : ezt a' zavarékot azonnal hives helyre kell tenni : mint a' millyen nyáron a' pincze levegő , a' krisztályozás végett.

§. 189.

Ez is véghez menvén; ekkor a' zavaréknak, az edényben maradott hig részét letöltvén, a' kristályokat az edényből késsel vagy egyéb eszközzel tisztán levakarván, tökéletesen meg kell mérni; ezután jól megvizsgálqi: hogy a' 184 §. említett három *Savanyuk* közül; melyik itt a' Törvényes kérdésnek személlyes Tárgya? így p. o.

1. Ha a' gyomorbán: *Gáliczkő savanyu* volt! tehát e' szerint az itt lévő Chemiai munka szerint; most itt *Gáliczköves borkő* (\square . *Etus vel sulphas lixivae*) származott: a' mellynek is megismértető Jelei im e' következendők:

a. A' hideg vízben nehezen olvad fell.

b. A' melegen is a' maga kristályozása vizében, hasonlóképpen fell nem olvad.

c. Reá töltvén a' *Nemfüstölgő gáliczkő olajt*, ezen zavarékból semmi savanyu gőz ki nem fejtődzik.

d. A' forró vagy igen nagy melegen, a' kristályok széllyel pattognak.

2. Ha pedig a' gyomorban *Salétrom savanyu* vala: akkor itt ezen Chemiai munka által, *Salétrom* (*Nitras s. Θ -as lixivae*) születik. — Természetes jelei ezek:

a. Kristályjai hideg vízben is könnyen fell oolvadnak.

b. A' melegen, a' maga tulajdon kristályozása vizében is széllyel olvadnak.

c. Reájok töltvén, a' *nemfüstölő gáliczkő olajját*; veresses sárga gőzőket botsáttanak.

d. Eleven szénre vettétvén, lángal, de foghagyma szag nélkül való ropogással, tűnnek el.

3. És végezetre, ha a' gyomorban, *konyhasó savanyu* találztatik: akkor ebben a' Chemiai öszve kelésben: *A' Szilvius emésztő savanyujja* (*Sal digestivus Silvii seu Murias lixivae*) születik: ennek személlyes jegyei:

a.

a. A' hideg vízben, ennek kristályai könnyen fel olvadnak.

b. A' melegen, a' maga tulajdon kristályozása vizében széllyel nem olvadnak.

c. Reájok töltvén, a' *nemfüstöl-gő gáliczkő olajt*; sáfrán - vagy mint mikor, ujjaink között megmor sollyuk a' diofa leveleket, olyan szagu fejér gőzöket, botsátnak ki magokból.

d. Eleven szénre vettetvén, láng nélkül széllyel pattognak.

§. 190.

Midön a' *Napraforgó kék tincturáját* (*Tincturam caeruleam Heliotropii*) a' 187 §. szerént; nem valamelly ércz savanyu: hanem az *egérkő fejér mesze*, veres színre változtattya: ha ez, a' reá töltött *Letsepegett borkő olaj* által; sem fel nem forr; sem fenékseprőt nem hány: akkor a' kigözülgés alatt is, a' zavaréknak felső színén *Sóvar* sem támad: hanem *Rósnika májja* (*Hepar ar-*

senici) származik. Melly is, nem egyéb; hanem egy tsömör szagu, barnás piros (májj színü) ragadós és enyves tészta, melly is meg hüllvén, kemény és töredékeny lesz. — Ezt az *Egérkő májját* meg kell mérni, és a' további vizsgálás végett. egy edényben el kell tenni.

§. 191.

Ezek is meg történhetnek, ha szintén ritkábban is:

1. Hogy a' gyomorban lévő nedvesség, a' *Napraforgó kék tincturáját*, veres színre változtattya.

2. Hogy a' *Letsepegett borkő olajjal* fel forr: de fenékseprőt nem hánny (a' 186. §. az *a.* betűje szerént); — azomban ebben a' gyomor nedvességében semmi mérges *ércz savanyu* sintsen; hanem csak orvasságul bé vett *eczet*; vagy a' meg evett téjiből; avagy magából a' gyenge gyomorból kifejtődött állatos Savanyú: mindazonáltal a' *Megétetés* még is meg történhetett legyen a'

Ká-

Kábitó Növényeknek . és ezekből való nedvességeknek nagyobb mértékben lett bévételek által.

3. Az is megtörténik: Hogy ezen gyomor nedvességből, a' *Letsepegett bor-kő olaj* által; inkább, vagy kevésbé kristályozódható *Sók* is származnak. — A' mellyeknek:

a. Ha egy harmad részit eleven szénre vettyük; néki dagad; pörkölt szagu lészen; (*odor empyreumaticus*) és elébb vagy utóbb hamuvá válik: végre hová tovább a' hamuban lévő só vagy *savanyu* elolvadván; ismét párluggá (*alcali*) által változik.

b. A' másik harmad részre; töltsenek: *nem füstölgő gáliczkő olajját*; hogy a' belöle kifejtődző *savanyúnak* szagát ki lehessen érezni!

c. A' harmadik harmad részét, fel kell elegendő *Tsepegett* vízben olvasztani vagy inkább hígítani; és ebbe *mész* vizet tsepegetni: hogy ha lészen e' fenéksepreje?!

Hogy pedig a' gyomor'-nedvességben felolvadt és ezzel öszve elegyedett *Kábitó mérgeket*; a' millyenek a' többek között; p. o. A' fejérmák mézgájja (*Opium*); a' borostyán tseresznye vize; a' mérges matska mézz gyántái (*gummi-resinae*); mint p. o. a' gummi gutta; meglehetőssen kiesmérhessük! ezekre vigyázzunk!

1. A' gyomor' nedvességnek külső jeleire! a' millyenek ennek *színe és szaga*! ezután a' gyomor' falainak *minéműségére*! p. o. *nem meggyulladtak e'*; *nem sebesebb e'? 's a' többi!*

2. A' főzés alatt, és a' gyenge tűz által lehető megsűrités alatt millyen gőz fejtődzik ki!?

3. Ennekutánna, azt a' megsűritett nedvességet; melly a' *Sók kristályaitól*, vagy az *Egérkö májjától* meg maradt: vagy ha sem illyes *Sók kristályaik*, sem illyes *Rósnika májja* magát

itt

itt nem mutattya: akkor a' megsüritendő nedvesség' kigőzölgése után még megmaradt matériát, erőss égett bornak megmért mennyiségében áztassuk és olvaszszuk fel! Továbbá:

4. Ezen erőss pálinkában lett felolvasztéknak *szinét*, *szagát*, *világoss* vagy *homályoss mivoltát* joll feljegyezzük; erre letsepegett vizet töltsünk! — Ennekutánna:

5. Ha ez a' felolvaszték megzavarodik; és ha a' gyánta benne ellválík: akkor ennek *szinére*, *ragadósságára*, könnyen *gyulladhatóságára*; és a' főzés alatt ki fejtődő *szagára* figyelmezzünk! — Ha ez a' gyánta sokatska lenne; valamelly tsekélly, és veszendő kis állatnak bélehetne adni; és a' dolog következését, egész Doctori figyelmetességgel elvárni, fell jegyezni! Továbbá jegyezzd meg!:

6. Hogy ha ezen erőss pálinkában lett fell olvasztáss által; tsak az epének
gyán-

gyántáss része választódnék el: akkor ez az egész égett boros olvasztvány, a' tsepegett vízzel való öszve elegyítés után is, általlátszható, és zöldes marad.

7. És végezetre; ha ezen Elegyedék tetején; némű némű olajj tseppek uszkállnának: ezeket kalánnal le szedvén; 's a' tenyereink között dörgöltetvén, egész tehetséggel ezeknek szagokra ügyellyünk!

§. 193.

Az ollyan matériára; melly az erőss égettborban sem olvad fel: erre: Egygyes tsepegett meleg vizet (*▽. deft. simplicem*), kell tölteni!: és ha tudni akarjuk; hogy; ezen elegyedékben, nintsen e' valamelly állatok' Országából való enyv? ehez: Letsepegett gúba főtt vizet (*▽. deft. gallarum,*) elegyittsünk; ez az állatos enyv azonnal edény' fenékre hánnya: melly hánnyománnynak mennyiségét, úgy szintén egyéb megismerhető jeleit is fel kell jegyezni!

§.

§. 194.

Ezen matériának, (a' 193 §. szerént) melly az erősségett borbán sem olvad fel; egy részét, a' *Letsepeget bor-kő olajjal* jól tartván; (a' 187 §. szerént) jól reá kell vigyázni: ha vagy on e' ebben *Egérkö*, és mennyi? E' végre:

1. Ezen keveréknek, egyik részébe az egygyes letsepegett vízben véghez vitt: *ammoniai rézznek olvadékját* (*solutionem cupri ammoniacalis*) tseppenként töltögessük: ha *Ro'snika* vagy on benne: akkor ennek hányománnya (*praecipitatum*) zöldes sárga lészen: melly fenékhányománnynak vizét, annak módjával le kell venni; ezt a' tudva lévő mód szerént megszáritani, és végre megmérni!

2. Egy részit ismét eleven szénre kell hinteni!: ha *Egérkö* lappang benne: füste feje, és foghagyma szagu fog lenni.

3. Ezen Kérdésben lévő gyomor nedvességnek, egy bizonyos részire; tölthetünk az: *ammoniai Sónak égető pálinkájából* is; ha itt, mint a' rézznek egyéb savanyuival, semmi kék hányománny nem származik: akkor tisztalészen ettől.

4. Éppen ezen próbája vagy on az *Egérkő májjának* is; melyről emlékezet vagy on a' 190 §. — Végezetre

5. Ha pedig sem ezen nedvességnek az ő megsűrítése; sem az ammoniai rézz feloldozvánnyának ezzel lett elegyítése által: a' *Ró'snika* jelenlétének semmi nyomai nem volnának: akkor ezt a' próbállandó nedvességet, nem kell az *ammoniai rézznek felolvasztékjával* jól tartani: hanem inkább a' 191 és a' 192 §§. elő adott Tapasztalmányoknak rá-májára vonni! ha nintsenek e' itt más, akár mérges, akár pedig ártatlan testek!?

§. 195.

Ha a' gyomor üregében találatt; és kalmár papirosból tsinált szik-

rön által szivárgott higságba, *letsepegett borkő olajt* elegyítvén, ez fenékseprőt hánny: ekkor ezen higságnak nagyobb részét, nem kell a' *tsepegett borkő olajjal* össze elegyíteni: annyival inkább jóltartani (a' 192 §. szerint); hanem ezen vízzel meghígított gyomor nedveségét; e' következő Tapasztalmá-nyokra kell fordítani; ugymint:

1. A' higságnak egy valamely mennyiségét tsepegtessék: *Egy tiszta és fényes vas pléhre!* ha ezen réz-var szárma-zik: bizonyos, hogy ezen nedvben réz lappang. — Ugyan ebből

2. Tseppentsünk egynehány tseppet: *Egy tiszta és fényes réz pléhre!* ha ennek a' pléhnek, a' tseppek alatt fekvő táblája olyan fehér színre változik, melyet ezen réz pléhről könnyen ledörgöllni nem lehet. — Vagy ha ezt a' *réz pléhet*, más *ezüst pléhhel* össze dörgölik: akkor néha ez a' réz pléh ezüst színt öltözik magára. — De ha ez

az ezüst szín, a' rézz pléhet tűzzben jól megmelegítvén, eltűnik: ekkor ezen higságban feloldozott kényeső vagyon.

3. A' gyomorban találtatott, álombikon letsepegett, az ivó papiroson által szivárgott nedvességnek, egész megmaradott mennyiségét, az *Hahneman próbálló nedvességével*, vagy az ugy nevezett: *Májjóss vízzel* (*aquâ hepaticâ*) jóll kell tartani: az az; ebből, mind addig kell a' vizsgálendő nedvességbe tsepegetni; mig ez a' nedvesség zavaross, és fenék allyat hányni meg nem szűnik.

Világosítás (Scholion). Ezt a' *Próbáló higságot* (*Liquorem probatorium*)(a' mint már fellyebb is említődött) a' Természet titkai után járó Tudósok sokféleképpen készittik: de mindazonáltal ez a' készítésének módja, minden egyebek között, legeggyűbb, és talám legjobb is; p, o.

Végy!

Végy! Bűdös köves mészföldet v. lúg-
sót; (▽ calcar. ♠-ta) —

Bórkövet (Cremorem □) aa.

az az: egyaránt 1. könt. ÷ 60 gr.

Jegyezzd meg! Némellyek ezen utolsób-
bol 15 gránnal többet többet, az az 75
árpa szemnyit vesznek; az elsőbb 60
gránhoz. Ezeket az alkotó két részeket
(ingredientia vel partes constitutivas)
össze elegyítvén, tölts ezekre; 12 lath
(vagy fél Doctori avagy Anglusi font)
lombikon letsepegett egygyes vizet (▽
deft. simplicem); ezen elegyményt rázo-
gasd bédugott üvegben mind addig, mig
megszűnván a' rázástol, az edényfene-
kéről, viz buborék jön fel; e' meg lé-
vén, ezután hadd állani mind addig
mig az oldozó nedv (menstruum) homá-
lyos; mig az oldozvánny részetskéi az
edény fenekéféle szá linkozznak; és mig
az edényfenekére gyűlő hányománn
minden szempillantásban vastagszik; a'
hígság azonközben szemlátomást által

látszhatóbbá leszen: azonközzben, a' színe mindenkor olyan marad mint a' téjjé, szaga mint a' záptojásé; mellyek is ennek természetes béllyegei! — Továbbá

4. Ezen hányománnynak (*praecipitatum*) színére jól kell vigyázni! — Hogy ha ezen elegyménnyben eleintén sárgás barna felleg látszik: melly annakutánna mindjárt *fejéreddni* kezd: ilyenkor itt, ama gonosz megemelt rágo *kényeső* ($\text{☿}\text{☿}\text{☿}$ *corrosivus*) bujjkáll: és ha ekkor ezen nedvességnek tsak egy tsekély részébe: *Letsepegő borkő olajj* tsepegtetődik; ezen elegyménnynek hányománnya *tégla színü* leszen. — Melly kémiai munkálódás alkalmatosságával:

5. Ezen hányománnynak mennyiségére is azért kell vigyázni: hogy ha töbetske lejénd: ezt *borkőporral* öszve elegyítvén; agyaggal béborított görbe nyaku edénybe, erőss tűznek ki kell tenni! ekkor az *Elfogadóban* (*in excip-*
pu-

pulo chemico), az *Eleven kényesőnek* golyóbiskái fognak szembe tűnni; ezen *Elfogadónak* nyakában pedig *Tzinobriom*, *Veres szín*, v. *Sárkányvér* (*Cinnabaris factitia*) fog meg jelenni.

§. 195.

A. Ha ezen higságban *réz* vagy on : ez meg-tetszik :

a. A' 195 §. az 1. számja alatt véghez ment chemiai munkából : midőn t. i. a' tiszta és fényes vas pléhen *réz-var* származik. — Világos onnan is

b. Ha amaz hires *Máj-j-viz* által, a' fenékhányomány barnás fekete színű lészen; azomban ha erre a' hányományra, minekutánna a' tűzznél megtüzese-dik, 's meghűll; egy üveg pohárban a' *Szalamiai sónak égető pálinkáját* ($\text{N} \Theta$ *amm. caust.*) reá töltik, és ez szép kék színre változik.

§. 197.

B. Ha ezen, a' 195 §. 3. számja alatt ismét meg ismét említett nedvességben : *Hánytató borkő* olálkodik. Ekkor ha

a. Erre májvizet töltenek, de a tudva lévő mód szerint; ennek fenék-hányománya téglá színü vagy Ércz-kermes lészen. — Hogy ha pedig

b. Ezen téglá- vagy kermes színü hányománnyt a' Vaszak reszelmenyével (*Limatura* ♂) öszve elegyítvén, zárt tégellybe kemény tűznek ki tésszük: ez a' piskolcznak igen töredékeny királyotskájává, vagy Eszszentiájává (♂ regulussává) válik.

§. 198.

C. Ha ezen nedvességben: Ezüst (*argentum vel luna* ♀); ha Fekete ón (*plumbum v. Saturnus* ♀); ha Fejér ón (*Stannum*); vagy ha Vas (*Ferrum, Mars* ♂.) lappang, illyenkor:

1. A' májviz által, fekete hányománny származik: mellyből, ha finom szén- és tragacantha- porral téstát csinálunk, ezt egy szén porral tellyes, és jól bezárt tégelyben, kemény tűznek ki tésszük: ezen chemiai munka által, az eléb-

elébbeni higságban lappangó *Ezüst*, és *Ón*, golyobisokban tűnnek előnkbe, de az itt bújjkálló *Vas*, elébbeni formájára soha vissza nem tér; hanem tsak ugyan olyan: *Vas szeretsénné* (így nevezik a' Chemicusok ezt a' Szüleményt az ő tulajdon fekete színéért) (*Acthiops Œ-lis*) átalváltozik; melly a' *Magnes-nek* mindenkor engedelmeskedik.

§. 199.

D. Ha ezen nedvességben feloldozott: *Fejér gáliczkő* (\oplus *zinci*) tanyáz: akkor az elébbeni §. említődött *Chemia* szerint:

a. Itt egy fejéres barnás, egy kevéssé sárgás fenék hányománny származik — Ezt pedig

b. A' 203 §. lévő chemiai munka által; az elébbeni állattýára vissza lehet hozni. — Hogyha pedig

c. A' *fejér gáliczkövet* rézzel össze elegyittyük: ekkor *Vclenczei réz* (*Aurichalcum*) születik belőle.

§.

§. 200.

E. Ha a' már számtalan említett nedvességben: *Egérkö* (*Arsenicum*) ólálkodik: ilyenkor

1. A' májvíz által ezen higságnak hányománnya narants színű sárga lesz. —

2. A' melly hányománnyt, ha az ember, egy tiszta és fényes rézz pléhre teszi, és eleven szénre tartya (a' 194 §. szerint) foghagyma szagot botsát magából. — És

3. Ezen a' rézpléhen pedig, maga után olyan színes motskot hágy; a' mellyet, nagy fáradsággal is alig lehet ledörgölni.

§. 201.

F. Ha továbbá az esméretes nedvességben *Föld* (∇) találtatik: akkor a' tudva lévő Chemiai próba után; a' hányománny olyan fejr lesz: a' mellyet még a' szénporral sem lehet elébbeni állattyára vissza hozzni.

§.

§. 202.

G. Ha a' sokszor mondott mód szerint elkészített gyomor nedvességben lap-pangó *Savanyu*; a' benne lévő állatos valóságot feloldozva tartya: ekkor az ebbe elegyített, *Letsepeget borkő olajja* ezen elegyményben pejjhes hányományt tsináll, De itt jól meg kell jegyezni:

1. Hogy a' *Letsepegett borkő olajt* ebbe a' nedvességbe éppen a' jóllakásig kell tsepegtetni (a' 195 §. 3-dik számja szerint)

2. A' nedves hányományt ki kell választani, és ki száritani!

3. Eleven szénre vetni; és jól reávigyázni: hogy fel dagad e'? mint az állatos valóság fel dagadni szokott?

4. Az eleven szénen égvén; vagy e', szarv - vagy tóll bűdös füstye?

5. Egészszen elégvén, nehezen válik e' hamuvá?

§. 203.

H. Minthogy pedig az Állatok - Növevények - és az Ásványok - Országok-

béli mérgeken kívül: még némelly ártatlan *közz* vagy *közép savanyuk* is (+. *media s. neutra*) elegyedhetnek az ilyen gyanus gyomor nedvességbe. Azért is

1. Az ilyen hányományokból a *szűrőn* által leszivárgott híg-ságot, a' már egynéhányszor (a' többek között a' 192 §. 2. számja alatt) említett mód szerint, az az, a' gyenge tűznél leendő főzés által, meg kell sűríteni; hogy az ebben lappangó *savanyú* annál erősebbblégyen!

2. Ezen *savanyuba* a' *borkő olajt* egész a' jólakásig kell tsepegtetni!

3. Ezen elegyménnyel, úgy kell bánni, mint a' 188 §. parantsollya; még pedig mind addig; míg tsak a' *Sóvar* magát nem jelenti.

§. 204.

I. Néha a' gyomorban találtatott, lombikon leeresztett 's elégendő, de egyszersmind bizonyos mértékű egygyes vizzel megritkitott, és a' kalmár papiros

szű-

szűrőn által szivárgott nedvességben; nem *Köz savanyu*; hanem inkább a' 184 §. szerint *Lúg só* bujjkáll. Mivel az *álatok*- *Növények*- és az *Ásványok*-Országokbéli mérgeken kivűll; a' milyenek kiváltképpen a' többek között e' következők, ugymint: Az *Egérkő* (o—o)! a' *Réz* (♀); a' *fekete ón czukra* (℥ ℥.); a' *Vas gáliczkő* (⊕ ♂); a' *kényeső* és a' *piskolcz készítményei* többnyire: lehet a' gyomorban *Szappan v. Égető lugsó* (⊙ *causticum*) annakokáért ezen gyanúss nedvességnek megvizsgálása végett, e' következő *Chemiai Tapasztalmányokat* kell eszközölnünk; ugymint:

1. A' tudva lévő mód szerint megritkitott, és által szűrt gyomor nedvességnek égygyik részibe, tsepegtessük a' *Szalamiai réz*nek *vizes oldozványát* (*solutionem aquosam cupri ammoniacalis*); még pedig: ha ennek hányománnya sárgás zöld lészen; mind addig hell ezt a'

Sza-

Szalamiai vizes oldozványt, ezen nedvességbe tsepegetni; míg tsak ezen elegyménnynek olldozványos sepreje az edényfenekére lehányodni meg nem szűnik; és az elegymény annyira mennyire minden szempillantásban által látszhatóbbá nem lészen. — Továbbá, az e' szerént az edényfenekére leszállott *Egérkövet* megkell mérni; és a' 194 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai alatt elő adott *Tapasztallmányoknak* sinor mértékekre kell vonni! — Ha pedig:

2. A' *Szalamiai rézznek vizes oldozvánnya* által, semmi sárgás zöld hányomány nem származik: akkor ehez a' *Lúgos elegyménnynek* egy részéhez; mind addig elegyittsük a' *Konyha sósavanyut*, míg a' *Violának kék szirupját*, *Veresre* nem változtattya. — azomban vigyázzunk arra:

a. Hogy ha ezen Elegyménny között, a' *lúgsavanyuban feloldozott réz lappang*: akkor a' fenékhányománny rézből

ből fog állani; mellyet meg mutat ennek sárgás zöld színe.

b. Ha pedig a' *Fekete ón cukra* (Z. h.) bújkáll ezen elegyményben: akkor a' fenékseprő színe, az aludt téjjhez fog hasonló lenni: ezt pedig megszáríttjuk, *szénporral* és *lúggal* össze elegyíttjük, 's e' szerént kemény tűznek kitészszük; elébbeni állattyára, az az, az ő fekete ón valóságára vissza térr.

c. Ha az előlszámlált *érczek* közül végre az utolsó, a' *Vas gálizkő* ólálkodik ezen elegyményben: könnyen meg történhet: hogy a' *Konyhasó savanyu*, tsak némelly részben is fenékre hánnya. Továbbá

d. Hogyha a' gyomorban lévő nedvesség, *Lúgos* tulajdonságot öltöz magára, a' hozzá elegyedett *Szappantól*: akkor a' *Konyha savanyu* a' zsirt a' *Lúgsótól* elválasztván, ez a' megmelegített nedvességnek tetején fog uszkálni; a' mellyet is tsont kalánnal leszed-

vén

vén 's meghűtvén, magát és természet megmutattya. Vagy pedig

e. Ha a' gyomorban lévő állatostaknyot, a' *Lugsók* fel oldozták: akkor ez, a' Konyhasavanyuban, pihek formájában hányódik le a' fenékre; melyet is a' 202 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai szerint kell meg-visgálni!

§. 205.

K. A' *Lúgsó* természete meghatározása végett: ezen nedvességhez *Konyhasavanyút* kell tölteni: a' melly két *Savanyukból*, az ugy nevezett: *Középső* származik; a' melly elegyménnynek hányománya, ha a' szűrőn által elválasztódik, megsűrítettik, kristállyokká válik. — Még pedig

1. Ha ezen elegyménnyben: *állandó lúgsó* vagyon: akkor ennek kristályai négy szegűek (*crystalli cubicae*). Az is pedig

a. Ha a' *Konyhasavanyuval*, *Nőverény lúgsó* találkozik öszve: ezen egybe

be kelésből a' *Szilvius* emésztő vagy *Hidrelelést* üzö sójja (közép só) származik (*urias lixiviae vel lixivii*).

b. Ha a' *Konyhasavanyú* mellett *szék-só* (*Soda*); vagy az Ásvány Országbéli só vagyon: ezekből támad: *Konyha só* (ez is *közép só*)(*urias sodae*).

* Ezen két *Középsavak* egymástól e' következőkben különböznek, u. m.

a. A' *Konyhasó*, akár hideg, akár pedig meleg légyen; ennek feloldozó vi-ze; mindenkoron, három annyiiban tökéletessen fell olvadd: és éppen ez az oka; hogy ennek feloldozvánnya a' többek között nehezebben kristályozódható. — Ellenben

b. A' *Szilvius* emésztő, vagy *Hidrelelést* üzö *sava*, nehezebben olvasztható: de könnyebben kristályozódható; még pedig négyszegeletű kristályokban ha szintén ezen kristályok nagy részben regulátlanok is.

2. Ha ezen nedvességben *szalámia*, vagy *repülő lúgsó* vagyon: akkor

a' *Konyhasavanyuval* egygyütt ezekből:
Szalamia só lészen

A' *Szalamia* sónak megesmértető
 bélyegei ezek

α. A' kristályai pih formák.

β. A' tűznél elrepülnek, minden fog-
 hagyma szag nélkül.

3. Ha ezen nedvességben a' Lúgsón kívül; még valamelly *állatok országbeli mérgek* lappanganak: ezeknek is nyomokba lehet akadni; ha a' kristályozás után fenn maradott nedvességet; és ha azt a' vizet is, melyet a' kristályoknak meg mosásokra fordítunk, a' 193 §. és a' következőkben lévő *Tapasztalmányoknak* rájájakra vonnyuk!

§. 206.

L. 4. Ha még az élő emberben gyanított *ásvány mérgek* ellen, ennek az embernek valamelly *Lúgsót*, mint az ilyen mérgek ellen való orvasságot beadtak: akkor az *ásvány mérgeknek* meszeik; kivévén az *Egérkövet*, a' gyomor oldalai-

laira mint porok reájok ragadnak: tehát ezeket a' gyomor hártyáiról le kell vakarni; és különös szorgalommal megvizsgálni.

§. 207.

M. Ha ebben a' gyomorban volt nedvességnek sem *Savanyu* sem *Lúgoss* tulajdonságát nem tapasztaljuk a' 210. §. út mutatása szerint; akkor itt lapanghat.

1. Vagy valamelly *Kábitó méreg* mint p. o. az *opium*.

2. Vagy a' *körös bogár tincturája*.

3. Vagy *Salétrom*. — Vagy végezetre

4. Az *Egérkö*, mint *középső*.

Mind ezeknek kinyomozásokra ilyen lépéseket tegyünk:

a. A' gyomorban találtatott nedvességnek külső jeleit szemesen megvizsgálván 's papirosra tévén: gyenge tűzzel szárítsuk ki; ezenközzben ennek szagára; és minden szembetűnő változásai-

ra vigyázzunk, 's mindeneket feljegyezzünk!

b. Ha ezen nedvességnek színén, valamelly *kövér bőrötske* származik: ezt üveg vagy porcellán edénybe le kell szedni. Ennek

c. Ha valamelly, fejmák mézgás (*opiumos*) szaga vagyon: színe pedig fehéres barna; és ha a' kutyának adván tőle megdöglik: ekkor hitelesen lehet gyanítani: hogy *opium* volt. — Ha pedig

d. A' megsűrités után, nem *bőrötske*: hanem valamelly más testekből *kihúzott nemessebb tészta* (*massa extractiva*) formáltatik: ezt is jól meg kell vizsgálni: ha nints e' benne *Egérkö májja* a' 194 §. szerint. — Hogy ha

e. Az *Egérkö májjának* semmi nyomai nintsenek: akkor az *állatos mérgeknek* nyomozásokra kell minden próbákat meg tenni a' 192 §. szerint.

§. 208.

Ha a' gyomor nedvességnek sűrűsítése alatt, ennek színén valamelly sós

Börötske (vagy *sóvar*) formáltatik: ekkor ezt a' nedvességet, ki kell a' kristályozás végett hivesre tenni: és ezen kristályokat két részekre osztani.

a. A' Kristályoknak egygyik részét lombikon leeresztett egygyes vízben oldozzuk fel: ezen oldozvánnyba pedig a' *Szalamia* réz vizes olvasztékját tsepegtessük hogyha ennek hányománnya sárgából zöldellőssé válik: akkor a' 197 §. 1. 2. 3. 4. és 5. számjai szerént, itt *Egérkövet* is kereshetünk.

b. A' Kristályoknak pedig más részetskéjjét vessük eleven szénre: hogyha zörgéssel széllyel pattog; *Salétrom* léssen. — Ha pedig nem zörög, tsak széllyel düll; néki dagad, és szenet hágy maga után; itt *állatos só* fog lappangani.

c. A' még fenn maradott majd tsak nem fele kristályokra, tsepegtessünk: *Gáliczkő savanyut*! — Itt

a Ezen Chemiai munka alatt, a' kifejtődött savanyu gőzzből: világos-

san észre vehettyük a' *Savanyúnak* jelenlétit.

B. A' középsőbol pedig; hogy *Lúgsónak* is szükség itt bujkálni!

§. 209.

N. A' gyomorban talált; vagy a' kalmár papirosból tsinált *szűrőben* fenn maradt keményes matériát; miképpen kell a' Chémia szerént megvizsgálni? meg láthatni e' következendőköl:

1. Ezen keményes matériát, ennek külső tulajdonságai szerént, leirván, 's megmérvén, erre 15 olvasd: tizenötszörnél valamivel több erős égett bort töltsünk; jól bézárt üvegben ázztassuk; ennek edénnyét azon közzben gyakran felrázogassuk;

2. Az *Egérkönek* feloldozására 70 sött 80 annyi égett bor szükséges: mivel kevesebb oldozóban; mihelyen az oldozvány kihűll; minden fenékhányománny azonnal eltűnik.

3. Ha ezen égettboros oldozványban; *állatoss* vagy *növevényes gyánta*

találkozik: akkor ez színes lészen: a' mellyhez, ha lombikon leeresztett egyes vizet töltünk; megzavarodik; és ezen edényfenekére; vagy gyántához hasonló; vagy valóságos gyánta, vagy legalább gyulladó valóság hányódik le. Továbbá

4. Ezen égettboros oldozványnak *szagát, színét, és világos voltát* feljegyezzük! — Ugy szintén:

5. A' viz által lett lehányománnak hasonlóképpen *szagát, színét, nyálos vagy húzos mivoltát* is papirosra feltegyük!

6. Minden tehettségünk és tudományunk szerint meg vizsgállyuk: ha ez nem hasonló e' a' *Körösbogárnak*, a' *Jalappának* és a' *Skammoniomnak* égett borral kihuzott gyántáikhoz!?

7. Gyujtsuk meg; és azomban vigyázzunk; ha könnyen vagy nehezen kap e' tüzet? és miképpen ég? vallyon a' lángollás előtt, nem olvad e' el, mint

az olaj? vagyon e' és milyen a' *szaga*?
 lánggal ég e'; és milyen színü lángal?
 a' *szene* felpuffad é? és végre könnyen
 hamuvá válik e'; vagy nehezen? és vé-
 gezetre sok hamva lészen e'; vagy ke-
 véss?!

§. 210.

Ha a' gyomor nedvességnek fe-
 néksepreje fehér lészen; és két ujjaink
 között puha föld porának, vagy pedig
 szúross fővenynek tetszik: akkor nem
 kell égett borban ázztatni, mint a' fel-
 lyebb való 209 §. említődött: külöm-
 ben az égett borban való ázztatás tel-
 lyességgel szükséges: ezután a' tudva
 lévő elegyménnyt leszivárogtatván; a'
 fell nem olvadt, és a' papiros *szűrő-
 ben* fell maradott részetskéknek meg-
 mértető jeleit, fel kell papirosra jegyez-
 ni; tudniillik:

1. Ha az *Egérkö tserepess*: akkor
 ennek pora feketés barna lészen.

2. Ha ez a' szűrőben fenn maradott keményes matériának pora *fejér téjjfzinü*: akkor ez az *Egérkö mesze*.

3. Ha ezen matériának pora *sárga citrom vagy narants színü*: ezt *Arany-glétnek* (*Auripigmentum*) nevezik.

4. Ha ez a' porrá tört matéria *piros, rubint színü*; *Réalgár* a' neve. — Ezek egymással annyiban megegygyeznek; hogy; a' tüznél mind a' ketten el repülnek. Ellenben ezek egymástól szembetünöképpen különböznek is *szinekre szagokra* és a' *büdöskönek mennyiségére* nézve.

a. Mivel az *Arany-glétben* több lévén a' *büdöskö*; a' *szine* *sárga*, innen némellyek *sárga Egérkönek* is hívják; a' *szaga* *büdösköves*.

b. A' *veres Egérköben* (*Realgárbán, Szandarachában*) pedig kevesebb a' *büdöskö*; innen *szine* *piros, rubint színü*; *szaga* *foghagymás*. Terem *Erdélyben* is

5. Sárgás a' pora, az ásványos *Turbithnak* is (*Turpethum minerale*)

6. Sárga téglá színü az ásványos *kermesé* (*Cermes minerale*) vagy más-képpen *Charthusianusok pora*,

7. Narants színü piros a' piskolcz *aranyos büdösköve* ($\Delta \odot \delta$.)

8. A' *Vas ochra* színére nézve két vagy háromféle: t. i. *veres*, *barnás* és *arany színü sárgás*.

a. Safrány vagy arany színü; az ugy nevezett: *Megnyitó vas sáfránnya* (*Crocus ♂ aperitivus*).

b. A' veres sáfrány színüt nevezik másképpen: *Terméss vas sáfránynak* (*Crocus ♂ nativus*). — Itt jól meg kell tovább jegyezni!!

c. Ezt a' nevezetet: *Ochra*, a' Chemicusok igen széles értelemben vészik: mivel az érczeknek minden mészzeit *Ochrának* nevezik, p. o. vagyon a' *Vasnak* (*Ochra ♂*; a' *Zinkumnak*) (*Ochra zinci s. ▽, calaminaris*); a' *Réz-*

nek

nek (*Ochra* ♀ *s. viride montanum*) —
's a' többi. De tartsd meg ezt is!

d. Ezeket mérges voltokért, a'
Doctorok belső vagy Orvasi haszonra
nem fordították: hanem leginkább a'
mesterségekben, mint a' külömbb kü-
lömbbféle szép színekre használják.

e. A' *Vas ochra* matériájára néz-
ve háromféle:

α. A' melly porformában vagyon ezt
is *Vas ochrának* hívják.

β. A' melly nedves fenékseprőképpen
jelen meg, ezt: *Sáros vas Ásványnak*
(*minera* ♂ *lutosa*) nevezik.

γ. A' melly sűrű, kemény, és szál-
kás matériában jelenn meg, ezt hívják:
Vérkönek (*Haematites*) *Blutstein*.

9. Veres színű, a' *Fenekre lehányt*
kényeső (☿☿ *ruber*)

10. Zöldellő kékes, a' *Réznek me-*
sze (*Calx cupri* ♀).

11. Fekete színű, a' *Vas mesze*
(*Calx* ♂). Úgy szintén

12. Fekete, a' savanyuval jól tartott, vagy valamelly öszve húzó szerrel öszve kötött *Ezüst* (*Argentum, Luna s. ☾*).

13. Feketés, a' kényeső és a' *bismuthum* vagy *Visismuthum* hányománya is; ha ollyan *Savanyuk* által p. o. a' gáliczkő a' *salétrom* - a' *konyhasó* savanyui, ugy szintén az *eczet* által, hányodott le a' fenékre.

14. Fejér, a' *piskolcz* hányománya; mellyet, a' most említett *Savanyúkban* fel oldozunk: és a' *piskolcz vajából* (*butyro ☽*) viz által lehányunk.

15. Fehér, az édes kényeső (*☿ dulcis*).

16. Fehér, a' fenékre lehányt fejér kényeső (*☿☿ albus*).

17. Fehérek, a' *zincum virágjai* (*Flores zinci*).

18. Fehér, a' valamelly *savanyu* által lehánnyt *ón* (*oxydum ☿*).

19. Fehérek, a' *savanyuk* által megtisztított *földek*.

20. Fehér, a' magnesia (*magnesia*).

21. Sárgás fehér, az ásványos vas, vagy a' barna kő (*Ferrum mineralisatum*).

§. 211.

Ha az Ércz vagy ásvány mérég ellen való orvasságul; valakinek valamely Lúgsót vagy Lúgsavanyút adtak bé: akkor a' gyomorban, bizonyos fenékre leverődött ásvány meszeit lehet találni; még pedig

1. A' kényesöss oldozványokból való meszes Leverődék (*praecipitatum*), ragyás, rosdás, sárga, vagy fehérszinü.

2. Az édes kényeső hányománnya (*praecipitatum* ☿) barnás fekete.

3. A' hánytató borkő meszes allya (*Tartarus* ☐ *emeticus*) mindenkoron fehér.

4. A' fehér- vagy a' Zinkum - gálliczkő meszes fenéksepreje is mindenkor fehér színü.

§. 212.

Ha továbbá, az ásvány mérgek ellen való orvasságul, a' bűdöskő májj
oll-

oldozvánnyát adnák bé; és az efféle orvasságbul, a' gyomorban, bizonyos büdös kő szesz (*gas hepaticum*) fejtődznék ki: akkor a' gyomorban lévő nedvességnek záp tojás szaga lészen; és az oldozványokból, tsak a' mostan említett külömbféle színü ásványoknak megszerek hányódnak le fenékre.

§. 213.

A' gyomorban találkozó, és már a' 214 §. említett kemény matériát, e' következő együgyü chemiai Tapasztalmányoknak ráma'jokra kell vonni; ugymint;

A. Ezen száraz matériának egy harmad részit; egy eleven szénen jól melegített réz pléhre kell tenni. — Hogy ha


1. Ezen chemiai munka szerint, itt foghagyma szagu fejer gőz fejtődzik ki. — Továbbá

2. Ha ezen rézpléhre ragadott foltot nehéz ledörgölni.

3. Hogyha pedig a' fényes tiszta és meleg vaspléhre, mintegy fehér felhő gőz ragad. — Ha mind e' három chemiai próbák itt szembetünők: tsalhatatlan dolog; hogy itt az *Egérkö méreg* lappang.

B. Ezen matériának második harmad részit; a' lombikon leeresztett egy-egy viznek 80 annyi részében, keményen fel kell forralni; sőt főzni! kihűteni! — és ha a' fenékseprő *nem fehér* a' millyennek az *Egérkö meszének* kell lenni: hanem barnás fekete, vagy hamuszínű, vagy pedig veresses sárga: akkor egy kevés Királyvizet (∇ *regiam*) kell hozzá elegyíteni! — Ennekutánna az e' szerint megfőtt; és a' fenékseprőről annak módja szerint lehúzott olldozványba lassanként a' *Szalamiai réz vizes oldozvánnyát* kell tsepegtetni, a' 194 §. 1 száma szerint; ha ezen chemiai próbára a' fenékhányomány *zöldes sárga* lesz: egy itt lappangó *Egérkö* mér-

mérget jelent. — Még pedig, ha kevés fog lenni, a' Fenék leveredménnye az *Egérkönek*: ekkor ennek jelenlétét, az *A.* és *B.* alatt lévő Tapasztalványok szerint, könnyen felfedezhetjük!

 *C.* A' poros allynak ezen utolsó harmad részét, két fényes réz pléhek közé téven, ezen módon; a' holt szén finom pora között; Tégellyben, mind addig kemény tüznél kell tartani; míg fényes tüzes nem lesz: ekkor az itt lappangó *Rósnika*, ezen Tégellynek fenekén bizonyossan meg fog jelenni; és könnyű fog lenni, az ő természetes tulajdonságaiból kiesmérni! — annyival inkább hogy még ezen fényes réz pléhek is, magokra ezüst *Tzint* öltözni fognak.

§. 214.

Ha a' 213 §. *A.* betüje alatt említett, és vizsgálendő fenékseprőnek első harmad része, a' réz pléhről elrepüll; a' nélkül; hogy ezen chemiai munka alatt,

latt, leg kisebb foghagyma szagu fehér gözt botsátana; vagy ezen réz pléhen, feketés motskot hagyna: akkor ezen mátéria között: vagy a' *kényszerő mesze* (*calx ☿*); vagy pedig, kivéven az egy izzasztó *piskolczot* (*☿ diaphoreticum*), bizonyossan a' *piskolcz mesze* (*Calx ☿*) fog itt lappangani.

§. 215.

Hogy pedig azon tsak most említett, és itt ólalkodó két ásványoknak mérges meszeiket; tudniillik: a' *kényszerő* és a' *piskolczét* egymástól megkülömböztetthessük, jó leszén

1. Ezen *fenékallynak* meg maradott részét a' *Királyvizben* (∇ *regia*); vagy a' savanyu szeszszel gazdag *Konyhasó-savanyuban* ($+$ *muriaticum oxygenatum*) feloldozni! — ezen oldozványban pedig letsepegett egygyes vizet elegyíteni: ekkor a' *piskolcznak mesze* fehér színben száll-le a' fenékre: a' *kényszerő mesze* pedig, melly nem egyéb; hanem a' *Meg-*

emelt rágó kényeső, az oldozvánnyban megmarad. — Továbbá

2. *A' második próba*: Ha ezen oldozványba fényes réz pléhet mártunk: ekkor ha a' *Kényeső mesze* bujkáll itt; tehát ezen rézpléhet, a' fenékre leszálolt *kényeső ezüst színnel* mázollyabé. — A' *piskolcz* ugyan ezt a' pléhnek természetes rézz színét, *hamu színre* változtattya.

§. 216.

Ha a' poros és kemény fenékallynak egy része a' 213 §. *A.* betűje szerint, a' tüzes réz pléhez hozzá ragad: akkor, ha ez veres volt, vagy eleintén *sárga*: de ezután a' tűzz melegénél ismét *veressé* lesz: itt bujkállhat, vagy az *Egérkö savanyuja*, vagy más *ásvány*, vagy végezetre valamelly föld. — Ezenközzben vigyáznunk kell, tellyes tehetségünk szerint ilyenkor, a' *színre*, a' *gőzre*, *szagra*, és minden lehető változásokra, mellyek ezen chemiai

tésről; mind a' Gyomorban találkozó mérges nedvességeknek chemiai vizsgálásokról, bőv utasítást láthattak az olvasok: mindazonáltal még avágy tsak *némellyekre nézzve is*; hasznossnak ítélem: Hogy a' gyanus *Eledelekről, Italokról és Orvosságokról* 's a' többiekről valamit szollyunk; még pedig:

1. *A' gyanus eledeleket*, a' mellyekkel, a' Kérdésben lévő szerentsétlen, azon idő előtt és a' tájban élt; a' Természet - birodalma akármellyik Országából lettenek légyen is azok: szintén úgy mint a' gyomorban lévő nedvességről fellyebb az 181 182 183 és a' következő §§§. szollottunk; minden Chemiai vizsgálások és Eszközök szerint, meg kell vizsgálni!

2. *A' gyanus italokat* is, olyan próbák alá kell vetnünk; a' mint a' lombikon leeresztett vízzel meg ritkított; és a' *szűrő* papiroson általszívárgott gyomor nedvességről a' 183 és a' következő §§-ban bőven meg lehetett látni.

3. Midőn a' bevett Orvasságok e-
ránt, támad a' halálos gyanúság; akkor
az Orvassnak *Recipeje*, *Rendelt orvas-
sága*, a' legbizonyosabb útmutató. —
Ebből nyilván ki fog világosodni!

a. Ha vallyon az Orvasságnak:
menyiségében, *minémiségében*, *mérté-
kében idejében*, *módjában* 's a' többiben
esett e' a' hiba? De itt az is szintén ugy
szembe fog tűnni; ha

b. A' Patikáriusnak restsége, vi-
gyázatlansága, gondviseletlensége, fös-
vénysege, vagy az istentelen nyereség-
nek vétkes kívánása okozta légyen, ezt
az egész szerentsétlenséget!

4. Az eddig előlszámlált mérgek-
nek *Chemiai Visgálását*; véghez viheti
akármelly *Diplomaticus Patikárius*, az
Orvos Doctornak útmutatása szerint,
akármelly *Tisztviselőknék jelenlétek-
ben!*

VI.

**VI. Fejezet: Az ártatlan tetszemőknek
erőszakos megölettetésekről.**

§. 218.

Ámbár eleitől fogva; minden Országoknak Kormányjaiban ülő böls I-gazzgatóknak, különös és kiváltképpen való gondjok volt ez: Hogy ezen ártatlan vérkiontásának; ezen égrekiáltó véteknek, tsak annyira mennyire is határ vetődjön; ezért is minden Elöljáróknak keménnyen megtiltatott: Hogy az meg-esett személieket bünökért, nem tsak megbüntetni; de bünöket még tsak szemekre hánnyni is éppen nem szabad: mindazonáltal oh fájdalom! ez az ártatlan tetszemők megölések igen gyakori, igen szomorú, és gyakran igen nehéz tárgyak az Itélő székekben ülő Biráknak!!! mivel az ilyen szerentsétlen teremtmények ezer meg ezerféleképpen elvesztik ártatlan Szüleménnyeket: azomban leggyakrabban ilyenforma mázokkal palástolják istentelenség-

geket, p. o. *Hogy ők idétlent szültek; hogy az ő magzattyok éppen a' szülés kinnyai között halt meg; hogy a' hosszassan kinlódo szülés alatt nagyon elvergődven, alig élhetett egynéhány fertály órákat; hogy a' köldök kötele meg vagy le nem köttetvén, 's e' szerint minden vére elfolyván, erőszakossan meg kellett néki hallni 's a' többi! — Annakokáért is ezen Orvasi Törvényben, a' legsarkalatossabb Kérdések e' következők egymint:*

I. *Vallyon a' magzat már a' méhnek üregében? Vagy*

II. *A' Szülés alatt? avagy végezetre:*

III. *A' Szülés után hosszabb vagy rövidebb időre halt e' meg?*

§. 219.

I. Ámbár már azon jelekről, a' mellyekből meg lehet esmérni: *Hogy a' magzat már még az ő anyja méhében meg holt; más helyeken is szollottunk: mivel mindazonáltal, ez igen nagyon*
lé.

lélekbe járó dolog; itt ismét egész le-
hettséges határában előadni méltó lé-
szem. — Lássunk annakokáért azon e-
lőljáró, és az anyát ezen idétlen szü-
lésre elkészítő okokról, a' millyenek a'
többek között:

Anamnesis.

1. Nem volt e' ennek a' megholt
magzatnak anyja, egész terhes állapot-
tyában e' következendő rontó okoknak
alávetve? a' millyenek a' többek között
p. o. Ha egész teste alkotmányra felet-
te gyenge az anyjának, ha igen ifjú,
ha szerfelett érzékeny; kivált a' méhe:
annyival inkább, ha már többször is i-
détlent szült; ha felette véres: ha a' tü-
zes, és vértforraló italokkal és elede-
lekkel nem csak élt; hanem vissza is
élt! ha a' kis hasát valamelly istentelen
vén aszszonnyal kenette, marczangol-
tatta; ha az idétlen szülést okozó or-
vasságokkal gyakran élt; a' millyenek
a' többek között p. o. Az *Istenfa* vagy
Se-

Seprőruta (abrotanum); *Czitromi-vagy méhfű (melissa)*; *ménta (mentha)*, *Ruta (Ruta graveoleus)*; *Parkas alma, Hézag gyökér vagy Lihazsir (Aristolochia)*; *kerti cziprus (Sabina)*; *Sáfrány (Crocus)*; 's egyéb vizellet utját bosszontó orvosságok. — Különösen pedig a' felette kemény *Hánytatók* és a' *Hasathajtók*: a' testnek szerfelett sebes mozgások, mint p. o. a' sebes tántz; a' szörnyü erőlködés; az igen nagy és nehéz emelés, az egész erőből való kiábálás, ordítás, és éneklés. A' szörnyü indulatok, mint: a' rettenetes harag; szörnyü félelem, megrettenés, megijjedés; szörnyü sirás, megkeseredés, szomorodás; szív- és lélek gyötrelem, melyek a' mi Édes Idvezitőnk ábrázattyaiból is véres izzadságot fatsartak ki. Továbbá a' hason történt külső erőszakok mint: a' has szorongatás, kemény has fászlizás, kemény hasra esés; hasba ütés, igen gyakran való kemény és durvakö-

zöszülés. — A' méhgyümölcének valamely éles eszközzel lett megsértése; *electrummal* vagy *Galvanismussal* való durva megüttetés; valamely méregnek megevése vagy ivása. Külömbféle nyavalyák; különösen a' szüntelen való hanyás; hasmenés; bélfájás (*Colica*); vérhas; görtsös és rázós hideglelés. — Ha a' méhre külömbféle nyavalyás materiák magokat letették; és ezt felette korán öszve huzzák, a' millyenek: A' süliyös, csúzos, köszvényes és franczus materiák 's a' többi. — Illyen 's efféle környüállásokban, könnyen ellehet hinni: *Hogy a' magzat még az ő anyja méhében meghalt* — Annyival inkább

D i a g n o s i s.

2. Ha akár a' hasát, akár a' méhszájját vizsgállyuk: sohol semmi mozgást nem tapasztalunk: de ez még nem egészszen bizonyos jel: mivel sokszor némely méhszájján tanyázó szelek és méhanyás görtsök miatt, magok az asz-

szonyok azt gondollyák: hogy a' gyermek mozog benne; holott már régen megis halt: ellenben néha semmi mozgást nem tapasztalnak, a' méhgyümöltse beteges lévén; azomban a' magzat még is elevenen jön e' világra.

3. E' pedig majd legbizonyosabb *Jele a' méhgyümölts' halálának*: Hogy az ilyen fejér személy; a' mozdó tsonatok között mindenkor alkalmatlan fájdalmat okozó terhet tapasztal: még pedig mindenkoron abban az oldalában, a' melyikre fektében fordul.

4. Néha, a' méhben lévő sok vizek, a' méhet nagyon kifeszítvén, ezek is megtsalhatnak. — annyival inkább

5. Mivel a' méh gyümölts' meghalásával; a' has mindenkoron megszokott essni: és ha tapogattyuk olyan hideg, mint a' Vizibetegségben lévők hasa lenni szokott. Továbbá

6. Valamint a' Vizibetegségben: úgy szintén ezen *méhgyümölts' halálával* is,

az ilyen aszszonyokat a' vizellésre való ösztönözés szüntelen kinozza. — Ez is bizonyoss

7. Hogy az ilyen aszszonyoknak tsetseik megfonnyadnak; a' köldökök behúzódik. Ide járullnak: a' méhben történt halál után, az ebben heverő idegen test miatt támodott gyomor bajai, a' millyenek: a' szüntelen való gyomorfájások; gyomor émelygések, a' hányásra való erőltetések, sőt valóságos hányások; gyomor gyulladások, rothadásba 's fenébe való esése. — Végezetre és

Prognosis.

8. Ha ezen nyomorúságoknak a' Szülés véget nem vett: tehát az ilyen méhgyümöltse, néha egy darab kövérségre; néha egy darab mészföldre; néha végezetre olyan rothadásra ellfajullni szokott; melly az anyát is, elébb vagy utóbb bizonyossan sirba temetni fogja. — Mivel ez az idegen test a' méhet megtámadván mennél elébb gyulladásba hoz-

za; a' gyulladásból méhrák támad; a' méhrák vagy méhrothadás. az egész has üregét és vért elfuttya; ezt lassu hideglelésbe hozza; melyből egy sinlödő nyavalya, a' sinlödő nyavalyából pedig e-
lébb utóbb halál következik. — Utollyára ez is egy bizonyos *Jel*, hogy:

9. Az ilyen méhből, mindenféle színű, ugymint: sárgás, zöldes, kékes, feketés, rothadt vérrel elegyes bűdös szagu matéria szivárog ki. — *Ezek az anyára nézve való Jelek!*

§. 220.

Az Annya méhében meghalt magzatnak Jelei, e' következendők:! a' teste dögszagu; külső színe kékes; a' felső vékony bőrötskéje imitt amott könnyen lemálló; a' feje lágygyai minden külső erőszak nélkül béestek; a' köldök sinor fonnyadt, könnyen szakadó és bűdös; az egész testhusa széllyel málló, felpöffedett; a' méhpogátsa fonnyadt, fenés, vér nélkül való, sőt rothadt. —

Ez

Ez ilyen Jeleken, tsak akkor épithet az Itélő Szék Doctora, ha a' testet friss vóltában láthatta: nem pedig akkor, minekutánna az ilyen test, a' föld gyomrában már egynéhány napokig hevert!

§. 221.

II. *Ha a' magzat a' szülés alatt halt meg*; meg lehet tudni e' következő Jelekből; ugymint:

I. *Az Anyára nézve*; a' méhgyümöltse meghallhat; ha a' Szülés nehéz, sokáig gyötrő, ha természet ellen való és a' hol kézzel és eszközzel munkás fordítást kell tenni: ha a' magzatnak feje, melye, Vállai felettébb nagyok és szélessek: annyival inkább; ha az egész magzat teste, és a' mosdó vagy méhcsontok között, semmi egyarányuság nintsen: végre, ha az anya állva szülvén, valamelly fára vagy köre ejtettele; a' mint ezen Tárgyrol a' 49. 50. 's a' többi §§. látni lehet!

II. *A' gyermekre nézve* többnyire és leginkább ezen Jelekre kell vigyáz-

ni; ugymint: Ha az egész test, annyi-
val inkább némelly részek, mint p. o.
az orca, a' fő, és vállak, és némelly
más részek, a' bőr alatt megtört és ta-
vazó vér miatt, sárgás zöldek, kékek,
vagy feketések: a' koponya tsontok ösz-
ve nyomódtak, ékformára állanak.

§. 222.

III. Ha a' *Magzat elevenen szü-
letett e'; és azután a' Születés után hosz-
szabb vagy rövidebb, természetes vagy
erőszakos halállal halt e' meg? e' kö-
vetkezendő Jelekből lehet megismérni!*

1. Leg először is arra kell vigyáz-
ni; hogy *érett* volt e' a' *magzat*, kö-
vetkezésképpen *életre való e?* e' végre
meg kell a' *hosszát* mérni, vagyon e'
18 vagy 19 hüvelknyi? ezután a' *nehéz-
ségét*, vagyon e' legalább 6. 8. vagy 9
font? az egész testén lévő bőr, de leg-
inkább az orcáján sűrű e; keményets-
ke e'; pirossas e'? a' bőre alatt vagyon
e' valamelly kis kövérség; vagy pedig
ol-

ollyan ránczoss, mint a' vén aszszonyok bőre? vallyon a' felső bőrötske is sűrű e'? vagy még gyenge vékony, általlátzó, és könnyen lemálló? kezein és lábain való körmei elég keménynek é; vagy lágyok, vékonyak e'; és mintegy háriya formák? a' haja sűrű e'; hosszú e'; szálai kemények e'; vagy tsak szőr formák, lágyak, és rövidek? a' ülei kemények e'; porczogosok e'; vagy vékonyak és hártya formák? az egész teste elégge' húsos e'? a' testnek minden tagjai elégge' hosszak e'; vastagok e'; tsontyaik kemények e'; formájok minden módon meg vagyon e';? a' fő elég nagy e'? és a' többi tagokkal egyarányos e'? a' fő lágyai szélesebbek e'; nagyobbak e' mint kellene; vagy pedig éppen képessek? a' köldök sinor elégge' kemény e'; vastag e'; és nedves e'? vagy pedig vékony, fonnyadt; senyvedt, erőtelen és szakadós? végre ha férjfiu a' magzat; a' tanuk (tökegőlyói

testiculi) le szállottak e' a' tőkzatskóba; vagy még az ágyékokban vagynak?!

11. Meg kell ezt is jegyezni: Hogy azok az *Erőszakok*, mellyek által, némelly Tigris fajzattjai, az ilyen ártatlanokat, alig léptek bé az élet küszöbén: innen ismét kitaszították; ezek az *Erőszakok* mondom négyfélék:

a. A' durvák és mindennek szembetünők.

b. Ravaszak, titkossak, és ollyak a' mellyek szemessebb vizgálást kívánnak.

c. Az élet legelső és leg szükségesebb eszközeitől, mint p. o. a' lélekzet vételtől 's a' többtől lett megfosztatás.

d. A' kisdedek igen ritkán ölettetnek meg mérgekkel!

a. A' durva és szembetünő erőszakok ezek p. o. A' testnek nemessebb vagy nemtelenebb részein esett, nagyobb vagy kisebb sárgás, zöldes, kékes, és feketés ütések' és verések helyei: tsekél-

kéllyebb vagy mélyebb, nagyobb vagy kisebb sebek: valamelly tagnak el- vagy bé-törése; kificzamodása; helyéből való kitekerése; az egész bőrszine kékes, sárgás, viaszszinü, halavány, halottszin, a' milyen a' vérnek elfolyása után szokott lenni: a' fő koponyáról kisebb vagy nagyobb, egy vagy több helyeken lenyúzott bőr: a' főnek kidudorodott, vagy bécsett lágygyai; ezeken esett kékség; szúrás, gyulladás, ezeknek erőszakos össze-szorítások, össze-nyomások. — Ezután vizsgálja meg, nintse-e a' a' száj üregében, ennek belső részein; az óron, az órának lyukaiban, üregeiben; a' fülekben; az allfel pofái között; a' véghurka száján, és a' nemző részekben, valamelly nagy *Erőszakoknak* nyilvánóságos nyomai? nem lát-e az egész hát gerincz tsigáján végig kékség, gyulladás, kificzamodás, törés, rontás, marczangolás; nints-e ezek közzé valahol valamelly szeg vagy

tő

tő beszúrrva? nintsenek e' a' nyakon körös környüll valamelly sárgás, zöldes, kékes, és feketés foltok; a' millyeket okozni szokott: a' nyaknak akárminémű keményebb öszve szorítása öszve markolása? és innen az egész orca setét kékes; barnás piros, és felpuffadt a' köldöksinor elvált e' a' méhpogátsától, vagy nem? levolt e' köttve, vagy nem? a' köldöksinor, a' gyermek hasától, két újnyira volt e'; (a' mint szükséges) elvágva; vagy éppen a' hasánál?

b. A' ravasz titkos és ollyas Erőszakok, a' mellyek szemessebb vizgálást kívánnak; ilyenek p. o. Ha a' gyermeket éhel; bűdöskö füstel; vagy más sokféle rosz és mérges levegővel ölik meg: ha vizes edény felett, vagy vízben szülik el; ha a' mély árnyékszékre mennek szülni! Az ilyen és az efféle Esetekben vigyázzon az Orvos Doctor!

α. A' szülést természetesen megelőzni és követni szokott személyes Jelekre!

β. Olvassa meg: *A' külömbféle erös-
szakos halálnak nemeiről* szóló, és a'
legközelebb következő VII. *Fejeze-
tet!!*

α. Végye elől az egész Doctori Fi-
losofiáját, tapasztalását !!! De továbbá
hogyha a' fején sárgás zöldes, kékes,
barnás, feketés, és mindenféle színű ü-
tések, öszve nyomások, törések és ron-
gálások látszanak: akkor ezt mondhat-
tya az anya: Hogy ő állva vagy éppen
a' padlás lajtorjáján alá jöttében szüll-
vén, a' fejével fára, vagy köre nagyot
esett; azomban a' mosdó tsontok között
is nagyon megszorult: de mind ezekre
könnyü mind a' *Kérdés* mind a' *Felelet!*

Végezetre megöllhetik az ilyen
ártatlant, tsak egy tövel is; ezt a' feje
lággyaiba, orrallyukaiba; a' rostás tsont-
ba; a' füleibe; a' száj üregébe; a' nyak
nagy vagy hosszú velőjébe; vagy a-
kárhol a' hátgerincz velőbe mélyen bé-
szurván, 's benne hagyván!

*c. Ha az élet legelső és leg szűk-
ségessebb eszközeitől meg fosztyák; a'
millyenek p. o.*

*a. A' melengetés; ezért is jóll meg-
kell vizgálni: hogy az ilyen test, hol
és hogy találtatott? nem volt e' hideg
vizben? hideg földön, vagy kövön, bé
volt e' takarva? — Sött halálos görtső-
ket, és inasrángotást, és hirtelen halált
okozhat az is a' kisedednek; ha kemény
télben, hideg templomben, és hideg
vizzel keresztelik meg!*

*b. A' jó levegőtől való megfosztás
által is, könnyű az ilyen ártatlan tse-
tsemőt megölni. — Továbbá*

*c. Ha az alsó állkapczát kemén-
nyen fel- vagy öszve- nyomják; ha az
órrlyukakat öszve szorittyák; ha a' száj-
ját sárral vagy földel bétömik; vagy ru-
hával béteritik: ha a' torkát tsak gyen-
gén öszveszorittyák: melyit megnyom-
ják. — Sött*

d. Megfojthattya a' nyakára tekeredett köldök'sinor: sokszor a' szájjá üregében, a' lélekző fejben, össze gyült takony: némellyek állítások szerint, a' méh- vagy a' gyermek- bőv vize is megölheti az ilyen ujjonnan születetendőt.

e. Ha pedig méreggel ölték meg: könnyű az, ez előtt való V. Fejezetnek út mutatása szerint; ezen veszedelemnek nyomába hággni!

§. 223.

Hogyha a' magzat, *sem az anyja méhében; sem azon kívül a' Születés alatt, meg nem halt: néha ezen eseteken kívül, még kétféleképpen jöhet e' világra; tudniillik:*

I. *Minden lélekzet vétel nélkül.*

II. *Úgy; hogy a' tagok mozgásán; a' testnek melegségén; a' pulsuson kívül: lélekzetet is vészen!*

I. *Minden lélekzet vétel nélkül jön a' magzat e' világra akkor: midőn*

t. i. a' gyermektartóban (a' búrokban) születtetik : midőn elájullva , elhallva , születtetik ; midőn a' méh szájából , egyenessen a' vízbe esik. — Illyen esetekben ; ha csak hiteles és elégendő Tanuk nem találtnak : a' kik szemeikkel látták ; hogy a' méhen kívül , a' született gyermeknek tagjai mozogtak ; hogy pulsusa és szive vert és dobogott ; hogy testének a' lelkes melegsége megvolt : külömben hitelesen bé bizonyítani nem lehet : Hogy a' *Gyermek a' születés után* is élt volna : közetkezéséppen az annyát is az *Orvasi Törvény* szerint , büntetni éppen nem lehet. — Mindazonáltal illyen környülállásokban , a' melyet felbontván , legelsőben e' következőkre kell vigyázni ; ugymint :

1. A' melly gyermek , soha *lélekzetet nem vett* ; ennek tüdei kitsinyek , össze szorultak , sűrűk , keményes kékkek , mint a' májj setét veressek , söt barnák ; a' melyüregét félig meddig söt

ha -

harmad részig töltik bé; a' sziv-zatskót bé nem takarják: sőt egészszen a' hát gerinczekre feküdvén; a' szivnek előlről való oldala egészszen meztelennek látszik.

2. Ebben az esetben az ilyen testskében, ezen három fő fő nemes részek t. i.: a' tüdők; a' melyikrás hus; (*glandula thymus*); és a' sziv; a' viznél személlyessen nehezebbek: ennekokáért is a' vízbe vettétvén, egyszerre leüllnek: de ez a' próba tsak addig igaz, mig a' tüdők frissek és ujjak, mig éppek és egészségesek; ha a' levegőt önként, és a' bűn palástolás végett a' tüdőkbe mesterséggel bénem fujták: de ha el rothadtak; ha takonnyal, és vérrel természet felett meg teltek; ha mirigyessek; ha genyettséges zatskókkal; (*empyematibus*) és ha tüdőkövekkel tellyessek: a' viz fenekére szintén ugy leüllnek.

3. Az olyan kisdedeknek tüdeiket, a' kik soha *lélekzetet nem vettek*, ha vag-

dallyák is, nem pószszógnak, nem tsikorognak; az élet ereiből is semmi vér ki nem foly: ha tsak az annyának valamelly halálos ellensége, rosz lelküségből, ezen tüdőkbe, levegőt és vért bé nem fújjt.

4. Ha pedig az ilyen kised, még tsak igen igen kevés lélekzetet vehetett: vagy pedig a' Születés kinnyai között elájullván 's elhallván, levegőt fújjtak a' lélekzögégéjébe: ilyenkor tsak a' bal tüdő üll le a' vizbe.

5. A' melly kised soha sem lélekzett; ebben a' mely- és a' has üregét elrekesztő hártya (diaphragma), mindenkoron igen magassan áll.

6. Arra is szemessen reá kell vigyázni! ha a' vizellet, és az emésztet nem ment e' el, az ilyen kisedtől? mivel ezek mind a' ketten, tsak a' hosszassabb lélekzetvételnak természetes következései!! Ámbár az is megtörténik; ha szintén igen ritkán is: hogy a' Szülés-

lésnek kinyjai között, mind ezek erőszakosan kinyomatnak az ilyen ártatlannak testéből; ámbár soha lélekzetet nem vett is!

§. 224.

II. Ha pedig a' magzat, az ő tagjai mozzgásán; testének lelkes melegségén, élet-ere verésén, szívének dobogásán kívül, még lélekzetet is vett: ezt halála után is meg lehet esmérni, im e' következeudő Jelekből; ugymint:

1. Ennek tüdei kiszélesedtek; meg nőttek; a' melyüregit bétölttik; a' szívet béborittyák; a' tüdők színe fehéres, világos veres: a' tüdők állattya pedig lyukatsos, ritka, rostás és spongyiás forma. — E' végre

2. Légyen egy jó mély és tágos edényben tiszta és se nem *hideg* se nem *meleg* víz készen!

a. A' *víz hideg* ne légyen, mivel ez, öszve huzzván, minden testnek szálkáit, itt is hibát tehetne az egész tapasztalványban.

b. De azomban, ez a' viz meleg se légyen; sós se légyen, tisztátalan se légyen; mivel ezek a' vizek személyniesen mind könnyebbek.

Ha az olyan kisednek, a' ki már élt és lélekzett, melyét fel nyitván; tüdeit, szivét és melyikrás husát kivévén, a' lélekzögégét és a' nagy ereit leköttyük: és egy tiszta se nem hideg se nem meleg vízzel tellyes mély és tágos edénybe vettyük, mind ezek fenn fognak úszkállni a' viz tetején, — Ide járull ez is:

3. Hogy a' melly kised már élt és lélekzett: ennek tüdei, midőn ezeket késsel vagdallyák és darabollyák; tsikorognak, a' tüdők lynkaikban lévő levegő miatt: a' tüdőknek életereiből pedig világos piros és habos vér folyki, Egy szóval!!! soha és sohol sem kell a' Törvény-Székeknél álló Orvos-Doctoroknak kinyiltabb Árgusi szemekkel vigyázniok, mint ezen VI. Fejezetben előforduló körülállásokban!!!

VII. *Fejezet : A' külömbféle erőszakos
Halálnak Nemeiről,*

A. *A' maga tulajdon gyilkosságáról:*
(De Suicidii).

Az Orvasi Törvényt Tudók, ezen gyilkosságnak okait két rendbélieknek lenni állittyák; ugymint:

I *Az Erköltsi okok.*

II. *A' Természetes okok.*

I. *Az erköltsi okok* számossak, a' többek között mindazonáltal ezek; ugymint: A' babonaság (*Superstitio*); a' vallásbeli vakbuzgóság (*Fanatismus*) a' nagy inség, szükség, szegénység; szorongatás, nyomorgatás, sattsoltatás; a' bolond nagyra vágyás, kevélység; a' végső kétségbe esés; a' nagy gyalázattól és büntetéstől való félelem; a' bolond és vak szerelem, az életnek semmibe hajtása 's a' többek egyebek!!!

II. *A' Természetes okok* is felettesokak, a' többek között p. o. A'szerfelett éles és kinzó fájdalmak; a' melyek

lyek tsak egynéhány órák alatt is megutáltathattyák vélünk az életet; kíváltképpen a' főnek, és a' hasnak fájdalmai és nyavalyái: a' májznak és a' lépnek dűgulásai; a' vakaranyér; a' feketevérűség, a' bódulás, az eszelősség, a' bolondság; az álmatlanság, a' szomjuság, az éhség, a' részegeskedés 's a' többiek!

§. 226.

Az emberek igen igen sokféleképpen megöllhetik magokat, így p. o. a' szurt- vágott- tört- és puská sebek által: ha magosságról leugranak; továbbá a' kik magokat megfujtyák; akár bűdöss köves, akár pedig fojtó levegővel; mint a' mustos pinczében; mint a' dohos veremben, mint a' most ki megszelt és héfütött szobában; ugy szintén a' vízben: ugy a' ki erit megvágja, vagy megvágattya, 's bé nem köti, vagy bé nem kötteti; vagy a' kötést önként feloldozza: a' ki önként mérget vészen bé

a'

a' millyen a' többek között: *A' választó viz*, a' *gáliczkő olaj*, a' *Rósnika* az *Opium*'s a' többi, a' mint már fellyebb az *V. Fej.* bőven láthatni.

1. *A' szúrt sebekben*; jól kell vigyázni a' sebeknek hajlásaikra és meneteleikre; hogy magának a' gyilkosnak kezére eshetett e'; vagy éppen nem? és így nem más valaki tselekedte e'?

2. *A' vágott sebek*, a' magok gyilkossáiknak többnyire a' nyakokon esik és ritkán a' hasokon; a' mint némelly tudós Természet-Visgálók a' többek között ama híres *Meczger* állittyák. — De azomban más akárki is ejthet a' nyakon halálos sebet.

3. *A' puska sebeknek* hasonlóképpen a' menetelekre vigyázzanak! az illyek ritkán lövik magokat melybe és hasba: hanem leginkább főbe, a' szájjukba, és a' felső áll lapotzkákba. Azomban

4. Az illyen szerentsétlennek a' puska-
 kapor füsttől feketések az ujjaik: és

a'

a' halál után, a' puska, vagy a' kezében, vagy pedig többnyire a' holt teste mellett vagyon.

5. A' kik *magassról le ugranak*; vagy egyszerre meghalnak az ő belső részeiknek szörnyű megrázások miatt; vagy később a' tagoknak öszvetőréseik, szakadásaik, tsuklásaik, és a' belső részeknek öszve szakadásaik miatt. — Azt pedig, hogy maga önként úgrott e' le; vagy más valaki taszította le; ezt semmi testén lévő Jelekből, ki nem hozzzhatni!

6. Ha pedig valahol akasztott embert találunk: mindenkor fundamentomossan lehet gyanítani: hogy maga magát akasztotta fel; hanem ha sokan ezt egy akarattal tselekedték! — már az ilyen esetben, a' maga oltalmazásának némü némü jeleit a' testén észre lehet venni!

7. Néha a' felakasztott és a' külföldi módon megfojtott embert, reggel

gel az ágyban talállyák: de az ilyen halálnak jelei nyilvánosságossak. — Annnyival inkább

8. Ha az ilyeneknek, a' nyakgerincze kitsuklott, és kitört: bizonyos; hogy ezt nem maga hanem más tselekedte.

9. Néha az emberek a' fojtóss és rossz levegő miatt fulladnak meg; néha a' meg mérgesített fáklya füstje miatt hallnak meg; a' minthogy ilyen példát amaz híres Romai Doctor *Zacchiás Pál* is emlitt.

10. Ha pedig valaki felől gyanuság támad; hogy maga magát, vagy más valaki öllte meg ötet: erről az Esetről már bőv utasítást láthatni, ezen *Résznek V. Fejezetiben*.

§. 227.

B. *A' megfojtásról (Suffocatio).*

Ez meg esik, ha a' lelekzet akármilyen módon meg akadályoztatik p. o. a' millyenek: A' nyaknak akármelyly módon lett kemény megszorítása; az ugy

nevezett Ádám almájának (*aspera arteria*, *Larynx*, *Trachea*) a' hüvelykujjal való kemény bényomása; a' melynek kemény megnyomása; a' viz alá 2. vagy 3. szempillantásokig való lebuktatás, lenyomás: a' torok gyulladás, torok fájás; torok bédagadás: vagy ha a' lélekző gégebe akármelly idegen test bészt; és itt azonnal nagy köhögést és a' tüdők száraiba halálos gyulladást okozott; vagy ha a' lélekző géget valamelly fojtó és szorító gőzök elfogták; mint a' megáporodott levegő; mint a' bűdöskő füstye; mint az életlen levegő (*Δ vitalis*) szükvolta 's a' többiek.

§. 228.

A' megfojtás vagy a' Szélütés által történt halálnak megismerhető jelei e' következendők; ugymint: Az egész orca veres, kékes foltokkal tellyes; fel pöffedt és feldagadt: a' főnek vagy a' homloknak minden erei sinomodra fel- vagy ki-dagadnak, majd ki-
pat-

pattannak: szemei kidüllednek fejei vérrrel fordulnak fell: a' száj üregében; a' lélekző gége fejiben; (*Larynx Trachea, aspera arteria*); a' tüdők szárai-ban (*bronchiis*), tajtékos savó tavazz: a' tüdőknek minden ereik vérrrel dugállyosak: a' szivnek jobb gyomrotskája (*ventriculus cordis dexter*); ennek kamarátskája (*atrium*); a' tüdő életér (*arteria pulmonalis*); a' felsőbb és alsóbb üres nagy vérrrel (*Vena cava superior et inferior*) egygyütt; az össze- gyült vér miatt kifeszültek; a' melly vér fekete és tellyes megáporodott (vagy holt-szén levegővel)(+ *carbonico*). Ellenben a' szivnek bal gyomrotskája (*ventriculus cordis sinister*); ennek kamarátskája (*atrium*); a' tüdő vér-ereivel (*venae pulmonales*); és egyéb nagy vérerekkel, a' benne lévő kevés vér miatt, össze estek, meg lappantak: azomban az ezekben lévő vér is fekete, és tele megáporodott levegővel.

§. 229.

C. Kötéssel vagy Zsineggel való gyilkos megfojtás (Strangulatio) az; midőn valamelly külső erőszak a' tüdeinktől minden levegőt elzár. — Mint mikor p. o. a' szájat, és az orrlyukakat, valaki kézzel, szalmával, sárral, földdel, ruhával, akármeily ágybelivel, a' nyelvnek vissza vagy felnyomásával bedugja: vagy midőn a' lélekző géjét kézzel vagy kötéllel keménnyen öszve szorittyák. — Néha pedig az ilyen módon megzsinegelt ember nyakáról, a' kötelet vagy zsineget leoldozván, hogy az Itélő Széket megtsalhassák ágyra tesszik: mintha más halál' nemével halt volna meg. De a' 228 §. előszámlált jeleken kívül; még im e' következőkből lehet megesmérni; a' millyenek p. o.

1. A' kötélnek vagy zsinegnek veresses, zöldes, sárgás, kékes, és feketés foltyai: ha pedig a' nyakon, tsak a'

kötélnek vagy zsinegnek fehér nyoma látszik, minden más idegen szín nélkül; azt jelenti: hogy a' zsineget vagy a' kötelet ezen nyakra a' halál után kötötték.

2. Az ábrázat kékes, barnás és feketés foltokkal tellyes, pöffedt, és dagadt: szemei véressek, veressek, kidülledtek, a' kupaikban alig férnek meg.

3. A' főnek különösen a' homlokának minden vér erei kifeszültek kidülledtek: úgy szintén a' kegyes anyának (*plae matris*) minden eretskéi igen meg telltek, a' tüdeik hasonlóképpen igen kifeszültek. — Itt is

4. A' szájban, a' lélekző gége főben, ennek száraiban (*bronchiis*) habos savó tavaz.

5. A' vizellet, és az emésztet, akaratya ellen és kívül is elmégyen töle.

§. 230.

D. A' vizbe való fulladásnak jelei ezek:

1. Az általhártya (*Diaphragma*)(az az, az a' hártya, melly a' melyüregét

a' Has üregétől elválasztva) igen nagyon le vagyon nyomva; a' has fel-puffadt; még pedig mennél tovább a' test a' viz alatt mulatott, a' puffadság annál nagyobb.

2. Itt is meg vagynak sok azon jelek, mellyeket a' *Megfojításról* említettünk.

3. A' lélekző gégefőben (*aspera arteria, trachea, et larynx*) a' lélekző gégeben; vagy tüdők két száraiban, vagyon egy kevés habos nedvesség; melly is össze vagyon elegyedve a' tüdők ből kifözölgött levegővel; és azzal a' vízzel, mellybe békfulladott.

4. Egy igen hires Természet-Buvarja pedig azt állittya: „Hogy a' vízben fulladott testnek legbizonyosabb jele az; hogy a' vér ebben higan marad: ha pedig a' vér nem hig: akkor az az ember más halál nemével halt meg: és halva vetették a' vízbe. De azomban ezt is jól meg kell tartani:

5. Hogy a' *Vizbefulladás*on kívül; az erőszakos Halálnak még két Nemei vagynak; ugymint: *A' mennykő ütés*, és az *Opiummal való megölés*; a' hol a' vér halál után is higan maradni szokott. — Ezekben mindazonáltal az egyéb természetes környüllállások, a' személyes különbséget könnyen megtehetik.

§. 231.

E. *A' Mennykő ütés által okozott halálról.*

A' mennykő, olyan levegőben készült irtózztató, az egész természetet megreszkettető tünemény; melly vagy az érzőinaknak erőszakos megrázások; vagy a' *megfojtás*, vagy a' *Szélütés* által, minden testben különböző, és más más kárt, nyavalyát, veszedelmet, sőt halált szokott okozni. — Ezen halálnak megesmértető béllyegei ezen következők t. i.

1. A' testnek külső bőrén külömbféle színü tarkaságok; zöldes, kékes,

kormos, és feketés égett foltok, 's sugárok látszanak; gyakran a' hajjnak és az egész ruházattyának nagyobb része is el-pörsölődik.

2. Néha ilyenkor csak meg reszket a' test minden más veszedelmes következés nélkül; néha a' mennykőtől megütöttet úgy fekszik az ágyon, mintha a' köszvény húzta volna össze; néha pedig külömbféle külső és belső nyavalyákat hágy maga után.

3. Néha a' meghalt test, és ennek minden tagjai viasz módra mindenfelé hajjlanak.

4. Közönségesen igaz; hogy a' mennykő ütött test; egyszerre rothadásra indul!

5. Minthogy az ilyen testben lévő vér higan marad; az élet- és a' vér erekből kiöntődik; és imitt amott tavaz.

6. Gyakran az ilyen embert, a' mennykőnek ereje, csak meg rázza, meg reszketeti, 's e' miatt a' szél megütvén meg hall; minden külső romlás jelei nélkül.

7. Néha minden belső részeket megront, a' külsőket épségben meghagyván: innen egy hosszas sinlődő 's elebb vagy utóbb halálos nyavalyába ejjti.

8. Néha úgy tapasztallják: hogy minden tsontokat megront, és porhanyókká téssen.

9. Néha ismét úgy tapasztallják: hogy a' tsontokban minden velőt megemésztí; az érzőinakat megfonnyasztja, megrontja: ezért is minden külső Érzékenységek megszűnnek; a' millyenek: *Az Érzés, Szaglás, Hallás, Látás, Tapogató, Szóllás.* de még a' belső Érzékenységek is megromlanak, 's megbolondulnak 's a' többi.

10. Némellyek azt is állittyák: hogy az embert és akármelly élő állatot, apró darabokra öszve szaggattya: mint Gróf Szirmai Hajdujáról beszéllették, Zemplin Vármegyében 1783 esztendőben: a' mit némelly Physicusok talám nem is hihetnek.

11. Néha pedig az öltözetet éppen meghagyván, az egész testet porrá megemésztí; mint: a' 17-dik Században Magyar Országban Szathmár Várossában egy bizonyos Leányzórel írják: ugy szintén ama hires és Fő Romai Doctor *Zacchiás Pál* is az *V-dik Leo Pápa* idejében egynehány ilyen példákat emleget. *

12. Még azt is beszéllik a' Természet Buvári: Hogy a' mennykő, a' gyermeket az anyja méhében megöli: az anyját épségben és életben meghagyván: ellenben néha az anya meghall: a' magzat pedig a' méhben éppen marad: a' mint *Plinius* írja egy *Mártia* nevű fő fő Romai Aszszonyságról.

13. Néha az ember zsebjében és selyem erszénnyében a' pénzt meg emész-

* Sőt a' Sz. *Hieronimus* az *Ésaiás* Profécziájja magyarázattyában tellyességgel ezt állítja: Hogy a' *Senakérib* táborában azon 185000 emberek is ilyen halállal haltak meg, ruháik éppen maradván *Esai.* 37: 36.

mészti: az erszénynek békét hagyván, mint *Seneka* és *Plinius* írják.

14. Néha a' kardot a' hüvelyben megemészti: a' kard hüvelyknek semmi baja nem lévén, *Plinius h. 2. cap. 51.*

15. Néha a' hordókban lévő borokat megrontya: a' hordók éppen maradván: sött a' hordókból a' bort is kiszárittya a' mint szól *Plinius.*

16. Sött olyan eseteket is emlegetnek némelleyek; hogy a' menykö a' víz alatt a' hálókat megégezte. Ugy szintén

17. Némelleyek olyan mennyköveket is emlegetnek; a' mellyek a' ruházatoknak tsak színeket változtatyák meg.

18. Néha az öltözetben lévő ércz; az az: arany, platina, ezüst, aczél, réz, ezinn, ónn 's egyéb érczelegyménny gombokat leolvasztya; a' ruházatok és az ember éppen maradván. — Innen mindenkor meg kell vizgálni! nem voltak e', az ilyen mennykötől megütett testen sok gombok? zsebjében sok pénz,

pénz, óra, kés, aczél 's a' többi? mivel mind ezek, ezt a' levegői rettenetes tüneménnyt, annál nagyobb erővel, mint baráttokat magokhoz huzzák; 's ezen emberben annál nagyobb kárt és veszedelmet okozhatott. — Ezek szerint igen jó és tanácsos volna tehát: a' nagy sok, és gyakori mennydörgéseknek idején mind az effélék nélkül ellenni.

19. *Seneca* a' Természetnek ama bölts Buvárja, *Naturae libr. 2. cap. 40.* a' mennyköveket, nemekre nézve, három rendekre osztja fell tudniillik. *α.* némelyek *fúrrnak.* *β.* mások *széllyel szaggatnak.* *γ.* mások ismét *égetnek.* De ugyan ezen könyvének *cap. 31.* Véghetlen sok és külömbféle munkáit, és tulajdonságait számlállya elő a' mennyköveknek. p. o. a' többek között: 1. Hogy a' boros hordó a' mennykö által széllyel töretvén, a' bor harmad napig megáll és széllyel nem foly. 2. Hogy a' mennykőtől megütött embereknek

és

és állatoknak fejeik mindenkor arra esnek le, a' merre a' mennykő elfutott: az élőfák ellenben ilyen esetben hátat fordítanak. — A' mérges állatoknak és mérges kigyóknak testeik; a' mennykő ütés után, minden mérgeket elvesztik: és csak ilyenkor; különben pedig soha sem teremhetnek ezekben férgek.

20. *Márkus Herennius* Romai Tisztviselő emberről azt írják: Hogy ezt tiszta lévén az égnek egész kárpittya, és fényes nappal ütötte meg a' mennykő.

21. Ismét *Seneca* * *Titelmann* ** és *Reisch Gergely* *** ezt beszéllik a' mennyköveknek igen igen tsudálatos tulajdonságaikról: Hogy ezek; a' kardot a' hüvelyben; az aranyot az erszényben;

* *Seneca Nat. libr. 2. cap. 52. 53.*

** *Titelmann In Philosophiae compendio libr. 6. cap. 11.*

*** *Greg. Reisch in sua Margarita philosophica libro nono, capite vicesimo. vid. D. Simonis Majoli Dies caniculares de meteoris.*

ben; a' lábokat a' tsizmákban, ugy meg emésztik: hogy a' kard hüvely, az erszény, és a' tsizma azomban tellyeséggel éppen maradnak. — A' boros hordót össze törvén, a' bort meg-fagylaltya; vagy inkább ennek bőrt tsinálván a' bor, hordó nélkül meg áll: de aki ebből iszik; ettől azonnal vagy meghall, vagy meg bolondúll. — Az embernek és akármelly állatnak belső részeit porrá és hamuvá változtatták a' menykövek: a' testnek külső színén pedig leg kisebb foltot vagy nyomot sem hagyván. — A' halónak a' vízben való részét meg emésztik: a' vízből kinn lévő részek éppen maradván.

A' Természetnek ezen véghetetlen, tsudálatoss, és rettenetes Tünetényeiről; azért kívántam ezen *Orvasi Törvényben* bővebben írni: hogy az efféle Esetekben, az Itélő Tisztviselők és Orvasok annál inkább száz sőt ezer szemekkel vigyázzanak!!!

F. A' Megfagyásról

Mennél gyengébb, iffjabb, vértlenebb, és erőtlenebb az ember: a' hideg annál hamarébb megrontya, elrongálja 's meg fagylalya, Innen a' tse-
tsemöket hamarább meg öli; mint a' felserdülteket: és ezeket hamarább, mint a' meg lett embereket.

A' Megfagyásnak munkái e' következendők:

1. A' bőrt az ezen, és ebben lévő élet- és vér- ereket, és érzőinakat, támadjameg legelőször. Ez az oka:

2. Hogy a' bőr alatt lévő legkissebb élet- és vér erekben a' vér tavazzván, az egész bőrön kékes foltok látzanak. —
Továbbá

3. Mivel a' bőr alatt lévő kis ér-
zőinakat is meg támodja és megfásítja ettől vagyon, hogy a' nagy hidegben, minden tapogatásbéli érzékségünk meg
tompul.

4. Melly megtompuláss ezután meghattya az egész érzőinainknak alkotmányát; melly miatt ismét lassanként minden *Külső és belső érzékensegeink* is megtompulnak elbágyadnak.

5. Szívünk elszomorodik össze húzódik; vérünk forgása gyengül: innen egész testünk el-lankad. — ezt

6. Nyomba követ egy igen édes álomra való hajjlandóság, düllöngés sőt éppen az elájulásig olly mély álomba merül; mellből ha csak erőszakkal vagy mesterséggel fell nem költik: halálos álomba merült, sőt bizonyosan meg is halt.

A' Megfagyásnak Jelei.

1. A' Testnek közönséges takarékjában lévő apró véredényekbéli vér megfagyván; ezen takaréknak (vagy bőrnek) (*integumenti communis*) színe setét veres, kékes, barnás és feketés lesz.

2. A' Testnek minden tagjai meg merevenednek, tsonntá válnak.

3. A' mellyekben fekvő vér edények pedig, kiváltképpen az agyvelőben lévők, az adakozó vérforgás vagy folyás miatt; vérrel szerfelett megtelvény, az elpattanásig kifeszülnek innen vagyon, a' többek között a' szörnyű mélly, álomra való hajjlandóság 's a' t. Így tehát:

4. Az efféle halállnak leginkább kéztzeres okai voltak:

a. A' testnek minden szükséges és lelkes melegítől való megfosztattatása.

b. A' véredényekben lévő vértavazása miatt való születés.

G. A' Fojtós levegőkről; (*De A-bus mephiticis*).

§. 233.

Ezek a' levegők a' lélekzésre nem tsak alkalmatlanok: sőt mind tüdőinket, mind szívünket, munkás hi-

va-

vatallyaikban megakadályoztatják; előldöklük; sőt tellyességgel megölik.

Illyen levegők p. o. A' Mustos pin-czében, a' dohoss vermekben; az igen mély kútakban; a' most kimeszelt és azoknak keménnyen befütött szobában akár honnan és akármimódon támadt nagy sűrű füstben; az ujjanon fellrakott és mindjárt befütött kályhagöze; a' büdös köves meleg fordók levegője; a' zöld és a' nyers kender szaga; így szintén a' Diófa szagatájja (*atmosphæra nucis*) 's a' többiek!

A' melly levegők a' természet-Bu-várinak nyelvek szerént, a' többek között a' következendőképpen nevezettnek, ugymint: fojitos levegő (*Δ asoticus*; Szénsavanyú levegő (*Δ + Carbo-nicus*); a' gyulható levegő (*Δ inflam-mibilis*)

Az illyen halállal meg holt tesznek:

1. Éppen azon jelei vagynak; a' mellyeket a' 227 § a' *Megfojtásról* mon-dottunk

2. Ha valyamely szénfüste vagy széngőze miatt fulladott meg akkor a' lelekző gége, és a' tüdő szárai kormossak,

3. Az ilyen halálnak nemiben gyakran a' szélütésnek is némű némű jeleit tapasztalni lehet.

4. Az ilyen halál alkalmatosságával, különbféle nedvességek, p. o. Vér, viz, levegő, genyettség 's a' t. a' melyüregibe kiöntödvén, a' tüdöket öszve szorittyák: amint ezt, a' melyüregének felnyitása, világossan meg mutattya.

H. *Az Éhen és Szomjan való meghalásról.*

§. 234.

Itt tsak melleleg emlitem: Hogy minden állatok között leg rövidebb ideig szenvedhetik az éhséget, személyesen a' *Maggal élő madarak*: mivel ezek 2 leg fellyebb 2 és 1/2 nap alatt éhel mind meg döglenek: — ellemen a' *Gyiknek* az a' *fajja* a' mellyet a' természeti Historicusok *Kameleonnak* nevez-

vezznek (*Linn. Lacerta Chamaeleon*) minden eledel nélkül egy fertály esztendeig is eléll. — *Golberry* tapasztalása szerint, egy ilyen *Kameleon* gyík, az ő öt bezárt gyíkjai között, minden eleség nélkül 114 napokig élt: de utoljára tsupán tsont és bőrből álló tsontváz lett. — * Kétségen kívül innen támodott az a' mese: Hogy ez az állat levegővel éll; holott ennek a' rendeseledele bogaraktól és férgektől áll. —

Anderszon Sándorról egy Skotusrol azt olvasom: Hogy ez egy rakás szalma alatt 5 hetekig élt éhenn és szomjann. **

Ez a' halál minden egyéb erőszakossá halálnak nemei között legkinossabb mivel az ezt megelőző kinok természetellen valók, és igen nagyok.

Hh

§.

* Museum der wunderfollen Magazin. Th.

1. p. 48.

** Ugyan itt, és ezen munkában Thom.

2. p. 158.

§. 235.

A' hosszas éhséget követő nyomorúságok ezek; ugymint: 1. A' szájj lehellete bűdös; gyomorfájás; gyomorémelygés; tsömörlés; bűdös matéria okádása; belfájás; bélrágás; bélegetés; hasmenés; emésztete bűdöss, és elszenvedhetetlen dögszagu; minden *külső* 's *belső érzékenységeknél* szembetűnő meg tompulások; az egész testnek fogyása; szüntelen való hideglelés; az embernek a' nagy gyengeség miatt földre leesése; mindenféle görtsők; vér gyulladás; vér rothadás; dühösség; ezután a' testnek mindenféle országos és természet ellen való utain a' vér megindull, és meg szűnés nélkül foly; és mind ezek után következik a' halál. — 2. Az ilyen testben minden fejr és veres vér edényei; úgy szintén minden belek is üresek.

I. A' *Vérfolyás által történt halálról.*

§. 236.

Egy emberből hosszas idő alatt és lassanként $1\frac{1}{2}$ mázsa sőt akó vér is

elfolyhat: 's e' mellett azomban az élet fenn állhat. — Ellenben ha egyszerre, tsak egynehány ittze elfoly is: sokszor halált okozhat.

Az efféle halálnak bizonyos jelei a' többek között:

1. Az egész bőrnek és orcának halványsága.

2. A' testben lévő minden nagyobb és hissebb véredényeknek megüresedések és öszve esések.

K. A' szörnyü Indulat miatt történnt halállról.

§. 237.

A' Tudósok, az Indulatokat (*Pathemata v. affectus*) két rendre osztják fel; ugymint:

1. Az Építő vagy Tselekedő (*pathemata activa*).

2. A' Szenvedő vagy Rontó Indulatokra (*pathemata passiva*).

Az Építő Indulatokat p. o. az öröm, vigasság nyájosság, nevetés; re-

Hh 2 mény-

ménység; szeretet, kívánsága bétellyesedése, ohajtott czéllyának elérése, örvendetes izenetnek hallása 's a' többiek! Ezek a' szívet erősítvén, első tekintettel, úgy látnak: hogyha nem használnak; leg alább nem árthatnak: mindazonáltal sok példák bizonyítják: Hogy az *Építő Indulatok* is; mihelyen az ő rendes módjokat és mértékeket meghalladják: azonnal halált okoznak. — Példa itt amaz híres Festő *Zeuxis*, aki midőn látná; hogy hogy az ő általa festett szőlő gerczdeit a' madarak enni akarják: örömeiben azonnal meg halt — Hány emberek hallnak meg a' legvigabb multságoknak közepette?!

2. A' *Szenvedő Indulatok* ezek p. o. A' szomorúság, a' haragoskodás; a' mérgeződés; a' megijjedés; meg rettenés * keserves sirás; hosszas bú bánat; a' szörnyű irigység; boszuállás kívánása; hazája sóhajjtása 's a' többiek effélék!

Ezek-

* Wunder Magazin Th. 2. p. 125.

Ezekről kételkedni sem lehet; hogy minden nap számos embereket meg ne ölnének!!

Tudjuk a'ma Szent Könyvből, a'mi Édes Idvezitőnkrol hogy a' nagy *szo-moruság* miatt, vérrel verejtékezett. —

Egy *Rochánczi György* * nevű Burkusról olvasom; hogy: ez a' katonaságból el szökvén; midőn ismét megfogattatott; ugy meg rettent: hogy azonnal minden *Külső és belső érzékenségeit* elvesztette; mind a' fa meg merevedett; többé sem nem evett; sem nem ivott, sem nem aludt; sem soha senkinek egy-
gyet sem szóllott: minden némű szükséges és természetes kiüresedései mind a' vizellet' mind az emésztet' útján meg
szün-

* Minémű hihetetlen zürzavarba hozza, a' több sz. Indul. között ez is az egész emberi természetet; sőt hogy a' testből, nem tsak a' kissebb, hanem még a' nagyobb emésztetet is, idő előtt kikergeti; ezt a' Márs fiaai közzül, némellyek magokon tapasztallyák, midőn őket a' legelső tűzbe vezetik.

szüntek; tsak a' szemei mozogtak. —
 Illyen állapotban bőre tsontyaihoz ragad-
 van, 20 napok mulva, mely sóhaj-
 tások között meg halt.

Egy *Don Diego Osorio* nezü ifjú
 Spanyol, a' Király parantsolatjából töm-
 löczre vettetvén, ugy meg rettent; hogy
 reggelre egészszen megöszült. *

Gonzaga Ferentz régenten *Mantuai*
 Herczeg, egy bizonyos attyafiát, gya-
 nuságból tömlöczre vettetvén; midön a
 mély tömlöczben meg hallotta; hogy a'
 Herczeg ötet holnap a' kinzó helyre vi-
 teti; reggelre ez is meg öszült. A' mint
Julius Caesar Scaliger ezt hitelesen be-
 széli.

Egy *Pádvai Nemes* ember meghall-
 ván; hogy az ő gombját más nap elü-
 tik, azon, ez is egészen megöszült. —
 Amint *Speronius Speronus* irásban hagy-
 ta. * * *Wi-*

* Amint *Marsziás Péter* beszéli: Wunder
 Mag. Th. 3. p. 182.

** Wunder Mag. Th. 3. p. 182.

Wipertet Raczeburgi Püspöknek választván: de a' Pápa által Romában az ő ifjúsága miatt Püspökségében meg nem hagyattatván; vére annyira meg zavarodott; hogy a' következő éjczakán egészszén megöszült ezen ifjú Ur; a' mint *Krancz Albrecht* hitelesen előadja.

Svetonius a' Romai Történeteknek híres Megírója, a' Romai Császár *Gálba* életéről írt könyvének 8 Fejezetiben, ilyen történetet írle: Hogy t. i. midőn ez a' Tsászár a' Templomban áldozott volna; az oltárnál tömjénező két gyermekek közzül, az egygyik a' Tsászárnak látására úgy meg rettent; hogy azonnal meg öszült légyen. *

Montpellierből való *St. Screriotot Párisban*, tömlöztzre vetvén, 's erre halálos félelembe essvén, olyan reszketésbe, és hideglelésbe esett; hogy azonnal megöszült.

Sótt

* Wunder Mag. Thom. 3. p. 183.

Sött a' mi sokkal több! még némely oktalan állatok felől is írják: Hogy a' nagy öröm és megijjedés miatt hirtelen megdöglöttek!!

Ezen szörnyü Indulatok miatt megtörtént halállnak *Jelei* éppen azok, mint némely erőszakoss halálról, a' többek között a' *Megfojtásról* mondódott.

L. *Az önként való meg-gyulladás által történt halálról.*

§. 238.

Hogy a' nyersen és nedvessen öszve rakott széna, holmi kevés életek; kender, len, és főzelékek; kiváltképpen a' bezárt földél alatt; ugy szintén a' nedves szalmák, lóganéj 's egyéb gyullható matériák, magokban meggyulladnak, elégnék és elemésztődnek ez szent igaz: sött az is bizonyoss; hogy a' sebes dörgölésben lévő kenderkötelek meggyulladván, épületeket, sőt Helységetek elégetnek: de hogy az emberek magokban meg-gyulladjanak, hamuvá vál-

vállyanak: azomban, hogy ez, az ember megégető és megemésztő tűz; semminémű más gyullható dolgokat, sőt még az ilyen égő ember alatt lévő, és testéhez erő szalmát vagy szénát is meg nem gyujtya! ez a természeti tünemény, olly különös és olly titkos; hogy a' Természet' állorczás titkainak legmélysegessebb Buvárja is, itt méltán bámészszerű gondolatokba merülhet!! azomban a' sok századokon épült tapasztalások bizonyítják; hogy ez szent igazság. — Lássunk itt némelly világos példákat!

1. Egy szegény Franczia Aszszony, Párisban; a' pálinka italra annyira reá szokott; hogy három esztendeig semmit egyebet nem ivott: mellyből a' testében lévő tűz, annyira megszaporodott; hogy egy éjczaka a' szalmazsákon aludtában, teste meggyulladt; és az ő agykoponya tsontján, 's az ujjai hegyein kívül, reggelre hamuvá vált. *

2.

* Thomas Bartholin in s. actis med. et philos. Hafniensibus 1673. p. 211.

2. *A' Bona Sforza* Lengyel Ország Királyné idejében, egy bizonyoss Lengyel Nemes; egyszerre, két finzsa erős égett bort megiván, belső része azonnal meggyulladott; és mind addig lángot okádott; míg egész teste meg nem emésztődött. *

3. Éppen így járt, egy *Bándi Cornelia* nevű 62 esztendőös *Cesenai* öreg Grófné is; a' ki ama tudós *Maffei* tanubizonyysága szerént, testét minden ejczakára, kámforos égett borral szokta megmosni.

4. Hasonló sorsa esett, a' fellyebb való esztendőekben, egy Aszszonyinak *Északi Amerikában*; ki it, estve egéségesen menván ágyába; reggel az ő testéből, tsak egy darab feketés kövérseget; kevés hamvat, és az egész szobában egy kedvetlen büzt találtak. —
** *Okai* ezen halálnak a' többek között :

** *Job. Heinr. Cobausen in J. 1717. Amsterd. edito novo lumine Phosphoris accenso Th. 1. p. 92.*

** *Museum der Wundervol. Mag. Th. n. p. 109.*

1. A' felettébb, és már iffjabb korban való igen tüzes elhizás.

2. Az erőss égett italokkal való hosszszas vissza élés.

3. A' setétes barna piros ábrázatu; és fekete kondor haju emberek pedig: ha soha az efféle égett italokkal vissza nem élnek is; könnyen meggyulladhatnak: kiváltképpen ha testeket gyakran égett borral mosogattyák. — *Módja* ezen halálnak:

1. Többnyire az ő kezeiken és lábaikon érzik, az ilyenek legelsőben is, a' viszketegséget, égetést, és fájást: 's ezenközzben az ilyen tagok elporhanyosodnak.

2. Ezután ezen érzékenységek, az embernek az egész derekát is elfoglalják; és ezt is, tsak hamar megemésztik; porrá változtatják. — *Tulajdonságai* ezen halálos tűznek.

1. Ezt a' tsudálatos tüzet a' víz elnem oltja (ollyan tulajdonrágu tehát ez;

ez; mint ama régi híres Görög tűz vala, e' részben)

2. Semminémü száraz és gyullható szomszéd testet meg nem gyújt.

3. A' megélesztett test, vastag és bűdös hamuvá változik.

4. Az ebből lett korom kövér, hathatós, és pörkölt szagu (*odor empyreumaticus*). — Végezetre és

5. Az ilyen halálnak neme többnyire télen történik; legalább hives és hideg levegőben.

M. A' már megtörtént halál idejének meghatározásáról.

§. 239.

Az Itélő székben ülő Biráknak, ezen Tárgy eránt tett Kérdésekre, sokszor egyenesen és egyszerre felelni teljes lehetetlenség. — A' Törvényszék Physicussa, ezt ugyan egyátallában meghatározhattya: Hogy t. i. a' halál, mostanában; vagy pedig már régebben történt e'? ezekből;

1. A' megtörtént környülállásokból.
2. A' test megrothadásának nagyobb vagy kisebb mértékéből.

3. A' meghólnak ifjabb vagy idősebb mivoltából. De tartsd meg

4. Hogy ezen környülállásokban is, nagy különbbséget okoznak, némelly közzbenjövő dolgok p. o. a' halálnak különbözö neme; az esztendőnek; az időnek; a' helynek; és a' földnek a' hol feküdt, személyes mivolta: ugy szintén a' ruházatnak természetes tulajdonsága, p. o. selyem- pamut- szőr béllett vagy nembéllett ruhákban volt e'? végezetre, ha a' földnek színén, vagy annak mély gyomrában feküdt e'? — Utollyára

5. Az ő életideje mértékére eljutott és erőss embernek teste, mindenkoron tovább ellent áll a' rothadásnak: ellenben a' gyenge tsetsemő sokkal hamarébb megrothadd. — Mivel

a. A' természetben semmi ugrás nintsen; a' Philosophusok példa beszédjek;

jek; és a' Természetnek örökös 's megmásolhatatlan törvénye szerént. De

b. Ez is éppen olyan természetes igazság: Minden *szerző oknak* egyarányús *Okozattya* vagyon. — Végezetre

c. Az *Építő (activae)* és a' *Rontó erők (passivae vires)* között a' tökéletes egyarányuságnak mindenkoron meg kell maradni!

VIII. *Fejezet. A' tömlöczőkben lévő szegény Rabokra nézve; akár légyenek azok meghalgattatva; megvi'sgáltatva, és megítéltetve, akárnem: az Istenképét viselő Birák, az Evangyéliomi szelidségről elne felejtkezzenek!*

§. 240.

A' mi a' Fogházaknak és a' Tömlöczőknek építtetését; a' benne lévő levegőnek egészes voltát; a' Rabok ruháinak tisztogatását; ételeknek és italoknak mivoltát 's kiszolgáltatását; a' beteg Raboknak gondviselését; egy szóval: az egész állapottyoknak istenes embe-

beri, szükséges, és illendő rendbe való hozását 's tartását illeti: mind ezek az *Orvasi Politiának* egyeness Tárgyai lévén: ezekről ezen *Orvasi Törvényben* hallgatni fogok: és mostanában keserves szívvvel tsak így kiálthatok fel! Bártsak e' tekintetben, valaha. a' mi szegény Magyar Hazánk; tsak fél olly boldog lehetne; vagy legalább lenni igyekezne; mint most *Anglia!* * — sőt a' mint már mostan hálá légyen az *Egeknek!* tsak *Ausztria* is e' részben legyen! nemtsak; hanem már a' *Tek. Ns. Fejér Vármegye* is gondolkodik!!! mivel

* Olvasd meg! Dr. *Joseph Frank's* öffentlichen Lehrers der Pathologie und allgemeinen Therapie, auf der Kaiserlich Russischen Universität zu Vilna; wirklichen Mitgliedes des Collegiums der Ärtzte in Venedig; correspondirenden &c. Reise nach Paris, London, und einem grossen Theile des übrigen Englands und Schottlands in beziehung auf Spitäler &c. Gefängnisse. Erster Theil Wien 1804. p. 176. 177. 178. u. a. so auch den 2 Theil 1805.

vel ez Rabjaink számokra dolgozó szobákat épített!

Ha annakokáért, az Ország- a' Vármegye- a' Város, vagy akármelly Fegyver Jussal bíró Uraságnak-Rabjai; *ideig való* vagy örökös munkára, sánczra, hajóhuzásra, vagy gallyára büntettetnek: erjek felett való, egészségeket és életüket kockáztató munkára ne kényszeríttessenek; hogy így idő 's nap előtt meg ne halljanak! hanem ha az Itélő Biráknak fejekre kimondott törvényes ítéletek úgy hozza magával!!!

A' mi végezetre, a' Raboknak akár *ideig való* és testbéli; akár pedig halálos vagy örökös büntetéseket illeti: az Itélő Birák, mint az igaz ítéletű Istennek e' földön lévő mássai; tellyess tehetségek szerint; azon igyekezzenek: hogy a' büntetés végre hajjtásának közepette is, ezenszázszor 's ezerszer szerentsétlen teremtményeknek nyomorúságokon sem ábrázattykából, sem egész

ma-

magok viseletekből, némü némü fene tigris fajzattyaikhoz is illetlen gyönyörűséget, hanem minden egyéb ott álló és néző emberek is valóságosan szána-kozo, szelid, és kegyes emberhez illendő indulatkat számlálhassanak ki! —

Azomban szüntelen szemeik előtt forgassák; azon természetes mentő okokat; a' mellyeket, magának a' testnek és a' léleknek hibái, gyengeségei és nyavalyái, minden szegény bűnösöknek mentségekre leg alább büntetéseknek könnyebbítésekre nézve miden istentfőlö kegyes bíráknak önként szolgáltatnak !!! Ex defendendo, quam accusando semper clarior comparatur gloria!!!

V É G E

Az Első Darabnak.

Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανερώσω σεαυτὸν τῷ κόσμῳ :

id est :

Si haec facis, manifesta TE IPSUM

Mundo: Ján. 7. 4.

1. Légyen Génie Eszed, légyen!
De ha kérkedsz vele szégyen!
Mert a' Világ nagy Kritik!
2. Nagy Munkádat a' sok remek
Látásokkal néző szemek,
Legjobban híresítik! —
3. Az ILIÁST, az AENEIST
Esmértetik, — VOLTÉR' 's KLEIST'
Eszét tsak a' jövőndök;
4. BROWNÉNEK 's nagy LINNÉNEK
Talentomit Zengő Ének
Lésznek még sok esztendők. —
5. De azért ha jeles Eszed'
Szüleményit hirrre teszed
A' Közönség' javára :
6. A' Bölts Világ' Itéleti
Koszorúját megkötteti,
Hívenn Munkád' számára. —

7. Sok tsekélly tárgyát 's hasznokat
Mutatható Irásokat
Sokszor mondanak jóknak
8. Mellyek inkább Erköltsébe
Lelki 's Testi Életébe
Roszszak a' Halandóknak
9. Hát illy könyvről, melly a' MORAL'
Törvényről, ugy peroráll:
Mint edgy szent Orvosbiró; —
10. Hogy akármelly Bűn' tzigerit,
Ebből megtud, 's meg esmér itt:
A' ki tsak észszel biro,
11. A' Tudósok' közt ki volna,
Kedvezöenn hogy nem szállna?
Igy ajánnlván ezeket:
12. Óh Bölts! a' ki erre birád
Magad', hogy e' TÖRVÉNYT irád!
Botsásd ki most ezeket!!
13. Sött Magad' is, Ki e' Tetted'
Által immár nagygyá tetted;
Mutasd meg e' VILÁGNAK!!!

A' TEKINTETES, és nagy Tudományu Orvosi Törvénykönyv' Szerzője eránt való Tiszteletének megmutatására írta, és ajánlotta:

K o t z á n L a j o s,

a' Polgárdi Ref. Ecclesiában ez idő szerint Káplán Aug. 7-kén 1814.

MUTATÓ TÁBLA.

§. ÷ Cikkely.	Oldal v. Lap.
1. §. Orvosi Törvény	— 1.
2. §. Ennek V RÉSZEI	— 2.
3. §. A' Polgári Orvosi Törvénynek Tárgyai; és ennek X. Fejezettyei	5.
4. §. A' Törvény-Széki, (<i>Sedriai</i>) és Ur-Széki Orvosi Törvénynek Tárgyai és VIII. Fejezettyei	6. 7.
5. §. A' Szent-Széki Orvosi Törvény, ennek Tárgyai	— — 9.
és XII. Fejezettyei	— 10.
6. §. A' Katonai Orvosi Törvény	11.
ennek V Fejezettyei	— 12.
7. §. A' Barom Orvaslás (<i>Veterinaria</i>) Törvénye	— — —
ennek IV Fejezettyei	—
ismét ennek IV Szakaszszai	13.
8. §. TOLDALÉK a' Physiognomiáról	14.
9. §. I. RÉSZ A' Polgári Orvosi Törvény.	
I. Fejezet. A' mi egész életünk folyamottjának felosztásai.	— 17.

§. Cikkely. Oldal v. Lap,

10. §. Élet ideje (*Aetas*) — 18.
11. §. Az élet idejének bizonyos gráditsos esztendőkre (*annos climactericos*) való felosztásai, és Tudósok szerént. — — — 18.
12. §. A' Gráditsos esztendőkön való nagy változások — 19.
13. §. Aristoteles az élet' idejét három gráditsokra osztotta fel — 20.
14. §. A' Nevekedésnek Grádittsa 21.
15. §. A' Nevekedés Grádittsának különbözőzése — — 22.
16. §. A' tsetsemőség — — 23.
18. §. A' kisdedek viselik szüleik' büneit büntetését — — 26.
ama Vers-szerző (*Poeta*) szerént is!
20. §. A' Nevekedésnek második 7 esztendő folyamottya 's a' többi 27.
24. §. A' megállapodásnak Grádittsa 33.
25. §. A' fogyatkozásnak Grádittsa 34.
27. §. II. Fejezet. Az Elmének, és a' testnek hibáin 's a' többi 36.
29. §. III. Fejezet. A' havi vérben lévő fehér Személlynek 's terhes-

- §. *Cikkely.* *Oldal v. Lap.*
- a' gyermek-ágyas; és a' szoptatós
Aszszonynak; az Isten'- a' Haza'-
és a' Természet-Törvényén épült
mentsvára (*Asylum*) — 42.
32. §. A' Jákob Pátriarchának természeti
Tudománya (*Physicája*) 47.
35. §. A' Terhesség (*Graviditas*) há-
romféle — — — 51.
40. §. *IV Fejezet.* A' méhtsira (*embrio*)
a' magzat; a' Szülés; a' szülöttek;
p. o. az idétlen; a' megért; a' fe-
lette korán való; a' késői; a' tör-
vényes; a' meghalt; a' kettős, hár-
mas, négyes 's a' többi, a' más a-
lá vetett; a' másfölibe való megter-
hesedés, és végezetre az üszög. 69.
72. §. *V. Fejezet.* A' tsuda-, vagy vál-
tott - gyermekekről — 123.
76. §. *VI. Fejezet.* A' kétszéges vagy
kettős nemű gyermekekről (*Her-
maphroditus*). — — 132.
86. §. *VII. Fejezet.* A' költött és tette-
tett nyavalyák. — — 154.

§. *Cikkely.* Oldal v. Lap.

88. §. *VIII. Fejezet.* Az eltítkolt és másokat károsító nyavalyák 165.
90. §. *IX. Fejezet.* A' balgatag, és bűvös bajos, az Isten- a' Haza- és a' Természet- Törvénnyel ellen járó Orvosok (*Javasok és Impostorok* — — — — 169.
91. §. *X. Fej.* A' Doctornak a' Patika eránt való kötelessége — 176.

II. R É S Z.

- 94 §. A' Törvény Széki (*Sedriai*) Orvosi Törvény — — 183.
- I. F.* Az eleven de most a' Törvényes Kérdésden lévő embernek megvi'sgáltatása; a' holt testnek pedig tudományos és Törvényes fellbonczolása.
- 100 §. *II. Fej.* A' *Visum Repertum*ról, vagy az Orvosi vi'sgálmányról egy átollyában — — — 201.
120. §. *III. Fej.* A' *Visum Repertum*' vagy az Orvasi Vi'sgálat' formájjáról — — — 232.

121. §. IV. Fej. A' Sebekről; Ütések-
ről; a' főnek - a' szivgödre tájjának
a' hátgerincz-tsigájának megrázásá-
ról, töréséről és ficzamodásáról 238.
126. §. A' halálos sebek háromfélék 242.
158. §. V. Fej. A' mérgekről és a' Meg-
étetésről — — — 306.
163. §. A' Toffa vize (*Aqua Toffana*),
(az a' hires és veszedelmes méreg 323.
175. Az Italokat sokféleképpen meg-
mérgesitik. — — 358.
176. §. A' Dr. Hahneman borpróbája 360.
183. §. A' Természet' birodalma' mind
a' 3 Országában vagynak némelly
személlyes mérgek; a' 6-dik szám
alatt — — — 379.
217. §. TOLDALÉK A' Mérgekről és
Megétetésről. — — 433.
218. §. VI. Fej. Az ártatlan tsetsemök-
nek erőszakos megölettetésekről 436.
- 225 §. VII. Fej. A' külömbféle erősza-
kos Halálnak Nemeiről 458.
- 240 §. VIII. Fej. A' tömlötzökben sin-
lödő szegény Foglyokról, 's a' t. 495.